

هوشمەند عەلى مەحمود

رَپەرینی نشاری هەولێر له سالی ١٩٩١

منتدی اقرأ الثقافی

WWW. IQRA. AHLAMONTADA. COM

"توێژینه و هیه کی میژووی - سیاسییه"

منتدی اقرأ الثقافی

(لکتب) کوردی - عربی - فارسی)

www.iqra.ahlamontada.com

بۆدابهزاندنی چۆرهما کتیب:سەردانی: (مُنْتَدَى إِقْرَأِ الثَّقَافِي)

لتحميل انواع الكتب راجع: (مُنْتَدَى إِقْرَأِ الثَّقَافِي)

پدای دانیوود کتایهای مختلف مراجعه: (منتدی اقرا الثقافی)

www.iqra.ahlamontada.com

www.iqra.ahlamontada.com

للكتب (كوردی ، عربی ، فارسی)

هۆشمەند عەلى مەحمود

راپەرینی شاری ههولیر
له سالی ۱۹۹۱د

"تویژینه وهیه کی میژووی - سیاسییه"

چاپی یه کهم

۲۰۰۹

ناوی کتیب: راپهرینی شاری ههولیر لهسالی ۱۹۹۱د
نووسینی: هۆشمه‌ند عه‌لی مه‌حمود
پیتچنین: باوکی سان
نه‌خشه‌سازی و به‌رگ: محمه‌د بابۆلی
چاپخانه: کۆمه‌لگای چاپمه‌نی شه‌هاب له هه‌ولیر
تیراژ: ۲- دانه
چاپی به‌که‌م / کانونی به‌که‌می ۲-۹

ژماره‌ی سپاردنی (2547) سالی (2009)

بروسکەي نازادکردني ههوليير

"لهباوکی ریناسهوه

بو گشت شانه چه کداره کانی بروسک، تکایه

دهست به کاربن"

کۆسرهت رهسۆن عهلی

شهوی ۱۰-۱۱/۳/۱۹۹۱

پیشکشہ

به گیانی پاکی هاوریم

هیمن جه وههر مه نته

له ۲۳/۴/۲۰۰۳ مائاواپی لیکردین.

ناوهرۆك

لاپه ره	ناونیشان
٦	پنشه کی....
١١	دهسپیک: سهه تابه کی میژوویی شاری ههولیر
٢١	بهشی یه کهم: بارودۆخی سیاسی باشووری کوردستان و نیوچه که بهر له راپه رین و رۆژی له هه لگه رساندن راپه رینی ١٩٩١
٢٣	باسی یه کهم: بارودۆخی سیاسی باشووری کوردستان بهر له راپه رین
٥٥	باسی دووهم: بارودۆخی عیراق و نیوچه که و رۆژی له هه لگه رساندن راپه رین
٦٧	بهشی دووهم: بارودۆخی شاری ههولیر بهر له راپه رین
٧٠	باسی یه کهم: راپه رینی نۆردوگای خه بات له ٤/٣/١٩٩١
٧٥	باسی دووهم: خۆبیشاندانه که ی حیزبی شیوعی عیراق له ٦/٣/١٩٩١
٧٩	باسی سییه م: هه لۆیستی حیزبی به عس به رامبه ر دانیشتوانی ههولیر
٨٣	بهشی سییه م: راپه رینی شاری ههولیر له ١١/٣/١٩٩١د
٨٥	باسی یه کهم: هه نگانان بۆ زه مینه خۆشکردنی راپه رینی
٩٠	باسی دووهم: بهرنامه ی نازادکردنی
٩٥	باسی سییه م: رۆژانی نازادکردنی
١٠٣	بهشی چواره م: شاری ههولیر و شکستی راپه رین
١٠٥	باسی یه کهم: هیرشی سوپای عیراق و داگیرکردنهوی ههولیر
١٠٩	باسی دووهم: هۆکاره کانی شکستی راپه رین به گشتی
١٠٩	یه کهم: هۆکاره دهره کییه کان
١١٤	دووهم: هۆکاره ناوخۆیه کان
١١٩	ئه نجام ...
١٢١	لیستی سهه رچاره کان...
١٣١	پاشکۆی به لگه نامه کان
١٥٩	پاشکۆی دهقی چاوینکه وتنه کان
٣٠٠	پاشکۆی وینه کان

پیشه‌کی

باشووری کوردستان له دواده‌یه‌ی سه‌ده‌ی بیستم قونایگی تاییه‌مه‌ندو جیا‌وا‌تر بوو له میژووی نه‌ته‌وه‌ی کورددا، که له‌م سه‌رده‌مدا گۆزبانکاریه‌کانی جیهان کاردانه‌وه‌ی راسته‌وخویان بۆسه‌ر نیوچه‌ی رۆژه‌لاتی ناوه‌راست به‌گشتی و باشووری کوردستان به‌تاییه‌تی هه‌بوو، و به‌هۆیه‌وه رپه‌رینیکی جه‌ما‌ده‌ری سه‌رتاسه‌ری نیوچه‌کانی کوردستانی گرت‌وه، که له شارۆچکه‌ی (رانیه) وه‌ده‌ستی پینکردو دواتر زۆریه‌ی ناوچه‌کانی دیکه‌ش نازاد کران، تا له رۆژی ۱۱/۳/۱۹۹۱ شاری هه‌ولیریش نه‌و نازاده‌ی به‌خۆیه‌وه‌ بینی.

رپه‌رینی نازاری ۱۹۹۱ی کۆمه‌لانی خه‌لکی کوردستان به‌گشتی و رپه‌رینی شاری هه‌ولیر به‌تاییه‌تی رووداو‌یکی میژووی گرنگ بوو له میژووی نه‌ته‌وه‌ی کورددا، چونکه نه‌و شاره‌یه‌که‌م جاربوو نه‌و نازاده‌یه به‌خۆیه‌وه‌ بینی، هه‌روه‌ها کاریگه‌ری گه‌وره‌شی به‌سه‌ر شارو شارۆچکه‌کانی دیکه‌ی کوردستاندا هه‌بوو، به‌تاییه‌تی بوو به‌رینگه‌یه‌کی سه‌ره‌کی بۆ نازادکردنی شاری که‌رکوک له‌ دواتردا، به‌لام تانیستاش نه‌م رووداوه میژووی به‌شیه‌یه‌کی زانستیانه‌ لێ نه‌کۆلراوه‌ته‌وه، به‌لکو نووسینه‌کان زیاتر له‌شیه‌ی ووتاردا بلا‌وکراونه‌ته‌وه یاخود گوزارشتی له‌ بۆچونی لایه‌نیک له‌لایه‌نه‌ سیاسییه‌کانی کوردستان کردوه. هه‌موو نه‌مانه‌ش هانده‌ری سه‌ره‌کیم بوون تا به‌شیه‌یه‌کی زانستیانه‌ قونایه‌کانی رپه‌رینی شاری هه‌ولیر له‌ نازاری ۱۹۹۱دا له‌ توێژینه‌وه‌یه‌کی زانستی سه‌ریه‌خۆدا به‌ پشت به‌ستن به‌ چه‌ندین سه‌رچاوه‌ی زانستی و مه‌یدانی، بجه‌مه‌ روو.

ئەم نووسینەیی لەبەر دەستدایە لە دەست پیتکیک و چوار بەش پینکھاتوو و بەم شتوویە دا بەشمان کردوو:

لە دەسپینکدا باس لە سەرەتایەکی مێژوویی شاری هەولێر کراوە، کە تیایدا ناماژە دراوە بە مێژووی دێرینی هەولێر و سنووری جوگرافی و گرنگی ئەم شارە لە سەر دەمە کۆنەکان و ئیستاشدا.

بەشی یەكەم: بارودۆخی سیاسی باشووری کوردستان و ناوچە کە بەر لە راپەرین و رۆژی لە هەلگیرساندنی راپەرینی بە هاری ١٩٩١ لە باشووری کوردستان، لە دوو باسدا خراوەتە روو بەم شتوویە:

باسی یەكەم: بارودۆخی سیاسی باشووری کوردستان بەر لە راپەرین شیکراوەتەو بە باسکردنێکی کورتی هەریە کە لە: سیاسەتی بە عەرەب کردن (التعریب)، سیاسەتی بە بە عەسی کردن (التبعیس)، سیاسەتی جینۆساید بەرامبەر بە کورد، وەک: (ئەنفال، بە کارهێنانی چەکی کیمیاوی، وێران کردنی گوندەکانی کوردستان، گرتن و لە سێدارەدانی بە کۆمەڵ).

جگە لە مانەش لەم قۆناغەدا تیشک خراوەتە سەر: یە کگرتنەوێ پارتە کوردیەکان لە یەك بەرەدا، و گرنگی دان بە راگەیانندن، وەک: رادیۆی دەنگی گەلی کوردستان، رادیۆی دەنگی کوردستانی عێراق.

ئەمانەش دەکرێت وەک چەند هۆکارێکی گرنگی ناوخۆیی سەیریان بکەین بۆ هەلایسانی راپەرینی باشووری کوردستان لە سالی ١٩٩١دا.

باسی دووهم: بارودۆخی عێراق و نێوچە کە و رۆژی لە هەلگیرساندنی راپەرینی بە هاری ١٩٩١ی کوردستان خراوەتە روو بە باسکردنی هەریە کە لە بابەتە جیاوازهکانی وەک: داگیرکردنی کۆیت لە لایەن عێراق، کۆتای هاتنی جەنگی ساردی نێوان یە کیتی سۆڤیەت و ئەمریکا، هاندان و پشتگیری رۆڵاتانی دنیا بۆ هەلایسانی راپەرین، هەلایسانی راپەرین لە خواروو ناوهراستی عێراق.

رأپهرینی شاری ههولیر

بهشی دووهم: تایبەت کراوه به بارودۆخی شاری ههولیر بهر له رأپهرین، که بهسه سێ باسی سه‌ریه‌خۆ دابه‌شکراوه:

باسی یه‌که‌م: رأپهرینی نۆردووگای خه‌بات له ۱۹۹۱/۳/۴ باسکراوه، و باسی دووهم: خۆپیشاندا نه‌که‌ی حیزبی شیوعی عێراق له ۱۹۹۱/۳/۶ دا شیکراوه‌ته‌وه، باسی سێیه‌میش: هه‌لوێستی حیزبی به‌عس به‌رامبهر خه‌لک به‌چه‌ند رۆژێک بهر له رأپهرینی خه‌لکی نه‌و شاره‌ خراوه‌ته‌ روو.

بهشی سێیه‌م: باس له رأپهرینی هه‌ولیر ده‌کات له ۱۹۹۱/۳/۱۱ دا و به‌سه‌ر سێ باسی سه‌ریه‌خۆ دابه‌شمانکردووه، به‌م جوژه: باسی یه‌که‌م: ده‌رباره‌ی هه‌نگاونان بۆ زه‌مینه‌ خۆشکردنی رأپهرینی هه‌ولیره، که تیایدا هه‌ولته‌کانی سه‌هرکردایه‌تی سیاسی کورد بۆ دابه‌ش کردنی شاری هه‌ولیره و شارۆچکه‌کانی ده‌وروبه‌ری و دابه‌شکردنی به‌سه‌ر چه‌ند به‌شیکدا (میحوهر)، له‌سه‌ر بنه‌مای نه‌خشه‌ی بنه‌ره‌تی و سه‌ریازی هه‌ولیره و دروست کردنی شانه‌ی چه‌کدار، مه‌فرزه‌ پارتیزانه‌کان به‌شیه‌یه‌کی گشتی کراوه.

باسی دووهم: ده‌رباره‌ی به‌رنامه‌ی نازادکردنی هه‌ولیره، که پێشمه‌رگه‌ به‌ پالێشتی جه‌ماوه‌ر له‌ دوا‌ی نازادکردنی ناوچه‌کانی رانیسه‌ و سلێمانی و شه‌قلاوه‌هتد، به‌ هاوبه‌شی له‌ گه‌ڵ رێکخه‌ستنه‌ نه‌تییه‌کان و شانه‌ چه‌کداره‌کان به‌رنامه‌ی نازادکردنی نه‌وشاره‌ داده‌ریژن و سه‌هرجه‌میان له‌سه‌ر رۆژی ۱۹۹۱/۳/۱۱ رێک ده‌که‌ون وه‌ک رۆژی رأپهرینی هه‌ولیره.

باسی سێیه‌م: پۆژانسی نازادکردنه‌که‌ی خراوه‌ته‌ روو، که باس له‌ قۆناغه‌کانی هێرش کردن بۆ نازادکردنی شاری هه‌ولیره ده‌کریت له‌لایه‌ن هێزه‌کانی پێشمه‌رگه‌ به‌هاوبه‌شی و هاوکاری شانه‌ نه‌تییه‌کانی رێکخه‌ستو و چینه‌ توێژه‌ جیاوازه‌کان.

بهشی چواره‌م: باس له‌شاری هه‌ولیره و شکستی رأپهرین ده‌کات، که له‌ دوو باس پێک هاتووه:

باسی یەكەم: دەرباری هێرشێ سوپای عێراق و داگیر کردنەوی هەولێر، که ناماژە بەو دراوه چۆن سوپای عێراق لە چەند قۆڵیکەو هێرشێ بۆ سەر ئەو شارە هیناوه، پاش بەرگری چەند رۆژە هێزەکانی پێشمەرگە لە دەرهو ناووهی شار، بەلام سەرەنجام شارەکه لەلایەن رژێمهوه داگیر کراوتهوه. باسی دووهم: دەرباری هۆکارەکانی شکستی راپهرینی ۱۹۹۱ی باشووری کوردستانه بەگشتی، که دابهشکراوته سەر دوو تەوهره: (هۆکارە دەرهکیسه کان و هۆکارە ناوخۆیسه کان)، وه هەریه که لهو تەوهرانهش دابهشکراون بەسەر چەند خالێک دا.

نەم لیکۆلینەوهیه هەولێنکه بۆ نووسینهوی میژووی هاوچەرخی گەلی کورد لە باشووری کوردستان، میژووهك که گرنگی تایبهتی خۆی ههیه لهم بهشهی کوردستان بهتایبهتی له کۆتایسه کانی دهیهی سهدهی بیستم، بهمهبهستی روونکردنەوی زیاتر بۆ نەوهی داهاتوو. بۆیه هیوادارم نەم هەولێی من بهشیکێ کهم بیت لهو هەولنه زانستیانهی که لهم بوارهدا دراوون له داهاتووش دەدرین، بهمهبهستی زیاتر خزمهتکردنی کتیبخانەیی کوردی لهلایهك و نووسینهوی میژووی هاوچەرخی گەله کهمان لهلایهکی دیکه.

ئەوهندهی من ناگادارم ئەمهی من تاکه هەولنی زانستیه تا ئیستا سهبارەت به راپهرینی هەولێر له سالی ۱۹۹۱دا درابیت، بەلام سهبارەت به شارەکانی دیکه و راپهرینی باشووری کوردستان له ۱۹۹۱ بهگشتی، چەند هەولتیکی زانستی پوخت هەن، وهك لیکۆلینەوه کهی هاورپی خۆشهویستم (مپشکۆ جمه تاهیر / راپهرینی شاری کهرکوک له سالی ۱۹۹۱، چ ۱، مهکتەبی رووناکبیری (ی.ن.ک)، ۲۰۰۳)، ههروهها کتیبه کهی: هاورپی قادر رهسول: لیکۆلینەوهیهك لهسەر راپهرینه کهی بههاری ۱۹۹۱ی باشووری کوردستان.

رأپهړینی شاری ههولیر

شایانی باسه نهم لیکۆلینهوه یه من له سالی ۲۰۰۲-۲۰۰۳ وه
خه ریکم و سالی ۲۰۰۷ به شیکي پوختی به ناوینشانی (رأپهړینی شاری
ههولیر له سالی ۱۹۹۱د) له ژماره (۷) ی گۆفاری زانستی زانسته
مرۆیه کانی زانکۆی کۆیه بلاو کراوه ته وه و به مهش بوو به سه رچاوه یه کی
به که لک و به سوود بۆ ماسته رنامه ی برای نازیم (م. ناس عبدالرحمن)
به ناوینشانی (رأپهړینی نازاری ۱۹۹۱ له باشووری کوردستان) و سالی
۲۰۰۸ پینشکه شی به شی میژوی کۆلیجی زانسته کۆمه لایه تیه کانی زانکۆی
کۆیه ی کرد. هه ر له و کاتیشدا به شیک له لیکۆلینهوه یه له ژماره (۴) ی
گۆفاری k21 دا بلاو کراوه ته وه.

نومیده وارم توانییتم خزمه تیکي بچوک پینشکه ش بکه م، وه داوا کارم
له سه رجه م نه و تیکۆشه رانه ی که وا رۆلی به رچاویان له م رووداوه میژویان ده
هه بووه له رتی نوسین و بلاو کردنه وه یان نه و که م و کۆریانه ی ئیمهش
پریکه نه وه، چونکه من نهم توانیسوه و بۆم نه لواوه سه رجه میان به سه ر
بکه مه وه و به شداری گێرانه وه ی رووداوه کانیان پینبکه م بۆ نوسینه وه ی نهم
لیکۆلینهوه یه، بۆیه داوا ی لیبور دن له هه ر که م و کۆریه کی زانستانه ده که م.

کانوونی دووه می ۲۰۰۹

کۆیه

دەسپتەك

سەرەتايەكى مېژوویی شاری هەولیر:

هەولیر هەرلەدیر زەمانەو پلەو پایەکی گرنگی لەجیھاندا هەبوو، بەتایبەتی لەمېژووی پوژھەلاتی کۆندا، چونکە چەندین وولات و میرنشین حوکمرانیان بەسەر داگردوو و مەملانییەکی زۆر لەنیوان ئەو نەتەو دیرینانەى که لەم ناوچەى دەورووبەریدا ژیان، پوویداو.

ئەم تايبەتمەندیەش لەپرووی مېژووییەو وای لیکردوو بێتە شوینیکی مېژوویی و جوگرافی ئەوتۆ، که مېژوونوسان و لیکۆلەرەوان بەرەو ناخی پابردووی ئەم شارە شۆربینەو و زیاتر لە بنج و بنەوانی و لە پەوشە جیاجیاکانی بکۆلنەو و بەدوای شوینەوارە دیرینەکانی دا بگەرتن بۆئەو پابردووی و ئیستای ئەم شارە لە زنجیرەىەکی توندوتۆل بەیەکتەرەو بپەستنەو.

بەمەش یەکیکە لەشارە گرنگەکانی مېژوو، چونکە هەر لە سەردەمە دیرینەکانەو یەکەم جار که مەرۆفە فیرى نیشتهجى بوون بوو لەوشارەو ناوچەکانی دا نیشتهجى بوون دروست بوو، یەکەم جار بەشیوەی گوندی کشتوکالی لەنزیکەى شەش هەزار سالی بەر لە زاین، واتە لەوکاتەو مەرۆفە گوندی کشتوکالی و ژیانى کۆمەلایەتی ساکاری پیکەرەو ناو.^(۱)

(۱) زیر بلال إسماعیل: تاریخ اربیل، من مطبوعات مجلة (هولین)، ۱۹۹۸، ص ۳۷.

سهبارت به ناوهکهی له میژوودا به چهند شیوهیهک هاتوو، بۆنمونه کۆنترین ناوی (۲۰۰ ساڵ پ.ن) له نووسینهکانی شای سوومهری (شولکی) به (ئوربیلیم) هاتوو^(۱)، له دهقه بابلی و ئاشوریهکانیش دا به (ئهربانیلو) هاتوو و واتای (اربعه الهه-چوارخوا) دهگهینی^(۲)، له دهقه فارسیه کۆنهکاندا که به رینوسی بزماری نوسراون ناوی به (ئهریرا) هاتوو^(۳)، له سهراوه یۆنانی و رۆمانیهکانیشدا به (ئارییلا) یان (ئهربهلا) ناوی براوه^(۴)، له سهردهمی ئەسکهندهری گهرهش (۳۳۱ پ.ن) به (ئهریبیللو) ناوبراوه^(۵).

ههروهها له سهردهمی ئیسلامیدا به (اریل) ناوبراوه^(۶)، ههندیکی دیکه دهلێن ناوهکهی له (هیلو)ی خوای پۆژ وهرگیراوه، بۆیه به واتای (شاری پۆژ) دی^(۷)، کوردیش پینی دهلێن (ههولیر)^(۸).

بۆیه (ههولیر) بی، یان (ئهریبیل-ئهریبیللو-ئهریبیللو-ئهریهئیلو-ئهربانییلا-ئهربانییلو-ئهربیل)، ئەوا ههموویان لهیهک نزیکن و

(۱) شارهوانی ههولیر: ههولیر، لهیادی سهده ساڵهی دامهزراندی شارهوانی ههولیردا، شارهوانی ههولیر دهری کردوه، مطبعة علاء- الوزیریه، ۱۹۸۵، ل ۲۹۱.

(۲) عبدالرزاق الحسنی: موجز تاریخ البلدان العراقیه، ۲، ص ۱۷۶.

(۳) هادی رشید چاوشلی: تراث اربیل التاريخي، مطبعة جامعة الموصل، ۱۹۸۵، ص ۱۷.

(۴) زبیر بلال اسماعیل: م.س، ص ۳۷.

(۵) د. فهراه پیربان: ههولیر ناوهکهی لهچی یهوه هاتوو، گۆفاری (ههولیر)، ژماره (۵)، زستانی ۲۰۰۰، ل ۱۰۸.

(۶) یاقوت الحموی: معجم البلدان، الجزء الاول، الطبعة الثاني، ل ۱۳۸، ۱۳۷. کی سترینج: بلدان الخلافة الشرقية، ت: نشیر فرانسیس وکوریسیس عواد، ص ۱۲۰.

(۷) هادی رشید چاوشلی: م.س، ص ۱۷.

(۸) شارهوانی ههولیر: س.پ، ل ۱۲۷.

دەچنەوہ سەر يەك بىنجىنە، كە ئەويش ماناى بوونى چوار خوايە لەم شويئەدا^(۱).

بەمەش دەكرىت بلىين لەگەل ئەوہى ميژوونوسان كۆك نين لەسەر ناوى شارى ھەولير، بەلام پيمان وايە كە ناوى شارەكە لە (ئەربائيلو)ى ئاشورىيەكانەوہ ھاتووہ، كە ماناى بوونى چوار خواوہند دەگەيەنى لەم شويئەدا.

زەوييەكانى ناوچەى ھەولير دەكەويئە دەشتىكى فراوان و لەنيوان دۆلى ھەردوو زىي گەورەو بچوك دا، ھەروەھا ھاوسنورە لە باكورەوہ لەگەل توركيا، لە باشورەوہ لەگەل ليواى كەركوك، لە پۆژھەلاتيشەوہ لەگەل ئيران و بەشيك لە ليواى سلیمانى و لە پۆژئاواشەوہ ليواى موسل ھاوسنورىيەتى^(۲)، دەكەويئە سەر ھيلى پانى (۱۱-۳۶) پلە باكورو ھيلى دريژى (۲-۴۲) پلە پۆژھەلات، واتە ناوھەراستى باشورى كوردستان، ئەم شارە شويئىكى ستراتيجى گرنكى ھەيەو ھەر لە كۆنەوہ مەئبەندى بووراندنەوہى ئابورى ناوچەكەو چەقى جموجۆلە سەربازى و بازركانىھەكان بووہ.^(۳)

بۆيە لەپرووى جوگرافىيەوہ گرنكى تايبەتى خۆى ھەبووہ، دەبينين كە فراوانخوازىھەكانى سەرجۆنى ئەكەدى (۲۲۷۱-۲۳۱۶ پ.ز) بە ھەوليريش گەيشتتوہ، ئەمەش بەمەبەستى دەست بەسەراگرتنى

(۱) يوسف ئەحمەد دەرگەنەيى: ميژووى شارى ھەولير، لەكۆنەوہ تاسالانى شەست، دەزگای چاپ و پەخشى سەردەم، سلیمانى، ۲۰۰۲، ل ۱۷.

(۲) عبد الرزاق الحسنى: موجز تاريخ البلدان العراقية، ص ۱۷۴، العراق قديما وحديثا، مطبعة عدنان-صيدا، ۱۹۵۶، ص ۲۳۵.

(۳) سترك: دائرة المعارف الاسلامية (مادة لربل)، ج ۲، ص ۵۲۱، ۵۱۶.

ئه‌و پینگا و بانانه‌ی له باکوره‌وه بۆ ناوه‌راست و باشوور ده‌چوون و ده‌رامه‌تیا ن پیندا تینده‌په‌ری^(۱).

هه‌روه‌ها ئه‌م شاره له سه‌رده‌مه جیا جیا یه میژووییه‌کاندا، وه‌ک پینگه‌یه‌کی گرنگی نیوچه‌که تووشی شالوو داگیرکاری بو‌ته‌وه، بۆیه‌ش کاتیک (گۆتیه‌کان)^(۲) ده‌ستیا ن به‌سه‌ر ده‌وله‌تی ئه‌که‌دی داگرت، هه‌ولیرو که‌رکوکیش که‌وته‌نه چوارچێوه‌ی ئه‌وه‌سه‌لاته‌وه، هه‌ولیریش له‌وماوه‌یه‌دا یه‌کیک بوو له‌پینگه هه‌ره سه‌ره‌که‌یه‌کانی گۆتیه‌کان^(۳).

دوای گۆتیه‌کان هه‌ولیر رووبه‌رووی هیژنکی تازه بو‌وه ئه‌ویش فه‌رمانزده‌وایانی ئوری سییه‌من (۲۰۵۰-۱۹۵۰ پ.ن) ده‌ستیا ن گرت به‌سه‌ر گۆتیه‌کان له‌رووی سیاسیه‌وه، به‌لام له‌توانایاندا نه‌بووه پارێزگاری ته‌واوی لیبکه‌ن، ئه‌مه‌ش به‌هۆی دووری ئه‌و شاره له مه‌له‌که‌تی ئوری سییه‌م له باشوور^(۴). بۆیه کاتیک (کاشیه‌کان) ده‌رکه‌وتن، هه‌ولیر که‌وته چوارچێوه‌ی ده‌سه‌لاتی ئه‌وانه‌وه^(۵).

(۱) د. هاشم خضیر الجنابی: مدینة اربیل، دراسة فی جغرافية الحضرة، مديرية دار الکتب للطباعة والنشر، جامعة الموصل، ۱۹۸۷، ص ۱۰.

(۲) (گۆتیه‌کان): به‌شیکێ نه‌ته‌وه‌ی کورد پیک دینن، که له‌ناوچه‌کانی باشووری ده‌شتی شاره‌زوردا ژیاون، مه‌لبندی سه‌ره‌کیان شاری (ارابخا-که‌رکوکێ نیستا) بووه، له‌ماوه‌ی (۱۰۰) سالان فه‌رمانزده‌وایه‌تیا نندا، نزیکه‌ی (۲۱) مه‌لیک فه‌رمانزده‌وایه‌تیا نکرده، یه‌که‌م مه‌لیکیان ناوی (Erridupizir)، ده‌سه‌لاتی دوا مه‌لیکیان (تریکان) ه، که به‌ده‌ستی (ئوتو حیکالی) سوومری روخواوه، بېوانه: (د. جمال رشیدو فوزی رشید: تاریخ الكرد القديم، مطبعة جامعة صلاح الدين، اربیل، ۱۹۹۰، ص ۵۲-۵۹)، (نیکولاس یوستفیت: حضارة العراق واثارة، ت. سمیر عبد الرحمن الجلبی، دار المأمون الترجمة والنشر، بغداد-۱۹۹۱، ص ۱۳۱).

(۳) اربیل فی ضلال بیان ازار التاريخي، مطبعة الصباح، حله، ۱۹۷۲، ص ۳۰.

(۴) د. هاشم خضیر الجنابی: م.س، ص ۱۰.

(۵) طه باقر: مقدمة فی تاریخ الحضارات القديمة، ج ۱، ص ۱۲۹، ۱۳۰.

سەرھەندانی دەولەتی کاشیەکان ھاوکات بوو لەگەڵ پینگەیشتنی مەملەکەتی ئاشووری لەباکوڕو دەرکەوتنی چەند نەتەویەکی تازە لەناوچەکەدا، وەك (میتانی) و (خوریەکان)، کە لە نیوچەیهکی فراواندا بلاویونەوه، هەر لە چیاوی زاگروسەوه درێژ دە بۆوه تا دەریای ناوہراست. دەسەلاتی میتانیەکان لەوماویەدا لە باشووری کوردستانی ئەمەری زۆرتەر بلاویبوو بۆوه، تەنانەت ئاشوریەکانیش کەوتبۆنە ژێر پکیفیانەوه، لەبەرئەوهش بوو دەشتەکانی ئاشوور هەولێرو کەرکوک لە چوارچێوەی ئەو دەولەتە تازەییەدابوون^(٢).

لەسەردەمی دەولەتی ئاشووریدا هەولێر بەجوانترین پوژگەرەکانی دا تێپەردەبوو، بە تایبەتی کە ببوووە پایتەختیکی ئاینی ئاشووریەکان، لەوکاتەدا بەیەکیک لە مەلەبەندەکانی پەرستنی خواوەند (عشتار) ناوبانگی دەرکردبوو، کە ئەوخواوەندە بەناوی عشتار (اریلا) دەناسرا. ناوی پەرستگاکیەشی لە نووسینە بزمارییەکاندا بەشێوازی (ای-کشان- کلاما) ھاتوو، واتە مائی خاتوونی هەریم، کە پەرستگایەکی بۆ خواوەند ئاشوور تێدابوو^(٣).

هەولێر وەك شارێکی دێرین چەند گرنگی یەکی تایبەت بەخۆی هەیە، لەم پوانگەشەوه هەردوو میژوونووس (زبیر بلال و عبدالرزاق الحسنی)، بەم شێوێه ناماژەیان پێداوه:

١- دەکەوێتە نیوچەیهکی بەپیت و بەرەکەت.

٢- بەهۆی پینگە گرنگەکی ببوو مەلەبەندی سەرەکی کاروانە بازرگانێهکان، کە دەکەوتە سەر رینگا بازرگانێهکان، هەروەها دەکەوتە سەر رینگای میژوویی لەسەر دەمی بابلی-ئاشوریەکان، ئەم رینگایەش

(٢) محمد امین زەکی: خولاصەیهکی تاریخی کوردو کوردستان، ل ٧٢-٧٦.

(٣) طە باقر و فواد سفر: المرشد الی مواطن الاثارو الحضارة، وزارة الثقافة والارشاد، الرحلة الخامسة، بغداد، ١٩٦٦، ص ٣.

سه‌ره‌تا له نه‌ینه‌وا ده‌ستی پێ‌کرد، بۆ (اربا-ایلوق)، دوایی بۆ (ارابخا-که‌رکوک) پاشان بۆ وولاتی بابل.

۳- هه‌ریمی هه‌ولیر به‌شی گه‌وره‌ی ده‌وله‌تی ئاشوری پینک ده‌هینا، هه‌روه‌ها پینگه‌ی شاره‌که که که‌وتۆته ناوه‌راستی ده‌شتیکی به‌پیت، وای لیکرد که‌وا ببیته شارینکی سه‌ره‌کی له‌سه‌ده‌کانی کۆن^(۱).

۴- ئەم شاره سه‌رباری پێشکه‌وتنی ژیری و ناوه‌دانی، یه‌کێک بوو له بنکه سه‌ربازیه‌کانی ئاشوریه‌کان بۆ شالۆه سه‌ربازیه‌کانیان به‌ره‌و ناوچه‌کانی پوژمه‌لات.

۵- مه‌لبه‌ندیکی گرنگی په‌رستگای خواوه‌ندی (عشتار) بوو، که په‌رستگای مه‌لبه‌ندیکی بوو بۆ (فال) وه‌کو (دلفوس) ی یۆنانی.

۶- له‌به‌ر ئه‌وه‌ی ناوچه‌ی هه‌ولیر ده‌وله‌مه‌ند بوو به‌ئای ژیرزه‌وی و کاریزه‌کانی، پۆلی سه‌ره‌کی هه‌بووه له‌سه‌ر ژیان له‌شاره‌که‌دا، وداگیر که‌ران نه‌یان توانیوه کاریزو سه‌رچاوه ئاوییه‌کانی تیک‌بدن، وه‌ک چۆن سه‌رچاوه‌کانی ئای بابل و شاره‌کانی باشوریان تیکدا^(۲).

شاری هه‌ولیر وه‌ک شارینکی کۆن ناسراوه و به‌رده‌وام بووه و پارینگاری له‌ناوی کردوه تا ئەم‌پۆ به‌هۆی ئەو ئەدگارو خه‌سله‌تانه‌ی له‌سه‌روه‌ ئاماژه‌مان پێ‌دا، بۆیه به‌کو‌تترین شاری زیندوو ئاوه‌دانی پوژمه‌لاتی ناوه‌راستی و جیهان داده‌نرت^(۳).

شاری هه‌ولیر بۆماوه‌یه‌ک له‌ژێر فه‌رمانه‌وه‌ی هه‌خامه‌نشینه‌کان مایه‌وه تا ئیمپراتۆریه‌ته‌که‌یان زه‌وت کرا له‌لایه‌ن ئەسکه‌ندهری

(۱) زبیر بلال اسماعیل: م.س، ص ۳۸.

(۲) عبدالرزاق الحسنی: العراق قديما و حديثا، ص ۲۳۸-۲۳۹.

(۳) زبیر بلال اسماعیل: م.س، ص ۳۸.

مەكەدۆنی لە شەپزێكى یەكلا كەرەوه، كە لەنزىك شارى هەولێر هەنگیرسا^(١).

بەمەش بوو بە بەشێك لە ئەمپراتۆریەتە فراوانەكەى ئەسكەندەر، ئەوكاتەش سالى (٣٢٣ پ.ن) كە ئەسكەندەر لەبابل كۆچى دواى كرد، بوو بە مۆلكى یەكێك لەسەر كردهكانى كە ناوى (سلوقس) بوو^(٢). هەرەها فرثیهكانیش لەسەر شانۆى ناوچەكە دەرکەوتن (١٤٨ پ.ز- ٢٢٦ز) و دەستیان بەسەر ناوچەكانى ژێر دەسەلاتى سلوقیهكان داگرت و بەداگیركارى وولاتىكى یەكگرتویان قووت كردهوه، كە لە ژمارەیهك میرنشینی یەكگرتوى وهك: میرنشینی روهاو تدمرو سنجار و حضر، دواتریش میرنشینی حدیاب پێك هاتبوو، كە هەولێر لە گرنگترین شارەكانى حدیاب بووه^(٣).

ئەم گۆرانه لە هیزى سیاسى ناوچەكە بەردهوام دەبیت، بۆیە پاش فرثیهكان، هەولێر تووشى داگیركارى دەبیتەوه لەلایەن پۆمانەكان، لە بەناو بانگترین ئەو مەلیكانەى پۆمانیش كە هەولێرى داگیر كرد، (كراكلا) بووه^(٤).

دواى ئەو قۆناغە میژوویانەى پیندا تێپەرى، كە چەندین هیزى سیاسى جیا جیا لەو ناوچەیه حوكمیان كردوووه و پۆلى میژوویى خۆیان هەبووه لەسەر ئەو شارە، دەبینین ئەمجارە پووبە پووى هیرش و پەلامارى هیزىكى تازە دەبیتەوه ئەویش هیزى ئیسلامە، كە

(١) طه باقر: مقدمة فى التاريخ الحضارات القديمة، ج١، بغداد، ١٩٥٦، ص٤٤٤-٤٤٥.

(٢) طه باقر و فواد سفر: المرشد الى مواطن الاثار والحضارة، الرحلة الرابعة، ص٨.

(٣) د.هاشم خضير الجناى: م.س، ص١١.

(٤) طه باقر و فواد سفر: المرشد إلى مواطن الاثار والحضارة، الرحلة الخامسة، ص٤.

له‌سه‌رده‌می خه‌لیفه (عمر بن خطاب خ.ل) دا هه‌ولیر ده‌که‌ویته چوار چیوه‌ی ده‌وله‌تی ئیسلامیه‌وه .^(۱) دوا‌ی نه‌وه‌ی (عقبه بن فرقد) ده‌ستی به‌سه‌ر موسل داگرت، توانی زۆربه‌ی شاره‌کانی کوردستان یه‌ک له دوا‌ی یه‌ک داگیر بکات، وه‌ک نیوچه‌کانی زاخۆو نامیدی و ده‌ۆک و ئاکری، و‌ی‌زای هه‌ولیر و سلیمانیش.^(۲)

له‌چوار چیوه‌ی ده‌سه‌له‌تی ئیسلامیش دا هه‌ولیر باریکی ناسایی و ئارامی به‌خۆوه نه‌بینی، به‌لکو به‌رده‌وام شوینی ململانی و کیشه‌کانی نیو‌خۆییان بووه، بۆ نمونه: له نزی‌ک هه‌ولیر شه‌ریکی گه‌وره و به‌هیز له‌نیوان عه‌باسی و ئومه‌ویه‌کاندا سالی (۱۲۲ک- ۷۵۰ز) هه‌لگیرسا و به‌شه‌ری (الزّاب) ناسرا، تییدا مه‌روانی کو‌ری محمدی دوام‌رنشینی به‌نی ئومه‌ویه شکستی هینا^(۳)، به‌مه‌ش هه‌ولیر بوو به‌به‌شیک له‌چوار چیوه‌ی ئیمپراتۆریه‌ته فراوانه‌که‌ی ده‌وله‌تی عه‌باسی.

هه‌روه‌ها چه‌ندین میرنشین حوکی تیادا کردوه، بۆ نمونه له‌سه‌ر ده‌می بوه‌یه‌یه‌کاندا که ده‌ستیان به‌سه‌ر خه‌لافه‌تی عه‌باسیدا گرتبوو (۲۳۴-۴۴۷ک/ ۹۴۴-۱۰۵۵ز)، (هه‌زبانیه‌کان) توانیان میرنشینه‌یه‌کی شیوا و بۆ خۆیان دروست که‌ن، هه‌ولیریشیان کرد به‌ پایته‌ختی خۆیان، به‌لام هه‌رزوو به‌زوو ئه‌م میرنشینه کوردیه که‌وته نا‌کوکیه‌وه له‌گه‌ل میرنشینیکی دیکه‌ی کوردا (میرنشینی عقر الحمیدییه)^(۴).

(۱) شوان عوسمان مسته‌فا: کوردستان و پرۆسه‌ی به‌ئیسلام کردنی کورد، (لیکۆلینه‌وه‌یه‌کی میژوویی سیاسییه)، سه‌نته‌ری چاپ و په‌خشێ ته‌ما، چاپی یه‌که‌م، سلیمانی، ۲۰۰۲، ۲۳۵.

(۲) شاره‌وانی هه‌ولیر: س.پ، ل ۲۹۲.

(۳) شوان عوسمان مسته‌فا: س.پ، ل ۲۴۹.

(۴) د. محسن محمد حسین: لربیل فی العهد الاتابکی، بحث فی لوضاع لربیل السیاسیة و الاقتصادیة و العسکریة و الاداریة و الثقافیة فی العهد الاتابکی، رساله‌ ماجستیر، مطبعة‌ أسعد، بغداد، ۱۹۷۶، ص ۳۹.

سالى (۱۱۴۴/۵۳۹) زین الدین علی كوچك كوپى بكتكين كوپى محمد، كه سهركردايه تى قهلاى موسلى بو عمادالدين زنى ده كرد، توانى مېرنشېنىكى نېوچەيى له هەوليرى دەوربەرى دروست بكتات، كه به ناوى مېرنشېنى ئەتابەكى ناسراوه، جگه له هەولير، شارەزورى چەند ناوچەيەكى ديكەشى دەگرتهوه^(۱).

كاتيك زین الدین (۵۶۳/ك/۱۱۶۸) كۆچى دوايى كرد، كوپه بچوكه كهى (زین الدین يوسف) شوينى گرتهوه، دواى ئەويش (مظفرالدین كوكبرى) برائى له سالى (۵۸۶/ك/۱۱۹۰) دەسهلاتى گرته دەست و هەولير له فرمانزەوايه تى ئەم مېرەدا بوو به بههيزترين مېرنشېنه ئيسلاميه كان^(۲)، هەر له سهردهمى ئەميشدا به جواترين و باشترين و گەشترين رۆزگارى دا تىپەرى، به جۆرىك به درنرئايى سهده كانى ناوه راست گەشه كردنىكى وای به خۆوه نه ديپوو^(۳).

شايانى باسه له سهردهمى مظفرالدین و دواى ئەويش پوو به پرووى مهترسى داگيركاريه كانى مهغول بووه، به تايبه تى كاتيك سالى (۶۵۶-ك-۱۲۵۸) به غدا به دهستى هولاكو پووخا، به لام هەولير يەكيك بوو لهو شارانهى بهرگري و بهرەنگاريه كى زۆرى كرد^(۴). له كاتى ئەم هيرش و پهلامارانهدا، بېگومان زولمى زۆرى به دهستى مهغوله كان ديوه و به شىكى زۆرىشيان له قهلاكهى پوو خاندوه.

دواى ئەم پووداوانه شارى هەولير چوو ه ژير دهسهلاتى توركمانى قهره قوينلو و ئاق قوينلو له سالى ۱۴۱۰زدا، دواتر له سالى ۱۵۰۸زدا،

(۱) اربيل (هەولير)، بين الماضى و الحاضر، ص ۳۱.

(۲) د. هاشم خضير الجنايى: م. س، ص ۱۳.

(۳) شارهوانى هەولير: س. پ، ل ۲۹۴.

(۴) د. عبد الله محمد على علياويى: الكرد في عهد المغولي، رسالة ماجستير،

هەولير، ۲۰۰۰، ص ۸۷.

كهوته ژێردهستی سهفهویییهكان تا سالی ۱۵۱۴ز كاتیک كه سهفهوی
یهكان لهشهری چالدیران دا بهرامبهر به عوسمانیهكان شكان،^(۱) ئیدی
لیروهه كهوته ژێردهسهلاتی ئیمپراتۆریهتی عوسمانی، كه ئهوكات
قهزایهك بوو سهر به بهغدا، بهلام لهسهردهمی محمد پاشای رهواندز له
سالی ۱۸۳۶ز پایتهختی سهردهمی میرانی سوران بووه.^(۲)

دوای عوسمانیهكان ههولیر لهلایه ن بهریتانیوه له (۱۰ی تشرینی
دووهمی ۱۹۱۸) داگیركراوه و یهكهم یاریدهدهری حاكمی سیاسیان
بهناوی نهقیب (های) له حوزهیرانی ۱۹۱۹ بو داناو له رۆژی تشرینی
دووهمی ۱۹۱۹ لیوای ههولیریان پێكهیناوه.^(۳)

بهمهش كهوته قوناغیكی دیکه ی میژوویییهوه، قوناغیك له ژێر
سته م و زولمی حكومهته یهك له دوای یهكهكانی عێراقی تازه دامهزراو،
ههتا دوای نهمانی دهسهلاتی پاشایهتی له عێراق و راگهیاندنی كۆماری
عێراق له ۱۹۵۸، به دهسهلاتی رژی می به عسیشهوه له ۱۹۶۸ تا سالی
۱۹۹۱، ئهوه شاره چه ن دین رووداوو گۆرانکاری به خۆیهوه بینیهوه،
له سهروو هه موویانهوه پێشها ت و رووداوو گۆرانکارییهكانی سه ره ت ای
دهیه ی سالی ۱۹۹۰ی عێراق و گه یشتن به راپه رینه جه ماوه ریه كه ی
ئازاری ۱۹۹۱ی باشووری كوردستان بوو.

(۱) زییر بلال اسماعیل: م.س، ص ۱۳۷.

(۲) هادی رشید چاوشلی: م.س، ص ۲۲-۲۳.

(۳) زییر بلال اسماعیل: م.س، ص ۲۱۶، ۲۱۷.

بەشى يەكەم

بارودۆخى سياسىي باشوورى كوردستان و نيوجەكە بەر
لە را پەرين و رۆلى لە ھەنگيرساندنى را پەرينى ۱۹۹۱

باسى يەكەم

بارودۆخى سياسىي باشوورى كوردستان بەر لە را پەرين.

باسى دووھەم

بارودۆخى عىراق و نيوجەكە و رۆلى لە ھەنگيرساندنى
را پەرين.

باسى يەكەم بارودۇخى سىياسىي باشوورى كوردستان بەر لە راپەرىن

ماوهى نيوان سالانى ۱۹۸۰ بۇ ۱۹۹۰، كوردستان توشى گەلىك
پووداۋ كارەساتى ناھەموار بۇو، گەلىك دەرفەتى بۇ رەخساۋ
نالەبارىمكى زۇرىش پووى تىكرد بۇ لەناۋچوونى بەرى ئەم دەرفەتانە.
پاش جەنگى جىھانى دووم ھىچ پووداۋىك ھىندەى (جەنگى
عىراق - ئىران) كارىگەرى لەسەر كوردستان نەبوو ھەو لەسەرەتادا
لەبەرژەۋەندى كورد دابوو، بە قازانچ بۇ شۇرشى كوردو مىللەتى كورد
دەگەرپايمە، چونكە دەسپىكردنى ئەو جەنگە ھەلى گەشانەۋەى بۇ
بزوتنەۋەى چەكدارى كورد رەخساند، كە بەغداى ناچار كوردبوو
بەشىكى زۇرى ھىزەكانى بگىشىتەۋە بۇ بەرەكانى جەنگ لەناۋەندو
باشوورى عىراق دا^(۱).

(۱) كۆمەلىك نوسەرى كوردو بيانى: گەلىكى پەژموودەو نىشتمانى پەرت، و.
محمد گۆمەيى، سويد، ۱۹۹۸، ل. ۴۰۴.

بهه كشانه وهیهش سنووری چالاکى هیزی پینشمه رگه ی کوردستان فراوان بوو^(۱)، بو کورد ئەم جهنگه وه هایکرد كه جگه له وچه ند سه د پینشمه رگه یه ی كه پاش هه ره سی ۱۹۷۵ له ده ره وه ی عیراق له گه ل سه رکرده کانیا ندا مابونه وه وه ده ستیان به شه پری دژ به پزیم کردبو وه، سه دان كه سی تر له (نوردووگا زوره ملی یه كان)، كه پزیم بو خه لکه راگو یزرا وه کانی دروست کردبوو، به ره وه چیاکان و سنووری (ه.پ.ک) کوچ بکه ن^(۲).

به مهش ده بینین له رووی زیاد بوون و چه ندایه تیه وه هیزی پینشمه رگه ی کوردستان به ته واوی گه شه ی کرد بوو، چونکه به سه دان کهس له وه سه ربازان ه ی ریزه کانی سو پای عیراقیان جی ده هیشت به شیکى زوریان، هه م له ترسی تۆله ی حکومه ت یان به گیانی به رگری و بپوا به خو بوونه وه ده چوونه ریزه کانی هیزی پینشمه رگه ی کوردستان، له وانه ده یان که سیان وه ک کادیری سیاسیی و پینشمه رگه رۆی خو یان گیرا له گه شه کردنی شو پشی کوردستاندا.

له به ره ئەم هۆیا نه شه پری عیراق-ئیران سوو دی زۆری بو هیزی پینشمه رگه ی کوردستان هه بو وه له رووی زیاد بوونی ژماره ی هیزی پینشمه رگه وه، چونکه پینش پودانی ئەم شه ره هه موو هیزی پینشمه رگه ی کوردستان، به ووته ی (رێباز) خو ی له نزیکه ی (۴۰۰۰ تا ۵۰۰۰) کهس نه ده دا. (۳)

(۱) رێباز: قه ندیل به غدای هه ژانده، به شی یه کهم، چاپخانه ی زانکۆی صلاح الدین، ۱۹۹۳، ل ۳۳.

(۲) کۆمه لێک نوسه ری کوردو بیانی: س.پ، ل ۴۰۴.

(۳) رێباز: س.پ، ل ۳۲.

ھەروەھا لایەنێکی باشەیی دیکەیی ئەم جەنگە بۆ کوردو ھێزی
 پێشمەرگە لەو ھەدا بوو کە حکومەتی عێراقی بەھۆی ئەم جەنگە ھەوێ توانای
 سەربازی کەم ببۆ، شپێزە بوو، توانای ھێرشیی بۆ سەر بنکەو
 مەفرەزەکانی پێشمەرگە لاواز ببوو، کۆپتەرەکانیش سەرقالی جەنگ
 بوون، کە چەکیکی کوشندە بوو بەرامبەر ھێزی پێشمەرگەیی
 کوردستان، جگە لەمەش بەھۆی ئەم جەنگە ھەر زوو ھێزی
 پێشمەرگەیی کوردستان دەسەلاتی بەسەر کوردستان زیادیی کرد،
 بەتایبەتی بەھۆی کشانەووی ھێزەکانی دوژمن لە ھەندی نیوچە،
 لەبەرانبەر دا ھێزی پێشمەرگە بارەگای ئی دامەزراند. (١)

لەبەرئەو ھۆی بەھۆی ئەو جەنگە ھەوێ حکومەتی بەعس نە دەپەرژایە
 سەرکارەکانی وەک پێنویست، ھەروەھا نەیی دەتوانی ھێزی پێشمەرگەیی
 کوردستان بەتەواوی کۆتەرۆل بکات و رینگری بکات لەبەردەم چالاکی و
 ھاتوو چۆکانیان لەنیوان دینھات و ھەتابگرە لەنیوان شارە گەرەکانی
 کوردستانیشدا، بەجۆرێک ھێزی پێشمەرگە جیا لەجاران دەیانتوانی
 بەپۆژ ھاتوو چۆبکەن لە دەوروبەری شارەکان، کە پێشتر ئەمەیان
 بەئاسانی بۆ مەیسەر نەدەبوو لەبەر دڕندەیی دوژمن، لەم
 بارەییو (رێبان) لە کتیبی (قەندیل بەغدايي ھەژاند) دا، دەئیت: "ئەو
 پۆژەیی کە شەری عێراق-ئێران دەستی پێکرد لە ناوچەیی دەشتی
 ھەولێر بووین، پۆژیکیی زۆر خوۆش بوو بۆیە کە مین جار بەپۆژ
 لەگوندەکان سوورپاینەو بە ئووتومبیل ھەتا دەوروبەری بێستانەیی
 گەرە لە ناحیەیی قوشتەپە ھاتین، ئومیدی شوێر شگێران بە

(١) رێبان: س.پ، ل ٢١-٢٢.

شۆپرشه‌که‌یان زیاتربوو خه‌لکیش هه‌رچه‌نده ترس و سامی به‌عسیه‌کانی له‌سه‌رنیشتبوو، به‌لام به‌وشه‌ره کوردایه‌تی سه‌رله‌نووی له‌دل و ده‌رونیان بوژایه‌وه هیواو ناواتیان په‌یدا کرده‌وه" (۱).

تاپیش کۆتایی هاتنی جه‌نگی عێراق-ئێران، بارودۆخه‌که له‌به‌رژه‌وه‌ندی بزوتنه‌وه‌ی پزگاری خوازانه‌ی کورد بوو، وه‌ک که باس‌مان کرد، به‌لام کاتیک (جه‌نگی عێراق-ئێران) (۲) وه‌ستا، بارودۆخه‌که پینچه‌وانه بووه، چونکه کۆتایی هاتنی جه‌نگ و پیک‌دادان به‌پینی هه‌لومه‌رجی عێراق ده‌رفه‌تیکی مینژوویی له‌باری بۆ په‌خساند، تا هه‌ول و ته‌قه‌لای خۆی بگه‌ینیته‌ لووتکه‌و کورد بینن به‌چۆکدا. (۳) به‌مه‌ش پاره‌وه‌ستانی جه‌نگ بووه هۆی شکسته‌تیکی گه‌وره‌ی هه‌یزه‌ چه‌کدارییه‌ کوردیه‌یه‌کان له‌ خواروو پۆشه‌لاتی کوردستان، چونکه پزیمی عێراق یارمه‌تی ئه‌وه‌یزه‌ کوردیانه‌ی ده‌دا که شان به‌شانی شه‌ری ئێرانیان ده‌کرد، هه‌روه‌ها پزیمی ئێرانیان یارمه‌تی ئه‌وه‌یزه‌ کوردیانه‌ی ده‌دا که‌شان به‌شانی شه‌ریان ده‌کرد دژی عێراق، به‌لام

(۱) ه.س، ل ۲۵.

(۲) په‌سه‌ندکردنه‌ی بریاری (۵۹۸)ی ریک‌خراوی نه‌ته‌وه‌یه‌که‌گرتوو مه‌کان له‌ ۱۸ی ته‌مموزی ۱۹۸۸ له‌لایه‌ن ئێرانه‌وه، بوو به‌هۆی راگه‌یاندنی ئاگر به‌سی ۸ی ئابی ۱۹۸۸، (کریس کۆچیرا: بزوتنه‌وه‌ی نه‌ته‌وه‌یی کوردی و هیوا‌ی سه‌ربه‌خۆیی، و.ئه‌کره‌می میهرداد، به‌رگی یه‌که‌م، سلیمانی، ۲۰۰۲، ل ۸۵).

(۳) میدل ئیست وۆچ: جینۆساید له‌ عێراقدا و په‌لاماری ئه‌نفال بۆ سه‌ر کورد، و.سیامه‌ندی موفتی زاده، چاپخانه‌ی خاک، چاپی یه‌که‌م، سلیمانی، ۱۹۹۹، ل ۴۲.

بەكۆتايى ھاتنى جەنگ، عىراق و ئىران وايان دەربېرى دەورى ھىزە كوردىيەكان كۆتايى ھات، بە ئاشت بوونەھوى نىوانيان (۱)

ھەرچەندە سەركردايەتى سىياسىي كورد تا رادەيەك ھەستى بەم مەسەلەيە كوردبوو، بۇ نمونە، ئەحمەد بامەرنى نوینەرى (ى.ن.ك) لە ھەرەنساي، پىنش ئەم پروداوانە ئەھوى راگەياندبوو كە ئەگەرى ناگربەسى نىوان عىراق وئىران ئەنجامەكەى كارەساتىكى گەرە دەبىت بۆكورد. (۲)

لەرستىدا ئەنجامەكانى وەستانى جەنگ وەك ھەستى پىكرابوو ھەروابوو، زۆر زوو كارىگەرىە خراپەكانى بەدىكراو بەجۆرىك بارودۆخى كوردستان پىنش پاپەرىن بارودۆخىكى زۆر نالەباربوو، چونكە سوپاي عىراق بەھەموو تواناي خۆى ھاتە سەر كوردستان، (۳) بۇ نمونە، لە ۲۸ى ئابى سالى ۱۵۱۹۸۸ عىراق بەھىزىكى سووپايى گەرە، ھىرشىكى دېردانەى كرده سەر كوردستان و پىنش چەندمانگىكىش ھەزاران گوندى بەناوى (عملیات الانفال) تەخت كرد، خەلكانى بىتاوان و ئەوانەى بەردەست كەوتن كوژدان، (۴) ھەرەھا بەشىوہەكى بەرنامەرىژ چەكى كىمىاوى لەچوار چىوہى ئۆپەراسىونى (ئەنفال) (۵) دا بەكارھىنا، كە ئەو ئۆپەراسىونە سەربازىە بەرفراوانە

(۱) جواد ملا: كردستان والكرد، وطن مقسم وامة بلا دولة، تقديم: جمال نەبەز، دار الحكمة-لندن، ۲۰۰۲، ص ۹۶.

(۲) كرېس كۆچىرا: س.پ، ل ۹۰.

(۳) چاوپىنكەوتن لەگەل (مەلا بەختىار)، سلېمانى، ۲۶/۱۱/۲۰۰۲.

(۴) رىباز: نركەى كوردستان (بەرلەرپاپەرىن، لەگەل پاپەرىن، دواى پاپەرىن)، ھەولنر، ۱۹۹۲، ل ۲۴.

بوو ھۆى ترس و بى ھىزى و لاوازى بزوتنەھوى كورد، چونكە حكومەتى عىراقى بەردەوام بوو لە كارە دېندانەكانى و لە ھىرش و پەلامارە بى شومارەكانى بۇ قىرکردنى كورد، تەنانت پوژى ۵ى ئابى ۱۹۸۸ پىش ئاگر بەس لەگەل ئىران، بە (۱۲) لەشكرى سەربازى و (۱۸) تىپى جاش خەفیفە (جاشى كورد)، بە پشتىوانى ھىزى ئاسمانى ھىرشىيان كرده سەر بارەگاكانى پارتى (پ.د.ك) لەنيوچەى سىدەكانى سەر بە پارىزگاي ھەولير.^(۱)

ھەرودھا سىياسەتى خاپور كوردنى ژىرخانى ئابوورى و ژىانى كۆمەلايەتى دىھاتى كوردستانى لەپىنى دەرکردن و كاوولکردنەھودا، بەجۆزىك ئەو دىھاتانەى راستەو خو لەبەرەى جەنگ دانەبوون لە سنوورى دەسەلاتى پىشمەرگە، ھەموو جۆرە خزمەتگوزارىەكى كۆمەلايەتى، تەندروستى و پوژىنىريان لىپرا، ئەمەش بۇئەھوى دانىشتوانى ئەودىھاتانە ناچارىكات كۆچ بەرەو باژىرو شارەكان بكن، بۇنمونه، بىرىارى داخستنى (۷۴۸) قوتابخانەى سەرەتايى دا لە دىھاتەكانى سەرىە ھەولير و سلىمانى و دەوك.^(۲) لەئەنجامى ئەو كارەساتانەدا بارودوڭخى ئابورى خەلكى كوردستان، بە تايبەتى

(۵) (ئەنفال): ووشەيەكى عەرەبىە بەواتەى (تالانکردنى دەستكەوتەكانى شەپ)، ھەرودھا ناوى سوپەتى ھەشتەمى قورئانە، كە تىيدا باسى ياساكانى جەنگو مافى داگىركارى و فتوحات دەكات، سەربارى ئەمە ئەنفال بۇ بەعسىەكانى عىراق، ناوى ئۆپەراسىيۆنى بىوژدانانەى قىرکردنى كورد بوو، بېوانە: (كۆمەلنىك نووسەرى كورد و بىانى: س.پ، ل ۴۱۰); (جواد ملا: م.س، ص ۹۴).

(۱) كرىس كۆچىرا: س.پ، ل ۸۶، ۸۵.

(۲) كۆمەلنىك نووسەرى كورد و بىانى: س.پ، ل ۴۰۷.

ئەوانەى لەلادى كانهو دەگويزرانهو بۇ ئۆردوگاو شارو شاروچكەكان زۆر شپىرزه ببوو،^(۱) شۆپشى كوردىش بە ئەندازەى نيوەى سەردەمى شۆپشى ۱۹۷۴ ھىزو تواناى نەمابوو،^(۲) بەلام ئەگەر ئەو پۆزگارانهى ئەوسەردەم بەراورد بکەين بەنسکۆى شۆپشى ئەيلولى ۱۹۷۵، ئەوا سالى ۱۹۸۸ کارەساتەكە زۆر نالەبارتر بوو، چونكە ھىچ دىھاتىكى كوردستان نەمابوو، ھەرەھا حکومەتى عىراقى چەندىن سىياسەتى جۇراوجۆرى گرتە بەر بۇ تواندەوہى نەتەوہى كورد، كە دەكرىت بەم شىوہىە بىانخەينەروو:

۱- سىياسەتى بەعەرەب گردن (التعريب): سىياسەتى بەعەرەب گردن، يەكىكى ترە لە سىياسەتەكانى پزىمى عىراق بەرامبەر بە كورد، كە مەبەستى داگىرکردنى كوردستان و تواندەوہى نەتەوہى كورد بوو، بۇئەوہى كوردستان بکاتە نىشتمانى عەرەب و بەشىكىش لە كورد بە عەرەب لەقەلەم بدات، تا لەلايەكەوہ چەند بۆى بكرى باشوورى كوردستان پارچە پارچە بکات و بەعەرەبى بکات، لەلايەكى ترىشەوہ نەخشەى دىمۇگرافى كوردستان و عىراق بگۆپى، تا لەرپىيەوہ بەشىك لە نەتەوہى كورد بکاتە عەرەب:^(۳)

ئەم سىياسەتە لە باشوورى كوردستان سىياسەتىكى ئوئى و كاتى نەبوو، بەلكو مەبەست و رىشەى مېژووى درىژ خايەن و ستراتىژى خوى

(۱) رىياز: نرکەى كوردستان، ل ۲۵.

(۲) مەلا بەختيار: س. پ، ل ۲۵۴.

(۳) ئەمىن قادر مینە: ئەمنى ستراتىجى عىراق و سىكوچكەى بەعسىان: (تەرحىل، تەعريب، تەبعيس)، لەبلاوكرامكانى سەنتەرى لىكۆلئىنەوہى ستراتىجى كوردستان، چاپى دووہم، ۱۹۹۹، ل ۲۲۹.

ھەبوو، لەپىناوى چەسپاندى بۇچوون و تىورىيە شوڧىنى يەكانى خۇيان، لەسەر دەست بەسەرداگرتنى بەرووبوم و سامانە سروشتيەكانى كوردستان و توندنەوہى گەلەكەى لەناو گەلى عەرەبى سەردەستدا.^(۱)

لەگەل بەھىزىبوونى تەيارە نەتەوہ پەرسەتەكانى عەرەب و پاش نەوہى توانى جىگەى خۇى لەسەر شانۆى سياسى نىوچەكە بکاتەوہ، دەبىنين ھەر لەسەرەتاوہ جولانەوہى كورديان بەكۆسپى بەردەمى يەكيتى عەرەب داناوہ، كورديان بە بەشيك لە عەرەب و كوردستانيش بە بەشيك لە نىشتمانى عەرەب دادەنا، بۆيە بەرەبەرەكانى كورد و بزوتنەوہى نىشتمانى كوردستان و مافە نەتەوايەتى يەكەيان، لەپىنگەى بەعەرەب كوردنەوہ گرتبووہبەر.^(۲)

بۆيە ئەگەر چاويك بەجوگرافىاي كوردستان و ميژووى پىك ھاتەكەى دابگىرين بەر لە راپەرين، دەبىنين زۆر شيواندن و گوپان بەدى دەكرا، كە نەخشەى باشوورى كوردستان و بارى ديموگرافى و لايەنى ئابوورى و كشتوكال و سامانى ئازەل و باغ و بيستان و سەرچاوى ئاوو بىروكانى و ناوچەدەياتيەكان...تاد، زۆرەيان لە جىگەى خۇيان نەمانوو خاپووركران.^(۳)

(۱) دەزگای راگەياندىنى (ى.ن.ك): كەركوك و سياسەتى تەعريب، چاپخانەى

شەھيد ابراهيم عەزۆ، ئايارى-۱۹۸۵، ل ۲۹.

(۲) مەحمود مەلا عەزەت: بازنەكانى مەملانى و ستراتيجى ناسايشى نەتەوہى

كورد، چاپخانەى رەنج، چاپى دووہم، سەلیمانى، ۱۹۹۹، ل ۲۳، ۲۴.

(۳) مەحمود مەلا عەزەت: س.پ، ل ۷۳.

سیاسەتی بەعەرەب کردن سەرتاپای کوردستانی گرتبۆوه بى جیاوازی، بۆیه شارى (هەولێر) یش وەك شارەکانى دیکەى کوردستان بێبەش نەبووه لەم سیاسەتە. بەجۆرێک سنوورى ئەم پارێزگایە دووچارى ئەم سیاسەتە چەواشەیه بۆوه و زۆرێک لە زەویەکانى خەلکى عەرەبى تێدا نیشتە جى کران،^(۱) ئەم پرۆسەیهش لە رینگەى هینانى خەلکى خێلەکى عەرەبى باشوورى عێراق، بەهاندان و دەم چەورکردن و یارمەتى دان و خان و بەره بۆدروست کردن ئەنجامدەدرا، پاش ئەوهى دەخرانه سەرکەلکەلەى ئەوهى بێن بۆ باشوورى کوردستان، سەرەنجام جوتیارە کوردەکانى لە رەگ و ریشە هەلەدەکەندوو لە ئۆردوگا زۆرەملی یەکانى ژێر دەسەلاتى، کە بەدریزایى رینگە و بانە سەرەکیەکان دروست کرابوون، نیشتەجى دەکران.^(۲)

لە شارى هەولێر بى رەوشتى دەزگاکانى (بەعس و ئەمن) گەیشتبۆوه رادەیکى وا کەکەس پىی قبول نەدەکراو لەهەمان کاتدا بەعەرەب کردنیش بىکۆسپ و تەگەرە بووه لەبەردەم بەعسیەکاندا.^(۳) لەبەرئەوهى ئەم سیاسەتە زۆریەى شارەکانى کوردستانی گرتەوه، بۆیه دەتوانین بەعەرەب کردن بەیەکیک لە هۆکارەکانى دیکەى راپەرینی ئازارى ۱۹۹۱ دابنریت.

۲- سیاسەتى بەعەس کردن (التبعيس): حیزبى بەعس لە ناوەرپاستى چلەکانى سەدهى بیستم، لەسوریا، لەبارودوخیکی (ئابورى، سیاسى،

(۱) چاوپێکەوتن لەگەڵ (کۆسرهت رەسول عەلى)، سلیمانى ۲۹/۱۱/۲۰۰۲.

(۲) میدل نیست وۆچ: س.پ، ل ۱۰۰.

(۳) رێباز: نرکەى کوردستان، ل ۲۷.

رابعرینی شاری همولیر

كۆمهلايه تى، فەرھەنگى)ى دواكەوتودا جولانەنەوھىكى نەتەوھ پەرسىت بەناوى (جولانەوھى بەعسى عەرەب)و بەقۇستەنەوھى ئەبوئىشايىبە سىياسى و ئايدۆلۆژىيەى ئەوسەردەم سەرى ھەلداو، لە دەروازەيەكى نەتەوھ پەرسىتەنەى قانسو لەناوبۇتەى نازىزم دا ھاتەكۆرى ژيانى سىياسى عەرەبەوھ، كە بۇيەكەم جار لەعىراقدا "۱۹۶۳/۲/۸" بۇچەند مانگىك دەسەلاتى گرتەدەست و پاشان بۇجارى دووھ لە "۱۹۶۸/۷/۱۷" بەپىى پلاننىكى ئىمپىريالىستىانە، دەسەلاتى لە عىراق گرتەوھ دەست،^(۱) تاراپەرىنى ۱۹۹۱ لەكوردستان جەھوى ئەودەسەلاتەى ھەر بەدەستەوھ بوو.

بەگرتنە دەستى دەسەلات لەلايەن حزبى بەعس لە عىراقدا، گەلى عىراق بەگشتى و نەتەوھى كورد بەتايبەتى لە سەختىرىن پۇژانى (سىياسى-كۆمەلايەتى) خۇيان دا دەژيان، چونكە ھەلگرتنى ھەرچۆرە ئايدىيەك، جگە لەئايدىيەى بەعس قەدەغەو ئەنجامەكەشى گرتن و كوشتن بوو، كە بەعس بەگوپىرەى ئەوسەرەتايە ھەنگاوى ھەلدىناو دەيگوت: "ئەوھى لە گەلم دانەبىى دژمە".^(۲)

ھەربۇيە سەرجم شارو شارۇچكەكانى كوردستان پووبە وپوى ئەم سىياسەتە بوونەتەوھ، كە بە بەعسى كردنى ھاوولائىيان كاريكى پۇژانەى بەردەوام بووھ، بۇنمونه زۆربەى خویندكارانى كچ و كوپ

(۱) ئەمىن قادر مینە: س.پ، ل ۶۴-۶۶.

(۲) س.ھ، ل ۷۴، ۷۵.

لەخانەى مامۇستايان، يان لە پەيمانگا و كۆليژەكان وەر نەدەگرا
ئەگەر بە (واژۆ) يەك بە بەعسى بوونى خۆى نەسەلماندىبايە.^(۱)
دەبينىن پزىمى بەعسى عىراق بە شىۆە يەكى چىپو پزىم
سىياسەتەى بەرامبەر بە كورد گرتبۆە بەر، لە چوار چىۆەى جىبە جى
كردنى ئەم سىياسەتە شارى (هەولنر) یش لىى بەدەر نەبۆە و پزىم
چەندىن رىنگاى جىياجىاى بەكارهيناوە بۆ بە بەعسى كردنى هاوولائىيان
لەم شارە و سەر جەم شارەكانى دىكەى كوردستان. بە شىۆە يەكى گشتى
ئەو رىنگاىانەى كە گىرابوونە بەر بۆ بە بەعسى كردنى كورد لە باشوورى
كوردستان، ئەمانە بوون:-

- ۱- دامەزراندنى بەعسىەكان لە دام و دەزگاكان.
 - ۲- بە بەعسى كردنى خویندكاران لە ناوئەندەكانى خویندن.
 - ۳- بە بەعسى كردنى نەتەوكان (كورد، توركمان،
ئاشوورى،... هتد).
 - ۴- دابەش كردنى گەرەكەكان لە سەر بنەمايەكى حىزبى و بە بەعسى
كردنى بە زۆر.^(۲)
- پاش بىزار كردنى خەلك لە رىنگەى ئەم سىياسەتەو، دەتوانىن بە
بەعسى كردنىش بە يەكێك لە هۆكارەكانى دىكەى ئەم راپەرینە دابىنن.
- ۳- سىياسەتى جىنۆسايد بەرامبەر بە كورد: سىياسەتى جىنۆسايد
(قز كردنى بە كۆمەل)ى حكومەتى عىراق بەرامبەر بە نەتەوەى كورد،

(۱) رىباز: نرکەى كوردستان، ل ۲۷.

(۲) لە تىف فاتیح فەرەج: كورد و كەركوك، پەيڤىن (گۆڤار)، ژمارە (۲)،
ئۆكتۆبەرى ۱۹۹۷، ل ۵۷، ۵۸.

میژوویهکی لهپیشینهی دوورو درنیژی هیه، بهلام نهوهی که زیاتر کاریگهربوو لهسه ر کورد پهلامارهکانی سالی (۱۹۸۷-۱۹۸۹) بوون، چونکه بهقولی رهگیان له میژووی نهتهوهی کورد له باشووری کوردستاندا کوتاوه،^(۱) ئەم پهلامارانهش چهند خاسیهتیکی پیشیل کردنی مافهکانی مرقیان له خوگرتبوو، که ئەمانهن:-

ا- (ئه نفال):

ئه نفالهکان بهدناوترین و نهگریستین پهلهیه له میژووی پژی می عیراق و حیزی به عسو و خودی سه دام حسین، ههروهه ئوبالکی سیاسی و مروی گه وره شه له سه شانی ئه و وولاتانهی پژهه لات و پژهئاوا، که له بهر بهرزه و هند بازی خوین له جهنگی ساردا، پژی عیراقیان پرچهکی کوشندهی کیمیاوی کردو له کاتی به کارهینانیشی دژی کورد، تاوانی بیدهنگیان هه لپژارد، جگه لهوهی دهوله تانی عه ره بی (سوریا و لیبیا ی ئی ده ره باوین)، سه رجه م راسته و خو یان ناراسته و خو، پشتیوانی سه دام بوون^(۲).

ئه نفال ته نیا پرۆسهی جینۆساید کردنی کت و پری مرقی کورد نه بوو، به لکو ئەزمونیکی (۳۰) ساله ی بهرنامه بو داریژراو بوو له سه ر نه خشه یهکی بهربلاو بو له ناو بردن و تواندنه وهی ره چه له کی کورد و گوړینی ره گه زی کورد به عه ره ب و شیواندنی جوگرافیا و دیموگرافی کوردستان، ئەم پرۆسه یه به پی نی هه ل و مه رجه دژوارو تایبه تیه کانی

(۱) میدل نیست وۆچ: س، پ، ل ۵۰.

(۲) حکمهت محمد کریم (مه لا به ختیار): شوپشی کوردستان و گوړانکاریه کانی سه رده م (خه باتی شاخه کان یان راپه رینی شاره کان)، چاپی سی یه م، هه ولیر- ۱۹۹۴، ل ۲۵۳.

گۆپرانى بەسەر داھاتوھو بەچەندىن تاكتىك و قۇناغى جىاواز
داتىپەريوھ^(۱).

قۇناغى يەكەمى ئەنقالەكان لەمانگى (۱۹۸۸/۲) تامانگى
(۱۹۸۸/۳) و دووھەمىيان لەمانگى (۴ تا ۵ / ۱۹۸۸) و سىئەمىيان لەمانگى
(۸ تا ۸ / ۱۹۸۸) و دوا قۇناغىش لەمانگى (۸) دەستى پىكرىدو لەمانگى
(۹) دا كۆتايى پىئەھات^(۲).

پرۆسەى ئەنقال لەسالى ۱۹۸۸ دا سەراپا ناوچە ئازادكرارهكانى
گرتەوھ، بەتايبەتى ئەوناوچانەى كەلەژىر دەسەلاتى ھىزى پىئەشمەرگەو
شۆپشدايوون، كەناوچەكانى (دۆلى جافايەتى، شارپاژىر، مەرگە،
پىشدر، قەرەداغ، تەواوى گەرميان، شارەزور، ھەورامان، پىنجوین،
گۆپتەپەو عەسكەر، دەشتى ھەولێر، باليسان، بالەكايەتى، بادىنان) ى
دەگرتەوھ، كەئەم پرۆسەى گەورە ترين و سامناكترين شىوھى ئەنقال
بوو، لەھەمانكاتدا ھىزى پىئەشمەرگە چى لەتوانا بوو بەرگرى كرد، بەلام
دەرەنجامەكەى بى سەر شوین كردنى (چارەكە مليونىك) كوردى ئى
كەوتەوھ^(۳).

ھىزىشە سەربازىەكانى سووپاي عىراق كەراستەوخۆ بو
وئرانكردنى گوندەكانى كوردستان و بى سەر شوین كردنى بەكۆمەلى
دانىشتوانى ئەوگوندانەو تالانكردنى مال و سامانىان ئاراستەكرابوو،

(۱) عەبدوللا كەرىم مەحمود: رەشەباى ژەھرو ئەنقال، بەرگى يەكەم،
لەبلاوكرارهكانى وھزارەتى پۇشنىرى سلیمانى، بەرپۆھبەرتى گشتى چاپ و
بلاوكرەنەوھ، ۲۰۰۲، ل ۴.

(۲) كۆمەلىك نوسەرى كورد و بىانى: س.پ، ل ۴۱۰.

(۳) عەبدوللا كەرىم مەحمود: س.پ، ل ۱۰.

لهگه کارهساتی (هولوکۆست)^(۱) دا، بهرچه چا و کردنی جیاوازی له ژمارهی قوربانیا نی ئه و دوو پوو داوه گه ورهیه، جیاوازیهکی ئه وتوی نه بووه^(۲).

لهگه ئه وهی که پرۆسهی ئه نفال زۆربهی شارو شارو چکه کانی کوردستانی گرت هوه، ده بی نین پارێزگای (ههولیر) یش وه ک سه رجه م ناوچه کانی تری کوردستان، به دور نه بوه له م پرۆسه یه، چونکه ئه م پارێزگایه ده وله مه نده به سامانی کانزایی به تایبه تی نه وت، که نه وت که وتۆته خوارووی پارێزگاکه له ناحیه ی (ته ق ته ق) ی سه ر به قه زای (کۆیه)، کاری ئه نفال یش به پله ی یه که م دانیش توانی ئه م گوند نشینانه ی گرت هوه و، سه ره نجام گونده کانی سه ر به م پارێزگایه له قه زای (کۆیه) و ناوچه ده شتاییه کانی ده وله مه ند به کانزا و ناوچه شوینه واریه کان، یه ک له دوا ی یه ک خا پور کران و بهر پرۆسه ی ئه نفال که وتن^(۳)، دواتر

(۱) (هولوکۆست): ئه و قه تل و عامه یه، نازییه کانی ئه لمانیا به سه رو کایه تی (هیتله ر) دوا ی ئه وه ی که له (۳۰ کانوونی دووه می ۱۹۳۳) ده سه لاتیا ن گرت ه ده ست، به رام بهر به جو له که کانی ولاتانی ئه وروپا ئه نجامیا ن دا، که له کاتی جهنگی دووه می جیهانی له ژیر رکینی ئه لمانیا دا بوون، ئه م پرۆسه یه ش بهر یهگی ده ست نیشان کردن، کۆ کرد نه وه، راگواستن، پاشان کوشتن و له ناو بردن، ئه نجام ده درا، که ئه نفال ه کانی ش هاوشیوه ی ئه م کاره ساته بوون، (ستیفن برۆکی لند و پۆل ئه لیقن، بۆ نه وه کانتانی بگێر نه وه،) ده رباره ی ئه و هولوکۆسته یه که له ئه وروپای ۱۹۳۳-۱۹۴۵ دا پوویدا وه، و. ئیبراهیم خ. ئه حمه د، له بلا وکرا وه کانی ده زگای چاپ و په خشی سه رده م، سلیمان، ۲۰۰۲، ل ۱۷-۷۸).

(۲) زیاد عبدالرحمن: تونی مه رگ (هیر شه کانی ئه نفال له به لگه نامه کانی پزیم دا)، ته ورین، ۱۹۹۵، ل ۳.

(۳) م. محمد عبدالله عومه ر: ئه نفال ی پارێزگای ههولیر (هۆکار و ده ر نه نجام)، سه نته ری برایه تی (گۆش)، ژماره (۲۴)، هاوینی ۲۰۰۲، ل ۲۹۴، ۲۹۳.

هېرشەكانى ئەنفال بەردەوام بوو بۆسەر ناوچەكانى ھەولېر تابە (عمليات خاتمە الانفال) لەپۆژى ٢٦/ئابى/١٩٨٨ لە بادىنان تەواو بوو.^(١)

بۆيە دەبينىن ئەنجامى ئەم كردارانەى پزىمى عىراق، (١٨٢) ھەزار كوردى لەنىرو مى كۆكردهوہ كهتەمەنيان لەنيوان (١٢-١٨) سالان دابوون، لەناوچەو گوندە جوړ بەجوړەكانى كوردستان، پاش ئەوہى كۆيان كردنەوہو باريان كردن لەبار ھەنگرى گەورە، دواتر برديان بۆبىابانەكانى خواری عىراقو، بلدۆزەر چەندىن چالى گەورەيان بۆ ھەلکەندن و سەرچەمیان تيدا زىندە بەچالکردن.^(٢)

ب- بەكارھىتانی چەكى كيميايى:

يەكەم ھېرشى كيمياوى نەخشە بۆكىشراو لە ١٥/٤/١٩٨٧ ئەنجامدرا، بەلام دۆكۆمىنت و سەرچاوہ كوردیەكان ھاوباوہپن لەوہدا كە لەشكرى عىراق بۆيەكەم جار لەناوہندى مانگى چواری ١٩٨٧دا چەكى كيمياوى بەكارھىتاوہ^(٣)، پاشان لە ١٦/٤/١٩٨٧ بۆچەند كاترْميرىك زياتر بە چەكى كيميايى بۆردومانى گوندەكانى (شىخ وەسانانى دۆلى باليسان)ى سەر بەھەرىمى ھەولېرى كردوہو، زياتر لە (٣٠٠) ھاوولاتى ژنو مندال و پير، شەھيدو برىندار بووينە^(٤).

(١) نەوشىروان مستەفا ئەمین: خولانەوہ لەناو بازنەدا، دیوى ناوہوہى پوداوەكانى كوردستانى عىراق ١٩٨٤-١٩٨٨، چاپى دووہم، سلیمانى، ١٩٩٩، ل ١٥٢.

(٢) جواد ملا: م.س، ل ٩٤،٩٥.

(٣) كۆمەلێك نوسەرى كوردو بیانی: س.پ، ل ٤١٠،٤٠٩.

(٤) عەبدوڵلا كەرىم مەحمود: س.پ، ل ٧.

بهلام گهورهترين كارهسات بههوى چهكى كيميائى لهشاروچهكى ههلهبجه پوويدا، كهكاتيك گهرمهى شهرى نيوان عيراق-ئيران بوو، ئيران لهزورلاوه بهشيويهكى پهرشو و بلاو هيرشو و پهلامارهكانى بووسر ناوچهكانى (كوردستانى باشوور)دهست پيكردبوو، تادواچار بههاوكارى هيزى پيشمهركهو لهپوو بهپوو بوونهوهى شهرىكى گهوره بهرامبهر بهعيراق، كهتيايدا له ۸۰٪ هيزهكانى عيراق كوژران و ئهوانى تريش بهديل گيران، دهستيان بهسهر شاروچهكى ههلهبجهدا گرت. بهم پووداوهش پزىمى بهعس بهبومبارانكردى ههلهبجه له ۱۶ و ۱۷/۳/۱۹۸۸ بهگازى كيميائى وهلامى ئيران و دانىشتوانى ههلهبجهى دايهوهو، سهرهناجم (۵) هزار هاوولاتى كورد لهناوچوون^(۱). پهلامارى كيميائى بووسر ههلهبجه نوقلانه لى دهرى سياستهى لهوهو پاشى ئهنفال بوو، كهلهو ههشت قوناغهى پهلاماره سهربازىيهكهدا ئهم چهكه قهدهغانه دژ بهگوندهكانى كوردستان بهكار دهات، بهراديهكى وا كهدانىشتوانيان بتوقينى و ئهوهى له ههلهبجهدا پرووى دا وهبىرى بينيتهوه، لهگهله ئهوهى كهوا ههلهبجه بهشيك نهبوو له ئهنفال، بهلام بهگهورهترين كارى درندهيى جهنگ دهژميردرنت دژ به كورد.^(۲)

ج- ويران كردنى گوندهكانى كوردستان:

لهناوهپراستى ههفتاكانهوه، واته بهر لههاتنه پيشهوهى يروكهى ئهنفال، حكومهتى عيراقى پلانى تيك دانى گوندهكانى كوردستانى

(۱) كرئس كوچيرا: س.پ، ل ۸۴.

(۲) ميدل ئيست ووج: س.پ، ل ۲۱۴.

بەپێى پىيازو قۇناغى جىاجيا، دارىشتبوو. يەكك له قۇناغەكانى تىك دانى گوندهكان بو پاش سالى ۱۹۷۴ دهگهپرتەوه، بەتايبەتى پاش سازکردنى چەند كۆنگرەيهكى كشتوكالى له لايەن دەزگا پهيوه ندىدارهكانى حكومهتى عىراق، كه تيايدا پلانى راگواستنى گوندنشىنهكانى خسته ناو چوار چيوهيهكى (زانستى) يهوه بوجى بهجى كردنى ئەم پلانى كه پى يان دهگوت (اصلاح زراعى)^(۱).

حكومهتى عىراق له ژىر ئەم پلانىدا، سەرەتا سەدهها گوندى به ناو (هاوچەرخ) و (سۆسياليسىتى) و (زانستى)، له سەرانسەرى عىراق دا دروست كرد، هەر له چوار چيوهى ئەم پلانىدا، چەندهها گوند له باكوور ناوه راسىت و باشوورى عىراق دا خاپوركران و له جىنگاياندا نۆردوگاي زۆره مى دروست كران^(۲).

بۆيه دهبينىن له نيوان سالانى ۱۹۷۴-۱۹۷۹ ژمارهى ئەو گوندانهى خاپوركران، گەيشته (۷۴۲) گوند كه زۆربه يان كه وتبونە ناوچه سنورىهكانى (بالەك، چۆمان، مىرگەسور، ناودهشت، زاخۆ، گۆرهتو، مهيدان، شىروان، گرمگ، خورمال، خانهقین و بياره)^(۳).

(۱) د. نازاد شىخانى: ئەنقال له ناو چوارچيوهى قۇناغەكانى دروستکردنى نۆردوگا زۆره مى يهكاندا، سەنتەرى برايهتى (گۆفان)، ژماره (۲۴)، هاوینى ۲۰۰۲، ل ۴۳۷.

(۲) د. خليل اسماعيل: انماط الاستيطان الريفي في العراق، بغداد، مطبعة الحوادث، ۱۹۸۲، ص ۳۶.

(۳) سليمان عبدالله اسماعيل: تهجير المستوطنات الريفيه فى اقليم كردستان العراق، گولان العربى (مجلة)، العدد (۳۹)، ئابى ۱۹۹۹، ص ۵۷.

پاش بالادهست بوونی میلیتاریانهی پژیئمی دیکتاتۆری بهغدا، سهرجهم کاولکاری و کارهساتی تراژییدی سهیرو سهمهههی بهدوای خوئی داهیناو زیاتر له (٤٠٠٠) ههزار گوند خاپورکران، بهمهش سهرجهم ناوچه گوندنشینهکان خاپورکران و چیاو گردۆلکهکان کرابوونه پایهگای سهربازی و مین ریژ کرابوون^(١).

ئهه سیاسته لههه موو چیگهیهکی کوردستاندا پیاده دهکراو، بهمهش کوردستان ببوه تاقیگهی چیی بهچی کردنی بیرو نایدۆ لۆژیاکانی حیزبی بهعس^(٢).

د- گرتن و له سیدارهدانی بهکۆمهله:

یهکی لهسیاسهتهکانی تری حیزبی بهعس که بهرامبهه به نهتهوهی کورد پیادهی دهکرد، گرتن و لهسیدارهدانی بهکۆمهله بوو. بۆیه دهبینین ئهه پژیئمه بهشیویهکی ههپهههکی ههلهستا بهگرتنی گوندنشینهکان لهناوچه (قهدهغهکراوهکان)، لهگهله ئهوهشدا ئهه ناوچانه زیدی بابو باپیرانی خویمان بوون، کهتیایدا لهسیدارهدانی بهکۆمهله و بی سهرو شوین کردنی دهیان ههزار خهلهکی بی تاوانی ئههناجم دهه، کهزۆر جار ژماریهکی زۆر ئافهههت و مندالی لهخۆدهگرت، جاری واش ههبوو کۆمهله کۆژی بهرامبهه تهواوی دانیشتهوانی گوندیک ئههناجم دههرا^(٣).

(١) ف.رهش: خویندنهوهی سیاسی له نیوگرهوی ئهگهرهکاندا، ههلوئستی

نیشتمانی (گۆقار)، ژماره(٥)، ئایاری ٢٠٠٠، ل ٤٤،٤٥.

(٢) ئهه مین قادر مینه: س.پ، ل ٧٥.

(٣) میدل ئیست وۆچ: س.پ، ل ٤٨،٤٩.

بەشىۋەيەكى گىشتى ئەم سىياسەتە لەشارەكانى ھەولئىرو دەۋك و سلىمانى، پىيادە دەكراو بەھەزاران كەس لە سىدارە دەدران و بەھەزارانىش لە گرتوو خانەكان دا چاۋەپوانى چارەنوسى نادىارىيان دەكرد(۱).

زەبرو زەنگى پزىم بەرامبەر بەخەلكى كوردستان گەيشتە رادەيەك، تەنانەت كە ئەم زەبرو زەنگ و ترسە لەسەر دەروونى پىاوانى پزىم و ئەلقە لە گوئيەكانىشى رەنگ بداتەو، چونكە ھىچ كەسنىك نەمابوو كەسنىكى يان ناسىاويكى بەدەستى پزىم نەكوژاىت يان زولمى دەرھەق نەكراىت، بۆيە خەلك كەوتە نارازى دەرپرین و چىتر ئەم پزىمە قىبول نەكەن(۲).

لەلايەكى ترەو ھەكومەتى عىراقى پىشتىوانى گەورەى ھەبوو لەلايەن دەولەتانى ناوچەكەو جىھانەو، ھىزىكى بەھىزى ھەبوو كە پىك ھاتبوو لە (۴۰) فرقەى سەربازى و زىاتر لە (۱۷۰) فەوجى خەفیفە، و بەھەزاران تانك و توپخانەى ھەبوو(۳).

نەوشىروان مستەفا لەباسى ئەو پزىگارانىەى ئەوسەردەم نوسىووتى: "ھىرشەكانى ئەنقال و بەدواى ئەو دەدا گرتنى ھەموو بارەگا گرىگەكانى ى.ن.ك و ئىنجا داگىركردنى ھەموو كوردستانى عىراق و گىران و بزرکردنى دەيان ھەزار كەس لە دانىشتوانى ناوچە نازادەكان و وىرانكردنى ھەموو دىھاتى كوردستان، كارەساتىكى

(۱) ف.رەش: س.پ، ل ۴۵.

(۲) چاۋپىكەوتن لەگەل (مەلا قادى)، سلىمانى ۲۰۰۳/۱/۱۱.

(۳) چاۋپىكەوتن لەگەل (كۆسەرەت رسول عەلى)، سلىمانى ۲۰۰۲/۱۱/۲۹.

رأبه رینی شاری ههولیر

نه تهوهیی به سهر کورد دا هینا، به مهش کوردستان بوو به زیندانیکی تهنگو کورد به گه لیکي ديل" (١).

له گهل هه موو نهو کاره ساتانه دا، خه لکی کوردستان ئیرادهی هه به هیز بوو، هیزی پیشمه رگه له گورز وه شانندن نه که وت به رامبه ر به پژیتم، پیش نه نفاله کان گه وره ترین چالاکي هیزی پیشمه رگه به سهر کردایه تی ی.ن.ک، به رامبه ر به حکومه تی عیراقی نه نجامدرا، که گرتنی (سهری پش) بوو له (١٩٨٨/١/٢٦) توانیان زهره رو زیانیکی زور به دوژمن بگه یه ننو (٢٥٠٠) کلانشیکوف دهست به سهر دابگرن، که بویه که م جاربوو له میژووی بزوتنه وهی کوردایه تی دا، هیزی پیشمه رگه بتوانیت له چالاکیه کدا زه بریکي ئاوا کوشنده به دوژمن بگه یه نیت (٢). به قسه ی مسعود بارزانی نهو جهنگه ی که له پوژی ١٩ی تموز تا ٥ی ئه یلول له ناوچه ی خواکورك له باشوری سنوری هاوبه شی ئیران- عیراق و تورکیا پووی دا، یه کیك بوو له گه وره ترین داستانه کانی میژووی به رگری کورد، پیشمه رگه کان سهره رای به کارهینانی گازی کیمیایی له به رامبه ریاندا نیشانیاندا که له م ٤٨ روزه دا (١٩ تموز- ٥ ئه یلول)، ته نها جهنگی که نداوی نیوان ئیران- عیراق نه بووه، به لکو جهنگیکی دیکه به ناوی جهنگی کوردستان هه بووه (٣).

نه گه ر جاروباریش ناکامی خو پیشانندان و راپه رینی نه م و نهو شاری کوردستان، هه وئدرایی جه ماوه ری شاره کان هانی شیوه کانی

(١) نهوشیروان مسته فا امین: س.پ، ل ١٥٣.

(٢) چاوپیکه وتن له گهل (کوسره ت رسول علی)، سلیمانی ٢٩/١١/٢٠٠٢.

(٣) کریس کوجیرا: س.پ، ل ٨٦، ٨٧.

دیکەى خەبات بدرىن، بەلام لەبەرئەوهى خەباتى چەكدارى كرابووە ستراتىژو سوننەتى پزگارى كوردو جەماوەر، بەگيانى پشت بەستن بەم ستراتىژە گوش دەكراو ئومىدى هەرە گەرەيان سەرکەوتنى خەباتى چەكدارى بوو، هاوشانى بەردەوامى جەنگى ناوخۆ لەكاتى خۆپيشانندان و راپەرىنەكانى سالانى ۱۹۸۲-۱۹۸۶ دەتوانرا خروشانى جەماوهرى شارەكان پەرەپييدرى و ستراتىژىكى نووى بو گەلەكە گەلەكە بکرى، سوور بوون لەسەر ستراتىژى چەكدارى و لەناو خەباتى چەكداريشدا سووربوون لەجەنگى ناوخۆ، سالانى زىرىن لەكيس دران و هەلکەوتى كەم وىنە لەمىژووى راپەرىنە چەكدارەكانى كوردستان بەفېرۆ چوون(۱).

بەم جۆرە بارى كوردستان وای لىهات كە جىنگەى هىچ جۆرە بەرخودانىكى تىدا نەبىتەوه، نە بەچەكدارى و نەنا چەكدارى، لە كۆتايىهەكانى ۱۹۸۸ دەسەركردايەتى كورد بەو پيشمەرگانەوه كە پزگارىيان ببوو، ناچار سنورىيان برى و خويان بەئىران و سوورباداكرد، دەرگاش بو بەغدا خرايه سەرپشت كە بەشىنەيى پلانەكانى (ناسايشى ستراتىجى) سەر سنورهەكان ئەنجامبەدات(۲)؛ بەم شىوويه هينزى پيشمەرگە لەخاكى كوردستان نەمان، تەنيا چەند مەفرەزەيهەكى پيشمەرگە، لەشىووهى پارتيزانى لەناوچە جيا جيا كانى كوردستان مابوو(۳). ئەمەش كۆتايى قۇناغىك بوو، قۇناغى خەباتى چەكدارى

(۱) مەلا بەختيار: س.پ، ۲۵۵.

(۲) كۆمەلەك نوسەرى كوردو بيانى: س.پ، ۴۱۱.

(۳) چاوپىكەوتن لەگەل (رەهبەر سەيد برايم)، سلیمانی ۲۴/۱۱/۲۰۰۲.

رأبهرینی شاری ههولیر

سیاسسی له شاخهکانی باشووری کوردستاندا، به لآم کۆتاییهکی زۆر تراژیدی(۱).

به لآم دواى ئەو هه موو کاره ساتانه، جارێکی دیکه پارتە سیاسیه کوردستانیه کان چه ند ههنگاویکی گرنگی سیاسییان هه لئینا وهک بهرنامهی کاری سیاسیی خۆیان و له هه مان کاتیشدا وهک ناماده باشیهک بۆ هه ر گۆرانیکی گه وره ی سیاسیی که به سه ر حکومه تی عێراقی دا بیست، ئەم ههنگاوانه ش ده کړنت گرنگترینیان به م شیوه یه بخرینه روو:

۱- یه کگرتنه وهی پارتە کوردیه کان له یه ک به ره دا:

یه کگرتن و یه ک دهنگی پارتە کوردیه کان له کۆتایی هه شتاکاندا، به هوکارێکی دیکه ی گرنگ داده نریت بۆ راپه رینی به هاری ۱۹۹۱. بۆیه ده بینین پارت و پرنکخراوه سیاسیهکانی کوردستان له ناوه راسستی هه شتاکاندا، هه ولی لیک نزیك بوونه وه یان له گه ل یه کتری دا، که زۆر دانیشتنی دوولایه ن له نیوان (ی.ن.ک) و حیزبی سۆسیالیستی کوردستان و پاسۆک و پاشان پارتی دیموکراتی گه ل (سامی عبدالرحمن)، له به هاری ۱۹۸۶ به مه به سستی به ده یه نانی زه مینه یه کی گونجاو ئەنجام درا، دواتریش له کۆتایی سالی ۱۹۸۶ دیداریک له نیوان مام جه لال و ئیدریس بارزانی هه ربۆ ئەم مه به سته پیک هات، پاشان له سالی ۱۹۸۷ بۆنزیك بوونه وه له یه کتری کۆبوونه وه یه ک له نیوان (پ.د.ک) و پارتی سۆسیالیستی کوردستان (ره سول مامه ند) و پاسۆک،

(۱) نهوشیروان مستهفا امین: س.پ، ل ۱۵۳.

لەسەرکردایەتی پارێتی لەپارێتی خاکی ئێران ئەنجام درا (١). نامانجی هەموو ئەم کۆبوونەوانە بۆیەك دەنگی نیوانیان بوو بەرامبەر بەپەرژمی بەغدا.

سەرجمی ئەم کۆبوونەوانەى كە باسکران بۆیەك دەنگی پارته كوردیەكان، حزبى شیوعى عێراقى بەشدارى تێدا نەکرد، لەهەمان كاتدا ئەو هەشى راگەیاندا كە دژی ئەم كۆبوونەوانە نى یە، تادواچار لەناوهراستى ١٩٨٧ لەبارەگای (یەكیتی) نزیك سەردەشتى خاکی ئێران كۆبوونەوێهەك ئەنجام درا، كە ئەمجارەیان نوێنەرێكى حزبى شیوعى عێراقى (د. رحیم عەجینە) بەشدار بوو، پاشان بەشدار بوون لە سەر پێویستى پێك هێنانى بەرەیهەك لە پارتهكانى كوردستان پێك هاتن (٢).

بەم شیۆهیه بەرەى كوردستانى لە ١٩٨٧/٥/٧ دا پێك هاتو ئەندامانى جگە لە (ی.ن.ك) و (پ.د.ك)، بریتى بوون لە (سۆسیالیست) و (پاسۆك) و (پارێتی گەل) و (حزبى شیوعى عێراق - لقی كوردستان) و پاشان لەسالى ١٩٩٠ دوو حزبى تریش هاتنە ناو ئەم بەرەیهوه، كەئەوانیش (حزبى زەحمەتكێشانى كوردستان) و (جولانەوهى دیموكراتى ئاشوورى) بوون.

دواى پێك هێنانى بەرە بەرنامەیهكى كاریان داناو كەتیایدا بەرەى كوردستانى بریارى دا بەدوو هینلی هاوسەنگ جولەبكات بەم شیۆهیه: هینلی یەكەمیان: هەولندان بۆ كردنەوهى كەنالی پەيوەندى لەگەل

(١) کریس کۆچیرا: س.پ، ل ٨٠.

(٢) ه.س، ل ٨٠.

سه‌رکردایه‌تی پزیمی ده‌سه‌لاتدار له‌به‌غدا، ئه‌وه‌ش به‌ناردنی وه‌فدیگی به‌ره‌ بۆ (تونس) به‌سه‌رۆکایه‌تی (د. محمود عوسمان): بۆ ئه‌وه‌ی له‌ویوه‌ که‌نالی په‌یوه‌ندی له‌گه‌ل به‌غدا بکه‌نه‌وه‌(١)، به‌لام هه‌وله‌کانیان سه‌ری نه‌گرت چونکه‌ پزیمی به‌غدا له‌لایه‌ن خۆیه‌وه‌ له‌سالانی (١٩٨٩ و ١٩٩٠) خۆی ئه‌وه‌نده‌ پی‌ به‌هیز بوو: که‌په‌یام بۆ هه‌موو سه‌رکرده‌کانی ئۆ پۆ زسیۆن به‌کورده‌کانیشه‌وه‌، بنیری و داوایان لی بکات که‌ بگه‌رینه‌وه‌ پیزه‌کانی به‌ره‌ی نیشتمانی(٢).

هه‌رچه‌نده‌ (مام جه‌لال) پی‌ ی وابووه‌ که‌شه‌ر پووده‌دات و سه‌دام حسین پاشه‌کشه‌ ناکات و گه‌توگۆ له‌گه‌لی داسوودی نیه‌، چونکه‌ پاش ئه‌وه‌ی له‌ (تونس) چاویان به‌ (حکم بلعاوی) که‌وتوو، به‌لینی پنداون که‌بجیت بۆ به‌غداو له‌ریگه‌ی (سبعای) برای سه‌دام حسین (سه‌رۆکی مخابه‌راتی گه‌شتی بۆ ئه‌و کاته‌)، پینشنیاری گه‌تو گۆیان بۆ بکات له‌گه‌ل پزیم، به‌لام مام جه‌لال ئاماژه‌ بۆ ئه‌وه‌ ده‌کات که‌گۆی بیستی هیچ وه‌لامیک نه‌بووینه‌وه‌ و شه‌ر پووی داو عیراق دۆرا(٣).

به‌لام هیئتی دووم: به‌شداری کردن بوو له‌وه‌ولانه‌ی که‌ گروپه‌کانی ئۆپۆزسیۆنی عیراقی ده‌ستیان پی‌ کردبوو بۆ گه‌یشتن به‌دارشتنی کاری هاوبه‌ش، که‌ به‌پیک هیئانی لیژنه‌ی کاری هاوبه‌ش کۆتایی پی‌ هات و له‌ ١٩٩٠/١٢/٢٧ به‌یانی دامه‌زاندنی ده‌رچوو،

(١) صلاح الخرسان: التيارات السياسية في الكردستان العراق، قراءة في ملفات الحركات والاحزاب الكردية في العراق ١٩٤٦-٢٠٠١، مؤسسة البلاغ للطباعة والنشر والتوزيع، الطبعة الأولى، ٢٠٠١، ص ٥٢٤.

(٢) کۆمه‌لیک نوسه‌ری کوردو بیانی: س.پ، ل ٤١٥.

(٣) صلاح الخرسان: م.س، ص ٥٢٤.

◆ XXXXXXXXXX

كەناوەرپۆكەكەى تىكۆشان بوو بۇ جىبەجى كۆمەلىك ئامانچ، لەوانە: (هەلۆشاننەنەوہى سىياسەتى جىاكارى نەتەوہى و نەھىشتىنى پاشماوہ سىياسى و دىمۆگرافىيەكانى دانىشتوان، بۇ ھەلۆدان بۇ گۆپىنى واقىيى نەتەوہى و مېژووى ناوچەى كوردستانى عىراق، وەچارەسەر كۆردى كىشەى كورد بەشىوہىيەكى راست و پى دانى مافە نەتەوہىيى و سىياسىيە رەواكانىان لە رىنگاى جىبەجى كۆردى و گەشەپىدانى بەندەكانى رىك كەوتن نامەى، (۱۹۷۰/۳/۱۱) وەكوخۆى، ئەوہى كەگەلى عىراق سەپاندى لەچارچىوہى يەكىتى نەتەوہىيى عىراقى دا، وەبۇ چەسپاندىنى براىەتى عەرەب و كورد، وەمسۆگەر كۆردى مافە پۆشنىبىرى و كارگىرپىيەكانى كەمەنەتەوہىكان وەك توركمان و ئاشوورى... ھتد(۱).

بەم شىوہىيە دەبىنىن پارت و رىكخراوہ سىياسىيەكانى كوردستان پۆلىان ھەبووہ لەھاندانى كۆمەلانى خەلك بۇ راپەرپىن، لە رىنگەى دەزگاكانى راگەياندىن و دروستكۆردى شانەى چەكدار و ھەلگەرپانەوہى تىكراى پۆلەكانى كوردستان لە چەكدارەكانى فەوجەكان و گەرپانەوہىيان بۇ كۆپى خەبات و تى كۆشانى كوردايەتى، ئەمەش لەرىنگەى دەر كۆردى لىبۆردنىك بەناوى (ئاشتىبونەوہى گشتى) لەلايەن بەرەى كوردستانىيەوہ بۇ چەكدارەكانى فەوجەكان و مستەشارەكان و سەرچەم پىاوانى پزىم، كە پۆلى گەورەى بىنى بۆيەك رىزى گەلى كورد بۇ راپەرپىن(۲).

(۱) صلاح الخرسان: م. س. ، ص ۵۲۴، ۵۲۵.

(۲) چاوپىنگەوتن لە گەل (رەھبەر سەيد برايم)، سلىمانى ۲۰۰۲/۱۱/۴.

مەبەستە بۇ كرابوو، بەتايبەتى كاتىك لە ۱۹۹۱/۲/۱۷ (نەوشىروان مستەفا ئەمىن) لە قاسمەپرەش رېنمايى دەركرد بۇ نوسىنگەى ناوھەندى راگەياندىنى (ى.ن.ك) بەوستاندىنى ھەموو بلاوكراوو و چالاکىھەكانى تر، وھپىك ھىنانى كادىر بۇ (رادىئوى گەپرۆك*) لە سەر شەپۆلى (۱۹۸۱م) كارىكاتو، بگوازىتەوھ نىوچەى زەلى لەناوئاخاكي عىراق، كەشان بەشانى رادىئوى جىگىرى (يەكىتى) كە لەشارى سەقزى ئىران لە سەر شەپۆلى (۱۹۷۵م) بوو كارىكات، بۆيە دەبىنين رادىئو گەپرۆكەكە دەستى كرد بە بانگەوازەكانى بەھەردوو زمانى كوردى و عەربى پاش جىگىر بوونى لە (زەلى)، لەبەرنامەكانى دا بانگەوازي ھاوالاتيانى دەكرد بۆرپەپرین دژى پزىمى دەسەلاتدار، ھەروھا ئەم بانگەوازانە سوپاو سوپاي مىللى و فەوجەكانى بەرگرى نىشتمانى (جاش) و دەزگاكانى ناسايشى دەگرتەوھ(۱).

دەنگى گەلى كوردستان پۆلى گرنگى بىنى لەبەيەك گەيشتنەوھى ھىزەكانى پىشمەرگەو ئاگادار كوردنەوھيان لەيەكترى، چونكە ئەو سەردەم ھىزى پىشمەرگە جىھازى بىسىمى كەم بوو، ھەروھا پۆلى باشى گىرا بۆشانە چەكدارەكانى ناوشارو ئاگادار كوردنەوھيان

* (رادىئوى گەپرۆك): ى.ن.ك دوورادىئوى ھەبوو، رادىئويەكيان لە سەقزىبو، ئەوى ترىشيان گەپرۆك بوو لەزەلى كارى دەكرد، پى ى دەگوترا (رادىئوى راپەپرین)، چونكە بۇ ئەم مەبەستە دامەزرابوو پىش راپەپرین و تەوجىھى شانە نەئىيەكانى ناوشارى دەكرد بەچ شىوھيەك كارىكەن، ئەوانەى لەم رادىئويە كاريان دەكرد، برىتى بوون لە: عباس بدرى، ئازاد چالاک، شوان كەرىم كابان، م.محسن و م.عبدالرحمن، چاوپىكەوتن لەگەل (نەوشىروان مستەفا ئەمىن)، سلىمانى .۲۰۰۳/۱/۱۸

(۱) صلاح الخرسان: م.س، ص ۵۲۵.

لهراسپاردهکانی سهکرادیهتی، پاشان پۆلی زۆر کاریگهری بینی له جۆشدانانی جهماوه ر بۆرأپه رین(١)، چونکه که ناوچهیهك نازاد دهکرایهك سهرو راستهوخۆ ههولهکهی دهگه یانده جهماوه رو، بهمهش خه لکی هانده دا بۆرأپه رین له ناوچهیهکی تر، بۆیه دهبینین ئه م رادیوییه پۆلی بهرچاوی بینی لهگه یانده نی رأپه رینی ناوچهیهك به خه لکی ناوچهیهکی دیکه(٢).

ب- رادیوی دهنگی کوردستانی عێراق:

دهنگی کوردستانی عێراق که رادیوی (پ.د.ک) بوو، لهسالانی پێش رأپه رین پۆلی بهرچاوی بینی لهپیشاندانی زۆنم و ستهمهکانی پزۆمی بهعس، که بهرامبه ر بهگه لی کورد ئه نجامی ده دا، ئه مهش به شێوهی پێش کهش کردنی بهرنامه و خۆیندنه وهی ووتارو خسته پرووی تاوانهکانی پزۆم ده رهق بهگه لی کورد، له رینگای ئه م رادیوییه وه ئه نجام ده درا. ههروه ها لهکاتی رأپه رینیش بهرنامه ی تایبه تی هه بوو بۆ ئه و پۆژه میژووییه و هانی خه لک و جهماوه ری کوردستانی ده دا بۆ هه لسان بهرأپه رین(٣).

(١) چاوپێکهوتن له گه ل (سه فین مه لا قه ره)، رانیه ٢٠٠٢/١٢/٣.

(٢) چاوپێکهوتن له گه ل (مه لا به ختیار)، سلیمانی ٢٠٠٢/١١/٢٦.

(٣) گوینده ی نێزگه ی دهنگی کوردستان بارزان مه لا خالید، برایه تی (پۆژنامه)، ههینی ١٩٩٤/٣/١١، ژماره (١٨٩٤)، ل ٢٠.

بۆ يەكاتىك بارودۇخى راپەرىن ھاتەكايەو، رادىيۆ دەنگى گەلى كوردستان سەرکەوتوتىرىن پۇلى بىنى و پاشان رادىيۆ كوردستانى عىراق شان بەشانى ئەو، كوردستانىيان سەراپا خرۆشاندا(۱).

دەتوانىن بلىن كەرادىيۆ (دەنگى كوردستانى عىراق) لەپۇژانى راپەرىن، پۇلىكى كەمترى بىنى لە بەرامبەر رادىيۆ (دەنگى گەلى كوردستان)، چونكە چەند ھۆكارىكى (دەرەكى و ناوھكى) و ايانكرد كە ئەم رادىيۆ، زياتر لەھەموو رادىيۆكانى تىرى ئۆپۇزسىيۆنى عىراقى بەگشتى و رادىيۆ پارتەكانى ناوبەرەى كوردستانى بەتايبەتى، پۇلى سەرەكى بىنىت بۆ راپەرىن. ئەوھۆكارە دەرەكى يانەى كە و ايانكرد ئەم رادىيۆ، پۇلى سەرەكى و گىنگ بىنىت لە راپەرىن، ئەمانەن:

۱- گەلى كورد تىنوى ئەو بوو كەگوى لەم دەنگە بگرى، چونكە دەنگى شۆرەشگىرانەى كوردستان و پىشمەرگە بوو بەمانا رەسەنەكەى.
 ۲- ئەبوونى باوەر بەرادىيۆ عىراق بەگشتى، چونكە ئەم رادىيۆ شكانەكانى سوپاى عىراقى بەسەرکەوتوو بلأودەكردەو و پرايدەگەياندا، گوايە عىراق سەرکەوتنى بەسەر دوژمنەكانى بەدەست ھىناو، كە بەداستانى (ام المعارك) ناوى دەبرد.

۳- پاش پووخان و شكستى پۇلى عىراق ئارەزووى جەماوهرى كوردستان بۆ چاودىرى كىردنى پووداوو پىش ھاتەكان زىادى كرد، لەھەمان كاتدا نەمانى پەخشى تەلەفزیون و پچپرانى ووزەى كارەباو نەبوونى پۇژنامە، يەكەك بوو لەو ھۆكارانەى كە خەلكى زياتر گىنگى

(۱) سەرکەوت: دور اذاعة صوت شعب كردستان فى الانتفاضة، سەرھەندان (گۆقار)، ژمارە (۲)، ئايارى ۱۹۹۲، ص ۸۵.

بەم رادیۆیە بەدەن، چونکە سەرجهەم. نیوچهکانی کوردستان و ناوچهکانی تری عێراق، پەخشی ئەم رادیۆیە ی پێ دەگەشت (١).

٤- زۆر بەئاسانی شەپۆلەکە ی دەدۆزرایەو، لەهەمان کاتدا بەهۆی لێدانی هاوپیەیمانان لە عێراق مەلەبەندی تەشویشیان تێک چوو، بۆیە تەشویشی بەعس لەسەر ئەم رادیۆیە نەماو لەسەرجهەم ناوچهانی کوردستان و دەورووبەری وەردهگیرا (٢).

٥- یەکیکی تر لەو هۆکارە دەرەکی یانە ی کەوایکرد ئەم رادیۆیە پۆلی سەرەکی ببینیت، ئەو بو کە لەو کاتەدا رادیۆکانی تری پارتهکانی ناوبەرە ی کوردستانی لاوازبوون، چونکە رادیۆی (دەنگی کوردستانی عێراق) کە رادیۆی (پ.د.ک) بوو، بەشیۆهزاری بادینی بەرنامەکانی پیش کەش دەکرد، کە خەلکانیکی زۆر ئی ی تی نەدەگەشتن، هەرۆهە رادیۆی (حزبی سۆسیالیست) ئەوکات لای (p.k.k) بوو، نەتواندرا سوودی ئی وەرگیریت، بۆیە ئەمانە وایان کرد زیاتر گرنگی بەرادیۆی (دەنگی گەلی کوردستان) بدریت (٢).

لە گرنگترین ئەو هۆکارە ناوخیوی یانە ی وایانکرد کە ئەم رادیۆیە پۆلی سەرەکی ببینیت لە راپەرین، ئەمانە بوون:-

١- راست گۆیی رادیۆکە لە گەیانندی هەوال و راستی پووداوەکان

بەجەماوەر.

(١) چاوپێکەوتن لەگەل (کۆسرهت رەسول عەلی)، سلیمانی ٢٩/١١/٢٠٠٢.

(٢) چاوپێکەوتن لەگەل (نەوشیروان مستەفا ئەمین)، سلیمان ١٨/١/٢٠٠٣.

(٣) محمد حاجی محمود: پۆژ ژمیری پیشمەرگەیهک، بەرگی سێیەم (١٩٨٧-

١٩٩١)، چاپی یەکەم، چاپخانە ی تیشک، سلیمانی، ٢٠٠١، ل ٢٦٥.

۲- پەخش کردنى سروده حماسيه‌كان، كه نه‌بووه هۆى به‌رزکردنه‌وه‌ى گيانى شوپزىگىپى و ووره‌ى جه‌ماوه‌ر.

۳- راديو‌كه بانگه‌وازه‌كانى ئاراسته‌ى گه‌لى عىراق به‌گشتى و گه‌لى كوردستان به‌تايبه‌تى ده‌كرد، بانگه‌وازه‌كان تايبه‌ت نه‌بوون به‌كورد، به‌لكو سه‌رجه‌م كه‌مه‌نه‌ته‌وه‌كانى كوردستانى ده‌گرته‌وه به (عه‌ره‌ب و توركمان و ئاشوورى) بى جياوازى.

۴- ئەم راديو‌يه به هه‌رسى زمانى (عه‌ره‌بى، كوردى، توركى): به‌يان و بانگه‌وازه‌كانى به‌شيوه‌يه‌كى حماسى پەخش ده‌كرد، كه‌كارىگه‌رى زۆر بوو له‌سه‌ر گوى گران(۱).

۵- له‌وكاتانه‌ى كه راديو ئيشى ده‌كرد، له زۆر جىنگا خه‌لك ده‌يان به‌ست له ميكروفونى مزگه‌وته‌كان، به‌مه‌ش ناوچه‌كه سه‌راپا گوى بيستى هه‌واله‌كانى راپه‌رين ده‌بوون.

۶- گه‌رۆكى ئەم راديو‌يه، كه‌سه‌ره‌تا له (زه‌لى) بوو، دواتره‌هاته (رانيه) و پاشان (سليمانى)، ئەمه‌ش يه‌كێك بوو له‌وه‌وكارانە‌ى كه‌ئەم راديو‌يه‌ى سه‌رخست له راپه‌ریندا(۲).

له‌سه‌روى هه‌موو ئەمانه‌وه، پاش پزگاركردنى ناوچه‌كانى كوردستان، به‌تايبه‌تى ناوچه‌كانى ده‌وروبه‌رو نزىكى هه‌ولێر، وه‌ك (كۆيه، شه‌قلآوه‌و هاوينه‌هه‌وارى سلاح الدين و... هتد)، پاشان نزىك بونه‌وه‌ى چه‌خماخه‌ى راپه‌رين له هه‌ولێر، راديو‌ى ده‌نگى گه‌لى كوردستان پوئىكى گرنكى بينى له جۆشدانى خه‌لك و پيشمه‌رگه بو

(۱) سه‌ركه‌وت: س.پ، ل ۸۶.

(۲) چاوپيکه‌وتن له‌گه‌ل (نه‌وشیروان مسته‌فا ئەمین)، سليمانى ۲۰۰۳/۱/۱۸.

رأبهرینی شاری ههولیر

بزرگارکردنی ههولیر، له ڕینگه‌ی بانگه‌وازو ووتاره چه‌ماسیه‌کانی به‌وه‌ی که ههولیر (پایته‌ختی ههریمی کوردستانه (۱).

له ئەنجامی ئەو زۆلم و زۆره‌ی پزیم به‌رامبەر به‌گه‌لی کورد، پاشان به‌هاتنه‌ پێشه‌وه‌ی هه‌لومه‌رجه‌کان له‌به‌رژه‌وه‌ندی چه‌ماوه‌ر، راپه‌رینی نازاری ۱۹۹۱ی ئی که‌وته‌وه‌. دوا‌ی گه‌وره‌ترین کاره‌سات، بزوتنه‌وه‌ی کورد چۆکی به‌ته‌واوی دانه‌داو به‌شیوه‌ی پارتیزانی دریزه‌ی به‌خه‌بات دا هه‌تا توانی دریزه‌ی خه‌بات بگه‌ینیته‌ پوژگاری داگیر کردنی کویت، ئەوساته‌ بوژانه‌وه‌ بۆ زه‌مینه‌ خو‌شکردنی راپه‌رین ساز بوو (۲).

(۱) عباس بدری: یومیات الانتفاضة، یومیات الانتفاضة، طبعت فی مطبعة جامعة

صلاح الدین- لربیل، بدون سنة الطبع، ص ۲۸.

(۲) چاپیکه‌وتن له‌گه‌ل (مه‌لا به‌ختیار)، سلیمانی، ۲۰۰۲/۱۱/۲۶.

باسی دووهم

بارودۆخی عیراق و نیوجیه که و رۆنی له ههنگیرساندنی راپه‌رین:

یه‌که‌م: داگیرکردنی کویت له‌لایهن عیراق:

پاش ئه‌وه‌ی حکومه‌تی عیراق به‌بیانوی چه‌ند هۆکارینکی میژوویی و جوگرافی و مرۆیی و ... تاد، له‌به‌رواری (۲/۸/۱۹۹۰) وولاتی کویتی داگیرکرد، (۱) ده‌سپیکێ ره‌وشیکێ نوێ له‌لایهن سوپای عیراقه‌وه له‌و به‌رواره به‌دواوه ده‌ست پێده‌کات.

هه‌رچه‌نده له‌گه‌ڵ ئه‌م داگیرکردنه سوپای عیراق که‌وته‌ حاله‌تی ناماده باشی و به‌م شیوه‌یه حاله‌تی نانا‌سایێ را‌گه‌یان‌دو سه‌رجه‌م گه‌شته ناسمانیه‌کانی بۆناوه‌و ده‌ره‌وه‌ی وولات یاساغ کراو وه‌ستینرا، ئه‌م دۆخه که له‌پروکه‌شدا نواندنی هینزو ده‌سه‌لات بوو، به‌لام له‌ناوه‌پۆکدا په‌له‌قارێنی مه‌رگ بوو، چونکه ده‌ست به‌جێ نا‌په‌زایی فراوان له‌سه‌ر ئاستی نیو ده‌وله‌تی و ئاستی وولاتانی عه‌ره‌ب به‌رامبه‌ر

(۱) بۆ زیاتر له‌باره‌ی هۆکاره‌کانی داگیرکردنی کویت له‌لایهن عیراقه‌وه، به‌روانه: (مراقب کردی: اجتیاح و ضم الکویت، کانون الاول، ۱۹۹۰، ص ۸-۱).

به دهسه لاتی دیکتاتور پژی می به غدا دهستی پیکردوو داوای
کشانه وهی دهست به جی و بی قهیدومه رجیان لیی کرد (۱).

پاش نه م رووداوه، هه لویستی وولاتانی دونیا به رامبه ر به عیراق
گور، بۆنومه وولاتانی عه ره بی دژه هه لویستیان نواند، به شیوه یه ک
ههشت پوژ دوا ی داگیرکردنی کویت، به شیوه یه کی نانا سایی، له پوژی
ههینی به رواروی (۱۹۹۰/۸/۱۰) کۆنگره یه کیان به ست له قاهره، تیایدا
به زۆرینه ی دهنگی (۱۲) وولات و (۳) دهنگی دژوو - که بریتی بوون له
(عیراق و لیبیا و بزوتنه وهی نازادی خوازی فهلهستین) - و (۵) وولاتیش
هه ردهنگیان نه دا - که بریتی بوون له (ئه ردهن، جه زائیر، سو دان،
موریتانیا، یه مه ن) - و وولاتی (تونس) یش له بنه په تدا ناماده ی
کۆنگره که نه بوو، به توندی داگیرکردنی کویت له لایه ن عیراقه وه
مه حکوم کراو، کۆنگره خوازیاری کشانه وهی هیزه کانی به غدا بوو
له کویت (۲).

له هه مان کاتدا نه و دهوله تانه ی به روو که شیش وایان نیشانده دا
گوایه له گه ل عیراقدان، نامۆزگاری صدام یان کرد له کویت بکشیته وه،
به لام نه ک هه ر به قسه ی نه کردن به لکو دهستی به مانپو ری سه ربازی
کردوو به یانیک ی ناگرینیشی ده رکرد، تیایدا بانگه وازی گه لانی عه ره بی
ده کرد بۆنه وه ی پشتگیری پژی می عیراق بکه ن، له هه مان کاتدا
هه ره شه ی له ئیسرا ئیل ده کردوو مه سه له ی کویتی به مه سه له ی فهله ستین

(۱) ف. ره ش: خویندنه وه ی سیاسی له نیو گره وی نه گه ره کاند، هه لویستی
نیشتیمانی (گوقار)، ژماره (۵)، ل ۴۶.

(۲) مراقب کردی: م. س، ص ۱۵.

بەستەۋە، ۋاي لەخەلئى گەياندا تا ئىسرائىل نەكشىتەۋە لە فەلەستىن، ئەۋىش لە كوئىت ناكشىتەۋە(۱). بەجۆرئەك جۇلاندنى ھەستى نەتەۋەيى، سۆزى دىنى بەكارھىنا، بۇئەۋەي پىشتىگىرى ۋوللاتانى عەرەب بەدەست بىننىت، بەلام بە نەكشەنەۋەي پىشتىگىرى عەرەبى لەدەستدا(۲). سەبارەت بەھەلۋىستى ۋوللاتانى ئەۋرۋى. بەگىشتى پىناخۇشى ۋ دژايەتتەكى زۇرئان پىۋە دىاربوو، چۈنكە بەداگىرکردنى كوئىت بەرژەۋەندىان كەۋتە مەترسىيەۋە، ئەۋىش لەدوۋلاۋە:

۱- دروست بوونى شەرو ئازاۋە لەو نىۋچە ستراتىژىيە، كە خۇيان دروستى نەكەن ئەۋا لەبەرژەۋەندى ھىچ پۇژئاۋاييەكدا نىە، چۈنكە ئەۋ ۋوللاتانە بەھۋى كۇمپانىا مۇنۇپۇلەكانىانەۋە پەيۋەندىكى پتەۋيان لەگەل عىراق ۋ ۋوللاتانى مىرنىشىنى عەرەبى ھەبوو، بۇيە ھەر شەرىك ھىمانىيەتى نىۋچەكە بشىۋىنى، بەرژەۋەندى ئابوورى ئەۋانىش دەكەۋىتە مەترسىيەۋە.

۲- ھاتنەۋەي ئەمەرىكا بۇ نىۋچەكە بەبەرگىكى دىكەۋ كۇتايى پىئ ھىنان بەنفوزى ھەمو لايەك لەم نىۋچەيەۋ قۇرخکردنى بەرھەم ھىنان ۋ گواستنەۋەۋ فرۇشتىنى نەۋتى نىۋچەكە، ھەرتەنھا بۇ مۇنۇپۇلەكانى خۇيان دەبىت ۋ بەس. بۇيە پاش ئەۋەي نەيانتوانى كار لەھەلۋىستى چەۋتى صدام بكەن، ۋوللاتانى ئەۋرۋيا سىياسەتتىكى دژ بەعىراقىان

(۱) رىباز: س.پ، ل ۳۹، ۳۸؛ مراقب كردى: م.س، ص ۱۵.

(۲) مراقب كردى: م.س، ص ۱۵.

گرته بهرو تیکرا به شداریان کرد له یارمه تی دانی ئەمه ریکاو دهن گاکانی
راگه یان دنیشیان له دژیدا خسته کار. (۱)

له سهه ناستی نیوده وله تیش، (ئه نجومونی ناسایش) یش که وته
ههولدان بۆچاره سهه کردنی دۆخه که، ئەوه بوو چهنه بریاریکی یهه
له دوا یه کی ده کرد، ههه له گه مارۆدانی ئابوورییه وه تا به کارهینانی
ههیز بۆده کردنی له کویت، تا دوا جار له بهرواری (۱۹۹۰/۱۲/۱۵) وه
مۆله تدره به عیراق که له (۱۹۹۱/۱/۱۵) له کویت دهه بیجیت. (۲)

پیش لیدانی عیراق له لایهه هاوپه یمانانه وه، بارودۆخی عیراق
زۆرخراپ ببوو، چونکه له کاتی دهست پینکردنی کیشهی که نداد
بارودۆخی نیوخۆیی گۆرانکارییه کی زۆر خراپی به سهه داهات، پۆژ
له دوا یه پۆژ داموو دهن گه کانی دهولهت به ره وه له شهانه وه ده چوون،
سهه رازه کانی له کاتی وهه گرتنی مؤلهت رایان ده کرد له به ره ی کویت و
به مهش هه له اتن پۆژ به پۆژ له زیاد بوون دابوو. ئەم دۆخهش زۆر کاری
له عیراق کرد، پیش شهرو دوا ی شهه ریش. به پین ی بریاری ئەنجومه نی
ناسایش و رینخراوی نه ته وه یه گگرتوه کان ده بوو له (۱۹۹۱/۱/۱۶)
عیراق به ته وای بکشیته وه له کویت، به لām عیراق له کاتی دیاری کراو
بریاره که ی جی به جی نه کردوو کویتی چۆل نه کرد، بۆیه ئەمهش
ترسناک بوو بۆ جیهان و نیوچه که، به تایبه تی بۆ گهلانی عیراق له
هه مووان زیاتر پیر مه ترسیتر بوو، که شهه ریکی ویرانکه هه ره شه یان لی
ده کات، به لām ویرای مه ترسیه کان (کوردو کوهیتی یه کان) پی ده چوو

(۱) رینباز: س. پ، ل ۴۲-۴۴.

(۲) رینباز: س. پ، ل ۴۵.

ئەم شەهەرەیان پێی خوێش بووبی، چونکە هەردوولایان هیچیان نەمابوو تا لە دەستی بەدەن (١).

هەر وەها کورد بە هیوا یە کە وە سەیری دەکرد کە بێتە تیکشکان و لە نیوچوونی یە کجارەکی حکومەتی عێراقی و هاتنە پێشی دەرفەتییکی لەباری میژوویی گەرە، بۆ پزگار بوون لە چنگی و بەدیھینانی ئازادی و دەستەبەرکردنی مافە نەتەواییەکان. بۆیە دەبینین پاش ئەوێ کە عێراق هەر سوور بوو لەسەر دەرئەچوونی لە کویت، شەوی ١٦-١٧ی کانوونی دووھەمی ١٩٩١ گێژە لۆکەیی بیابان دەستی پێکرد (٢)، هێزی ھاو پەیمانان کاتر میتر (٢) ی شەو بەھێرشی ئاسمانی دەستی پێکرد بۆسەر یەکە سەربازی و دامەزراوە سەربازی و پیشەسازی و نەوتیەکان و هێلەکانی راگەیاندن و ویستگەیی کارەبا و شوینە گرنگەکانی تری عێراق کە نزیکەیی یەک مانگی خایاند، کە بەتەواوی ووزە و توانا و جۆلەیی پزێمی بەغدا و دوو چاری ئیفلجی کرد، دوابەدوای ئەو شەو شەھەری زەمینە دەستی پێکرد، بەبێ ئەوێ سوپای عێراق توانای بەرگری و بەرپەرچدانەو یەکی ئەوتۆی هەبێ، ئەو بوو لە ماوە یەکی کەمدا شکستییکی بێ وینەیی بەخۆیەو بینی، هەرزووش لەوولاتی کویت پاشەکشەیی کرد و تەسلیم بەئێرادی هێزە ھاو پەیمانەکان بوو سەرجم

(١) محمد حاجی محمود: س. پ، ل، ٢٥٩، ٢٥٨.

(٢) سەفین مەلا قەرە: (ی. ن. ک) داینەمۆ پزێخمەر و دەستپێشخەری راپەرین بوو، کوردستانی نوێ (پۆژنامە)، سالی دەھەم، ژمارە (٢٣٩٢)، پێنج شەمە ٢٠٠١/٣/١.

رابطەرىنى شارى ھەولنر

مەرجه سەپىنراوھكانى ھىزە ھاوپەيمانەكانى بى قەيدو مەرچ پەسەند
كردو پاشان لە (۱۹۹۱/۲/۲۸)دا ناگر بەست راگەيەنرا(۱).
بۆيە پاش ئەوھى ھاوپەيمانەكان لەبەر بەرژەوھەندى خۆيان،
عئراقيان لەكوئىت دەرکردوو لەشەر شكاندىان، پاشان دەبينىن
ھۆشيارى خەلك و رابەرانى بۆ راپەرەين دەرکەوت، بەتايبەتى كاتىك
خالى لاوازى پزىمىيان قۆستەوھو سازدانى راپەرەينيان كرده بەرنامەى
خۆيان. بۆيە دەتوانين بلين داگىرکردنى كوئىت لەلايەن عئراق و پاشان
تىك شكان و لاوازکردنى لەلايەن ھىزى ھاوپەيمانان، يەكىك بووھ لە
ھۆكارە ھەرە گرنگەكان بۆ ھەلايسانى راپەرەين لەباشوورى كوردستان و
ناوھراست و خوارووى عئراق.

دووھم: كوئاي ھاتنى جەنگى سارد:

جەنگى سارد، لە پوآلەتدا ساردو لە ناوھپۇكددا گەرم بوو، كە لەجەنگى
دووھمى جىھانى بەدواوھ تاپنىش راپەرەين (۱۹۴۶ - ۱۹۹۰) درىژەى
كىشا(۲).

لەم جەنگەدا سوؤقيەت دەيوئست سىستەمى سوؤسيالىستى
دامەزىنى لەوشوئنانەى كە دەستى تىدا ھەبوو، ئەمەرىكاش بەگژ
ئەوسياسەتە دادەھاتەوھ، لەھەمان كاتدا لەزۆربەى وولاتانى دونيا
شەپرو پىنكدادان ھەبوو، گەلانى ئەو وولاتانەش بىوونە قوربانى

(۱) ف.رەش: س.پ، ل. ۴۶.

(۲) مەلا بەختيار: س.پ، ل. ۲۵۶.

سیاسەتی ئەو دوو زلهیزەو میللەتی کوردیش بی‌بەش نەبوو لەزانی ئەم جەنگە (۱).

لەگەڵ ئەوەشدا سەرکردایەتی سیاسی کورد، بە دریزایی نیو سەدەدی جەنگی سارد، چاوەڕێ بوو شۆرەوی ببیتە پشتیوانی شۆرشێ چەكدارێ کوردو، بەو ئومێدە لە دواى كۆمارى مهابادەو شۆرشى ئەیلول سەرى نایەو، دواى ئەمەش سەرلەنوی خەباتی چەكدارى هەتا ئەنقەلەكان (۱۹۷۶-۱۹۸۸) بەنارئومێدی لە پشتیوانی شۆرەوی دوچارى نوشستییكى ترسناك هات و تەنانت شۆرەوی بەئەندازەى فەرەنساش زاتی درزایەتی چەكى كیمیاى بەعسى نەکرد (۲).

عێراق سوودی زۆری بینی لە جەنگی ساردوو سیاسەتەکانی یەكیتی سوڤیەت، چونكە پێش كۆتایی هاتنی ئەم جەنگە، عێراق بەشینی زۆری چەك و كەل و پەلی سەربازی لە یەكیتی سوڤیەتی جارن دەكەری (۳)، كە عێراقی لەپرووی سەربازیەو زۆر بەهیز كەردبوو، تاواى لێهات نەشەپى هەشت سائەى لەگەڵ ئێران، نەشەپى بەردەوامى بزوتنەوێ كورد لەگەڵى، نەتوانن ئەم پزێمە بپروخینن، چونكە توانیبوی لەپەنای سیاسەتی بەرژەوند بازی جەنگی سارددا، لەپزۆرەهەلات و پزۆرئاواو پێویستیهكانى داين بكات (۴).

(۱) رێباز: س.پ، ل ۱۴، ۱۳.

(۲) مەلا بەختیار: س.پ، ل ۲۵۷.

(۳) مەحمود مەلا پەزا: بایەخى ستراتیزی كەنداوى فارس، سیاسەتی دەوی

(گۆڤار)، ژمارە (۵)، نیسانی ۱۹۹۳، ل ۸۵.

(۴) مەلا بەختیار: س.پ، ل ۲۵۷.

بۆيە دەبىنن دواى ئەوھى ئالوگۆرە جىھانىيەكان پرويدا،
كەسەرەنجامەكەى بەشكستى خۆرھەلات كۆتايى پىتھات، لەبەر
ژوھەندى پزىمى عىراق نەبوو(۱)، چونكە بەدۇراندنى سۆقيەت لەم
جەنگەدا، عىراق دەروازەى كېرىنى كەل و پەلە يەدەگە سەربازىيەكانى لە
دەستدا(۲).

بۆيە بە ھۆى نەمانى جەنگى ساردو ئەو بارودۇخە تازەيەى
ھاتەكايەو، راستەوخۆ لەقازانجى بزوتنەوھى شوپشگىرى گەلى كوردو
گەلى عىراق و ناوچەكە دابوو، چونكە عىراق لەپرووى ئابوورى و
سەربازىيەو بەرھو لاوازى و دارمان دەچوو، لەھەمان كاتدا بارودۇخى
بزوتنەوھى كورد پوولەباشى بوو بە ھۆى گۆرپان لە ناوچەكەدا، چونكە
پووخانى بىلۇكى پۆژھەلات و پاشان داگىركردنى كوئىت لەلايەن
عىراقەو، وەك دوو فاكتەرى دەرەكى پۇلى پۆزەتيفيان بىنى
لەھەستانەوھى شوپشى خەلكى كوردستان، كەسەرەنجام راپەرىنە
جەماوھىيەكەى ئازارى ۱۹۹۱ز لىكەوتەو(۳).

سېم: ھاندان و بشتگىرى وولاتانى دونيا بۇ ھەلايسانى راپەرىن:

يەككە لە ھۆكارە سەرەكەكانى دىكە، كە سەرکردەكانى كوردى
خستە جولەو خەلكى ھاندا بۇ راپەرىن لەراستيدا ئەو بانگەوازەى
سەرۆك كۆمارى ئەمريكا (جورج بوش) بوو لە پۇژى ۱۵شوباتى
۱۹۹۱دا، كە داواى لەخەلكى عىراق كرد، لە دژى (صدام حسين)ى

(۱) ف. پەش: س. پ، ل ۴۶.

(۲) رۇياز: س. پ، ل ۲۰.

(۳) ف. پەش: س. پ، ل ۴۵.

دىكتاتور پاپىسەپن و بېروخىنن(۱)، ھەرۈھە سەرۋكى ئەمەرىكا لەۋوتارىكى دا باسى تاۋانەكانى پېژىمى عىراقى كرد بەرامبەر بەگەلى كوردو گىوتى: "ئاتواندىت وىنەى ئەۋزىنە كوردەى مندالەكەى لەباۋەش گرتىبوو بۆبەرگى كىردن لى ى، لە كارىگەرى بۆمبى كىمىا لەبىركىت... " بۆيەداۋاى لەگەلى كورد كرد كە تۆلەبكاتەۋە(۲).

لەھەمان كاتدا ئازانسەكانى دەنگو باسى جىھانى ھەرەشەكانى سەرۋكى ئەمەرىكايان دژى صدام حسىن بلاۋدەكردەۋە، كە ئەگەر بىت و مى بكن بە پەتا نايىت ھىچ قسەبكات. لە راستىدا ئەمانە ھەموى پىشتىۋانىكى مەعنەۋى زۆرگەرە بوون، چونكە خەلك وايان دەزانى ئەمەرىكا پىشتىۋانىان لى دەكات لەكاتى پاپىسەپن دا، ئەگەر ھات وعىراق پەلامارى خەلكى پاپىسەپن بىداتەۋە(۳).

لەگەل ئەۋەشدا دەبىنن وولاتانى دراوسىنى كوردستان پۆلى بەرچاۋيان بىنى لەھاندان و خرۇشاندىنى سەركردايەتى كوردو ئۆپۇزسىۋنى عىراق بۆ پاپىسەپن، چونكە لەۋسەردەمەدا گروپەكانى ئۆپۇزسىۋنى عىراقى، گۆرەپانى (سورىا)يان كىردىبوو بارەگای خۇيان بۇگفتوگۇكردن لەپىناۋ دروستكردنى بەرەيەكى عىراقى بەرىن بۆپوو بەروو بوونەۋەى دىكتاتورىەت لەبەغدا(۴).

لەلايەكى ترەۋە (ئىران)ىش پۆلى كەمى نەبىنى لەھاندان و پىشتىۋانى كىردنى ئۆپۇزسىۋنە عىراقىبەكان، بۆ بەرپاكردىنى پاپىسەپن

(۱) كرىس كۆچىزا: س.پ، ل ۱۰۴.

(۲) جۋاد ملا: م.س، ص ۹۵.

(۳) چاۋىنكەۋتن لەگەل (كۆسرت رسول ەلى)، سلىمانى ۲۹/۱۱/۲۰۰۲.

(۴) صلاح الخوسان: م.س، ص ۵۲۳.

رأبهرىنى شارى ههولير

دژى حكومهتى عىراق، چونكه زۆرىك لهسهركردهى هئزهكارىگهركان لهئوپوزسىيۆنى عىراقىدا، كۆبوننهويهكيان بهسست لهشارى (كرماشان)ى ئىران سالى (١٩٩٠) بۆ لىكۆلئينهوه لهبارودۆخى نايندهى عىراق(١).

ههروهها وولاتانى ترى ناوچهكه رۆلى گرنگيان بينى لهنزىك كردهوهى گروپهكانى ئوپوزسىيۆنى عىراقى، بۆيه دهبينىن كۆمىتتهيهكى رىكخستن بهپشتگىرى (سعوديه- سوريا- ئىران) پىك هئىنرا، كهلهشەش ئەندام پىك هاتبوو بهبهشدارى دوو نوئنهرى كورد تيايدا كهبرىتى بوون له (مام جهلال و سامى عبدالرحمن)، پاشان سهركردهكانى ئوپوزسىيۆنى عىراقى لهديمهششق كۆبوننهوهو دواچار له (٢٧/١/١٩٩٠) له بهىروتى پايتهختى لوبنان بهبهشدارى پتر له (٢٠) پارتو بزوتنهوهى ئوپوزسىيۆن بهياننامهيهكيان راگهياندا، كهتيايدا ئوپوزسىيۆن دژ بهداگىركردنى كوئىت وهستاو، پهيمانى خهباتى دا بۆبوخاندنى پزئىمى بهغداو داين كردنى مافى كورد(٢).

بۆيه ههموو ئەمانهى كه باسكران دهتوانين بلئىن، هاندانى دهرهكى و پشتگىرى دهولەتان بوو بۆ راپهرينى بههارى سالى ١٩٩١.

جوارهم: ههلايسانى راپهرين لهخواروو ناوهراستى عىراق:

دواى ئەوهى هئىزى هاوپهيمانان گورزىكى كوشندهيان له صدام وهشانداو لهكوئىت دهرىانكرد، پاشان گهمارۆى ئابورىيان بهسهر

(١) صلاح الخرسان: م.س، ص٥٢٩.

(٢) كۆمهلىك نووسهرى كوردو بيانى: س.پ، ل٤١٦.

داسەپانندو بەمەش بارودۆخی وولات ئالۆز بوو، لەم دۆخەدا زەمینیەى
راپەرین بۆعەرەبە شیعەکان لەباشووری عێراق ھاتە کایەوہ و چەند
شاریکی گرنگیان ئازاد کرد(١).

ئەم راپەرینە بەشیوہیەکی خۆپسک بوو وەك دژە کردارێك گەلى
عێراق پى ی ھەلسا پاش تىك شکانى صدام و بەردەوامى لەبەھەلە
دابردنى راي گشتى، وەنیشاندانى تىك شکانەکەى بەسەرکەوتن بۆ
عێراق و نواندنې زۆلم و زۆرى بى ویزدانانەى بەرامبەر بەگەلەکەى(٢).

پاش ئەوہى ئەم راپەرینە بەرەو سەرکەوتن چوو ئەمەریکا
ھەلۆستەى لەبەرامبەرداکرد، چونکە ئەمە لەچوارچۆیەى پلانەکەى
ئەمەریکادانەبوو، کەنەى دەویست شیعە لەعێراقدا حوکم بگریتە
دەست(٣).

بۆیە رینگە خۆشکرا بۆ عێراق بە بەکارھینانى ھیز، کە دووفەیلەقى
لەمۆدەرەعو دەبابە گەراندەوہ بۆسەرکوتکردنى ئەم راپەرینە لەپەرژانى
"١-٢/٣/١٩٩١"، بەدەش دەبینین زۆرى نەبرد ئەم راپەرینە کپ
کرایەوہ(٤)، بەلام لەگەل ئەوہشدا راپەرینى عەرەبە شیعەکان لە
باشووری عێراق، بە یەکیک لە ھۆکارە کاریگەر و گرنگەکانى راپەرین
دادەنریت لە باشووری کوردستاندا. ھەرچەندە ھەندیک کەس بەدوورى

(١) ھەسەن کۆیستانى: لەیادی دووھم سائپرۆژى سەرکەوتنى راپەرین، سەرھەندان
(گۆفان)، ژمارە (٢)، ئادارى ١٩٩٢، ل ١٨.

(٢) ماجد الماجد: انتفاضة الشعب العراقى، دار الوفاق للطباعة و النشر،
بيروت، الطبعة الأولى - ١٩٩١، ص ٢١.

(٣) جواد ملا: م.س، ص ٩٦.

(٤) ھەندى حناجى محمود: س.پ، ل ٢٧١.

رابعرینی شاری ههولیر

دهبینن هیچ جۆرد ئاگایی و په یوه ندیهك هه بووبیت له ئاستی
سهركردایهتی ههردوو راپه پینهكه (١).

(١) بۇ زیاتر بېروانه: پاشكۆی دهقی چاوپیکه وتنهکانی ئەم کتێبه.

بەشى دووم

بارودۇخى شارى ھەولير بەر لئە را پەرين

باسى يەكەم

را پەرينى نۇردوگاي خەبات (۱۹۹۱/۳/۴).

باسى دووم

خۇپيشاندانەكەي حيزبى شيوعى عىراق (۱۹۹۱/۳/۶).

باسى سىيەم

ھە ئويستى حيزبى بە عس بە رامبەر دانىشتوانى ھەولير.

به نسی دووهم بارودۆخی شاری ههولیر بهرله راپه‌رین

چهند رۆژیک بهر له راپه‌رینی شارو شاروچکه‌کانی کوردستان، بارودۆخی هه‌موو ناوچه‌کانی کوردستان به‌شێوه‌یه‌کی گشتی و شاری هه‌ولیر به‌تایبه‌تی بوو له ئالۆزی و پشینی دابوو، خه‌لکه‌که‌ی له‌بارینی ده‌روونی خراپدا ژیا‌نیان به‌سه‌ر ده‌برد، تیکرا له‌ چاوه‌پروانی دۆخیکی سیاسی دژوار دابوون.

هه‌روه‌ها پیش به‌رپابوونی چه‌خماخه‌ی راپه‌رین له‌ شاری هه‌ولیر چهند پووداویک هاتنه‌ پیشه‌وه، هه‌ریه‌که‌و به‌گوێره‌ی خۆی کاریگه‌ری (پۆزه‌تیف-ننگه‌تیف)ی به‌سه‌ر دۆخی شارو خه‌لکه‌که‌وه هه‌بوو، که گرنگترین پووداوه‌کانی ئهم شاره بهر له راپه‌رین بریتی بوون له:-

باسى يەكەم راپەرىنى نۆردوونگاى خەبات لە ۱۹۹۱/۳/۴ دا

ئەم نۆردوونگاىە پىشتىر بۇ دانىشتوانى گوندى دىبەگەو بەشىك لەدانىشتوانەكانى دىكەى دەشتى ھەولير و دەوروبەرى مەخمور كرابوۋە، پاشان لە سالى ۱۹۸۹ دانىشتوانى ناحىەى سەنگەسەرو بەشىك لە دانىشتواى شارى قەلادزى بۇ گونىزابوۋە، ئەم نۆردوونگاىە لەنزىك ناحىەى (خەبات) دروست كرابوو، لەپرووى جوگرافىەو دەكەوتە سەر رىنگاى گشتى (ھەولير-موسل) و بەھوى ھەلكەوتەيى جوگرافىاي ناوچەكەو، بەئاسانى لەلايەن ھىزەكانى عىراقەو دەتوانرا كۆتەرۆل بكرىت، بەلام بى لەبەرچاوغرتنى ئەم دۇخە، بەھاتنە پىشى نارەھەتى زياتر بۇ ھاوالاتيانى نۆردوونگاىە لەلايەن ھىزەكانى پۇلىسى عىراق، بارودۇخەكە گرژتربوو، بەجۆرىك شىوہ راپەرىن و ھەلچونىكى (عەفەويانە) لىكەوتەو، بۆكات و سەردەمى خۇى، گرنكى تايبەتى ھەبوو، بەتايبەتى لەسەر لايەنى وورەو ھەست و دەروونى جەماوہرى نۆردوونگاىە لەھەمان كاتىشدا تارادەيەك دەنگدانەوہەيەكى باشى ھەبوو لەسەر نىوچەكانى دەوروبەرى، بەتايبەتى شارى ھەولير.

ئەم ېروداۋە مېژوۋىيە، بوە بەجىڭاي مشت و مېرى دانىشتۋانى نېۋچە راپەرېۋەكانى دىكەى كوردستان، بەتايبەت دانىشتۋانى شارۋچكەى رانىە و دەوروبەرى، لەمەر تۆمارى يەكەم دەسپىكى پۇژى راپەرېن، ۋەك شانازىيەكى گەرە بەنىۋى شارو شارۋچكەكانى خۇيانەۋە، بەلام بە بۇچوونى ئىمە دەكرىت بلىن ھەرچەندە لە باشوورى كوردستان بەروارى (۱۹۹۱/۳/۵) بەيەكەم پۇژى راپەرېن تۆماركراۋە، بەو مانايەى لەم پۇژەدا بوو دانىشتۋانى رانىە و دەوروبەرى راپەرېن و شارەكەيان ئازاد كرد، بەمەش بوون بە دەروازەى راپەرېن، بەلام دەكرىت بىشلىن بەروارى (۱۹۹۱/۳/۴) لەمەر ېروداۋەكەى ئوردوگاي خەبات پۇژى زەنگى راپەرېن بوو، كە جەماۋەر راپەرېن و پەلامارى دامودەزگا دزىۋەكانى پۇژىمى بەعسىان تىدا دايەۋە^(۱).

شىۋازى بەرېابوونى تىك ھەلچونەكە، بەجۇرىك بوۋە، كە نېۋەرپۇى پۇژى ۱۹۹۱/۳/۴ چەند پۇلىس و چەكدارىكى دەستەى تايبەت (مفرزە خاصە) لەگەرەكى سەنگەسەرېەكان داۋاى ناسنامە لەچەند كەسىك دەكەن و يەكىكىان ناسنامەى پى نايىت و رادەكات، دواتر چەكدارەكانى بەعس داۋاى دەكەون و بەمەش دانىشتۋانى ناو ئۇردوۋوگا كە دىنە ۋەلام و بەرپەرچى چەكدارەكانى پۇژىم دەدەنەۋە و سەرەنجام تەقە دەست پى دەكات و شىۋە راپەرېنىكى عەفەۋيانە لە خۇدەگرىت^(۲)، كە دەبىتە ھۇى برىنداركردنى پۇلىسىك بەناۋى (قەيس) و كوژرانى دوو

(۱) ئىبراھىم خەبات: راپەرېنى ئۇردوۋوگاي خەبات، رىڭاي كوردستان (پۇژنامە)، ژمارە (۴۴۲)، پۇژى ۲ى ئازارى ۲۰۰۱، ۲ل.
 (۲) چاۋپىكەوتن لەگەل (م. خدر ئىبراھىم خدر)، قەلادى، ۲۰۰۳/۲/۴، دانىشتۋوى ئۇردوۋوگاي خەبات بۇ ئەۋكات.

چەكدارى ھەركىو شەھىدبوونى دوو ھاوولآتى كوردى دانىشتووى ئۆردوگاكة بەناوھكانى (بەختيار عومەر ھوپتوھىي و مەھمەد فاروق گەلآتى)^(۱)، بەلام ھەرزوو ئەم راپەپىنە كوئېرۆل كراو كپ كرايەو، چونكە نزيك بوو لە چەقى قورسايى و توانايى حكومەتى عىراق لە شارى كەركوك و موسل و ھەولېر^(۲).

مەلا عەبدوللأى قەلادزەيى (ئەنجومەن)، دانىشتوى ئۆردوگاكة و بەشدار لە رووداوھكە، بەم جۆرە بۆمان باس دەكات و دەلئيت: " وەك دەزانين ئەو كات رژیمی بەعس لەشەپىكى مان و نەماندا بوو لەبەرەكانى باشور لەگەل ھاوپەيمانا، رژیهى فیرار (راكردن لەخزمەتى سەربازى) لەناو كورددا زۆربوو، رۆژانە دەورییەكانى پولىسى رژیم بەدواى فیرارەكاندا دەگەران. ئەو رۆژە دەورییەكى پولىس دەچیتە ناو گەرەكى سەنگەسەرییەكان لەو دەیەویانەوئیت چەند گەنجك بگرن، ئیتر دەبیتە كیشمەكیشم و شەپ لەنیوانیان و پولىسەكان دەكەونە بەر ھیرشى گەنجەكان، ئیتر ئەو شەپ و ھەرایە كۆلانە و كۆلان پەرەدەستینیت و دەبیتە راپەپین، لەدەورى كاتژمیر ۱۱ى سەرلەبەیانى ئەو كیشەییە دروست دەبیت و ھەرسى گەرەكەكانى قەلادزىیەكان و سەنگەسەرى و دیبەگەییەكان ئازاد دەكرین. گەرەكى ھەركییەكان ھەر وەك خوى دەمینیتەو لەبەر ئەوھى ئەوان جاشى رژیم بوون. بگرە لەدوايیدا ئەوان دەبنە داردەستى حكومەت بۆ لیدانى خەلكى قەلادزى. كاتك

(۱) عەبدولرەزاق مەرزنگ: راپەپین بەھارى ئازادى، چاپخانەى رەنج، سلیمانى، ۲۰۰۴، ل ۹۱.

(۲) عبدالرزاق مەرزنگ: دواى (۷) سال خويندەنەوھەك بۆ راپەپین و دەرئەجام، پىنگاى كوردستان (پۆژنامە)، ژمارە (۲۹۲)، سالى (۵۲)، چوارشەم ۱۱/۳/۱۹۹۸، ل ۳.

بەرىنۋە بەررايەتى ئەمنى ناھىيە كەلەك بەۋ كىشەيە دەزانىت سەرووى خۇي ئاگادار دەكاتەۋە، لەۋ كاتەشدا لەناۋ قوتابيانى قەلادزىيەكاندا كلاشنىكۇف دابەش كرابوو لەلايەن (ئىتحاد تەلەبە)ۋە، ئىتر ئەۋ كلاشنىكۇفانە كەۋتە دەست گەنجەكان و راپەرىنەكە تا رادەيەك ھىز و تواناي بەخۇييەۋە بىنى بۇ رۇژى دواتر چوار دەورى ئۇردوگاگە بە جەيش و دەبابە گىرا و لەلايەن رژىمەۋە داۋاي تەسلىم كردنەۋەي چەكەكان دەكرا: لەۋ نىۋانە كۆمەلىك رىش سىپى قەلادزىيى ھەستان بە دانوستان لەگەل رژىمدا، رىش سىپىيەكان ئەمانە بوون: مەلاي نۇرەدىنى، ھەمەسوورى مینە عارەب، مەلا سەيد سلیمان، ھەمە عارەب، حاجى حمد خدر، حاجى سلیمانى نۇرەدىنى، لەگەل چەند كەسىكى تردا. لەكاتى دانوستانەكاندا رژىم ھەركىيەكانى ھاندا تاۋەكو لەگەل قەلادزىيەكاندا كىشە دروست بكنە و شەر بنىنەۋە، كاتىك ھەركىيەكان ھىرشىيان ھىنايە سەر قەلادزىيەكان (برايم ئاغا) ھەستا بەدابەشكردنى چەك بەسەر خەلكى داۋ شەرى نىۋان ھەركى و قەلادزىيەكان گەرە بوو، ھەركىيەكان نەيتۋانى ھىچ كارىك بۇ دۇرژمن بكنە، دانوستانەكان بەردەوام بوو لەنىۋانى رژىم و رىش سىپىيانى قەلادزىيىدا. تا راپەرىنى گەيشتە ھەولير لە ۱۹۹۱/۳/۱۱ دا^(۱).

پىۋىستە بووترىت ئەم راپەرىنە لەشىۋەي ھەلچونىكى لە ناكاو ھاتە كايەۋەۋە بى بەرنامەبوو، ھەرچەندە لە كاتى راپەرىنەكەش چەند كەسانىكى سەر بەرىكخستەنەكانى " شانە چەكدارەكانى بروسك"^(۲)

(۱) چاۋپىنكەۋتن لەگەل (مەلا ەبىدوللاي ئەنجومەن)، ھەولير، ۲۰۰۸/۸/۱۰.

(۲) ئەم شانانە پرىكخستنى نەينى (ى.ن.ك) بوو لە شارەكانى كوردستان دۋاي ئەنقالەكان، لە كۆتايى مانگى (۱۰) ى ۱۹۹۰ يىر لە دروست كردنيان كراۋەتەۋە، بەتايبەتى كاتىك سوۋپاي پزگارى كوردستان دامەزرا خەلكانى ناۋ ئەۋ سوپايە

رپهړینی شاری ههولیر

به‌شداریان تیدا کردبوو، به‌لام به‌هیچ شیوه‌یه‌ک سازدانی ئەم رپه‌پینه‌و خروشانندی جه‌ماوهر له ژیر کۆتتروولی ریک‌خستنه‌کانی پارت‌ه سیاسییه‌کانی کوردستاندا نه‌بوو.

هه‌رچه‌نده ئەم رووداو ه‌ماو‌یه‌کی زۆر که‌می خایاندو زوو کپ کرایه‌وه، به‌لام به‌بو‌چوونی ئی‌مه چه‌ند ده‌ره‌نجامی‌کی گرنگی لیکه‌وته‌وه، وه‌ک:

- ۱- قوربانیدان و تو‌ماری به‌که‌م شه‌هیدی رپه‌پینی کوردستان.
- ۲- هه‌ل‌چوونی جه‌ماو‌هری ئۆردو‌گا‌که‌و سه‌رقا‌کردنی ه‌یزه‌کانی عی‌راق بو‌ کۆتترو‌ل‌کردنیان، ئە‌مه‌ش ده‌رفه‌تی باشی بو‌ ریک‌خستنه نه‌یتیه‌کان و شانه چه‌کداره‌کانی (ه.پ.ک) زیاتر ره‌خساند له نیو شاری هه‌ولیرو ده‌وروبه‌ری.
- ۳- بوو به‌ رووداو‌یکی تو‌قینه‌ر له‌هه‌ست و ده‌روونی سه‌ربازانی عی‌راقی، به‌تایبه‌تی که‌ پۆزی دواتر (واته ۱۹۹۱/۳/۵) سه‌رکه‌وتنی رپه‌پینی شارۆچکه‌ی رانیه‌ رگه‌یه‌ندرا.
- ۴- دوا‌ی رپه‌پینی رانیه‌، تا‌قی‌کاری سی‌یه‌می ئی به‌رجه‌سته‌کرا، که‌ ئە‌ویش هه‌وله‌ شکست خواردوه‌که‌ی حیزبی شیوعی بوو له‌نیو شاری هه‌ولیردا.

کران به‌هه‌وینی دروست کردنی ئە‌و شانه چه‌کدارانانه، سنوری ریک‌خستنه‌کانی‌شی زۆر فراوان بووه‌و سه‌رجه‌می ناوچه‌کانی هه‌ولیرو رانیه‌و ده‌وک و که‌رکوکي گرتۆته‌وه، وه‌ر شوینیک لێ‌پرسراوی‌کی خۆی هه‌بووه، که‌ هه‌ولیرو ده‌ورو به‌ری (مه‌لا قاس) لێ‌پرسراوی بووه، (چاوپیکه‌وتن له‌گه‌ل مه‌لا قاس)، سلیمانی (۲۰۰۳/۱/۱۱).

باسی دووهم

خۆپیشاندانه‌که‌ی حیزبی شیوعی عێراق له ۱۹۹۱/۳/۶ دا

پاش ئەوه‌ی له ۱۹۹۱/۳/۵ شاری رانیه‌و ده‌ورووبه‌ری ئازادکرا^(۱)، رێکخستنه‌کانی حیزبی شیوعی عێراق له شاری هه‌ولێر که‌وتنه‌ خۆ بۆ سازدانی راپه‌رینیکی جه‌ماوه‌ری به‌مه‌به‌ستی ئازادکردنی شاره‌که‌ له‌ ده‌ست پزێمی به‌عس، هه‌رچه‌نده‌ له‌لایه‌ن رێکخستنه‌کانی بروسه‌که‌وه‌ حیزبی شیوعی ئاگادارکرا‌بووه‌ که‌ کاتی راپه‌رینی هه‌ولێر نه‌هاتوه‌، به‌لام حیزبی شیوعی یه‌کلایه‌نه‌ بی‌ یارمه‌تی لایه‌نه‌کانی دیکه‌ی "به‌ره‌ی کوردستانی"^(۲) بریارێ به‌ریاکردنی راپه‌رینی له‌ هه‌ولێردا^(۳). بۆ ئەوه‌ی قورسای و هیزی خۆی تیدا تاقی بکاته‌وه‌، به‌لام لایه‌نه‌ سیاسیه‌کانی

-
- (۱) بڕوانه: کوردستانی نوێ (پۆژنامه)، ژماره (۶۴۷۵)، پۆژی ۱۹۹۴/۳/۳۰.
- (۲) به‌ره‌ی کوردستانی له ۱۹۸۷/۵/۷ دا پێک‌هات و ئەندامانی جگه‌ له (ی.ن.ک) و (پ.د.ک)، بریتی بوون له (سۆسیالیست) و (پاسۆک) و (پارتی گه‌ل) و (حزبی شیوعی عێراق- لقی کوردستان) و پاشان له‌ سالی ۱۹۹۰ دوو حزبی دیکه‌ش هاتنه‌ ناو ئەم به‌ره‌یه‌وه‌، که‌ ئەوانیش (حزبی زه‌حمه‌ت‌کێشانی کوردستان) و (جولانه‌وه‌ی دیموکراتی ئاشووری) بوون.
- (۳) عه‌بدولپه‌رزاق مه‌رزنگ: راپه‌رین به‌هاری ئازادی، ل ۱۰۴.

رأبهرفنى شارى ههولئر

دكهى كوردستان لهگهل ئهم بۇ چوون و بهرنامهيهيدا نه بوون، چونكه پييان وابوو هينشتا بۇ راپهرينى ههولئر چهند پوژئىكى دكهى پئويسته تا سهركهوتووين تئيدا⁽¹⁾.

بهلام حيزبى شيوعى سوور بوون لهسهر بريارهكهى خويان و بۇ ئهم مهبهستهش ريڭخستنه نهينيهكانى له ههولئر دوو پوژ پيشتر له پوژى ۱۹۹۱/۳/۳ دا كؤبوونهوهيهكيان كردبوو نامانجى خوپيشاندانهكيان لهم خالانه ديارى كردبوو:

۱- شكاندننى ئهوترسهى كه خهلك ههيهتى بهرامبهر به حكومهتى عيراق.

۲- جهماوهر تا چهند لهگهل خوپيشاندان و راپهرين دايه.

۳- حكومهتى عيراق تا چهند تواناى بهرپهريچدانهوى ههيه.

به بريارى مهكتهبى سياسى حيزبى شيوعى عيراق، ريڭخستنه نهينيهكانى ناوشارى ههولئر ئاگاداركرانهوه كه خو سازدهن بۇ خوپيشاندانئىكى جهماوهرى گهوره، ئهوهبوو ريڭخستنه نهينيهكانى حيزبى شيوعى عيراق بوئهم مهبهسته دووباره پوژى ۱۹۹۱/۳/۴ له گهركى سهيداوهى شارى ههولئر له مالى يهكيك له كاديره چالاک و ديارهكانى حيزبى شيوعى كه به مالى (دايكه خهجيچ) ناوديريان كردبوو، كؤبوونهوهيهكى نهينيان ئه انجام دا، بهشداربووانى ئهم

(1) چاوپئكهوتن لهگهل (ئهحمهد ئيسماعيل/ ئهحمهد گهل)، كؤيه، ۲۰۰۷/۵/۱۰.

كۆبۈنە ھەيە بىرىتى بوون لە: "سەلەخ مەزەن، م. سرود، ئەھمەد گچكە، دلتشاد، بەكر حاجى" (۱).

لەم كۆبۈنە ھەيە دا باس لە پلان و دروشم و رېرەوى خۇپىشاندانەكە كرا. كە كاترئىمىر (۹) ى بەيانى لە ناوھەندى بازارى شىخەللا دەست پى بكات و بەرەو كۆترى ناشتى بچىت و لەوئودش بەرەو قەلأ بچى و بەچوار دەورى دا بسورپتە ھە، ھەرەھا چەند دروشمىكىش پىشنىاركران، لەوانە: بژى ھىزى پىشمەرگە سەدام نىكى مەرگە، نازادى و دىموكراسى، سەدام لاجى لە كورسى... ھتد (۲).

بەم شىۋەيە رۆژى (۶) ى ئادار بەچەند دەقىقەيەك پىش كاترئىمىر (۱۰) ى بەيانى، پىداوئىستىيەكان ئامادەكران و يەكىك لەكادىرەكانى حزبى شىۋەيە بەناوى ھۆگر (فوناد)، كە بەرپرسى رىكخستەكانى ناوشارو سەرپەرشتىارى خۇپىشاندانەكە بوو، يەكەم ھەنگاوى ناو ھوتافى دژى رۆژمى بەعس بەرزكردە ھەو خۇپىشاندانە رانىش بەدواى كەوتن و بەم شىۋەيە خۇپىشاندانە كە بەردەوام بوو تا گەيشتە گەرەكى سىتاقان (۳)، بەلام زۆرى پىنەچوو خۇپىشاندانەران بووبەپوى شالوى بى بەزەبىيانەى بەعس بوونە ھەو تەقە دروست بوو، لەئەنجام دا چەند كەسىك برىندار بوون و ئەوانى دىكەش پەرتەوازە بوون و ھەندىكىشىيان دەستگىركران، بەم شىۋەيە خۇپىشاندانەكە كۆتايى پى ھات (۴).

(۱) بەكر حاجى: خۇپىشاندانەكەى (۶) ى ئادار پىرۆقەى نازادكردى ھەولنر بوو،

پزگارى (پۆژنامە)، ژمارە (۳۷)، ۲۵/۲/۱۹۹۷، ل. ۲.

(۲) بەكر حاجى: س. پ، ل. ۲.

(۳) ھ. س، ل. ۲.

(۴) چاوپىكەوتن لەگەل (مەلا قادر)، سلیمانى ۱۱/۱/۲۰۰۳.

رأبهرىنى شارى ھولنر

لەم نىۋەندەدا ژنە تىڭۆشەرى نىۋو رىڭخستىنە نەينىيەكانى حىزبى شىۋىسى خاتتو (ئومىد) ھوتافى دژ بە بەعس گوتۆتەۋەو بە ۋوتەى ممتاز ھەيدەرى بىت ئەو يەكەم كەس بوۋە كە ھوتافى بەرز كرىدۆتەۋە لەم خۇپىشاندانەدا^(۱).

ھەرچەندە خۇپىشاندانەكەى (۶)ى ئادار ۱۹۹۱ ماۋەيەكى كەمى خاياندو زوو كپ كرايەۋە: بەلام پۇلى كارىگەرى بىنى لەھاندان و جۇشدانى جەماۋەر بۆ بەرپەرچ دانەۋەى بەعس، چۈنكە خۇپىشاندانەكە بۆ مەبەستى رەۋاندنەۋەى دىۋەزمەى بەعس بوو، ھەرۋەھا ترسىكى گەرەشى خستە دلى پياۋانى بەعس و لەلايەكى دىكەشەۋە سورانەۋەى كۆپتەرەكانى ھكومەتى عىراق بەسەر ھەولنردا، گرنكى خۇپىشاندانەكەى دەخستەپروو^(۲).

بەمەش دەكرىت بلنن خۇپىشاندانەكەى (۶)ى ئادار بەسەرپەرشتى رىڭخستەكانى حىزبى شىۋىسى عىراق، تاراندەيك پۇلى كارىگەرۋو بەرچاۋى گىپرا لەرەۋاندنەۋەى ترسى بەعس لەسەر دانىشتۋانى ھەولنر.

(۱) لەگفتوگۆيەكى دۆستانەدا ئەم زانىارىانە لە م. ممتاز ھەيدەرى ۋەرگىراۋە لە ھەولنر. بۇ زياتر پروانە: گۇفارى k21، ژمارە (۴)، سالى ۲۰۰۹.

(۲) بەكر حاجى: س. پ، ل ۲.

بایسی سیئیه م

هه لۆیستی رژیمی به عس به رامبهر دانیشتوانی ههولیر

چه ند پوژیک پیش دهست پیکردنی راپه پین به عس ههستی به بارودوخه که کردبوو، وه ره چاوی نه گه ری پوودانی ته قینه وهی گه لی کردبوو، بویه "لیوا پوکن عه لی شهلال"^(۱) فرماندهی فهیله قی (۵) کۆبوونه وه یه کی فراوانی له باره گای فهیله ق له ههولیر له گه ل سهرۆک عه شیره ته کان و فرمانده کانی فهوجه کانی بهرگری نیشتمانی بهست، که (۳۰۰) کهسیان ناماده بوون، لیوا شهلال له قسه کانی دا هه ره شهی کرد به به کارهینانی چه کی کیمیاوی دژی هه رجوولانه وه یه که له ناوچه ی کوردستان، نه مه ی بۆ دروست کردنی ترس بوو له گیانی پیشمه رگه و هاوولاتیان وه که یه که، له گه ل نه وه شدا هه ره شهی کرد به له سیداره دانی هه ر پیشمه رگه یه که گه ر خوشی به دهسته وه بدات، به مه بهستی

(۱) ناوبراو کهسیکی توند ره و بوو، خه لکی ده ور به ری شاری موصل بوو، ماوه یه کی زۆر بوو له ههولیر لئیرسراوی فهیله قی پینچ بوو، پینش راپه رینه که ی ههولیر شهوی ۱۰-۱۱/۳/۱۹۹۱ به ههلیکۆپتهری تایبهتی سه ربازی به ره و ناوه راستی عیراق هه لات (ع.ه).

رأبه رینی شاری ههولیر

ناگادارکردنهوهی هاوولاتیان بوو بهسه رکوت کردنیان له بیرکردنهوهی هه رجوره هاوکاریهک له گهل هیزهکانی ناو بهرهی کوردستانی له ناوه لهسه ر سنوور^(۱).

له گهل نهوهی به عس بوسه رکوتکردنی دانیشتوانی ههولیر هه رهشهی به کارهینا. هاوکات ههولتی زوری دها بو نهوهی به هه رجورو رینگایهک بیت یهکیک له لیپرسراوانی شانه چه کدارهکانی بروسک دهستگیربکات و به بهرچاوی جه ماوه ره سیدارهی بدات، بویه چنده پوژیک بهر له راپه رینی ههولیر (پاریزگارو فه رماندهی فه یله قی ۵ی ههولیر) له رینگای که سیکه وه که پیشتر په یوه ندی به ریکخسته نه نهینیهکانی بروسکه وه هه بوو، په یامیک ناراسته ی لیپرسراوی شانه چه کدارهکانی بروسک دهکن بهوهی که باره گای پاریزگا و فه یله قیان ته سلیم دهکن به مه رجیک راپه رین به رپانه کریت و خوین نه پوژیت، به لام لیپرسراو و کادیرهکانی شانه چه کدارهکانی بروسک له قیلکه ی به عس که هیشتون و نه م پروره یه یان رهت کردو ته وه و به مهش خو یان له گه ره ترین ته له ی پوژیمی به عس ده ریاز کردوه، چونکه به رازی بوونیان ده بووه هوی هه لوه شانده وهی به رنامه ی نازاد کردنی ههولیر و دهستگیرکردن و له سیداره دانی ریکخسته کانیش به بهر چاوی جه ماوه^(۲).

له گهل نزیک بوونهوهی به رپا بوونی راپه رین له ههولیر ترس و دلّه راوکی یهکی زور کهوته دلّی پیاوانی به عس، بویه له شهوی (۱۰ی

(۱) صلاح الخرسان: م.س، ص ۵۲۶.

(۲) چاوپیکهوتن له گهل (مه لا قادن)، سلیمانی ۲۰۰۳/۱۱.

نازازی (١٩٩١) دەسەڵاتدارانی بەعس ھەموو جوۆرە ھاتوو چۆیەك قەدەغە دەكەن، پاشان ھەرئەم شەوھ پارێزگارو سەرۆکی دەزگای ئەمن و لێپرسراوانی حیزبی بەعس لەگەڵ (شیخ جەعفەر بەرزنجی): كە سەرۆکی ئەنجومەنی خودموختاری كوردستانی سەر بە بەعس بوو، بە ھۆی پشینی دۆخەكە لە ھەولێر ھەلاتن^(١).

پاش ئەوێ حكومەتی عێراق بۆی دەرکەوت كە ناتوانیت كۆنترۆلی ناوچە ئازاد كراوەكان بكاتەو، وەك: رانیە و سلیمانی و... ھتد، ھەولیدا لەپێگەی پلانیكەوھە بتوانیت كۆنترۆلی ھەولێر لە دەست نەدات، بۆ ئەم مەبەستە لە پۆژی ١٠/٣/١٩٩١ ھینزیکی زۆری ھینا بۆ دەوربەری ھەولێر بەونیاژە پۆژی ١١/٣/١٩٩١ دەست بکات بەرەشبگیری دانیشتوانی شار وەك ئەو "رەشبگیریە كە لە كەركوك"^(٢) ئەنجامی دا، بەشیوھەك مەبەستی بوو ھەموو گەنج و پیاوھەکانی بگرت و دوریان

(١) کریس كۆچیرا: س.پ، ١٠٧. ھەروھا بۆ زانیاری زیاتر لەم بارەبەرە بڕوانە: دەقی پاشكۆی بەلگەنامەکانی ئەم كتیبە.

(٢) ھینزیکی سەرکوت كەری بۆ ئەندازە سۆپای عێراق كە پێك ھاتبوون لە (ئەمن، استخبارات، قوات خاسە، حرس جمھوری، ئەندامانی حیزبی بەعس، ەشایەری چەكدارێ تکریت)، و شارەکانی دەوربەری بەسەرکردایەتی (علی حسن مجید) و (حاجی عبد)ی پارێزگاری ئەوسای كەركوك، سەرلەبەیان پۆژی ١٠/٣/١٩٩١ كاتژمێر (٥)ی بەیانێ نەوپۆژە لە پۆیسی بانگەوازەكانیانەوھ قەدەغەكردنی ھاموشویان لەسەر گەرەكەکانی شاری كەركوك راگەیانند و پاشان دەستیان كرد بەرەشبگیری و كوشتاری خەلکی كورد، دواي ئەوێ ئەم كارە تا ٣/١٢ لەلایەن سەرانی بەعسەوھ بەردەوام بوو، سەرەنجام (١٥٠٠) لاوی كوردیان دەستگیركردو ھەروھا كوشتن و بیسەر و شوین كردنی دەیانێ دیکەشی ئی كەوتەوھ، بڕوانە: زاھیر پۆژیەیانێ: كەركوك، رەشبگیریەكە ١٠ و ١١ نازازی ١٩٩١، بڕایەتی (پۆژنامە)، ژمارە (١٨٩٤)، ھەینی ١١/٣/١٩٩٤، ل ٥).

رأپەرىنى شارى ھەولنر

بىخاتەوہ لە ھەولنر، بۇ ئەوہى رآپەرىن پوونەدات، بەلام بەرلەوہى پزىم پوژى ۳/۱۱ پلانەكەى جىبەجى بىكات، رىكخستنه نەينىهكانى پارتە سىياسىيەكانى كوردستان بەتايىبەتى شانە چەكدارەكانى بروسكى سەر بە (ى.ن.ك) و جەماوەر بە پشتىوانى پىشمەرگە سەرجهم نەخشەكانى بەعسىان پوچەلكردەوہو ھەنگاوى پىويستيان گرتەبەر بۇ رآپەرىنى ھەولنر^(۱).

(۱) ھاوپى قادر پەسول: لىكۆلىنەوہىەك لەسەر رآپەرىنەكەى بەھارى ۱۹۹۱ى باشوورى كوردستان، چ، ۱، لە بلاوكراوہكانى (بنكەى كوردۆلوژى) لە ھەندەران، ھۆلندا، ۱۹۹۴، ل ۹۷-۹۸. بۇ زانىارى زىاتر لەم بارەىوہ بىوانە: دەقى پاشكۆى بەلگەنامەكانى ئەم كتیبە.

بەشى سىيەم

راپەرىنى شارى ھەولير ئە (۱۹۹۱/۳/۱۱) دا

باسى يەكەم

ھەنگاونان بۆزمىنە خوشکردنى راپەرىنى.

باسى دوۋم

بەرنامەى ئازاد کردنى.

باسى سىيەم

پوژانى ئازاد کردنى.

باسى يەكەم ھەنگاۋنان بۆزەمىنە خۆشكىردىنى راپەرىنى

چەند مانگىك بەر لە راپەرىن، ئەوكاتەى عىراق كويتى داگىركرد لە ۲ى ئابى ۱۹۹۰، ئەگەرى لىدانى عىراق لەلايەن ھاوپەيمانانەو ھاتەكايەو، لەگەل ئەمەشدا ئۆپۆزسىۋنى عىراق چاۋەرۋانىان دەكرد بەم لىدانەى حكومەتى عىراق بروخىت، بەمەش بۆشايى لە دەسەلاتى سىياسى عىراقدا پەيدا دەبىت، بۆيە ھىزە كوردىيەكان ھەولياندا لە كاتى رۋودانى ھەر گۆرانيك لەناۋچەكە، شارە كوردىيەكان ئازاد بگەن^(۱).

بۇ ئەم مەبەستەش چەند ھەنگاۋىكىيان نا، ۋەك: لەسەر نەخشەى بنەرەتى و نەخشەى سەربازى ھەولير ھىزەكانى خۇيان بەسەر چەند بەشىك (مىجوهرىك) دابەشكرد. جگە لەۋەش بەمەبەستى دانانى

(۱) ھاۋرى قادر رەسول: لىكۆلىنەۋەيەك لەسەر راپەرىنەكەى بەھارى ۱۹۹۱ى باشۋورى كوردستان، ۳۴، ۳۵. بۇ زانىارى زياتر لەم بارەيەۋە پروانە: دەقى پاشكۆى بەلگەنامەكانى ئەم كىتەبە.

به‌نامه‌یه‌ك بۆ ئازاد كردنی هه‌ولێر، ئاگاداری رێكخستنه‌كانی ناوشاریان كرد، هه‌ر زانیاریه‌کیان هه‌یه‌ بۆیان بنێرن، هه‌روه‌ها دروست كردنی شانیه‌ی چه‌كدار، بۆنمونه‌: (ی.ن.ك) هه‌ستا به‌دروست كردنی شانیه‌ی چه‌كدار له‌ناو شاره‌كانی كوردستان، له‌ئهندامانی رێكخستن و ئه‌و پێشمه‌رگانه‌ پێك هاتبوو كه‌ خۆیان دابوووه‌ ده‌ست حكومه‌تی عێراق، ئه‌مانه‌ش دوو بنكه‌ی سه‌ره‌کیان هه‌بوو له‌ كوردستان، له‌ سلیمانی (شالۆ)، له‌ هه‌ولێر (بروسك) بوون^(١).

هه‌روه‌ها (پ.د.ك) چه‌ند شانیه‌یه‌کی چه‌كداریان هه‌بوو، یه‌ك له‌وانه‌ شانیه‌ چه‌كداره‌كانی (٤٤٤) بوو، كه‌ ئه‌م شانیه‌یه‌ له‌جه‌ماوه‌ری ناوچه‌ی بیتوین پێك هاتبوو، كۆمه‌ڵێك شانیه‌ بوون ژماره‌یان ده‌گه‌یشه‌ نزیكه‌ی چه‌فتا شانیه‌، هه‌یچ شانیه‌یه‌کی له‌ چه‌وت ئهندام كه‌تر نه‌بوو، سنووری ئه‌م شانیه‌ چه‌كدارانه‌ جگه‌ له‌ چه‌وزی بیتوین ناوچه‌كانی (هه‌ولێر، بازیان یه‌ك، كه‌ورگۆسك، خه‌بات، جدیده) ی ده‌گه‌رتوه‌، كه‌ هیوا ئه‌حمه‌د مسته‌فا ناسراو به‌ (سواره) لێپرسراوی هه‌موو شانیه‌كان بوو^(٢).

جگه‌ له‌مانه‌ش چه‌ندین گروپ و رێكخراو ده‌سته‌ی نه‌ینی دیکه‌ له‌ هه‌ولێر و ده‌وروبه‌ری پۆلیان بینی له‌ زه‌مینه‌ خۆشكردنی راپه‌رین، وه‌ك: په‌وتی كۆمۆنیست، كه‌ رێكخراویکی مارکسی عێراقی بوو، رێكخراوی تێكۆشان، درێژكراوه‌ی كۆمه‌ڵه‌ی په‌نجده‌ران بوو، رێكخراوی كۆمۆنیستی کریكاری، كه‌ بزاو تێکی چه‌پی توند بوو، رێكخراوی

(١) چاوپێكه‌وتن له‌گه‌ڵ (نه‌وشیروان مسته‌فا ئه‌مین)، سلیمانی ٢٠٠٣/١/١٨.

(٢) هیوا ئه‌حمه‌د مسته‌فا: بۆنی شانیه‌ چه‌كداره‌كانی ٤٤٤ - له‌ راپه‌رینه‌كه‌ی ئازاری ١٩٩١، براهه‌تی (رۆژنامه)، ژماره‌ (١٨٨٩)، شه‌مه‌مه ١٩٩٤/٣/٥، ل.٣. بۆ زانیاری زیاتر له‌م باره‌یه‌وه‌ بڕوانه‌: ده‌قی پاشكۆی به‌لگه‌نامه‌كانی ئه‌م كتیبه‌.

دەستەي راپەرین، كە جوولانەوہیەكى چەپى كوردستانى بوو، رېڭخستنهكانى جگە لە شارهكانى دىكەي كوردستان لە هەولێرو ئۆردووكاكانى دەرووبەرى هەبوون و كاریان بۆ سەرھەندانى راپەرین دەکرد^(۱). هەموو ئەمانە بەھۆى ئەوہى لەبارى نەینى دابوون، نەیان دەتوانى وەك رېڭخراوو حیزب و بەرە خوێان بە جەماوەر بناسینن. لە رینگەي ئەم شانە نەینى یانەوہ نامەي نەینى پارت و رېڭخراوہ سیاسییەكانى كوردستان بەردەوام بوو لەگەل سەرۆك عەشیرەتەكان و سەرکردەي فەرماندەكانى بەرگری نیشتمانى^(۲).

جگە لە مانەش دروستکردنى دەستە (مەفرەزە) پارتیزانەكان و ناردنەوہي پێشمەرگە پۆل پۆل بۆ ناوچە داگیر كراوہكانى ژێر دەستى حكومەتى عێراق، بە مەبەستى پەيوەندى كردن بە شانە چەكدارەكانەوہ، كە بۆ مەبەستى راپەرین ساز كرابون. بۆیە ھەرناوچەيەك دەستەيەكى ئى بوو وەك كۆمیتەيەك لە سنورى پارێزگای ھەولێر، بەم شێوہیە: سنورى ھەولێر: بورھان سەعید سوڤى، جەلال ئیلنجاغى، مەلا سلیمان، سنورى رەواندز: جەلال حاجى، ھەلۆ ھەسەن، سنورى شەقلۆوہ: تەحسین كاوانى، جەلال سۆركانى، سنورى كۆیە - تەق تەق: م. باپیر، ناشتى ساپیر میرە، مەلا جەمال، م.

(۱) عبدولرەزاق مەرزنگ: راپەرین بەھارى نازادى، ل ۶۶-۶۷.

(۲) صلاح الخرسان: س.پ، ص ۵۲۶.

رەپەرېنى شارى ھەولير

زيرەك. ئەم كۆمىتەنە پىك ھاتبۇون لە چەندىن كادىرى سەربازى و
سىياسىي و سەرجه ميان نزيكەي (۷۰) پيشمەرگە بوون^(۱).
بەم شيوەيە چەند "دەستەيەكى پارتيزانى يەكيتى" لە ۱۹۹۱/۲/۱۰
لە نيوچەي سنوورى (زەلى) كەوتنە رى بۇ ناوچەكانى سۇران و
شەقلاو و كۆيەو ھەولير، پۇل پۇل بەبنارى قەندىل بەھەموو رىگا
سەخت و بەقراو يەكان كەزۇر بەي نيوچەكان لە دانىشتوان چۆلكرابوون،
جگە لە مۇنگە (رەبايە) و سەربازگەي پزىم ھىچ ئاودەدانى يەكى ديكەي
ئى نەدەبىنران^(۲).

بەم جۇرە پاش چەند رۇژىك ھەريەكە لەو دەستە پارتيزانانە
گەيشتنە شوينى مەبەستى خۇيان، كە دەستەكانى سنورى پارىزگاي
ھەولير بەم شيوەيە بوون: دەستەي ئوردوگاكانى كانى قرژالە و
تۇبزاو و بەرانەتى، مەلا سلىمان سەرپەرشتى دەكردن. دەستەي
ئوردوگاكانى شاوھيس و پىرزىن، بورھان سەعيد سۇفى سەرپەرشتى
دەكردن. ھەروەھا دەستەي قوشتەپەو ئوردوگاكانى كەسنەزان و
دارەتوو و بنەسلاو، جەلال ئىلنجاغى سەرپەرشتى دەكردن^(۳).

(۱) نارام سالىح و ئىبراھىم پالانى: لەبەردەم دەيەمىن سالىادى داستانى راپەرېنى
كۆيەو ھەوليردا، (چاوپىنكەوتن لەگەل م. زيرەك)، كوردستانى نوئى (پۇژنامە)،
بەشى يەكەم، ژمارە (۲۳۹۷)، سالى دەھەم، شەممە ۲۰۰۱/۳/۱۰، ۵.

(۲) جەلال ئىلنجاغى: لەيادى دەيەمىن سالىەي ئازاد كردنى شارى ھەولير،
كوردستانى نوئى (پۇژنامە)، ژمارە (۲۳۹۹)، ۲۰۰۱/۳/۱۲، ۴.

(۳) چاوپىنكەوتن لەگەل (م. تاهير بەكر)، سلىمانى ۲۰۰۲/۲/۲۵. ئەم مەفرەزەيە
پىك ھاتبۇون لە (م. تاهير بەكر، م. كاو ھەنومر نادر، ئەھمەد محمد، جەلال
ئىلنجاغى).

جگە لە دەستەکانی یەکییتی گەرمترین ئەو پارت و پێکخراوە سیاسییە کوردستانیانی دەستە ی تاییەتیان هەبوو بۆ پاپەرین، ئەمانە بوون: حیزبی سۆسیالیستی کوردستان (پەسۆل مامەند)، پارتی دیموکراتی کوردستان (مەسعود بارزانی)، حیزبی شیوعی عێراق-لقی کوردستان (عەزیز مەحمەد)، پارتی گەلی دیموکراتی کوردستان (سامی عەبدولپەرەحمان)، حیزبی زەحمەتکێشانی کوردستان (قادر عەزیز)، ئالای شۆرش (مەلا بەختیار)، بزاقی ئاشووری (یونادم یوسف)، بزوتنەوێ ئیسلامی (مەلا عەبدولعەزیز)، هەروەها هاوکاری (حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران)، کە لە پاپەرینی شارەکانی (پانیە، حاجیاو، کۆیە) و شوینەکانی دیکەدا پۆلیان بینی^(۱).

(۱)، بیوانە: (عەبدولپەرەزاق مەرزنگ: پاپەرین بەهاری ئازادی، ل ۶۹-۷۱).

بأسى دووهم به رنامهى نأزاد كردنى

دوآى داگير كردنى كوئىت سه رجه م پارت و رىكخراوه سياسيه كانى كوردستان كه وتنه خو بو سازدانى به رنامه يهك بو به ره نگار بوونه وهى بارو دوخه كه، نه وه بوو له ته مموزى ۱۹۹۰دا زنجيره يهك كو بوونه وهى به ستره له لايهن سه ركرديه تى پارت ه كان بو رىكخستنه وهى كار ه كان و به رنامه دانان له م قوناغه ناسكه دا، سه ركرديه تى بزوتنه وهى كورد له وكاته دا مه به ستى بوو شاره كورد ييه كان پزگار بكات و بيخاته ژير ده سه لاتى خو يه وه، بو نه م مه به سته ش بو هه موو پاريزگايه ك ليژنه يه ك دانرا بو نه وهى سه رپه رشتى پزگار كردنى بكات، به هه موو ناحيه و ئوردوگاو شاره كانه وه، كه بو ههولير (كو سرت ره سول عه لى) ده ست نيشانكرا^(۱).

(۱) بو پاريزگاكانى ديكه ش به م جو ره بوو: بو سليمانى (فه ره يدون عبدالقادر)، بو كه ركوك (ملازم عومهر)، بو دهوك (م. نازم)، به روانه: حسن كوئىستانى: له يادى دووه م سال پوژى سه ركه وتنى رآبه رين، سه ره لندان (كو قار)، ژماره (۲)، نادارى ۱۹۹۳، ل. ۹.

بەرنامەى ئازاد کردنى ھەولنر ناتواندرى لەبەرنامەى گشتى راپەرینى شارەکانى دیکەى کوردستان جیا بکرتەو، چونکە بە پینى ئەو بەرنامەى کە دانرابوو دەبوو سەرەتا شارە بچوکەکان و ئوردوگاگان بە ھاوکاری شانە چە کدارەکان و دەستە پارتیزانەکان و جەماوەر ئازاد بکرت و پاشان شارە گەورەکانى وەک ھەولنر و سلیمانى و دەوک و کەرکوک ئازاد بکرت. بەم شیوەىە دواى ئازاد کردنى رانیە و سلیمانى و... ھتد و کۆکردنەو ھىزەکان، لە لایەن سەر پەرشتیاری ھەولنر پلانیک دانرا بۆ گرتنى ھەولنر، ئەویش بریار درا بەدابەش کردنى ھىزەکان بۆ سەر دوو قۆل: قۆلى کۆبە: پینک ھاتبوو لە (م. چەتۆ، رېباز، م. بەکرمستەفا)، کە (م. چەتۆ) سەر پەرشتى دەکرد، و قۆلى شەقلآو: پینک ھاتبوو لە (کۆسەرەت رەسول، عبدالرزاق، حەسەن کۆبەستانی، سەفین مەلا قەرە، عبداللە بۆر، رەحمان سەیدە)، بە سەرپەرشتى کۆسەرەت رەسول^(۱).

شەقلآو پینگەیکە گرنگی ھەبوو، چونکە ھىزەکانى فەیلەقى (۵) لە دەورووبەرى رینگای ھاملتۆن بەم شیوەىە بوو: تپپەکانى سووپای عیراق یەکیان لە بەرسلین و ئەویتریان لە سیدەکان و سى یەمیشیان لە سپیک بوو، کە دابپرنى ئەم سى تپپە لە فەیلەقى (۵) ھەولنر گرنگ بوو، چونکە دەبوو ھوى ئاسان کاری بۆ ئازاد کردن و بەرپا کردنى راپەرینى ھەولنر، بەم شیوەىە بەھوى شارەزایى ھەندى لە پيشمەرگەکانى ناوچەکە و ریکخستەن نھینیەکانى ناوگوندى کاوانیان، توانرا شارى شەقلآو لە ۱۹۹۱/۳/۸ بەشەر ئازاد بکرت، کە لە دواى

(۱) چاوپینکەوتن لەگەل (سەفین مەلا قەرە)، رانیە ۲۰۰۲/۱۲/۳.

نازادکردنی شه قلاؤه هه وال نیردرا بۆ ریکخستنه نهینیه کانی ناوشاری ههولیر، بین بۆ شه قلاؤه به مه بهستی ئه وهی له گهل سه رکرده کانی هیزی پیشمه رگه به نامه ی نازادکردنی شاری ههولیر دابریژن، چونکه کاتیک شه قلاؤه و ده رو بهری نازادکران ده رگا کراوه بۆ هیزی پیشمه رگه به ره و ههولیر ههنگاو بنین^(۱).

به م جوړه مه لا قادر^(۲): به هاوه لی له گهل جه بار شیخه و زاهیر (نه دان)^(۳): له ۱۹۹۱/۳/۸ گه یشتنه شه قلاؤه و له دیی (بانه نوک) له گهل سه ره رشتیاری راپه رینی ههولیر کو بوونه وه و سه رجه میان ریک ده که ون بۆ ئه وهی پوژی ۱۹۹۱/۳/۱۱ بۆ پوژی راپه رینی ههولیر ده ستیشان بکریت، هه رچه نده ریکخستنه نهینیه کانی ناوشار په له یان بوو، مه به ستیشیان بوو زووتر له (۳/۱۱) راپه رین به ریا بکه ن، به لام سه ره رشتیاری راپه رینی ههولیر سو ربوو له سه ر ئه م میژوو، ئه مه ش له بهر دوو هو: یه که میان: ریکه وتن نامه ی (۱۱/نازاری/۱۹۷۰) که له و ساله دا برژی می به عسی به غدا به پیی ریکه وتنیکی ره سمی دانی نا به مافی گه لی کورد. و دووه میان: پیی و ابووه نابیت په له بکریت له راپه رینی ههولیر، چونکه ئه م شاره پیگه یه کی گرنگی هه یه و په له کردن ده بیته هو ی ئه وهی به باشی خو ی بۆ نامه ده نه کریت و پاشان ئه گه ری شکستی ده بییت^(۴).

(۱) چاوپیکه وتن له گهل (کۆسره ت ره سولّ عه لی)، سلیمانی ۲۹/۱۱/۲۰۰۲.

(۲) لیپرسراوی شانه چه کداره کانی بروسک له ههولیر بۆ ئه وکات.

(۳) که دوو کادیری چالاک ی شانه نهینیه کانی بروسک بوون له ههولیر بۆ ئه وکات.

(۴) چاوپیکه وتن له گهل (شاخه وان عه باس)، سلیمانی ۱۶/۱/۲۰۰۲.

دوای ئەوھى بېرىدرا لەسەر (۱۹۹۱/۳/۱۱) بۆ راپەرىنى ھەولير، دەست کرا بەدانانى نەخشەيەکی وورد بۆ ئازاد کردنى ئەم شارە، ھەستان بەدابه شکردنى شانە چەکدارەکان و دابه شکردنى بەشەکان. بەپى دانى چەندىن پارچە چەکی بچوک لە جوړى (کلا نشیکۆف) و ناردنەوھيان بۆ ھەولير لە رینگەي ریکخستنهکانى بروسک. لە ھەمان کاتدا ھیمايەکی نھینی بۆ شانە چەکدارەکان و ریکخستنه نھینیەکانى بروسک لە ناو ھەولير دانرا: کە بلأو کردنەوھى ئەم ھیمايە لە رینگەي رادیوۆھ، مانای ئەوھ دەگەيەنیت ھیزی پيشمەرگە گەيشتۆتە ھەولير و دەست بکړت بە راپەرىن^(۱).

لەگەل ئەوھش چەندىن نامەي تايبەت لە لایەن سەرپەرشتياری راپەرىنى ھەولير نيردرا بۆ کەسايەتى و سەرۆک عەشیرەت و سەرۆکی ھیزەکانى بەرگری نيشتمانى لەناوچەکانى دەوروبەر و ناوھوھى ھەولير، لەنامەکاندا ھاتبوو (ھیزی پيشمەرگە گەيشتۆتە ناوچەکانقان و پيوستە ھاوکاریان بکەن)، بەشیک لەو کەسايەتى و سەرۆکی ھیزەکانى بەرگری نيشتمانى، بریتی بوون لە: حسین ئاغای سورچی، عومەر ئاغای سورچی، محمد قادر ئاغای ھەركى، ئەحمەد لاوکۆ، کەرىم خانى برادۆست، قادر بەگى برادۆست و عەشیرەتەکانى دیکەي ئەو ناوچەيە^(۲)، کە پاشان بەشیکى زۆريان پۆلى باشيان گنرا لە راپەرىن^(۳).

(۱) چاوپیکەوتن لەگەل (مەلا قادر)، سلیمانى ۲۰۰۳/۱/۱۱.

(۲) چاوپیکەوتن لەگەل (کۆسەرەت پەسول ئەلى)، سلیمانى ۲۰۰۲/۱۱/۲۹.

(۳) بۆ زانیاری زیاتر برونە: ديفيد ماکداول: ميژووی ھاوچەرخى کورد، و/ئەبوبەکر خوشناو، ب، ۲، چاپخانەي پوون، سلیمانى، ئایاری ۲۰۰۳، ل ۷۶۷-۷۶۸.

رابعه بى شارى هولير

شانه چهكدارهكانى بروسك بهپى بهرنامهيهكى ووردى خويان، له پرووى رىكخستنه وه هوليرىان بهسهر (5) بهش دابهشكر دبوو، بهم جوره: بهشى يهكهم له خهتى كويه وه بۇ خهتى مەخمور، ديدەوان سەيد محەمەد لىپرسراوى بوو. بهشى دووهم له خهتى كويه وه بۇ خهتى شهقلاوه، زاهير (نەدار) لىپرسراوى بوو. بهشى سىيەم له خهتى مەخموره وه تا ناو سەربازگەي هولير، سالاره شەل لىپرسراوى بوو. بهشى چوارەم له خهتى شهقلاوه وه بۇ سەربازگەي هولير، مام خدر لىپرسراوى بوو، هەروەها بهشى پىنجەم، كه بهناوى بهشى ناوخۇ بووه و تايبەت بووه بهناو شار، ئەحمەد ئىسماعىل (ئەحمەد گەل) لىپرسراوى بوو^(۱).

بەم جورە دواى رىكخستنى پلانەكان، هەنگاونرا بۇ پورژى نازادكردى هولير.

(۱) چاپىنكەوتن لەگەل (ئەحمەد ئىسماعىل / ئەحمەد گەل)، كۆيه، ۲۰۰۷/۵/۱۰. بۇ زياتر پروانه: دەقى پاشكۆي بەلگە نامەكانى ئەم كتيبه.

بىئىسى سىيىھەم رۆۋاننى ئازاد كىردى

دوای ئەوھى جەماوھرى كوردستان شان بەشانى ھىزى
پىشمەرگەھى كوردستان، شارەكانى شەقلاوھە سۆران و پەواندزو كۆيەو
دوكان يان پزگار كىرد، بەرەو ھەولئىر كەوتنە رىگا، ھىزەكان بەگىشتى لە
شارو شاخ بۆ ئازاد كىردى ھەولئىر چاوپەرى و لە نامادە باشى دابوون^(۱).
ئەوھ بوو ھىزى پىشمەرگە بۆ رۆزى پاپەرىن لە دوو قۆلەوھ ھەلمەتەيان
ھىنا:

۱/ قۆلى رىگای شەقلاوھە: دوای پزگار كىردى ھاوینە ھەوارى
صەلاھەددىن و سىپىك و سەرجەم ناوچەكانى دىكە، ھىزەكان گەيشتنە
ئۆردوگای بەستۆرە، بەلام كاتى پىشمەرگە گەيشتنە ئەم ئۆردوگایە،
لەلايەن سووپاى عىراقەوھ لەناو "سەربازگەھى خانزاد"^(۲) بوو بەرووى
بۆردوومانىكى سەخت بوونەوھ، بۆ ئەوھى كۆنترۆلى ئەم ھىزەھى عىراق
بەكن و بۆردوومانەكە كۆتايى پى بېت، پلاننىك دانرا كە (بورھان سەعید

(۱) حسن كوستانى: س.پ، ل. ۱۹.

(۲) كەوتبۇوھ باكوورى شارى ھەولئىر، لە نىوان پىچەكانى مصىف صەلاھەددىن و
بەستۆرە.

سۆفى) و چەند پيشمەرگەيەك وەك فيئىك بەناوى چەكدارەكانى (بارامى شيمەي ھارون) خويان بگەيننە ناو ئەم سەربازگەيە، ئەو ھەبوو (بورھان سەعيد سۆفى) توانى پلانەكە وەك خوى جىبەجى بكات و دەست بگريئت بەسەر سەربازگەكەو سەرجەمى سەربازەكان بەدىل بگريئت و چەكيان بكات^(۱).

دوای ئەوھى ھيزەكانى پيشمەرگە كۈنئۆلى ئۆردوگاي بەستۆرەو دەوروبەريان كرد، لە ھەولير زياتر نزيك كەوتنەو، بۆيە لەم كاتەدا لەپووى سەربازيەو پلانئىك دانرا بۆ ئازاد كردنى ھەولير، كە بەرەبەيانى ۱۹۹۱/۳/۱۱ رينگاي موسل-ھەولير كۈنئۆل بگريئت، ھەروھا ھيزئىك بنيردرئىت بۆ ھاندانى جەماوهرى ئۆردوگاي بەرئانەتى و پاك كردنەوھى ناوچەكە، ھيزئىك بنيردرئىت بۆ پۆژھەلاتى ھەولير بۆ ئەوھى لەگەل ئەو ھيزەي لە كۆيەوھ دئىت تئىكەل بن^(۲).

بۆجى بەجى كردنى ئەم پلانەي دانرابوو بۆ ھەولير، ھيزەكانى پيشمەرگە دابەش كران بۆ دوو بەش: بەشيكيان بەسەر پەرشتى (بورھان سەعيد سۆفى) و ژمارەيەك پيشمەرگە بەرى كەوتن بۆ ناوچەكانى (بەرئانەتى، زارەتى، ئۆردوگاي كەلەكى ياسين ئاغا، تۆپ زاواو كەورگۆسك)، بۆ ئەوھى سەرجەمى ئەم ناوچانە پزگار بىكەن و ھەول بىدەن رينگاي نيوان (موسل-ھەولير) بپچريئن. بەشى دووھمیان بەسەر پەرشتى (كۆسرەت رەسول عەلى) لە ئۆردوگاي بەستۆرەو

(۱) چاوپئىكەوتن لەگەل (كۆسرەت رەسول عەلى)، سلىمانى ۲۹/۱۱/۲۰۰۲.

(۲) چاوپئىكەوتنى جەمال مۇرتكە: راپەرىنى ھەولير، ئا.بەشى ھەوال و رينپۇرتاز، بريائەتى (پۆژنامە)، ژمارە (۱۸۹۴)، ھەينى ۱۹۹۴/۳/۱۱، ۳ل.

بەپرى كەوتن بۇ ئوردو وگاي شاوھەيس، بۇ ئەوھى بتوانن زياتر لە ھەولير نزيك بگەونەوھ^(۱).

۲. قولى رينگاي كۆيە: دواى ئەوھى سەرجمى سەنگەرەكانى سوپاي عىراق لە سەر كىوھەكانى ھەيبەت سولتان لە (۹ مارسى ۱۹۹۱) بەھيرشى پيشمەرگەكانى سۆسياليسىت و يەكيتى پرزگاركر. پانتايى راپەرېن بە بەشدارى جەماوھرو پيشمەرگە دواى نازادكردى كۆيە بەرھو پوژئاوا بلاو دەبووھ. بەمەش تىپىكى پيشمەرگە كە ژمارەيان نزيكەى (۲۰۰) پيشمەرگە دەبوون لە كۆيەوھ بەرھو ھەولير بەپرى كەوتن، بەلام پيشرەوى ئەم پيشمەرگەكانە لە دەربەندى گۆمە سپان بەھوئى بەرگرى (۵) تانكى سووپاي عىراقەوھ دواخرا، بۇ ئەم مەبەستەش يەكك لە فەرماندەكانى ئەم پيشمەرگەكانە ووتى: "شەوى بەسەرداھات، باران داىكرد، پيشمەرگەكان ماندوو بوو بوون... ئيمە بريارماندا بۇ كۆيە بگەرپينەوھ و پوژى دوايى لە گەرانەوھماندا ھيرشيان بۇ بكەين، پاشان لەگەل ھاتنى ئيمە بۇ ھەولير ھەموو شتىك تەواو بوو بوو، تەنھا كاربەدەستانى ئەم تائەو كاتە بەرگرين دەكرد"^(۲). بۆيە دەكرىت بلىين تەنھا بەشى سەرەكى بۇ پرزگاركردى ھەولير لە قولى رينگاي شەقلاوھوھ بوو.

سەبارەت بەرئىكخستەنە نەينىھەكان و شانەچەكدارەكانى بروسك لەناو شار، ھەموو ئاگاداركرابوونەوھ ئەگەر شەوى ۱۰-۱۱/۳/۱۹۹۱

(۱) چاوپىكەوتن لەگەل (سەفین مەلا قەرە)، رانىھ ۲/۱۲/۲۰۰۲.
 (۲) وەرگىراوھ لە: (كرىس كۆچىرا: س.پ، ل ۱۰۷، ۱۰۶). سەبارەت بە چۆنيەتى راپەرېنى كۆيە و نازادكردى، بېروانە دەقى پاشكۆى چاوپىكەوتنى م. باپير بەكر باپير، لە پاشكۆى چاوپىكەوتنەكانى ئەم كىتبە.

نیواړه که ی گویان له و بروسکه یه بوو، که به شیوه ی هیما بویان دانرابوو، نهوا هموو ده بیټ له کاتر میږ (۱۲) ی شه ووه بچن بؤ نه و شوینانه ی بویان دیاری کراوه و به یانی کاتر میږ (۶) ده ست به کار ده بن و راپهړین به ریاده کهن: بویه دوا ی ئازاد کردنی ئوردو گای (به ستوره) له پروژی ۱۹۹۱/۳/۱۰، هیزه کانی قوئی ږنگای شه قلاوه چاوه پروانی هیزه کانی قوئی کویه بوون تاوه کو ئه وانیش بگنه گومه سپان و پاشانیش که سنه زان، له گهل نه وه ی هیزه کانی قوئی کویه دوا که وتن، شه وی ۱۹۹۱/۳/۱۱-۱۰ ږینمایي درا به هموو شاننه چه کداره کان و ږنکخستنه نه ی نیه کانی ناوشار به یانی (۳/۱۱) ده ست به کار بن بؤ راپهړین، که له ئیژگه ی دهنگی گه لی کوردستانه وه ئیواړه ی (۳/۱۱-۱۰) له کاتر میږ (۸) ی شه و، چه ندین جار بروسکه ی: (له باوکی ږیناسه وه بؤ گشت شاننه چه کداره کانی بروسک، ده ست به کار بن) خویند رایه وه، به مه ش چه خماخه ی راپهړینی ههولیر کاتر میږ (۶) ی به ره به یانی ۳/۱۱ دهستی پیکرد^(۱).

دوا ی ئه وه ی راپهړینی ههولیر له لایهن شاننه چه کداره کان و چه ماوهری ههولیر به سه رجهم چین و تویژره جیاوازه کانی وهک: (ژنان، خویندکاران، لاوان، ماموستایان، فه رمانیهران و کریکاران و... هتد) به رپاکرا، هیزی پینشمه رگه ی کوردستان له قوئی شه قلاوه شالوی هینا بؤ ږزگار کردنی ههولیر و کاتر میږ (۸) ی به یانی ۳/۱۱ گه یشتنه بازگه ی شاوه یسی نریک ههولیر، دوا ی ږوو به ږوو بونه وه و شه ږیکی نیو

(۱) چاوپیکه وتن له گهل (مه لا قادن)، سلیمان ی ۲۰۰۳/۱/۱۱.

كاترەمىزى تۈنرا تانكەكانى سووپاي عىراق لەوى تىك بىشكىنن و ھەل بىكوتنە ناوشارو تىكەل بە جەماوهرى راپەرپووبىن^(۱).

بە گەيشتنى پىشمەرگە بۆ ناو ھەولير، ھىزەكان كران بەدوو رەتلەو، رەتلى يەكەم: ھىزىك بەسەرپەرشتى كۆسرەت رەسول بۆ سەر بارەگاي فەيلەقى (۵)، ورەتلى دووھ: ھىزىك بەسەرپەرشتى عەبدولرەزاق بۆ سەر دەزگاي ئەنجومەنى ياسادانان و جى بەجى كردن و رىكخراوى ھەوالگرى باكوور^(۲)، لەبەرئەوھى ئەم شوینانە بۆ پۆزى پزگارکردنى ھەولير لەپووى ستراتىجىيەوھ گرنكى تايبەتى خۆيان ھەبوو، چونكە قورسايى ھىزى حكومەت زياتر لەم شوینانەدا بوون، كە شان بەشانى پىشمەرگەكانى (ى.ن.ك)، دەستەيەكى پىشمەرگەكانى (پ.د.ك) بەسەر پەرشتى جەمال مۇرتكە بەشداربوون لە ئازاد كردنى شارى ھەولير^(۳).

بەپىي ئەو بەرنامەيەى دانرابوو بۆ ئازادکردنى ھەولير، پىيان وابوو ھەمان پۆز پاك دەكرىتەو، جگە لەفەيلەقى (۵) و سەربازگەى "رەشكىن"^(۴) نەبىت دەمىننەوھ بۆ پۆزى دوايى، بەلام كاتىك راپەرپىن بەرپابوو زۆربەى شوینەكان ئازادكران، كە ديارترىن و گەورەترىن شەر بۆ ئازادکردنى ھەولير، شەرى رىكخراوى ھەوالگرى باكوور (منقۇمە الاستخبارات الشمالیە) بوو، كە تيايدا زياتر لە (۴۰) كەس لە پياوانى

(۱) چاوپىكەوتن لەگەل (سەفین مەلا قەرە)، رانیە ۲۰۰۲/۱۲/۳.

(۲) چاوپىكەوتن لەگەل (كۆسرەت رەسول ئەلى)، سلیمانى ۲۰۰۲/۱۱/۲۹.

(۳) چاوپىكەوتنى جەمال مۇرتكە: س.پ، ل ۲.

(۴) لە رووى جوگرافىيەوھ دەكەوئىتە پۆزئاواى شارى ھەولير، لە نىوان ھەوليرو كەلەك.

ئەمن و بەعسی و دەست و پێوهندهکانیان کوژران و چەندین کەسی دیکەشیان برینداربوون و بۆ ماوهیەک خۆیان لە مائەکانی گەرەکی حی عدل و ئازادی حەشاردا، بەلام پاش بەرگریەکە کەم کاتژمێر (٤)ی دواى نیوه‌پۆی هەمان پۆژ ئەوینش ئازاد کرا^(١). بەمەش باره‌گای فەیلەق و ناسایشی باکوورو سەرکردایەتی لقی ههولیر و باره‌گای سووپای گەل (جیش شعبی) و پارێزگا و بەرپێوه‌بەرایەتی پۆلیس و هه‌والگری، هەر هه‌موویان بەهەشت کاتژمێر پاکسازی کران و کەوتنە ژێر دەسەلاتی جەماوەروو پێشمەرگە، ئەوێ کە بەعسیه‌کان چەندان سال بوو بۆ تۆقاندنی خەڵک بنیاتیان نابوو، بە هەشت کاتژمێر کۆتایی پێهینرا^(٢).

هه‌ربۆیه دواى نیوه‌پۆی پۆژی ١١/٣/١٩٩١ هه‌موو شتیك ته‌واو بوو، و نزیكەى هه‌زار زیندانی کە زۆریه‌یان لەجەنگ هه‌لاتبوون و له‌ وزیندانا‌نه‌ی کە پێشتر وینستگه‌ی شه‌مه‌نده‌فه‌ر بوو (سجنى محگه‌)، له‌لایه‌ن جەماوه‌ر ئازاد کرا، به‌ئازادکردنی هه‌ولیر رینگاکانی کەرکوک کەوتنە ژێر چاودیری پێشمەرگه‌وه، کە پاشان ئەو رینگایانه‌ پۆلی سهره‌کیان له‌ راپه‌رینی ئازادکردنی کەرکوک دا بینی^(٣).

پاش ئازادکردنی شار و پاک کردنه‌وه‌ی له‌ دام‌وده‌زگا‌کانی حکومه‌تی عێراق، بۆ پاراستنی ئەم راپه‌رینه‌ی هه‌ولیر و نه‌هینشتنی مه‌ترسی له‌سه‌ر ئەو شاره‌، بریار درا ده‌ست بکری به‌ پاک کردنه‌وه‌ی

(١) عبده‌ولپه‌زاق مه‌رزنگ: راپه‌رین به‌هاری ئازادی، ل ١٣٤.

(٢) رێباز: نرکه‌ی کوردستان (به‌رله‌راپه‌رین، له‌گه‌ل راپه‌رین، دواى راپه‌رین)، هه‌ولیر ١٩٩٢، ٦٢، ٦١.

(٣) کریس کۆچنرا: س.پ، ل ١٠٧.

شارو شارۋچىكەكانى دەۋرۋوبەرى، ۋەك: شارۋچىكەى مەخمور،
ئۆردۈۋوگى خەبات و پردى^(۱).

دەكرىت بلىن لەپۆرژانى ئازادكردىنى ھەۋلىردا، جەماۋەر بەسەرچەم
چىن و تويزە جىاۋازەكانەۋە لەۋپەرى خۇشى شادى دابوون، لە ھەمان
كاتدا كاردانەۋەدى راستەۋخۇيان بۆسەر دام و دەزگا حكومى و نا
حكومىيەكانى حىزبى بەعس خستەروو. بەۋەى ھەم ۋەك نارەزايىيەكى
بۇيرانە بەرامبەر بە سىياسەتە چەۋتەكانى بەعس لەچەند سالى پابدوۋ
بەرامبەر كورد بەگشتى و خەلكى ھەۋلىر بەتايىبەتى، ھەمىش بۆ بژئوى
ژيان و لەتاۋى ئازارو برسىيەتى و تىركردنى خۇيان، سەرچەمى كەل و
پەلەكانى ئەم دام و دەزگايانەيان بە تالان بردوۋ بەسەرىكدا خاپورىيان
كرد، ئەمەش ئەۋەدى دەخستە روو كە جەماۋەر چەندە تىنۋوى ئازادى و
نان و خۇراك و بژئوى ژيانن، دوور لە ستەم و چەۋوساندنەۋە.

(۱) چاۋپىنكەۋتنى جەمال مۇرتكە: س.پ، ل.۳.

بە شى چوارەم

شارى ھەوليرۆ شىكىتى راپەرىن

باسى يەكەم

ھىرشى سوپاي عىراق و داگىر كىردنە ۋە ھەولير

باسى دوۋەم

ھۆكارە كانى شىكىتى راپەرىن بە گىشتى:

ا/ ھۆكارە دەرەكىھە كان.

ب/ ھۆكارە ناوخۇبىھە كان.

باسی یه که م هیرشی سوپای عیراق و داگیرکردنه وهی ههولیر

دوای (۲۰) رۆژ نازادی، سووپای عیراق به هه موو هیزو توانایه وه
خوی کۆکرده وه و هیرشی به ربلای چهند قوئی هینایه وه سه ر
کوردستان، که به ره به یانی رۆژی ۱۹۹۱/۳/۲۷ هیرش و په لاماری بۆ
سه ر که رکوک و پردی ده ست پیکرد و سه ره نجام داگیری کردنه وه^(۱).
له گه ل داگیرکردنه وه ی شاری که رکوک و پردی و ناوچه کانی
ده و روبه ری، سووپای عیراق نزیك که وتنه وه له شاری ههولیر، بۆیه له م
شاره رۆژی ۱۹۹۱/۳/۲۸ له لایه ن به کریگیراوانی به عسه وه پرپیاگه نده ی
ئه وه بلا و ده کرایه وه، که به عس هیرش دینیتته وه سه ر کوردستان و
هه موو جوړه چه کینکی قورس و کیمیایی به کار دینیت^(۲)، بۆیه پاش تیک

(۱) ریتباز: س. پ، ل ۷۲؛ بۆ زیاتر به روانه: هارقی موريس - جورج بلوخ: لا اصدقاء
سوی الجبال التاريخ الماساوی للاکراد، ترجمه: راج ال محمد، تعليق وتقديم:
هادی العلوی، سوریا - دمشق، بدون سنة الطبع، ص ۲۵.
(۲) هاوپی باخهوان: (هاوپی نامه) بۆ میژوی کوردستان و کورد، زنجیره کتیبی
دهزگای چاپ و په خشی سه رده م، چاپخانه ی پوون، سلیمانی، ل ۳۲۴.

چوونی بارودوخی ههولیر بریاردره بهرگری بکرنیت له ههولیرو ریگه نهدرنیت نهو شاره جاریکی دیکه بکهوئتهوه دهست پژیمنی بهعس، له بهرنهوه هیزهکانی پژیمن له سێ قۆلهوه هیرشیان هیناو پینشمهگرهش لهسێ قۆلهوه دامهزرابوو بۆ بهرگری کردن له ههولیر، بۆ نمونه هیزهکانی (ی.ن.ک) بهم جوړه دابهش بوو بوون: قۆلی (ههولیر- کهرکوک)، کۆسرهوت پهسول سهرپهرشتی دهکرد، قۆلی (ههولیر- موسل)، سهفین مهلا قهره سهرپهرشتی دهکرد، قۆلی (ههولیر- کهندیناوه)، ریجاز سهرپهرشتی دهکرد^(۱).

نیواره ی ۱۹۹۱/۳/۲۹ هیژنکی گهره ی سووپای عیراق له زنی که له ک دهپه رینته وه و دهگاته ناوچه ی کهندیناوه، هه رچهنده له گوندی (بیره بات) هینکی بهرگری له لایه ن هیژی پینشمهگره دانرا، به لام پوژی ۱۹۹۱/۳/۳۰ دوژمن هه موو ناوچه ی کهندیناوه ی گرته وه و هیژی پینشمهگره نه ی توانی بهرگریه کی ئه وتۆ بکات^(۲). پاش ئه وه ی هیژی پینشمهگره له هه رسی قۆله وه شکست دینن و دوژمن هه مان پوژی قوشته په ی نزیك هه ولیر داگیر دهکاته وه، به مهش سه رجه م هیزهکانی پینشمهگره پاشه کشی دهکهن بۆ ناوشار^(۳).

به داگیر کردنه وه ی قوشته په له لایه ن سووپای عیراقه وه، پشویه کی زۆر دهکویته ناو هه ولیر، بویه له لایه ن هیزهکانی (ی.ن.ک.و.پ.د.ک) پلانیک داده نرنیت بۆ گرتنه وه ی قوشته په بهم جوړه: هیزهکانی

(۱) ریجاز: س.پ، ل ۷۴.

(۲) ه.س، ل ۷۳.

(۳) چاوپیکه وتن له گهل (سهفین مهلا قهره)، رانیه ۲۰۰۲/۱۲/۳.

(يەكيتى)، بەسەرپەرشتى شاخەوان عەباس، ھەيزەكانى (پارتى)، بەسەرپەرشتى يونس پوژبەيانى، كە ھەريەكەو بەجيا لە دووئەو ھەلبكوتنە سەر قوشتەپەو پزگارى بكنەو، بۆ ئەم مەبەستەش شەوى ۳۰-۳۱/۳/۱۹۹۱ كاترژمير (۱) ى شەو تەقە بۆسەر قوشتەپە دەستى پيكر، بەلام سەرەنجام ھينى پيشمەرگە شكستى ھيناو بەرەو دواو پاشەكشەى كرد^(۱).

شەوى ۳۰ نازارى ۱۹۹۱ نزيكەى (۸) تويخانەو ژمارەيەكى زور لە تانكەكانى سووپاي عيراق بەرەو پروى ھەوليئر كەوتنە كار، لەھەر كاترژميرىكدا گوللە توپيئك دەكەوتە ناوشارەو، ئەمەش بەمەبەستى ترساندننى خەلكەكەبوو، لەوكارەشى دا سەرکەوتووبوو^(۲)، چونكە پوژى ۳۱/۳/۱۹۹۱ چەند دەستەيەكى سەر بەرژمى عيراقى لەشارى ھەوليئر دەردەكەون بەمەبەسى تەقەكردن لەخەلكى و تيكدانى ئارامى و ئاسايشتى شار^(۳)، بۆيە پاش ئەو ى پوژى ۳۱/۳/۱۹۹۱ ھينى پيشمەرگە بى ئوميد دەبيئت لە گرتنەو ى قوشتەپە، بىر لەو دەكەنەو لەناوشار بەرگرى بكن، بۆ ئەم مەبەستەش ھينىك بەسەرپەرشتى (رەھبەر سەيد برايم) دەچيئە سەر پيگاي (ھەوليئر-كەسنەزان) و ھينىكى ديكەش كەپيئك ھاتبوون لە (حەسەن كوئىستانى، شاخەوان عەباس، سەفين مەلا قەرە، فاقە مەخمورى، مەلا سەليمان)، دەچنە كەرەكى كوردستان (حى العسكرى كۆن) لە پوژئاواى شارو بريارى

(۱) چاوپيئكەوتن لەگەل (شاخەوان عەباس)، سەليمانى ۲۰۰۳/۱/۱۶.

(۲) كرەيس كۆچيرا: س.پ، ۱۱۱.

(۳) ھاوئى باخەوان: (ھاوئىنامە) بۆ ميژووى كوردستان و كورد، ۳۳۴.

به‌رگری کردن ددهن، به‌لام هه‌ر ئه‌و پۆژه هه‌یزه‌کانی پڕژیم له‌خه‌تی قوشته‌په‌وه په‌لاماری سه‌ر هه‌ولنیر ددهن و نزیکه‌ی کاترژمیر (۱۱)ی نیوه‌پۆ تانکه‌کانی ده‌گاته ناو شار^(۱). هه‌رچه‌نده پێشمه‌رگه ئه‌وه‌نده‌ی بۆی کرا به‌رگری کرد، به‌لام سه‌ره‌نجام پۆژی ۱۹۹۱/۳/۳۱ شاری هه‌ولنیر به‌هه‌یرش و په‌لاماری سووپای عه‌یراق داگیر ده‌کرینه‌وه^(۲).

به‌م جوژه جارێکی دیکه هه‌ولنیر پاش بیست پۆژ ئازادی ده‌که‌وینه‌وه ژێر ده‌سه‌لاتی پڕژیمی به‌عس، که له‌ناکامی به‌رگری کردندا وێرایی شه‌هید بوون و برینداربوونی ژماره‌یه‌کی زۆری پێشمه‌رگه‌ی پارته سیاسییه‌کانی کوردستان، له هه‌مان کاتدا ژماره‌یه‌کی زۆریش له چین و توێژه جیاوازه‌کانی شاری هه‌ولنیر و ده‌وروبه‌ری شه‌هید و بریندارو ئه‌وانی دیکه‌ش به‌شی هه‌ره زۆریان ده‌ربه‌ده‌ربوون بۆ ناوچه سه‌ر سنووریه‌کان، که ده‌کریت بوتریت ئه‌م ئاکامانه‌ش هه‌م به‌هۆی نا هاوسه‌نگی هه‌یزه‌کان و هه‌میش به‌هۆی لێکنه‌گه‌یشتنی نێوان پارته سیاسییه‌کانی کوردستان و نه‌بوونی یه‌ک ده‌نگی بوو بۆ به‌رنامه‌ی دواي پاره‌ین.

(۱) چاوپێکه‌وتن له‌گه‌ل (شاخه‌وان عه‌باس)، سلیمانی ۲۰۰۳/۱/۱۶.

(۲) کریس کۆچنیرا: س.پ، ۱۱۲.

باسی دووهم هۆکاره کانی شکستی راپه‌رین به گشتی

به سه‌رنج دانیکسی ووردی بارودوخی به‌هاری ۱۹۹۱، ده‌بینین کۆمه‌لێک هۆکاری کاریگر هه‌بوون که وای کرد ئەم راپه‌رینه نه‌توانیت مه‌به‌سته‌کانی خۆی له ئازادکردنی ته‌واوی ناوچه‌کانی کوردستان له‌ده‌ست بژێم بپیکیت، که له‌ماوه‌یه‌کی کورتدا جه‌ماوه‌ری راپه‌ریوو به‌هه‌مان لێشاوی په‌لاماردان و به‌ره‌و پێشوه‌هه‌وه‌ چون به‌ره‌و دواوه‌ کشانه‌وه‌و تووشی شکست هاتن کاتیک که بژێم گشت شاره‌کانی گرتوه‌هه‌ توانی زیانی گه‌وره‌ له‌ جه‌ماوه‌ری راپه‌ریوی کوردستان بگه‌یه‌نیت له‌سه‌رجه‌م بواره‌کانی (ماددی و مه‌عنه‌وی و مرۆپیه‌وه‌).
لێره‌دا هه‌ول ده‌ده‌ین ئەم هۆکارانه به‌دوولایه‌نی (ده‌ره‌کی و ناوه‌کی)، بخه‌ینه‌ روو:

به‌که‌م: هۆکاره‌ ده‌ره‌کی به‌کان:

چه‌ند هۆکاریکی ده‌ره‌کی پۆلیان هه‌بووه‌ بۆ شکستی راپه‌رینی ۱۹۹۱ز کوردستان، که گرنگترینیان ئەمانه‌ن:

۱- هه لۆیستی خراپی پۆژئاواو ئەمەریکا بەرامبەر بەرپاەپەرین، چونکە وولاتانی پۆژئاواو له کەنالهکانی راگەیاندا نیانەوه وایان بلاو دەکردهوه که مەبەستی سەرەکی هاوپهیمانهکان پوو خاندنی پژیمی عیراقه، بهتایبهتی ئەمەریکا که (جورج بوش)ی سەرۆک کۆمار بهراشکاوانه داوای لهگهلی عیراق دەکرد راپه پرن و سه دام بپروختین، بهلام هه موو ئەوانه له کاتی بهرپا کردنی راپه پرن پینچهوانه بۆوه و نه ک پشتیوانی گهلی عیراق بهگشتی و گهلی کورد یان بهتایبهتی نه کرد، به لکو هه رزوو شه رکه یان وهستاندوو پلانی له ناو بردن و کپ کردنه وهی راپه رینیان دارشت (۱). ئەمەش له کاتیک دا بوو که ئەمەریکا بریاری گفتوگو کردنی له گهلی پژیم دا له ۱۹۹۱/۲/۲۸، که ئەهوکات پژیم له وپه ری لاوازی و شکستیدا بوو، بهلام ئەم رینکه وتنه کاریکی زیان به خشی گه یانده ووهی خه لک و له هه مان کاتیشدا پژیمی پی به هیز بۆوه (۲).

بۆیه ده بیین راپه رین دهستی به بهر تهسک بوونه وه کرد پاش ئەوهی (جورج بوش) تیشکی سهوزی دا به پژیم و دهست کردن به دژه هیرش له سه ر راپه رین، که له هه مان کاتدا گه مارۆی سه ر یه که کانی سوپای پاسه وانی کۆماریان هه لگرت له پۆژئاوای فورات و، ماوه شی دا هه لیکۆپته ر به کاریبینی دژی گه له که ی، که ئەمانه ش هه موو پینچهوانه ی

(۱) چاوپیکهوتن له گهلی (کۆسرهت رهه سول عهلی)، سلیمانی ۲۹/۱۱/۲۰۰۲.

(۲) مهلا بهختیار: س. پ، ل ۲۶۹.

بەندەکانى پێکەوتنەگەى نىوان پزىم و هاوپەيماناان بوو کە لەژىر چادى (سەفوان) مۆرکرا بوو. (١)

پاش ئەوەى پزىم سەرچەم هيزەکانى کە لەکووت و بەسەرە و ناسرە گەمارۆ درابوون، بەپىگە پى دانى لەلایەن هاوپەيماناان سەرچەميانى گەياندەو و ناوەرەستى عىراق، بۆ نمونە پزىم بەيەك پوژ نزيکەى (٩٠٠) تانكى لە فوواتەو و پەراندەو و بۆ دەوروبەرى شارى بەغدا (٢). بۆيە دەتوانين ئەم هەلۆيستەى هاوپەيماناان بەرامبەر بە راپەرين بەيەکيک لە هۆکارە دەرەكى يەکانى دابنين بۆ شکستى راپەرين.

٢- شکستى راپەرين لە ناوەرەست و خواریوى عىراق:

دواى ئەوەى راپەرين لە باشورى عىراق دا سەرى هەلدا و بەرەو شارەکانى ناوەرەستى عىراق پەرەى سەند هيزى هاوپەيماناان لەسەر وشيانەو و ئەمەريکا ترس کەوتە دایانەو و نەو ک حکومەتى عىراقى بپروخت و شيعە لەشوینی حوکم بگريته دەست، چونکە دەبوو هوى هاوپەيمانى لەگەل ئىران، کە پيشتريش لەماوەى (٨) سال شەپى نىوان عىراق- ئىران خەريک بوو تاشتیکى واپوو نەدا، بۆيەش ئەمەريکا تيشکى سەوزى بە سەدام دا بۆ ئەوەى پەلامارى ئەو راپەرينە بدات و سەرکوتى بکات، بەمەش پزىم هەلسا بەبەکارهينانى تانک و تۆپ و بۆمبە دوکەلایەکانى کە هاوشيوەى دوکەلى بۆ مبی کيمياوى بوون، توانى راپەرين لەناوەرەست و باشوور کپ بکاتەو (٣)، کە

(١) صلاح الخرسان: م.س، ص ٢٥٨.

(٢) چاوپیکەوتن لەگەل (سەفين مەلا قەرە)، رانیه ٢٠٠٢/١٢/٣.

(٣) جواد ملا: م.س، ص ٩٦.

رابه‌پینی شاری هه‌ولێر

ئهمه‌ش به‌یه‌كێك له هۆكاره كانی شكستی راپه‌پین داده‌نریت له كوردستان، چونكه كاتێك پزێم راپه‌پینی شیهه‌كانی له خواروو كپ كرده‌وه، توانی زیاتر بێته سه‌ر كوردستان بۆ كپ كرده‌وهی راپه‌پین. (١)

٣- نه‌بوونی په‌یوه‌ندیه‌کی پته‌و له نیوان راپه‌پینه‌كانی خوارووی عێراق و باشووری كوردستان:

پیش راپه‌پین لیژنه‌یه‌کی هاوكاری هه‌بوو له نیوان به‌ره‌ی كوردستانی و مجلسی اعلی (دعوو منجمه‌ی عملی اسلامی)، كه بپریار بوو پێكه‌وه راپه‌پین به‌رپابكهن له‌یه‌ك كاتدا، به‌لام (مجلسی اعلی) ئهم بپریاره‌ی نه‌برده سه‌رو به‌بێ ناگاداری به‌ره‌ی كوردستانی راپه‌پین یان له باشووری عێراق به‌ریاكرد، كه‌توانی بوو یان زۆربه‌ی شاره‌كانی خواروو ناوه‌راستی عێراق هه‌تا (حله)ش ئازاد بكهن، كه‌دوای ئه‌وان به‌ره‌ی كوردستانی به‌هاوبه‌شی له‌گه‌ڵ جه‌ماوه‌ر راپه‌پین یان گه‌یاند هه‌ شاری كه‌ركوك، بۆ یه‌ لیژنه‌دا ئه‌گه‌ر (مجلس اعلی) بپریاره‌كه‌ی جی به‌جی بگردایه‌ دۆخه‌كه‌ به‌شیوه‌یه‌کی تر ده‌بوو، چونكه ده‌توانرا پێكه‌وه‌و به‌هاوبه‌شی په‌لاماری شاره‌كانی تری عێراق وه‌ك (بغداو تكریت و موصل) بدریت و پزێم به‌ته‌واوی له‌ناو بپریت. (٢).

كاتێك راپه‌پین له خوارووی عێراق به‌ریابوو، له دوولاهه‌ی كاریگه‌ری خراپی هه‌بوو بۆ راپه‌پینی كوردستان، كه‌ له‌ لایه‌ك وای له سه‌رگردایه‌تی به‌ره‌ی كوردستانی كرد كه‌ خێراو به‌په‌له‌ بپریاری راپه‌پین

(١) چاوپێكه‌وتن له‌گه‌ڵ (مه‌لا به‌ختیار)، سلیمانی ٢٦/١١/٢٠٠٢.

(٢) چاوپێكه‌وتن له‌گه‌ڵ (كۆسره‌ت ره‌سوڵ عه‌لی)، سلیمانی ٢٩/١١/٢٠٠٢.

بدەن لە شارەکانی کوردستان، کەئەم پەلەیهش دەرەنجامیکی خراپی لیکەوتەوه لە دواى راپەرین، لە لایەکی تریشەوه شکستی ئەم راپەرینە کاریگەری خراپی هەبوو لە سەر دەروونی خەلکی کوردستان، بەهۆی ئەوەی کە پزێم رینگای زۆر درێندانەى گرتەبەر بو کپ کردنەوهی ئەو راپەرینە(١)، هەرۆها سەرکردایەتی ئۆپۆزسیۆن بەهاوبەشی بیران لە پەییوەندیەکی رینگراو نەکردبوەوه لەگەل دەولەتانی دراوسێو هەول یان نەدابوو بو پیاوەکردنی نەخشەکانیان لەکاتی راپەرین دژی پزێم. (٢) ئەمانەش بو خۆی خالێکی لاوازی راپەرینەکان بوون، و دەتوانرێ بەخالێکی شکستی هەردوو راپەرینەکە دابنرێت.

٤- نا هاوسەنگی هیژ لە نیوان پیشمەرگە و پزێم:

لەگەل ئەوەی کە پزێم لە ئەنجامی جەنگەکانیدا شکستی گەورەى خوارد بوو، بەلام هیشتا لە پروی سەربازی یەوه پڕچەک بوو ئەوهیژەى پیشمەرگە بەرهەلستی پی نەدەکرا، (٣) هەرچەندە ئەمەریکا هاوپەیمانان لە رینگای دەزگاکانی راگەیانندنەوه بلایان دەکردەوه کەلە کۆی (٥٦) تیپ سەربازی (٤٤) تێپیان لە ناو بردووه، کە ئەمەش بەشێکی زۆری سوپای عێراقی دەکرد، کەلە راستی دا سەرکردایەتی کورد پیی وابوو ئەم وولاتانە درۆ ناکەن، بەلام دواجار دەرکەوت کە ئەمانە دوورن لە راستیەوه، چونکە بەشێکی زۆری سوپای عێراق لە باشوور بی زیان ماپۆوه، لە لایەکی تریشەوه هیژە بنەرەتیهکەى پزێم

(١) چاوپیکەوتن لەگەل (مەلا قاس)، سلێمانی ٢٠٠٣/١١/١١.

(٢) مەلا بەختیار: س.پ، ل ٢٧٠.

(٣) چاوپیکەوتن لەگەل (رەهەبەر سەید برابم)، سلێمانی ٢٤/١١/٢٠٠٢.

رأپهرینی شاری ههولیر

بهتهواوی مابۆ وه که بریتی بوو له (پاسهوانی کۆماری)، بهمهش نابهرامبهرسهکی زۆر ههبوو له نیوان هیزی پینشمههگه و سوپای عیراق،^(۱) بۆیه دهبینین پزیم هیشتا توانای جهنگیکی دیکهی له کوردستاندا مابوو، وهله ههلیکی رهخساو دهگهرا بۆ ئهوهی درێژه بهتهمهنی کورتی خوێ بدات، که دهبینین بهپینچهوانهی هیزی پزیم هیزی بهرهی کوردستانی له ههموو پرویهکهوه لاواز بوو له بهرامبهری^(۲)، که ئهمهش بۆ خوێ هۆکارێکی تری شکستی راپهرین بوو.

دووهه: هۆکاره ناوخۆیهکان:

چهند هۆکارێکی ناوخۆیی پۆلی بهرچاویان بینی بۆ شکستی راپهرین له شاری ههولیر بهتایبهتی و کوردستان بهگشتی، که گرنگترینیان ئهمانه:—

۱- پیکهاتهی بهرهی کوردستانی له بنهڕهتهوه لهسهه بنچینهیهکی (تیگهیشتن و رهزامهنديهکی دهروونی لهناخهوه) نهبوو له نیوان لایهنه سیاسیهکانی بهرهی کوردستانی دا، که چهند سال بوو له (شهرو ناخۆشی) دابوون لهگهڵ یهکتری داو درزو بهینیکی گهره له نیوانیاندا بوو که بهئاسانی ساریژ نهدهکرا^(۳). بۆیه دهبینین لهسهردهمی راپهرینهکهدا پیکهینههری راپهرین که بهرهی کوردستانی بوو،

-
- (۱) چاوپیکهوتن لهگهڵ (نهوشیروان مستهفا ئهمین)، سلیمانی ۲۰۰۲/۱/۱۸.
 - (۲) شیروان: چهواشه بوونی تیروانینی سیاسی سهههتای خستنهوهی پروسهیهکی کۆمهلایهتی چهواشهیه، یهکگرتن (گۆڤار)، ژماره (۱۳)، ئایاری ۱۹۹۱، ل ۲۰.
 - (۳) بۆ زیاتر بڕوانه: (پشکوۆ حهه تاهیر: راپهرینی شاری کهرکوک له سالی ۱۹۹۱، چ ۱، مهکتهبی پووناکبیری (ی.ن.ک)، ۲۰۰۳).

بەرنامەيەكى پوون و ناشكراو شياوى بۇ قۇناغى دواى رزگارکردن نەبوو، واتە پارتە سياسىيەكان پىنكەوۋە بېرىزىكى يەكگرتوويان نەدا بۇ چارەسەر كوردنى دۇخەكەو بەرگرى كردن. (۱) ھەرچەندە (ى.ن.ك) ھەر لەسەرەتاي راپەرپىنەوۋە بەرنامەي ھەبوو بۇ راپەرپىن، بەلام ئەم بەرنامەيە لەلايەن پارتەكانى تىرى كوردستان پەيرەو نەكرا لەبەر ناكۆكى نيوانيان، بۆيە ئەم بى بەرنامەيەي بەرەي كوردستانى خالىكى لاوازي راپەرپىنەكەبوو، ھەرەھا خالىكى سەرەكيش بوو بۇ شكستى راپەرپىن لە باشوورى كوردستان.

۲- لەپرووى سەربازيەوۋە، ھەموو لايەنەكانى ناوبەرەي كوردستانى بىريان لەپىك ھىنانى سوپايەكى يەكگرتوو نەكردبۆوۋە، لە ھەمان كاتدا نەتوانرا لەكاتى راپەرپىن دا وەك پىويست ھىزى پىشمەرگە رىك بخىرت، لە لايەكى ترەوۋە ھەر حزبو گرۇپەي چەكدارى خۆي ھەبوو يەكگرتوو نەبوون، ھەرەھا ھەموو خەلك چەكداربوو بەلام وەكو پىويست بەرگرى نەدەكرد. (۲) ئەمەش لە پرووى سەربازيەوۋە ھۆكارىك بوو بۇ شكستى راپەرپىن.

۳- دواى ئەوۋەي شارى كەركوك لە ۱۹۹۱/۳/۲۱ز لە لايەن ھىزى پىشمەرگەي كوردستان نازادكرا، بەلام پاش چەند پۇژىك پۇژىمى عىراق توانى لە ۱۹۹۱/۳/۲۸ز دەستى بەسەر دابگرىتەوۋە، ھەرچەندە بەرگرى كرا لە شارى كەركوك لەلايەن ھىزى پىشمەرگەوۋە، بەلام ئەمانە بى

(۱) چاوپىنكەوتن لەگەل (شاخەوان عەباس)، سلىمانى ۲۰۰۳/۱/۱۶.

(۲) چاوپىنكەوتن لەگەل (رەھبەر سەيد برايم)، سلىمانى ۲۰۰۲/۱۱/۲۴.

سوود بوون و دووباره كهركوك كهوتهوه ژیردهستی پژییم، (١) كهئه مهش راستهوخو كاررگهاری خراپی هه بوو له سهر شارهكانی تری كوردستان به تایبهتی شاری ههولیر، كه پژییم دواي گرتنهوهی كهركوك پهلاماری ئەم شارهشی دایهوه.

٤- نهگرتنی شاری موسل كه بریاربوو هیزهكانی (پ.د.ك) نازادی بكن لهكاتیكدا كه هیزهكانی (ی.ن.ك) كهركوك نازاد دهكات، بهلام ئەم بریاره وهكو خووی جی بهجی نهكراو هیزهكانی (پارتی) هیچ هیرشیکیان بو سهر موسل نهكرد، كه نازادکردنی ئەم شاره پووخانی بهغداي دیاری دهكرد، چونكه زۆریهه ئهفسهرهكانی سوپای عیراق بهتایبهتی ئەوانهه دهسهلاتیان ههبوو خهلكی ئەم شاره بوون رازی نهدهبوون كهشارهكهیان ویران بكرنت و چارهیهکیان بو سهدام دهوژیهوه له بهغدا، لایهکی ترهوه موسل وهزنیکی گهوههه هیه له پووی ئابووریهوه بو عیراق و تیكدانی ئابووری موسل و پیوهندی پچرینی لهگهله بهغدا، کاری دهروونی خراپی دهكرده سهر بهغداو له ویش راپهرین سهری ههئدهدا (٢)، بهلام نهگرتنی موسل له بهرژهوهندی پژییمی عیراق دا بوو كهتوانی بههویهوه توكمهیی بهغدا بیاریزنت و پاشان راپهرینهكهی كوردستان سهركوت بكات.

٥- نهبوونی ریکخستن لهنیوان میلهت و پیشمههرگه بهشیوهیهکی تهراو، وهدهست پیکردنی پیشپرکتی سیاسی له یهكهم ههفتهی راپهرین له نیوان گروپ و كوومهلهكاندا، ههروهها مانهوهی چهندین سیخووری

(١) چاوپیکهوتن لهگهله (سەفین مهلا قەرە)، رانیه ٢/١٢/٢٠٠٢.

(٢) ریباز: س.پ، ل٧٨.

پرېم لى نىو شارەكاندا كە بەھۆى دەر كىردى لىبۇوردنى گىشتىيەو
بوونە (تابوورى پىنجەم) ى پرېم.

لەلەيەكى تىرىشەو زۆربەى چەكدارو ھەندى لەبەرپىرسانى بالاش
سەرگەرمى كارى تايبەتى خۇيان و گىلدانەو ى سامان و دى و جەردەى
بوون، ئەمەش بوو ھۆى دوست بوونى بارىكى ناھەموارو ناخۆش لە
ناوشارەكاندا(۱). بۇيە دەبىنن ئەمانە ھەمووى بوونە ھۆكارىك بۇ تىك
چوونى دۇخەكەو دواچار بەرگىرى نەكردن لە شارەكان و ھەلاتن پروویدا.

۶- ناشارەزايى بەشىكى زۆرى پىشمەرگەو خەلك لە شەپو بەرگىرى
شارەكان، ھەرچەندە ھەول زۆردرا بۇ ئەو ى لە ناو شارەكاندا بىكەو
بارەگى زۆر بىكىتەو بۇ ئەو ى خەلكى فىرى شەپى ناو شارەكان بىن،
بەلام ئەمانە ھىچ سوودى نەبوو، بۇيە كاتىك حكومەت ھىرشى
گەورەى بەپىشتىوانى چەكە قورسەكانى دەست پىكرد بۇسەر شارەكان،
خەلك ھىچ بەرگىرەكى نەكردو ھەموو رايانكردو دواى ئەمانىش
پىشمەرگەش دەستى كرد بەپاكردن بەدواى خەلك.(۲)

۷- سوود وەر نەگرتن لە چەكە قورسەكانى پرېم، كە ژمارەيەكى زۆر
لەم چەكانە دەستيان بەسەر داگىرابوو، نەدەتوانرا سووديان لى
وەرگىرەت و بەكار بەئىزىن لەبەرامبەر دوژمن لەكاتى بەرگىرى كردندا.
كە ھىزى پىشمەرگە زىاتر چەكى سوكى بەكار دەھىنا،(۳) بۇيە
نەتوانرا ەك پىنووست بەرگىرى بىكىت بەرامبەر بە پرېم.

(۱) رىباز: س.پ، ل ۷۷.

(۲) چاوپىكەوتن لەگەل (نەوشىروان مستەفا ئەمىن)، سلىمانى ۲۰۰۳/۱/۱۸.

(۳) چاوپىكەوتن لەگەل (كۆسرەت رەسول ئەلى)، سلىمانى ۲۰۰۲/۱۱/۲۹.

ئەنجام

لە كۆتايى ئەم توۋرۇنەنەۋەيەدا گەيشتىنە ئەۋەي كە:

۱- شارى ھەۋلىر ۋەكو شارىكى دىرىن لەمىرئوۋدا، لەسەرجمە قۇناغە مېرئوۋىيەكانى كەچەندىن مېرنىشىن ۋە حكومەتە يەك لەدۋاى يەكەكان بەچەندىن شىۋاز فەرمانرەۋايىيان تىدا كىردۈۋە داگىر كەرانىش بەردەۋام شالۋايان بۇ سەر ھەۋلىر بىردۈۋە، بۇيە بەدىرئايى مېرئوۋ لەم شارەدا چەندىن شۇرۇش ۋە راپەرىنى يەك لەدۋاى يەك پروۋىداۋە.

۲- راپەرىنى شارو شارۇچكەكانى دىكەي كوردستان ۋە راپەرىنى ئوردوگاي خەبات ۋە خۇپىشاندانەكەي حىزبى شىۋەي عىراق لە شارى ھەۋلىر، بوون بەھەۋىنى چەخماخەي راپەرىنى ھەۋلىر.

۳- پارت ۋە رىكخراۋە سىياسىيەكانى كوردستان لەچارچىۋەي بەرەي كوردستانى رۇلى سەرەكى ۋە بەرچاۋايان بىنىۋە لە راپەرىنى ھەۋلىر، بۇيە راپەرىنى شارى ھەۋلىر ۋەك سەرجمە راپەرىنى شارەكانى دىكەي كوردستان لەچارچىۋەي بەرنامەيەكى دارىرئوۋدا بو.

۴- رىكخستنى شانە چەكدارە نەينىيەكان ۋە دەستە پارتىزانەكانى پارتە كوردىيەكان، رۇلى گىرنگيان بىنى لە راپەرىنى شارى ھەۋلىر، كە لەسەرۋوشىانەۋە شانە چەكدارەكانى بروسك بو.

۵- راپهرینی شاری ههولیر، وهك راپهرینیکی سهرتاسهری جه ماوهری له باشووری کوردستان، سهرجهم سیاسهته چهواشه‌بیه‌کانی حکومه‌تی به‌عسی عیراقی خسته مه‌ترسی وله‌گۆرنان، که ره‌تکردنوهی سیاسه‌تی (به‌عه‌ره‌بکردن، به‌به‌عسی کردن، راگواستن، نه‌نقال، کیمیابارانکردن و... هتد) بوو.

۶- سهرجهم چین و تویره‌کانی کۆمه‌ل، له‌پال نه‌مانیشدا پیاوانی سهر به‌پژیم به‌تایبه‌تی به‌شیک له سه‌رۆکه‌کانی هیزه‌کانی به‌رگری نیشتمانی به‌شینه‌یه‌کی گشتی به‌شدار بوون له راپهرین و هاوکاری کردنی پیشمه‌رگه و جه‌ماوه‌ر.

۷- راپهرینی شاری ههولیر، یه‌کیک بوو له‌و راپهرینه‌ی که بووه ده‌روازه‌یه‌ک بو ئازادکردنی شاری که‌رکوک، وه‌ک به‌شیک گه‌وره‌ی کوردستان.

۸- به‌هۆی لیکنه‌گه‌یشتمانی نیوان پارتیه سیاسییه‌کانی کوردستان و نه‌بوونی یه‌ک ده‌نگی بو به‌رنامه‌ی دوا‌ی راپهرین، شاری ههولیر دوا‌ی بیست پۆژ ئازادی، جاریکی دیکه که‌وته‌وه ژنر ده‌ستی پژی می به‌عس.

ليستی سه رچاوه کان

به گهه: کتبه کوردیه کان:

- ۱- نه مین قادر مینه: نه منی ستراتجی عیراق و سیکوچکه ی به عسیان: (ته رحیل، ته عریب، ته بعیس)، له بلاو کراوه کان ی سه نته ری لیکوآینه وه ی ستراتجی کوردستان، چاپی دووهه م، ۱۹۹۹.
- ۲- پشکوۆ حمه تاهیر: راپه رینی شاری که رکوک له سالی ۱۹۹۱، چ ۱، مه کته بی روونا کبیری (ی.ن.ک)، ۲۰۰۳.
- ۳- حیکمهت محمد کریم (مه لا به ختیار): شوړشی کوردستان و گوړانکاریه کان ی سه رده م (خه باتی شاخه کان یان راپه رینی شاره کان)، چاپی سی یه م، هه ولیر- ۱۹۹۴.
- ۴- ده زگای راگه یانندی (ی.ن.ک): که رکوک و سیاسه تی ته عریب، چاپخانه ی شهید ابراهیم عه زۆ، ئایاری- ۱۹۸۵.
- ۵- دیقید ما کداول: میژووی هاوچه رخی کورد، و نه بو به کر خو شناو، ب ۲، چاپخانه ی روون، سلیمان ی، ئایاری ۲۰۰۳.
- ۶- ریباز: قه ندیل به غدای هه ژاند، به شی یه که م، چاپخانه ی زانکووی صلاح الدین، ۱۹۹۳.
- ۷- ریباز: نرکه ی کوردستان (به ره راپه رین، له گه ل راپه رین، دوا ی راپه رین)، هه ولیر ۱۹۹۲.
- ۸- زیاد عبدالرحمن: تونی مه رگ (هیرشه کان ی نه نغال له به لگه نامه کان ی پژی م دا)، ته ورین، ۱۹۹۵.
- ۹- ستیفن بروکفیلدو پؤل نه لیقن: بونه وه کانتانی بگپرنه وه، (ده رباره ی نه و هولو کوۆسته یه که له نه وروپای ۱۹۲۳-۱۹۴۵ دا پوویدا وه)، و ئیبراهیم خ. نه حمه د، له بلاو کراوه کان ی ده زگای چاپ و په خشی سه رده م، سلیمان ی، ۲۰۰۲.

رأبه رینی شاری ههولیر

- ۱۰- شارهوانی ههولیر: ههولیر، له یادی سهه سالهی دامهزاندی شارهوانی ههولیردا، شارهوانی ههولیر دهری کردوه، مطبعة علاء- الوزیریه، ۱۹۸۵.
- ۱۱- شوان عوسمان مستهفا: کوردستان و پرۆسهی بهئیسلام کردنی کورد، (لیکۆلینهوهیهکی میژوویی سیاسیه)، سهنتهری چاپ و پهخشی تهها، چاپی یهکهه، سلیمانی، ۲۰۰۲.
- ۱۲- عهبدولپهزاق مهزنگ: راپه رین بههاری ئازادی، چاپخانهی رهنج، سلیمانی، ۲۰۰۴.
- ۱۳- عهبدوللا کهریم مهحمود: رهشهباي ژههرو ئههفال، بهرگی یهکهه، له بلاوکراوهکانی وهزارهتی رۆشنگیری سلیمانی، بهرپوهبه رینتی گشتی چاپ و بلاوکردنهوه، ۲۰۰۲.
- ۱۴- کۆمه لیک نوسهری کورد و بیانی: گه لیکي په ژمورده و نیشتمانی په رت، و. محمد گۆمه یی، سوید، ۱۹۹۸.
- ۱۵- کریس کۆچیرا: بزوتنه وهی نه ته وهی کوردی و هیوای سه ره به خو یی، و. ئه کهره می مه هرداد، بهرگی یه کهه، سلیمانی، ۲۰۰۲.
- ۱۶- مه حمود مه لا عزه ت: بازنهکانی ملامانی و ستراتیجی ئاسایشی نه ته وهی کورد، چاپخانهی رهنج، چاپی دووه، سلیمانی، ۱۹۹۹.
- ۱۷- محمد امین زهکی: خولاصه یهکی تاریخی کورد و کوردستان، بهشی یه کهه و دووه، سلیمانی، چاپی نو یی (چاپ و ئۆفسیتی دهزگای سه ردهم)- ۲۰۰۰.
- ۱۸- محمد حاجی محمود: رۆژ ژمیری پینشمه رگه یهک، بهرگی سه ییه م (۱۹۸۷-۱۹۹۱)، چاپی یه کهه، چاپخانهی تیشک، سلیمانی، ۲۰۰۱.
- ۱۹- میدل ئیست وۆچ: جینۆساید له عیراقداد و په لاماری ئههفال بۆ سه ر کورد، و. سیامه ندی مو فتی زاده، چاپخانهی خاک، چاپی یه کهه، سلیمانی، ۱۹۹۹.
- ۲۰- نهوشیروان مستهفا ئهه مین: خولانه وه له ناو بازنه دا، دیوی ناوه وهی روداوهکانی کوردستانی عیراق ۱۹۸۴-۱۹۸۸، چاپی دووه، سلیمانی، ۱۹۹۹.

۲۱- هاوړې باخهوان: (هاوړینامه) یو میژوی کوردستان و کورد، زنجیره کتیبی دهزگای چاپ و په خشی سردهم، چاپخانه ی پوون، سلیمان، ۱۹۹۹.

۲۲- هاوړې قادر په سول: لیکولینه وهیک له سره پاپه رینه که ی به هاری ۱۹۹۱ ی باشووری کوردستان، چ ۱، له بلاو کراوه کانی (بنکه ی کوردولوزی) له هه ندران، هوند، ۱۹۹۴.

۲۳- یوسف نه حمده درگه له یی: میژوی شاری هویلر، له کونه وه تاسالانی شهست، دهزگای چاپ و په خشی سردهم، سلیمان، ۲۰۰۲.

دووهم: کتیبه عه ره بیه گان:

۲۴- اربیل فی ضلال بیان ازار التاريخي، مطبعة الصباح، حله، ۱۹۷۲.

۲۵- جمال رشید (الدكتور) و فوزی رشید: تاریخ الكرد القديم، مطبعة جامعة صلاح الدين، اربیل، ۱۹۹۰.

۲۶- جواد ملا: كردستان و الكرد، وطن مقسم و امة بلا دولة، تقديم: جمال نهبز، دار الحكمة-لندن، ۲۰۰۲.

۲۷- خليل اسماعيل (الدكتور): انماط الاستيطان الريفي في العراق، بغداد، مطبعة الحوادث، ۱۹۸۲.

۲۸- دائرة معارف الاسلامية: ت. ابراهيم زكي خورشيد، ط ۲، دار الشعب، القاهرة- ۱۹۶۹/سترك: مادة اربيل، ج ۲.

۲۹- زير بلال اسماعيل: تاريخ اربيل، من مطبوعات مجلة (هولير)، ۱۹۹۸.

۳۰- صلاح الخرسان: التيارات السياسية في الكردستان العراق، قراءة في ملفات الحركات و الاحزاب الكردية في العراق ۱۹۴۶-۲۰۰۱، مؤسسة البلاغ للطباعة والنشر والتوزيع، الطبعة الأولى، ۲۰۰۱.

۳۱- طه باقر و فواد سفر: المرشد الامواطن الاثار والحضارة، وزارة الشقافة و الارشاد، الرحلة الرابعة، بغداد، ۱۹۶۵.

۳۲- طه باقر و فواد سفر: المرشد الى مواطن الاثار والحضارة، وزارة الشقافة و الارشاد، الرحلة الخامسة، بغداد، ۱۹۶۶.

رابعه ريني شاري هولير

- ٢٣- طه باقر: مقدمة في التاريخ الحضارات القديمة، ج١، بغداد، ١٩٥٦.
- ٢٤- عباس بدرى: يوميات الانتفاضة، يوميات الانتفاضة، طبعت في مطبعة جامعة صلاح الدين- اربيل، بدون سنة الطبع.
- ٢٥- عبد الله محمد على علياويي (الدكتور): الكرد في عهد المغولي، رسالة ماجستير، هولير، ١٩٨٩.
- ٢٦- عبدالرزاق الحسنى: العراق قديما وحديثا، مطبعة عدنان-صيدا، ١٩٥٦.
- ٢٧- عبدالرزاق الحسنى: موجز تاريخ البلدان العراقية، ط٢.
- ٢٨- كى لسترينج: بلدان الخلافة الشرقية، ت. نشير فر انيس وكور كيس عواد، مطبعة الرابطة، بغداد- ١٩٥٤.
- ٢٩- ماجد الماجد: انتفاضة الشعب العراقى، دار الوفاق للصحافة الطباعة و النشر، بيروت، الطبعة الاولى- ١٩٩١.
- ٤٠- محافظة اربيل: (هولير)، بين الماضي والحاضر، لجنة فستفال يوم محافظة اربيل، ١٩٨٨.
- ٤١- محسن محمد حسين (الدكتور): اربيل فى العهد الاتابكى، بحث فى اوضاع اربيل السياسى والاقتصادى والعسكرى والادارى والثقافى فى العهد الاتابكى، رسالة ماجستير، مطبعة اسعد، بغداد، ١٩٧٦.
- ٤٢- مراقب كردى: اجتياح وضم الكويت، كانون الاول، ١٩٩٠.
- ٤٣- نيكولاس يوستغيت: حضارة العراق واثارة، ت. سمير عبد الرحمن الجلبى، دار المأمون الترجمة والنشر، بغداد- ١٩٩١.
- ٤٤- هادى رشيد چاوشلى: تراث اربيل التاريخى، مطبعة جامعة الموصل، ١٩٨٥.
- ٤٥- هارفى موريس- جورج بلوخ: لا اصداق سوى الجبال التاريخ الماءساوى للاكراد، ترجمة: راج ال محمد، تعليق وتقديم: هادى العلوى، سوريا- دمشق، بدون سنة الطبع.
- ٤٦- هاشم خضير الجنابى (الدكتور): مدينة اربيل، دراسة فى جغرافية الحضر، مديرية دار الكتب للطباعة والنشر، جامعة الموصل، ١٩٨٧.

٤٧- ياقوت الحموي: معجم البلدان، ج ١، دار الفكر للطباعة والنشر والتوزيع، الطبعة الثانية، بيروت- ١٩٩٥.

سېم: گۆقارەكان:

١- بەزمانى كوردى:

٤٨- نازاد شىخانى (دكتور): ئەنفال لەناو چوارچىوھى قوناغەكانى دروستكردنى ئوردوگا زۆرە مىلى يەكاندا، سەنتەرى براىەتى (گۆقار)، ژمارە (٢٤)، ھاوینی ٢٠٠٢.

٤٩- ھەسەن كوئىستانى: لەيادى دووم سانرۆژى سەرکەوتنى پاپەرىن، سەرھەلدان (گۆقار)، ژمارە (٢)، ئادارى ١٩٩٢.

٥٠- شىروان: چەواشە بوونى تىروانىنى سىياسى سەرەتاي خستنهوھى پرۆسەيەكى كۆمەلايەتى چەواشەيە، يەگرتن (گۆقار)، ژمارە (١٣)، ئايارى ١٩٩١.

٥١- ف.رەش: خويندەھوھى سىياسى لە نيوگرەھى ئەگرەكاندا، ھەلۆىستى نىشتمانى (گۆقار)، ژمارە (٥)، ئايارى ٢٠٠٠.

٥٢- فەرھاد پىربال (دكتور): ھەولير ناوھەكى لەچى يەوھ ھاتوھ، گۆقارى (ھەولير)، ژمارە (٥)، زستانى ٢٠٠٠.

٥٣- لەتيف فاتىح فەرھج: كوردو كەركوك، پەيقتن (گۆقار)، ژمارە (٢)، ئۆكتۆبەرى ١٩٩٧.

٥٤- مەحمود مەلا رەزا: بايەخى ستراتىژى كەنداوى فارس، سىياسەتى دەولى (گۆقار)، ژمارە (٥)، نىسانى ١٩٩٣.

٥٥- محمد عبدالله عومەر (مامۆستا): ئەنفال پاریزگای ھەولير (ھۆكارو دەرئەنجام)، سەنتەرى براىەتى (گۆقار)، ژمارە (٢٤)، ھاوینی ٢٠٠٢.

۶۵- چاوپىنكەوتنى جەمال مۇرتكە: پاپەرىنى ھەولین، ئا. بەشى ھەوال و رېپورتاژ، بىرەتە (پۇژنامە)، ژمارە (۱۸۹۴)، ھەينى ۱۹۹۴/۳/۱۱.

۶۶- گویندەى ئىزگەى دەنگى كوردستان بارزان مەلا خالىد، بىرەتەى (پۇژنامە)، ھەينى ۱۹۹۴/۳/۱۱، ژمارە (۱۸۹۴).

۶۷- عبدالرزاق مەرزنگ: دواى (۷) سال خويندەنەو ھەك بۇ پاپەرىن و دەرنجام، رېنگاى كوردستان (پۇژنامە)، ژمارە (۲۹۲)، سالى (۵۳)، چوارشەم ۱۹۹۸/۳/۱۱.

۶۸- كوردستانى نوئى (پۇژنامە)، ژمارە (۶۴۷۵)، پۇژى ۱۹۹۴/۳/۳۰.
۶۹- ھىوا ئەحمەد مستەفا: پۇلى شانە چەكدارەكانى ۴۴۴ - لە پاپەرىنەكەى ئازارى ۱۹۹۱دا، بىرەتەى (پۇژنامە)، ژمارە (۱۸۸۹)، شەممە ۱۹۹۴/۳/۵.

پىنجەم: چاوپىنكەوتنەكان:

۷۰- چاوپىنكەوتن لەگەل (رەھبەر سەيد بىرايم)، سلىمانى ۲۰۰۲/۱۱/۲۴.

۷۱- چاوپىنكەوتن لەگەل (مەلا بەختيار)، سلىمانى ۲۰۰۲/۱۱/۲۶.

۷۲- چاوپىنكەوتن لەگەل (كۆسرەت رەھسول ئەلى)، سلىمانى ۲۰۰۲/۱۱/۲۹.

۷۳- چاوپىنكەوتن لەگەل (سەفین مەلا قەرە)، رانىە ۲۰۰۲/۱۲/۳.

۷۴- چاوپىنكەوتن لەگەل (مەلا قادىر)، سلىمانى ۲۰۰۳/۱/۱۱.

۷۵- چاوپىنكەوتن لەگەل (شاخەوان عەباس)، سلىمانى ۲۰۰۳/۱/۱۶.

۷۶- چاوپىنكەوتن لەگەل (نەوشىروان مستەفا ئەمىن)، سلىمانى ۲۰۰۳/۱/۱۸.

۷۷- چاوپىنكەوتن لەگەل (م. خدر ئىبراھىم خدر)، قەلادىزى، ۲۰۰۳/۲/۴.

- ◆
- ۸۹- شىۋەي پىنكەۋە بەستىرەنى پىشمەرگەكانى تىپى باباگورگور
لە سوپاي پزگارى كوردستان (سرك) لە رىكخراوى ھەوليردا.
- ۹۰- شىۋەي پىنكەۋە بەستىرەنى پىشمەرگەكانى تىپى سەفەين لە
سوپاي پزگارى كوردستان لە رىكخراوى ھەوليردا، بەم جۆرە
بوو.
- ۹۱- شىۋەي پىكھاتنى پىشمەرگە لە سوپاي پزگارى كوردستان
لە رىكخراوى ھەوليردا، بەم جۆرە بوو.
- ۹۲- شىۋەيەك لە تىپەكانى رىكخستەن نەينىھەكان، ۋەك شانەي
چەكدارى بەرفراوان، بەناۋى (سرك) واتە سوپاي پزگارى
كوردستان، لەناۋى دا تىپى باباگورگور، كە بەم جۆرە ژمارە
پۆلىنكراۋە.
- ۹۳- نامەي جىگرى ھاۋرى كۆسەرەت بۆ "بروسك" بەرلە
راپەرىنى ھەولير لە ۱۹۹۱/۳/۸.
- ۹۴- نامەي رىكخستەن نەينىھەكانى نىۋچەي ھەرىرو باتاسو
باسرەمە بۆ شانە چەكدارەكانى بروسك بەمەبەستى رىكخستنى
جەماۋەرو خۇرىكخستەن بۆ پۆژى راپەرىن لە ۱۹۹۱/۲/۲۱.
- ۹۵- نامەيەك بۆ سەركردايەتى (ى.ن.ك) لە شانە چەكدارەكانى
بروسكەۋە لە ۱۹۹۱/۲/۲۸-۲۷.
- ۹۶- نامەيەكى ھىوا ئەحمەد مستەفا (ناۋى نەينى سوارە) بۆ
نەۋشىروان مستەفا ئەمىن لە ۱۹۹۱/۳/۱۲ سەبارەت
بەبارودۇخى ئەۋ نىۋچانەي كە راپەرىنيان ئى بەرپابوو.

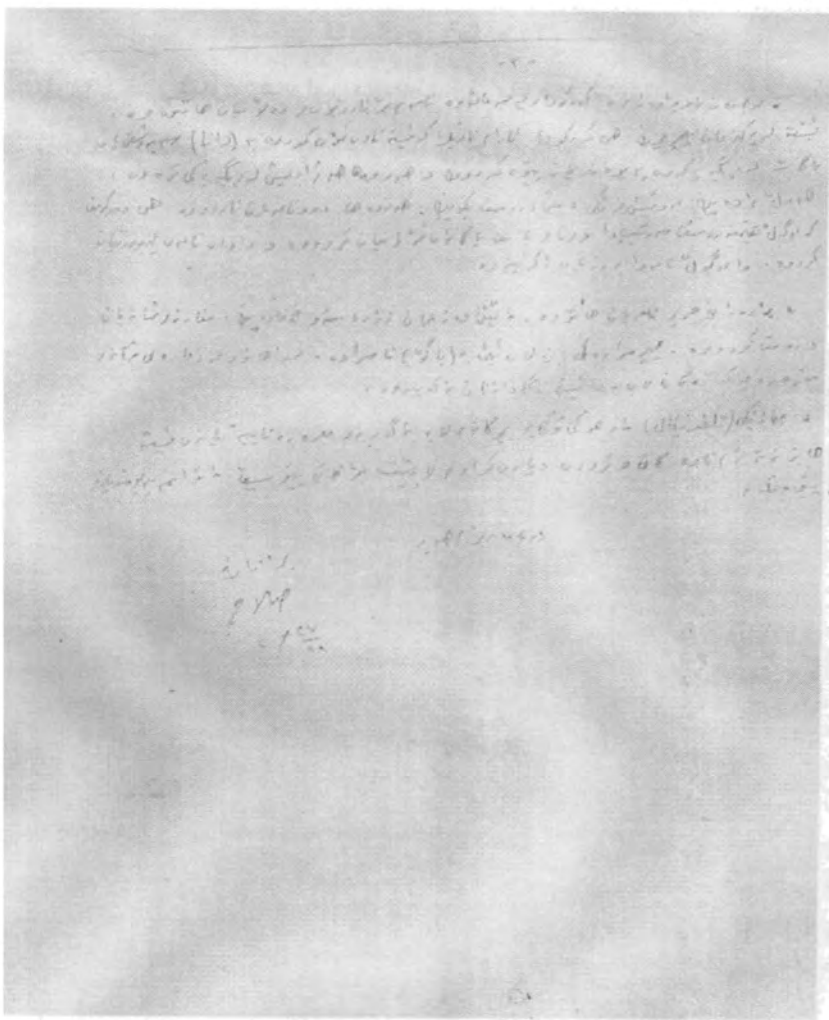
رابه‌رینی شاری هه‌ولیر

◆
حه‌وته‌م: تیزی زانستی بلاونه‌کراوه:

۹۷- جه‌مال فتح الله ته‌یب: بزوتنه‌وه‌ی پزگاریخوازی کورد له
باش‌وووری کوردستان (۱۹۷۵-۱۹۸۰) لیکۆلینه‌وه‌یه‌کی
میترووی سیاسی، تیزی دکتۆرای بلاونه‌کرایه‌وه، له به‌شی
میترووی کۆلیجی زانسته‌ مروؤفایه‌تیه‌کانی زانکۆی سلیمانی،
۲۰۰۹.

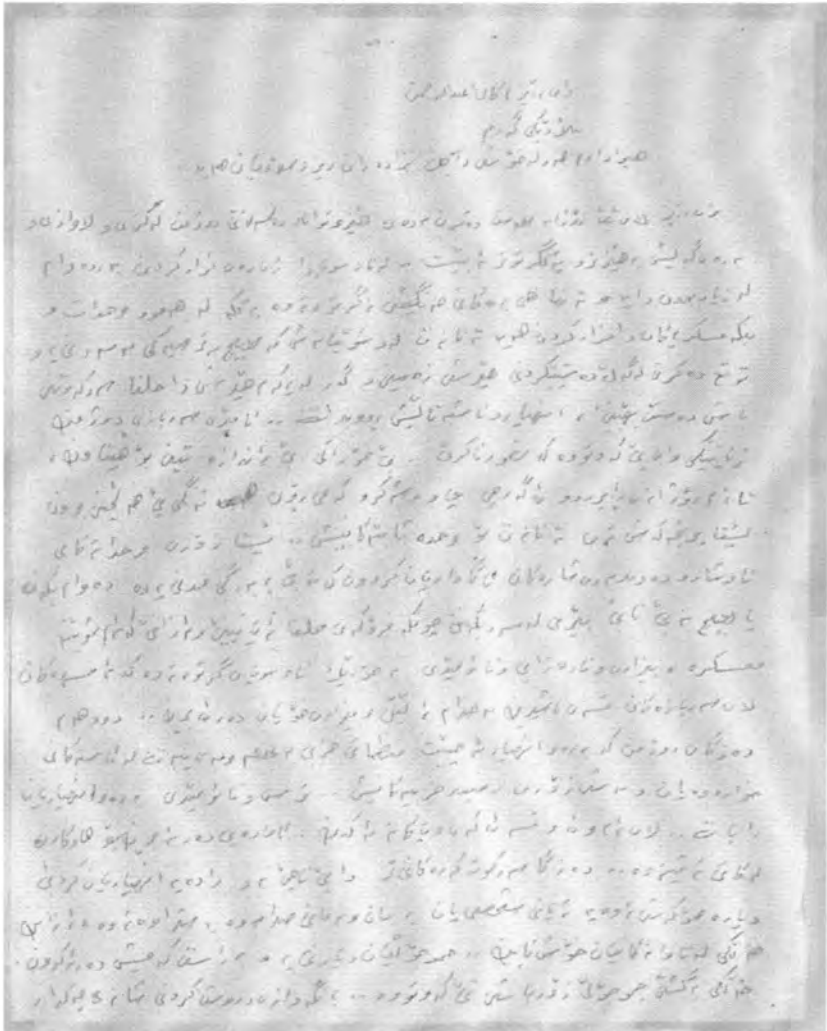
پاشکوی
به لگه نامه کان

١٠٠
 ١٠١
 ١٠٢
 ١٠٣
 ١٠٤
 ١٠٥
 ١٠٦
 ١٠٧
 ١٠٨
 ١٠٩
 ١١٠
 ١١١
 ١١٢
 ١١٣
 ١١٤
 ١١٥
 ١١٦
 ١١٧
 ١١٨
 ١١٩
 ١٢٠
 ١٢١
 ١٢٢
 ١٢٣
 ١٢٤
 ١٢٥
 ١٢٦
 ١٢٧
 ١٢٨
 ١٢٩
 ١٣٠
 ١٣١
 ١٣٢
 ١٣٣
 ١٣٤
 ١٣٥
 ١٣٦
 ١٣٧
 ١٣٨
 ١٣٩
 ١٤٠
 ١٤١
 ١٤٢
 ١٤٣
 ١٤٤
 ١٤٥
 ١٤٦
 ١٤٧
 ١٤٨
 ١٤٩
 ١٥٠
 ١٥١
 ١٥٢
 ١٥٣
 ١٥٤
 ١٥٥
 ١٥٦
 ١٥٧
 ١٥٨
 ١٥٩
 ١٦٠
 ١٦١
 ١٦٢
 ١٦٣
 ١٦٤
 ١٦٥
 ١٦٦
 ١٦٧
 ١٦٨
 ١٦٩
 ١٧٠
 ١٧١
 ١٧٢
 ١٧٣
 ١٧٤
 ١٧٥
 ١٧٦
 ١٧٧
 ١٧٨
 ١٧٩
 ١٨٠
 ١٨١
 ١٨٢
 ١٨٣
 ١٨٤
 ١٨٥
 ١٨٦
 ١٨٧
 ١٨٨
 ١٨٩
 ١٩٠
 ١٩١
 ١٩٢
 ١٩٣
 ١٩٤
 ١٩٥
 ١٩٦
 ١٩٧
 ١٩٨
 ١٩٩
 ٢٠٠

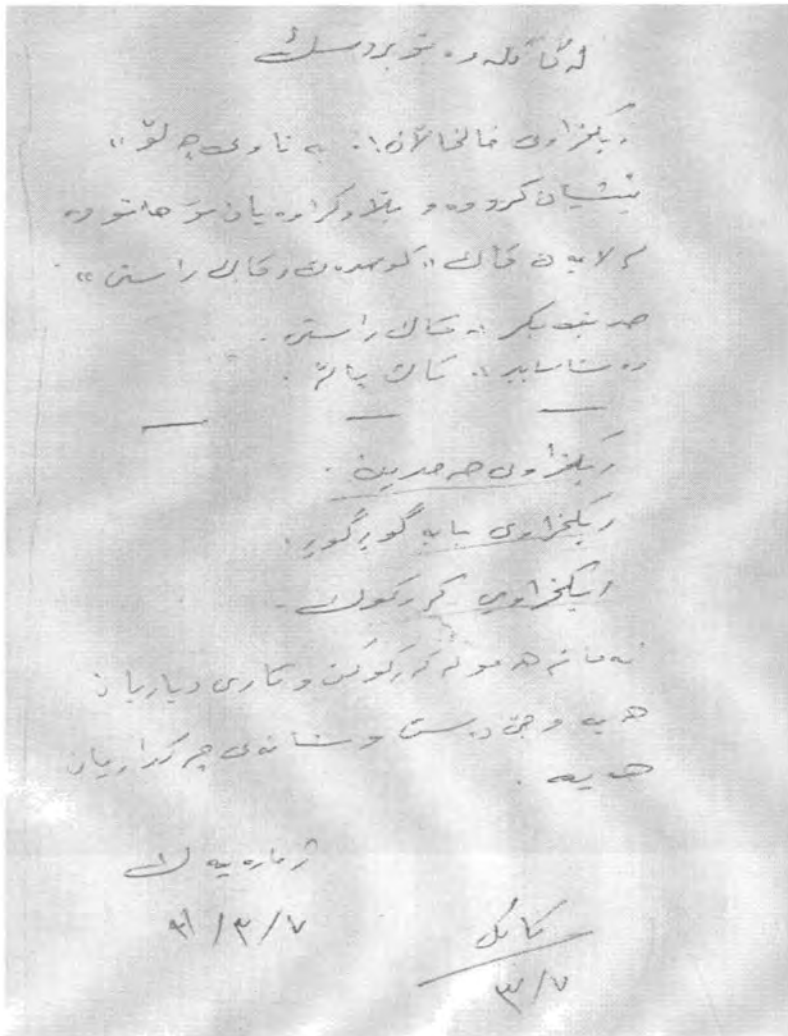
پاشکوی ژماره (۲)

بارودوخی شاری ههولیر به چه ند پوژنك بهر له رپه پړینی، به پیتی
زانیا ریبه کانی شان ه چه کداره کانی بروسک له ۲۳-۱۹۹۱/۲/۲۴

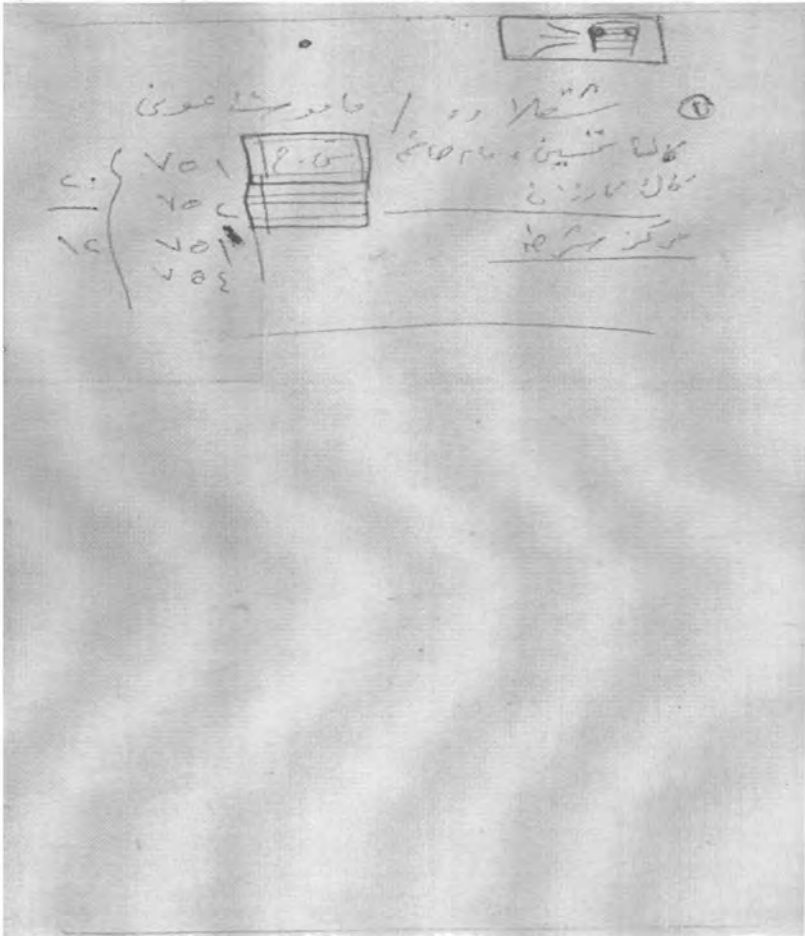
پاشکوی ژماره (۳)

پہوہندی لہگل کھروک بہ پیتی نامہی کاکل بؤ بروسک لہ
:۱۹۹۱/۳/۷

پاشکۆی ژمارە (٤)

پەيام و دەربەرینە نەینیهکان بۆ بلاوکردنەوهی لە رادیۆ
دەنگی گەلی کوردستان:

پاشکۆی ژماره (٥)

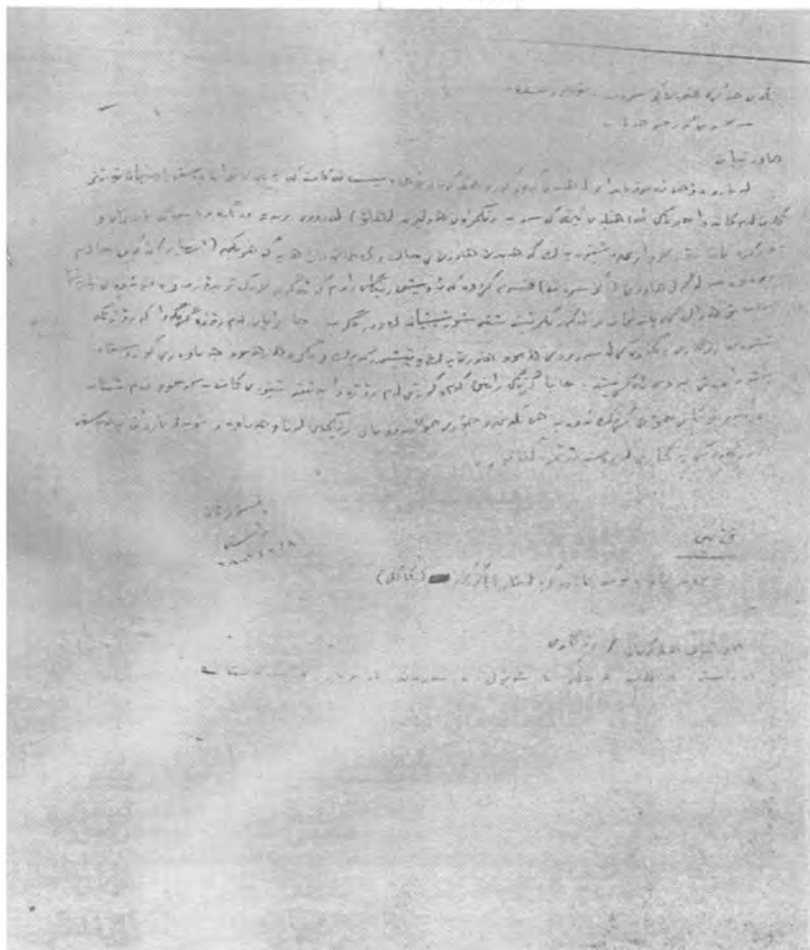
ژمارهی بهشیک له گهرهکهکانی شاری ههولیر که له لایهن
ریکخستنه نهینییهکانهوه بۆیان دانراوه:

٧٢	٧٤	٧٣	٧٤	٧٥	٧٦	٧٧	٧٨
٧٩	٨٠	٨١	٨٢	٨٣	٨٤	٨٥	٨٦
٨٧	٨٨	٨٩	٩٠	٩١	٩٢	٩٣	٩٤
٩٥	٩٦	٩٧	٩٨	٩٩	١٠٠	١٠١	١٠٢

پاشکوی ژماره (٦)

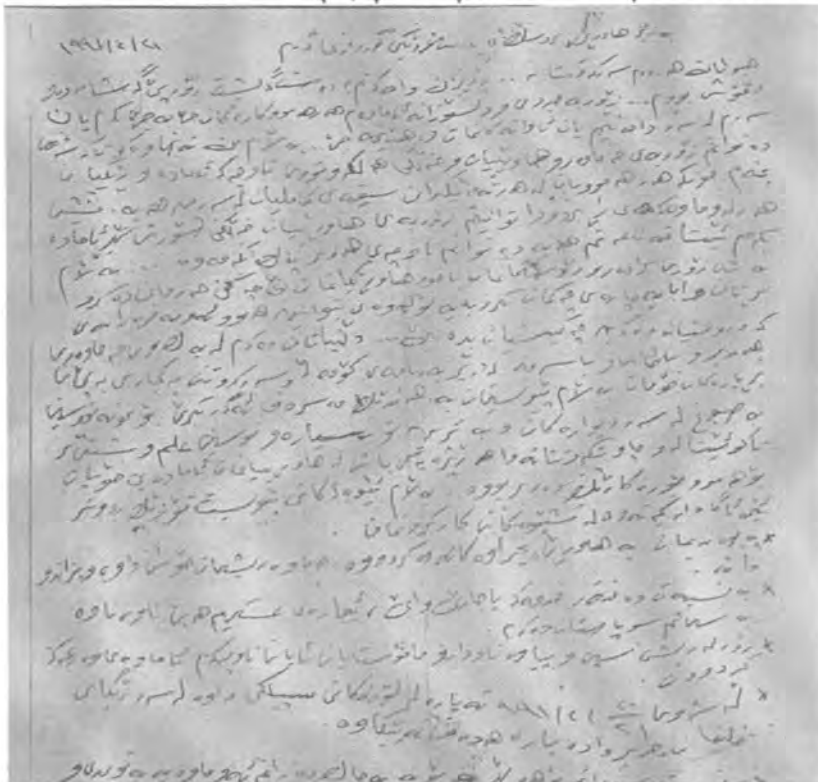
نامه‌ی جیگری هاوپی کۆسرهت بو "بروسک" بهرله راپهرینی

ههولیز له ٨/٣/١٩٩١:

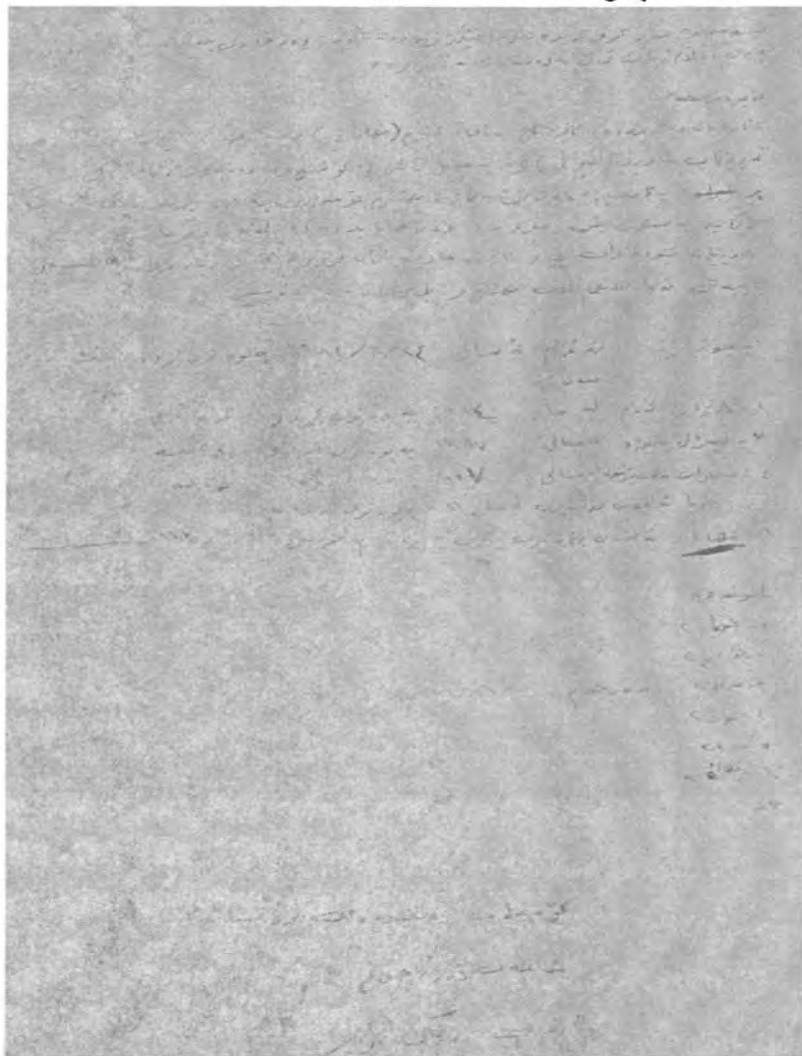
پاشکوی ژماره (۷)

نامی ریکخستنه نهینهکانی نیوچهی حریرو باتاسو
باسر مه بۆ شانه چهکارهکانی بروسک بهمهبهستی ریکخستنی
جهماوهرو خویریکخستن بۆ پۆژی پایهیرین له ۱۹۹۱/۲/۲۱

پاشکۆی ژماره (۸)

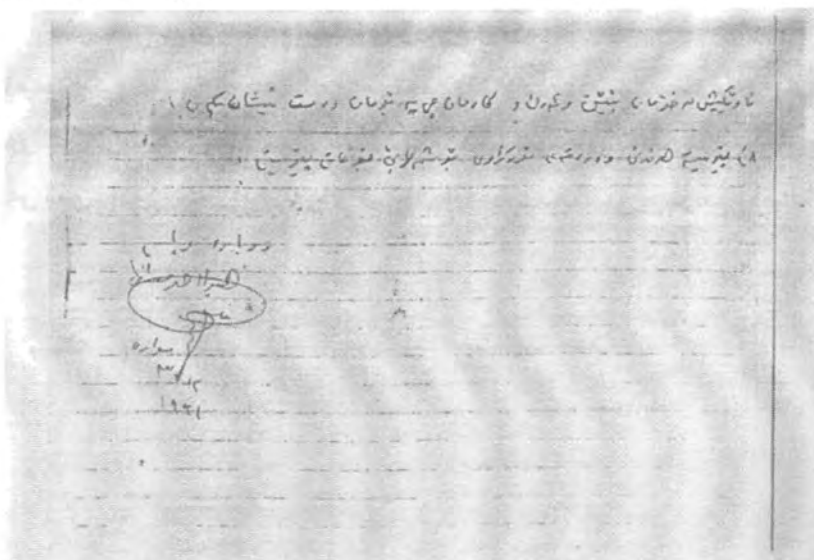
باری ریکخستن و چالاکیهکانیان و بهشداری چین و توینزه
جیاوازهکان بهپیتی بهلگهیهکی کۆمهلهی پهنجدهرانی کوردستان
شانهی قهرهچوڤ/ شانهی سه رهکی مهخموڤ:

پاشکۆی ژمارە (٩)

نامەیەکی هیوا ئەحمەد مستەفا (ناوی نەینسی سوارە) بۆ
نەوشیروان مستەفا ئەمین لە ١٢/٣/١٩٩١ سەبارەت بە بارودۆخی
ئەو نیوجانەیی کە راپەرینیان ئی بەرپابوو:

پەڕە ١
پەڕە ٢
پەڕە ٣
پەڕە ٤
پەڕە ٥
پەڕە ٦
پەڕە ٧
پەڕە ٨
پەڕە ٩
پەڕە ١٠
پەڕە ١١
پەڕە ١٢
پەڕە ١٣
پەڕە ١٤
پەڕە ١٥
پەڕە ١٦
پەڕە ١٧
پەڕە ١٨
پەڕە ١٩
پەڕە ٢٠
پەڕە ٢١
پەڕە ٢٢
پەڕە ٢٣
پەڕە ٢٤
پەڕە ٢٥
پەڕە ٢٦
پەڕە ٢٧
پەڕە ٢٨
پەڕە ٢٩
پەڕە ٣٠
پەڕە ٣١
پەڕە ٣٢
پەڕە ٣٣
پەڕە ٣٤
پەڕە ٣٥
پەڕە ٣٦
پەڕە ٣٧
پەڕە ٣٨
پەڕە ٣٩
پەڕە ٤٠
پەڕە ٤١
پەڕە ٤٢
پەڕە ٤٣
پەڕە ٤٤
پەڕە ٤٥
پەڕە ٤٦
پەڕە ٤٧
پەڕە ٤٨
پەڕە ٤٩
پەڕە ٥٠
پەڕە ٥١
پەڕە ٥٢
پەڕە ٥٣
پەڕە ٥٤
پەڕە ٥٥
پەڕە ٥٦
پەڕە ٥٧
پەڕە ٥٨
پەڕە ٥٩
پەڕە ٦٠
پەڕە ٦١
پەڕە ٦٢
پەڕە ٦٣
پەڕە ٦٤
پەڕە ٦٥
پەڕە ٦٦
پەڕە ٦٧
پەڕە ٦٨
پەڕە ٦٩
پەڕە ٧٠
پەڕە ٧١
پەڕە ٧٢
پەڕە ٧٣
پەڕە ٧٤
پەڕە ٧٥
پەڕە ٧٦
پەڕە ٧٧
پەڕە ٧٨
پەڕە ٧٩
پەڕە ٨٠
پەڕە ٨١
پەڕە ٨٢
پەڕە ٨٣
پەڕە ٨٤
پەڕە ٨٥
پەڕە ٨٦
پەڕە ٨٧
پەڕە ٨٨
پەڕە ٨٩
پەڕە ٩٠
پەڕە ٩١
پەڕە ٩٢
پەڕە ٩٣
پەڕە ٩٤
پەڕە ٩٥
پەڕە ٩٦
پەڕە ٩٧
پەڕە ٩٨
پەڕە ٩٩
پەڕە ١٠٠

پاشکوی ژماره (۱۰)

شیوه‌ی پیکهاتنی پینشمه‌رگه له سوپای بزگاری کوردستان له

پیکه‌خراوی هه‌ولێردا، به‌م جۆره‌ بووه:

(۱)

شیوه‌ی پیکهاتنی (پ. ۳) سوپای بزگاری کوردستان
له‌ پیکه‌خراوی هه‌ولێردا به‌م جۆره‌ بووه:

دیکه‌را = (پیشین سوپای + تیشی باباگورانی + گه‌ره‌ پ. ۲ + گه‌ره‌ پ. ۱)

که‌ هه‌ر پیکه‌ات ناوما. ژماره‌ی یان هه‌تایه‌.

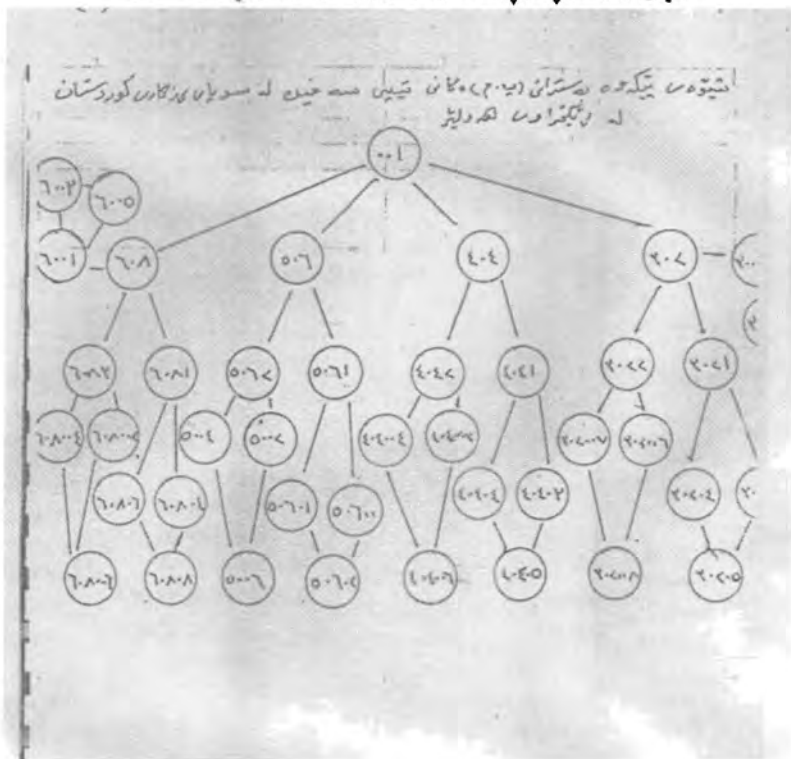
هه‌ر (پ. ۳) کچی (سۆز) ناوتکی ژماره‌ی تایه‌ بووه‌
له‌ یه‌ که‌ پێشینه‌ له‌ به‌ر ما تیشی و به‌ر سوپای لانه‌ تیشی.

ناون پیکه‌کار	ژماره‌ی یان	ژماره‌ی یان
پیکه‌خراوی هه‌ولێر	(۱۰۰)	۱۰۳
تیشی - حه‌ن	(۱۰۱)	۴۷
پیشین باباگورانی	(۱۰۲)	۶۷
دوهم (۲)	(۱۰۳)	۱۴
دوهم (۴)	(۱۰۴)	۹

خود نظم اسماعیل	(۵۰۶۱)
ساکره حسن حاجه ابراهیم	(۵۰۶۲)
حکیم فخر طه	(۵۰۶۳)
اسعد بن محمد	(۵۰۶۴)
عبدالله بن سید ناصر	(۵۰۶۵)
سید طاهر بن حسن فخر	(۵۰۶۶)
سید الدین کریم فخر	(۵۰۶۷)
سید محمد مولود	(۵۰۶۸)
عولده محمد سواد	(۶۰۸۱)
ابراهیم درویش حسن	(۶۰۸۲)
قاسم اسماعیل	(۶۰۸۳)
محمد الدین صابو مولود	(۶۰۸۴)
نجیم الدین احمد شریف	(۶۰۸۵)
وریا نور کریم	(۶۰۸۶)
نصر الدین محمد الدین	(۶۰۸۷)
عطا الله مسکاتیل	(۶۰۸۸)
برهان و نسیم	(۶۰۸۹)
هنید قادر محمد	(۶۰۹۰)
سلیمان کریم	(۶۰۹۱)

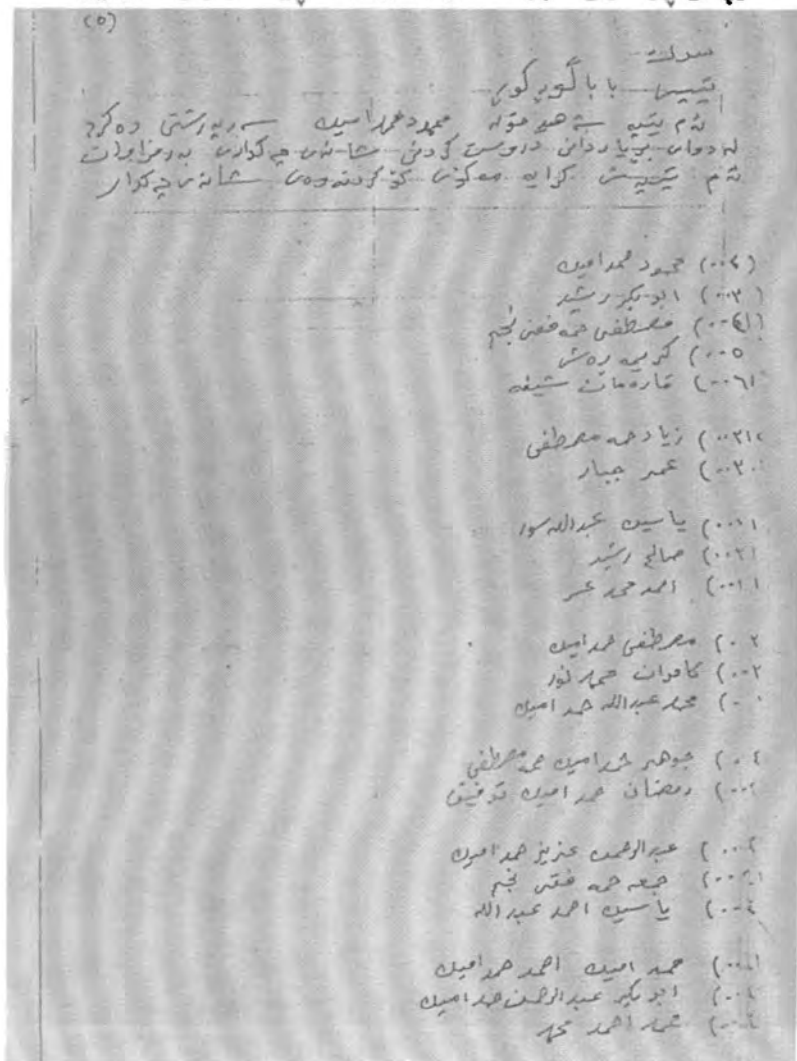
پاشكۆي ژماره (۱۲)

شينوھىك لە تىپھەكانى رېڭخستنه نھىنيھەكان، ھەك شانەي چەكدارى
بەرفراوان، بەناوى (سرك) واتە سوپاي پزگارى كوردستان، لەناوى دا
تىپى باباگورگوپ، كە بەم جۆرە ژمارە و پۆلينيكراوھ:

پاشکوی ژماره (۱۳)

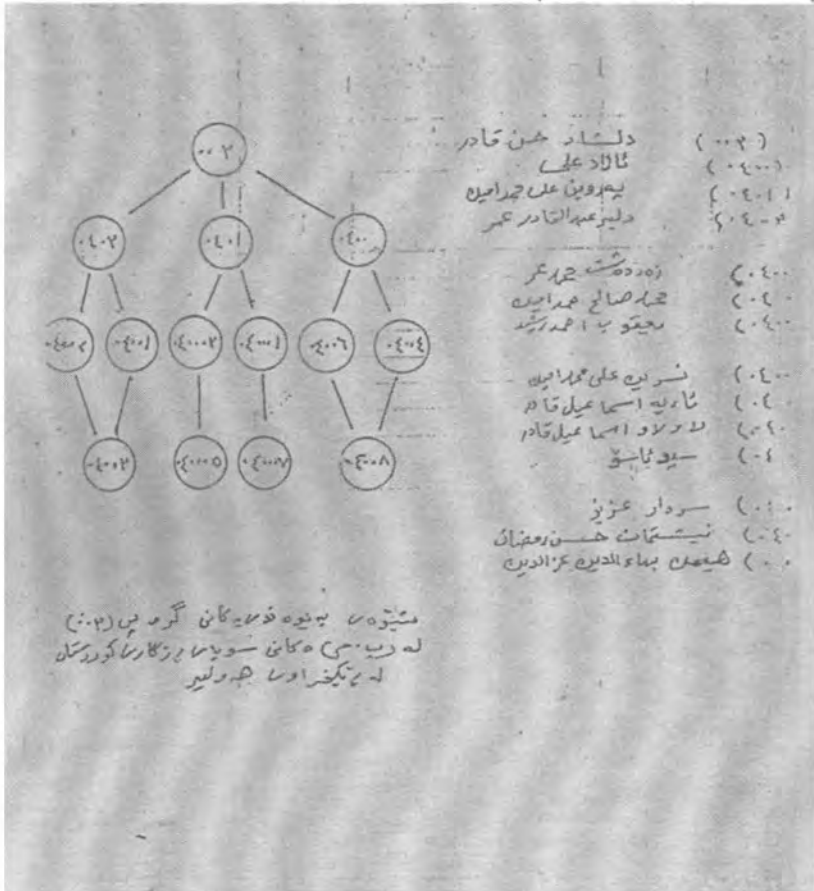
شیوهی پیکهوه بهسترانی پیشمه‌رگه‌کانی تیپی باباگوپ‌گوپ له سوپای پزگاری کوردستان (سرك) له پیکخواوی هه‌ولێردا:

حیار شیخ	(۰۰۵۱۵)
لالہ حکیم	(۰۰۵۱۷)
حاجہ رحمت	(۰۰۵۱۰۰)
سید حیار سدا بلیران	(۰۰۵۱۰۴)
کا کہ عید	(۰۰۵۱۰۶)
عید ملا عبد اللہ	(۰۰۵۱۵۲)
فواد علی	(۰۰۵۱۵۶)
ملا براہیم عمر محمد امین	(۰۰۵۱۵۹)
سید سیکانی	(۰۰۶۱۱)
حسن عبد الحمید	(۰۰۶۱۸)
صابر محمد امین	(۰۰۶۱۶)
ملا میرزا	(۰۰۶۱۱)
مناضیر تافق	(۰۰۶۱۶)
احمد سہیل امانت	(۰۰۶۱۰)
ابراہیم قادر کوہم	(۰۰۶۱۰)
مردوان صالح ابراہیم	(۰۰۶۱۰)

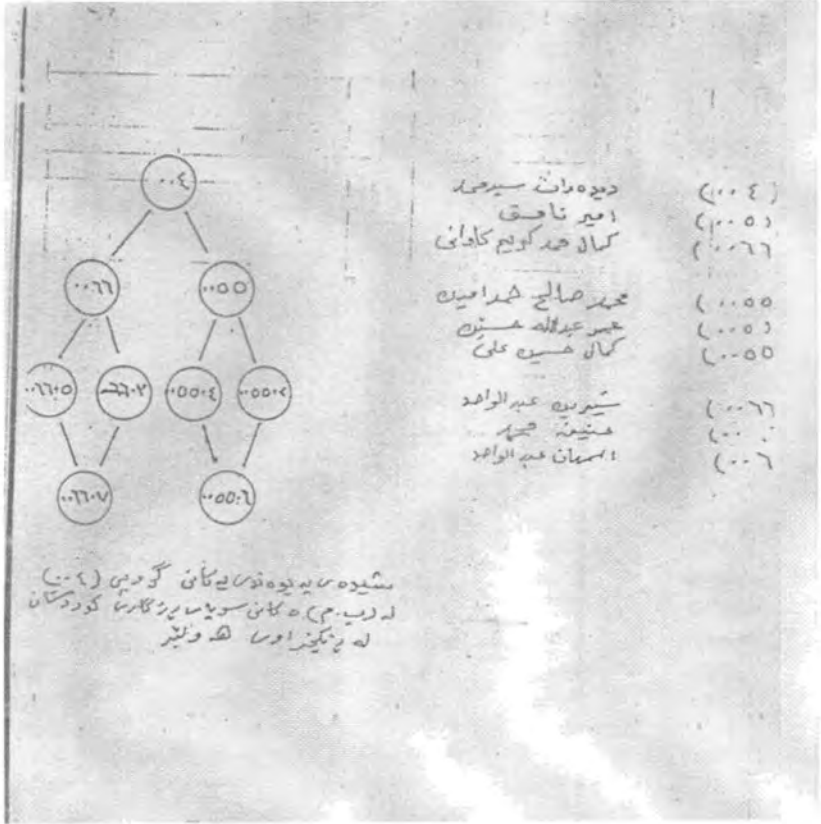
پاشکوی ژماره (۱۴)

شیوه‌ی په‌یوه‌ندیه‌کانی گروپی (۰۰۳) له پیتشمه‌رگه‌کانی سوپای
پزگاری کوردستان له پیکراوی هه‌ولیردا:

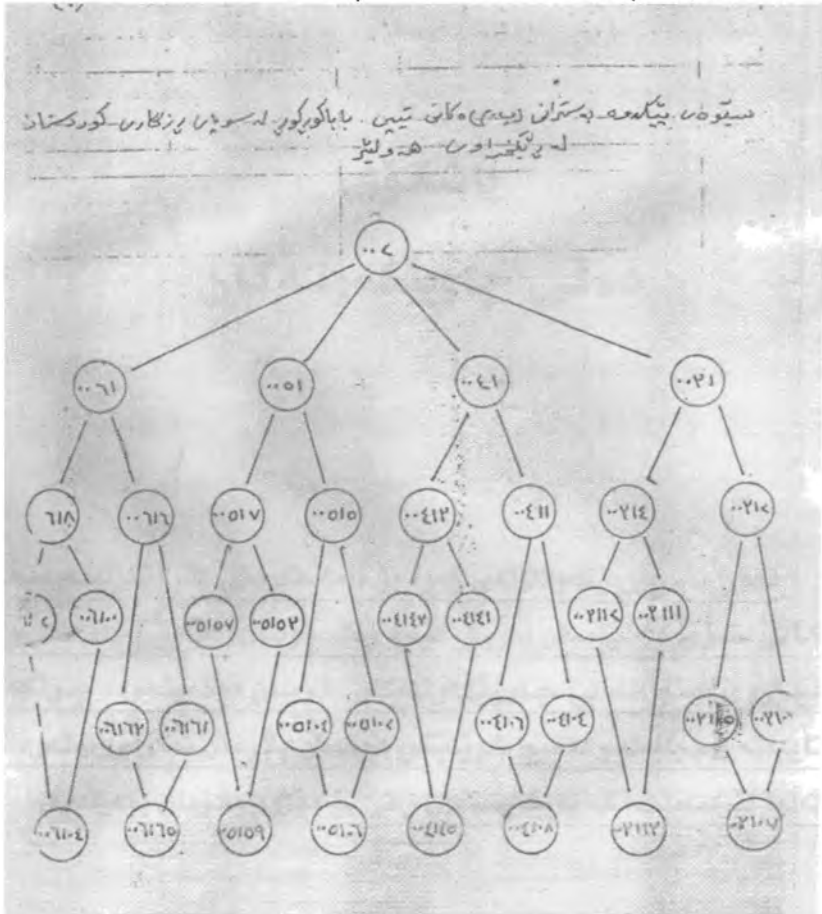
پاشکوی ژماره (۱۵)

شیوهی په یوه نډیه کانی گروهی (۰۰۴) له پینشمه رگه کانی سوپای
 بزگاری کوردستان له پیکخواوی هولیردا:

پاشکوی ژماره (۱۶)

شیوه‌ی پیکه‌وه به‌سترانی پینشمرگه‌کانی تیپی باباگورگور له سوپای بزگاری کوردستان له رینخراوی هه‌ولیندا:

پاشكۆي دهقى چاوپيگه وتنه كان

دهقى ئوچاوپيگه وتنه ئى كىرا بۇ ئامادى كىردى ئىم لىكۆلىنەرەيە
كاتى خۆي ئىنجاممان داوون، لىرە وەك خۆيان و بەپىي كاتىكان و
مىژووي ئىنجامدانى چاوپيگه وتنه كان بلاويان دىكەينەرە، چونكى
تايبەتە بەم بابەتە و لەھىچ شوئىنىكى دىكەش بلاومان نەكردوونەتەرە،
تەنھا لىرەنەبىت، كە بەپىيوستمان زانى بۇ مىژوو بلاويان بىكەينەرە.

یه‌که‌م: چاویتگه‌وتن له‌گه‌ل (ره‌هه‌بر سه‌ید براهیم^(١))، سه‌یما‌نی- ناو زانکۆی سه‌یما‌نی، کاتژمه‌یر (١١)ی پێش نیوه‌پۆی رۆژی سه‌ك شه‌مه‌ه، رێكگه‌وتی: ٢٠٠٢/١١/٢٤

یه‌که‌م: بارودۆخی کوردستان به‌ر له‌ راپه‌رین؟

ئه‌وسه‌رده‌مه‌ه بارودۆخی کوردستان له‌دوای گرتنی کویت له‌لایه‌ن عێراقه‌وه به‌ر له‌راپه‌رین کرایه‌وه، به‌گه‌شتی بیروبۆچوونی حیزیه‌کان و ابوو هه‌رگیز پێی یان وانه‌بوو راپه‌رین به‌رپابکری، له‌ نیو (ی.ن.ک) له‌ئاستی مه‌کته‌بی سه‌یاسیی و سه‌رکرده‌یه‌تی هه‌مان راهه‌بوو که‌ راپه‌رین نه‌کری، چونکه‌ هه‌یچمان پێی نا‌کری، به‌لام به‌ ئیلحاحی به‌رپێز مام جه‌لال و به‌راسپاردن و نامه‌ناردن، به‌رنامه‌ی راپه‌رین گه‌لانه‌کرا، نه‌ک هه‌ولێر هه‌موو شاره‌کانی کوردستان له‌دله‌ راوکۆی و ناخۆشی دابوون، له‌ژێر پۆستالی به‌عس ده‌یان نالاند، حیزیی به‌عس زۆر به‌سام و زال بوو!

دووه‌م: هۆکاره‌کانی راپه‌رین؟

١- یه‌گه‌رتوویی حزبه‌ کوردستانیه‌کان له‌ یه‌ك به‌رده‌دا، به‌ره‌ی کوردستانی.

(١) سا‌لی ١٩٥٧ له‌ شاری کۆیه‌ له‌ دایک بووه، له‌ ١٩٧٩ ئه‌ندامی ناوچه‌ بووه له‌ خۆشناوه‌تی، ١٩٨١ لێپرسراوی ناوچه‌ی کۆیه‌ بووه. ١٩٨٢ جیگری ته‌بیبی ٩٢ی کۆیه‌ و سا‌لی ١٩٨٤ بو‌ته‌ سه‌رتیپی ئه‌م ته‌بیه‌. له‌ ١٩٨٧ دا سه‌رتیپی خا‌لخالان بووه. پارته‌زان بووه له‌ چه‌می رێزان و ناوچه‌ی که‌رکوک. پێش راپه‌رین بو‌ته‌ کارگیرێ فەرمانده‌ی گه‌شتی هه‌یزی پێشمه‌رگه‌ی کوردستان. به‌روانا‌مه‌ی بکالۆریۆسی هه‌یه له‌ بواری راگه‌یانندن. ئیستا له‌ ده‌زگه‌ی کاروباری پێشمه‌رگه‌ دێرینه‌کان کارده‌کات.

۲- لیبوردنی جاشهکان و نامه ناردن بۆ هه موو مشتتهشارهکان و په یوهندی کردن پینانهوه.

۳- بهرنامه دانان بۆ راپه رین که کۆبوونهوهی بهرهی کوردستانی کرا به ناوی کۆبوونهوهی ئه گهرهکان.

۴- لیدانى هاوپه یمانهکان له عیراق.

۵- یهک دهنگی کورد بۆ راپه رین.

۶- هیزی پینشمه رگه به گژ سوپا و جاش دا نه چى و به گژ نه من و نیستخبارات و دهزگا داپلۆسینه رهکاندا بچیت.

۷- بیزارى خه لکی عیراق به کورد و شیعه و عه رهب و که مه نه ته وایه تیه کانه وه دژ به به عس.

۸- درندایه تی به عس و زولم و زورکردنیان له خه لکی کورد و عیراق.

سینیم: ئاماده باشی هیزی پینشمه رگه ی کوردستان بهر له راپه رین؟
هیزی پینشمه رگه له هه موو دهشت و دهر و ناوچه کاندایه بوون و هیزی پارتی زانی له نزیك شار و ئوردوگاکان بوون. هه روه ها سه رکردایه تی له سه ر سنور بوو خه ریکی ئاماده کردن و خو سازدان بوون.

چواره م: بهرله راپه رین و له کاتی راپه رین پۆلی رینکخسته نکان و جه ماوه رو تاد چۆن بوو؟

۱- رینکخسته ن زۆر به هیز بوو خه لک زۆربه ی له گه ل جه لانه وه ی کورد و شوژش و پینشمه رگه بوون.

۲- جه ماسه ت و یهک دهنگی کورد و پینشمه رگه جه ماوه ری خروشانده. پۆیم درندانه بوو زولمی زۆری ده کرد.

۲- ژن و مندالیش وەك پیاو و پێشمەرگەى شاخ دەورى هەبوو.

پێنجەم: بەرنامەى راپەرین چۆن بوو؟

بەرنامە بۆ هەموو شارەکان هەبوو، هێزى پێشمەرگەى کوردستان دابەش کرابوون بەسەر دە میحوەر و هەر میحوەرەى ئەندامىکى فرماندەى و هەر پارێزگایەك ئەندامىکى مەکتەبى سیاسى بۆ داندرابوو، هەولێر جەماوەر کردى پێشمەرگە هاتە سەر حازرى و پشتیوانىکى بەهێز بوو بۆى، رزگار کردنى سلیمانى و رانیە و کۆیە پالەنەر بوو. یەکیتمى زووتر گەیشتە هەولێر حیزبەکان دواى هاتن.

شەشەم: پۆلى هێزى پێشمەرگەى کوردستان لە راپەرینی هەولێر؟

هێزى پێشمەرگەى کوردستان پەلامارى هەولێرى ئەدا، جەماوەرى خەلکى هەولێر کردى و ئەنجامى دا.

هەوتەم: نایە ئیسلامیەکان بوونیان هەبوو؟ پۆلى بزووتنەوہى

ئىسلامى چى بوو؟

حیزبە ئىسلامیەکان دەوریان نەبوو بەس بزووتنەوہ هەبوو، ئەویش هیچ پۆلىکى نەبوو وە لەبەرنامەشدا نەبوو.

هەشتەم: پیت وایە هەولێر لەچا و شارەکانى دیکەى کوردستان

دەرەنگ ئازاد کراوہ؟

هەولێر دەرەنگ رزگار نەبووہ پاش شەش پۆل لە گەل یەکەم

تروسکەى راپەرینی رانیە ئازاد کرا و جەماوەر راپەرێ و جگە لەوہش

هەموو ئىستخبارات و ئەمن لە هەولێر کۆبوو بوونەوہ!

نۆیەم: کورتەیکە دەربارەى پۆزى ئازادکردنى هەولێر؟

۱- بەگژ منزەمە داچوون، خەلک بەبەردو دارو وتاف کیشان.

۲- تا سەعات یانزە پێم وایە خاوین کرابووہ لە دەسەلاتى پزێم.

رپهرینی شاری ههولیر

۳- جه ماوه کردی و خه لک له ههولیر بهژن و منداله وه به شدار بوون.

۴- باره گای حیزبی دهست نیشان کران.

۵- خویان رانه گرت له ئاست هه ماسه تی جه ماوه ری راپه ریوی ههولیر.

۶- زیانه کان به مسوگه ری نازانم نه وه نده ده زانم شهید خه جه باوه و باوکی پیشه روی لی شهید کران.

۷- قهت خه لکی ههولیر خوشی وای به خویه وه نه بیینی بوو شاگه شکه بوون باوه شیان بو پیشمه رگه ده کرده وه.

۸- گیران و کوژران و هه لاتن و سوپا و جاش ئازاد و سه ره سه ست بوون چ بکه ن و بو کوی بچن.

دهیه م: پوژانی دوایی راپه رین چی بوویدا؟

من گه پامه وه کویه، چونکه له وی مسئول بووم، حیزبه کان باره گیان دانا خه ریکی رینکخستن و کوئرتپول کردنی خه لک بوون زۆریه ی چه که کان هیندرا بوون به لام زۆریه شی له کوپه وه که تیچوو ههروه ها به لگه نامه کانی ئه من و ئیستخبارات دهستی به سه ردا گیرا و پارێزران.

یانزه یه م: له راپه رینی شارو شارو چکه کانی کوردستاندا زۆرتین به رگری له کوی کرا؟

به رگری زۆر له راپه رین له که رکووک و کوپری و سه ری نه زمه رو هه بیته سولتان کرا.

دوانزه یه م: پیت وایه پوژانی راپه رین له کوردستان کورت بوو؟ وه بوچی؟

◆
راپەرىن كورت بوو پزىم دەستى بەسەر شارەكاندا گرتەو و
ئەمەرىكا چىراي سەوزى بۇ پى كىردىبوو.

سىيانزەيەم: ئايە چ حىزىبىك پۇلى سەرەكى بىنى وە لە راپەرىن دا؟
هېچ حىزىبىك بەقەد يەكىتى پۇلى سەرەكى نەبوو، ئىزگەي دەنگى
گەلى كوردستان بە حەماسەت و بە پەروش و راستەوخۇ بەرنامە و
هەوالەكانى پەخش دەكردو سەرگەوتن و رووداوەكانى رادەگە ياند.

چواردەھەم: ھۆيەكانى شكستى راپەرىن بەگشتى چى بوون؟

۱- پىكىردنى چىراي سەوز لە لاين ئەمەرىكا و ھاوپەيمانەكانەو بۇ
عىراق. خوارووى عىزلىقى كپ كىردو كەوتە گرتنەوھى شارەكان و
كەركوكى گرتەو.

۲- ھىزى پىشمەرگە رىك و پىك نەكرابوو پىك ھاتنەي نەبوو ھەر
چەك دار بوو لە بۆتە و پەيكەرىك رىك نەخرابوو ھەموو خەلك چەكى
پى بوو، بەلام بەرگرى نەدەكرد.

۳- عىراق زۆر بەتوانا و پىر چەك و ھەلى كۆپتەر و دەبابەي ھەبوو
بەرھەلىست نەدەكرا لە قەوارەي پىشمەرگەدا نەبوو.

۴- ھەر حىزب و گرۇپەي ھىزى چەك دارى خۆي ھەبوو يەكگرتوو
نەبوو.

۵- بەرنامەي شەپ و بەرگرى دانەنرابوو، لىپىرسراوئىكى پىشمەرگە
نەبوو ھىزەكە رىك بىخا و چەك دارەكان ئازاد بوون و خەرىكى قوتار
كردنى مائو مندال و شتى تايبەتى بوون.

۶- سام و دىندەيى پزىم ترسى لە حكومەتى بەعس خەلك لە
ئەنفال و كۆكۆژى دەترسا!

رأبهرىنى شارى ههولنر

پانزههم: سهرچاوهى چهك و تهقهمنى پيشمهركه چؤن چؤنى بوو؟ جؤرى نهوچهكانهى بهزؤرى بهكاردهاتن چى بوون؟

كؤنه چهكهكانى خؤمان بوو كورد چهكى له هىچ دهولته و ريكخراويك وهرنهگرت بوو، چهكهكانى پزؤم بوونه سهرچاوه و دهست كهوت. جؤرهكانيش بهزؤرى كلاشينكؤف و ئاربيجى و بيكهيسى و به كهميش دؤشكه بوو.

شانزههم: ههلوئىستى مستهشارهكان گهر بهكورتى پيمان بلئى چؤن بوو بهرامبهر به راپهريين؟

مشتهشارهكان به عهفووكردن دننيا بوون و خوشيان له پزؤم بيزار بوون.

دووهم: چاويىنگەوتن لەگەڵ حىكمەت محەمەد كەرىم (مەلا بەختيار)،
 سلیمانى - بارەگەى مەكتەبى رىنگخراوه ديموكراتىيەكانى (ى.ن.ك)، كانزىمىز
 (۵)ى ئىوارەى رۆژى سيشەممە، رىنگەوتى ۲۶/۱۱/۲۰۰۲:

پ/۱/ بارودۆخى كوردستان بەگشتى، بەر لە راپەرىن چۆن بوو؟
 و/ بارودۆخى كوردستان پىش راپەرىن بارودۆخىكى زۆر نا لەبار بوو،
 نا لە بارىكە لەهەيا بوو كە جەنگى عىراق و ئىران وەستا، كە جەنگى
 عىراق-ئىران وەستا، سوپاى عىراق بەهەموو تواناى خۆى هاتە سەر
 كوردستان، وە تواناى ئەنقالەكان بسەپىنى بەسەر گەلەكەمان، وە
 سىياسەتى جىنۆساید بگەينىتە دوا سلوكى خۆى لە تەفروتوناكردنى
 خەلكى كوردستان، وە دىهاتەكان كە ماونەو بەتوندى بەچەكى
 كىمىاوى بە هەموو چەكە كۆكۆرئىيەكانى كەوتە گىيانى هىزى
 پىشمەرگەى كوردستان، وە واى كرد كە بەراستى هەل و مەرجىكى
 عەسكەرى و سىياسىى ئەوتۆ بخولقنى، بەراستى دۆزەخىك بوو بۆ
 خۆى ئەو هەل و مەرجە، بزوتنەوەى چەكدارى گەلەكەمان بەهەموو
 هىزەكانىهەو تووشى شكستىيەكى گەورەهاتن، پاشە كىشەيەكى
 گەورەيان كرد، بەلام خۆش بەختانە بۆ يەكەمىن جار لە مێژوودا دواى
 گەورەترىن كارەسات دياربوو بزوتنەوەى كورد دەرسى لەهەموو
 شكستەكانى مێژوو وەرگرتبوو چۆكى بەتەواوى دانەداو بەشىوەى
 پارتىزانى درىژەى بە خەبات دا، هەتا تواناى خەبات و درىژەى خەبات
 بگەيەنیتە پۆزگارى داگیرکردنى كوێت، وە لىرە بەدواو دەرتانى
 فراواتر بۆو، ئەوساتە بوژانەو بۆ زەمىنە خۆشكردنى راپەرىن
 سازبوو.

پ/۲/ هۆکاره کانی راپهرین، بههه موو لایه نه کانیه وه، تو به شیوه یه کی گشتی بوچی ده گهرینیته وه؟

و/ من بهش به حالی خۆم هۆی سه ره کی راپهرین نه گهرینمه وه بو، بو نه وه ی که گه لی کورد وه کو گه لیککی ژێردهسته، پژی می عیراقی قبول نه بوو له کوردستانا، راسته گه لیک بووین ژێردهسته بووین، راسته گه لیک بووین پژی می عیراق حوکمی کی عه سه کهری وه شو قتی نی وه فاشیانه ره فتاری له گه ل ده کردین، به لام ناخی گه له که مان نه به زی بوو، ویزدانی گه له که مان نه به زی بوو، ووره ی گه له که مان جو شنی ده خوار بو ئه م پژی مه، بو هه لیک ده گه را، ئه م پق و کینه پیروژه ی که له هه ناوی ئه م گه له ی ئی مه که پهنگی خواردبوو به رامبه ر به داگیرکه ر بو دهره تانی ک بو هه ل و مه رجیک ده گه را که به ته قینته وه، هه ل و مه رجی داگیرکردنی کویت نه وه دهره تانه ی ره خساند، گه له که مان نه وه پقه پیروژه ی به دریزایی سالانی رابردوو پهنگی خواردبوو تیایا کو یکردبو وه بو نه وه ی بیته قینیته وه به رامبه ر به پژی م، ته قان دیه وه، وه ته قان دنه وه ی پق و قینه ی خه لک به رامبه ر به پژی م له هه ل و مه رجی داگیرکردنی کویت، نه گه ریته وه بو نه وه ی گه لیککی ژێردهسته ده سه لات ی داگیرکه ر قبول نا که، مافی سیاسی خۆی نه بی وه ربگری، چاره نووسی خۆی نه بی به ده سستی خۆی دیاری بکا، وه نه وه ش به ره و ئازادی و به ره و دیموکراتی بپوا، هه موو نه و ئاواتانه له نا و کورد بوون به هۆی نه وه ی که رابهری.

پ/۳/ پۆلی مسته شاره کان له پوودا وه کاند، ئایه پالنه ری نه ته وایه تی بوو؟ یان له بهر بهرژه ون دی تایبه تی خو گو نجان دن و به ریکردنی دۆخه که بوو؟

و/ له حەقیقەتا بەشی زۆری ئەو مستەشارانە بەهۆی جەنگی عێراق و ئێرانەوه تێوەگلابوون، نەك وەكو خیانەت لە شۆپشی كوردستان، چونكە بەشی زۆریان پێوەندیان بە شۆپشەكەوه هەبوو، (مستەشارەكان ئەلێم نەك قووت خاسەكان و مەفاریزی خاسە و ئەوانە)، ئەو مستەشارانە من ئاگادارم بەشیکی بەرچاویان پیش ئەوهی چەك هەلگرن هاتن پەرزەماندی سەرکردایەتی (ی.ن.ك) و جەنابی مام جەلال یان وەر ئەگرت، زروفێك لە جەنگی عێراق و ئێران پەیدا بوو بوو كە بەراستی خەلك لەبەردەم دوو پێیانیکا بوو، دوو پێیانی ئەوهی یان پزێم ئەيكوشت یان ئەبێ خۆی بگونجینی، شۆپشیش نەهێ ئەتوانی، (ی.ن.ك) نەهێ ئەتوانی (۱۰۰-۲۰۰) هەزار چەكدار دابین بكا، وە قیادەهێ (۱۰۰-۲۰۰) هەزار چەكدار بكا، چونكە نێمکیانەتی ئەوهمان نەبوو، لەبەر ئەوه ئەكری ئینسان سەبارەت بە مستەشارەكان، هەل و مەرجی جەنگی عێراق و ئێران بێنیتە پیشەوه زیاتر.

پ/ بەلێ كاك بەختیار مەبەستی من ئەوه بوو لەكاتی بەژداریکردن لە رووداوهكاندا، خۆ دەریازکردن بوو لەو دۆخە بەشیۆههکی كاتی؟ یان هەستیکی نەتەوایهتی پانەر بوو بۆیان كە بەژداری تیا دا بکەن؟

و/ من ئەلێم كە جەماعەتێك بە ناچاری چوو بوونە پال پزێم، بە بیگومان فرسەتێك بێتە پیشەوه، هەول دەدەن بیسەلمینن كە ئەوانە خائین نین سەبارەت بە گەلهكەیان، بگرە دیفاعیش لە گەلهكەیان ئەكەن.

پ/ كاك بەختیار سەبارەت بەوهی كە ئاماژەت پێدا، كە مستەشارەكان بەرلهوهی چەك هەلگرن و بێن بە مستەشار، پرسیان بە سەرکردایەتی (ی.ن.ك) كردووه یان هێزە سیاسیهكانی تری كوردستان، دەكری چەند نمونهیهكمان لەو مستەشارانە پێ بلێی؟

رابه‌رینی شاری هه‌ولێر

و/ وه‌نلاهی به‌شیکێ زۆری مسته‌شاره‌کانی سلێمانی نه‌و پرسه‌یان نه‌کرد، نه‌وه‌نده‌ی من نه‌زانم له‌ هه‌ولێریش نه‌هاتن پرسیان نه‌کرد، له‌ گه‌رمیانی‌ش نه‌هاتن پرسیان نه‌کرد.

پ/ مه‌به‌ستم نه‌وه‌یه نمونه‌مان نیه تا به‌ناو ناویان به‌ینی؟

و/ نه‌توانم ب‌ئیم له‌ ۸۰٪ی نه‌هاتن پرسیان نه‌کرد.

پ/ ۷/ حیزبه ئیسلامیه‌کانی نه‌وکاته‌ی کوردستان، تا چه‌ند پ‌ولیان هه‌بوو له‌ رابه‌رین دا؟

و/ خۆی تۆزیک جموجۆلی نه‌ینی هه‌ندیک له‌ ره‌وتی ئیسلامی هه‌بوو، به‌لام وه‌کو هیز له‌دوای کاره‌ساتی هه‌له‌بجه "مه‌به‌ستی کیمیا‌بارانکردنی ۱۶/۳/۱۹۸۸ هـ" بزوتنه‌وه‌ی ئیسلامی نیمچه هیزیکێ بجوکی دروستکرد، وه‌ مه‌قهراتی عه‌له‌نی له‌ ئێرانا دروست کرد، نه‌گینا له‌ کوردستانا مه‌قهراتیان نه‌بوو له‌ پ‌یش کاره‌ساتی هه‌له‌بجه و کیمیا‌باران و نه‌نفال و نه‌وانه، له‌دوای نه‌وه دووسی مه‌قه‌ریکیان هه‌بوو له‌سه‌ر سنوور، نه‌ویش له‌سنوور له‌ودوو، وه‌ که‌وتنه جموجۆل هه‌تا له‌ رابه‌رین دا نه‌وان توانیان هه‌ل بقۆزنه‌وه بو‌ نه‌وه‌ی په‌ره به‌کاره‌کانی خۆیان بده‌ن.

پ/ ۸/ واته به‌ژداری به‌رچاویان هه‌بوو له‌ رابه‌رین له‌کاتی رابه‌رین دا؟

و/ زۆر که‌م.

پ/ ۹/ پ‌ولێ رابه‌ریانندی حیزبه کوردیه‌کان، (پ‌یش رابه‌رین، له‌کاتی

رابه‌رین) دا، وه‌کو (رادییۆ و بلاوکراره) چۆن بوو؟

و/ زۆر زۆر کاریگه‌ریان بینوه، به‌تایبه‌تی ئیزگه‌ی ی.ن.ک سات به‌سان له‌گه‌ل رابه‌رین و پ‌ینوینی رابه‌رین و ناراسته‌ی رابه‌رین بوو، وه‌ نه‌ی توانی هه‌واله‌کان له‌ده‌ست و بردیکێ باشا بگه‌یه‌نی، جیهاز هه‌بوو له‌ناو

شارەکانی کوردستان، لە شاخەکان لەلای پێشمەرگەکان، جیهازی راکاڵ ھەبوو، ھەموو چارەگ سەعاتیک ھەوایی ئەگەیاندا ئیزگە، وە ئیزگە ئەو تۆنی ھەواییە بە ھەموو کوردستاندا پەخش کا، وە کاتیک کە خەلکی ھەولێر ئەو زانی کە سلیمانی راپەرێو، کە سلیمانی ئەو زانی کە رانیە راپەرێو، کە رانیە ئەو زانی فلان شار راپەرێو، ئەمە ئیتر ئەبوو بەھیزکی زۆر بەقوت، کە بەوورەیکە زیاتر درێژە بە راپەرین بدری، بەلام راپەرین ئەگەر لە دەروازە راپەرین بەرپاوبایی و شارەکانی تر بەتەنگیەو نەچووبایی و وە ھەواییان نەزانیبایی، وە بەیەکەو کاربان لەیەک نەکردبایە، ییگومان ناسان بوو بۆ پڕێم لەشوینیک بتوانی راپەرینە کە دا بمرکینیتەو.

پ ١٠ / بەلێ کاک بەختیار مەسەلەن پیش راپەرین ی.ن.ک لەرێگە ی الشارەو ھەواییەکانی بلاو دەکردهو، ئایە لەکاتی راپەرین بلاو کراو ی لەم جۆرە ھەبوو؟

و / لەکاتی راپەرین دا اعتمادی گەرە لەسەر ئیزگە دەکرا، ئیزگە پۆلی ھەموو بلاو کراو ھەوایی، بەیاننامە دەرنەچوو ئیزگە دەخویندەو، لە شارەکان بەیاننامە دەرنەچوو تەوجیھاتی نھینی دەر ئەچوو، بە پەمز ئیزگە ھەموو مەفرەزەکانی پێشمەرگە و ھەموو مەفرەزەکانی مستەشارەکان کە سەر بە یەکیتی بوون، وە ھەموو پیکستەنەکانی ناو شاری ناگادار دەکرد، ئەوانیش بەپیتی ئەو پەمزە ھەناسان بەجی بەجی کردنی نەخشەکە.

پ ١١ / ھۆکارەکانی شکستی راپەرین بەگشتی بۆچی دەگەریتەو؟

و / ھۆکارەکانی شکستی راپەرین، پیش ھەموو شتی ک ئەگەریتەو بۆ شکستی راپەرین لە خوارووی عێراق، کە لە خوارووی عێراق کە

رأبه رینی شاری ههولیر

رأبه رین شكا، حكومهتی عیراقي توانی پر تر بیته سهر كوردستان، ئەمه یهك، وه شكستی رأبه رین له خواروی عیراق وه پاشان له كوردستانیش ئەگه ریتهوه بو ئەوهی به راستی ئەمه ریکا له دواي ئەوهی عیراقي له كویت دهره پانده، شه ری راگرت، وه اتفاقي كرد له گه له حكومهتی عیراقي، كه اتفاقي كرد له گه له حكومهتی عیراقي ئەو اتفاقه ریگه ی دا به حكومهتی عیراق سوپا نالوكوڤر پی بكات، وه ههلیكوپته ریش به كار بهینی، ئەمه یه كيك له خهته رناكتریتن قه راره كان بوون كه حكومهتی عیراق فیلی له ئەمه ریکا كرد له دواي وه ستانی شه ری كویت، ئەمانه هه موو، جگه له وهش هه ندیک له ده و له تانی ئیقیمی هیزی خویان وه دۆسته كانی خویان نارده وه بو عیراق، غرب وه ئەمه ریکا وه وولاتانی عه ره بی زۆر ئەترسان له وهی بابلین هیزی ئیسلامی تر بیته و حكومهتی عیراقي بگرتنه ده ست، له به رامبه ر ئەوه وه ستا ناماده نه بوو ئیتر رأبه رین بگه ینیته سه ركه وتن.

پ/ ١٢/ كاك به ختیار نایه له كاتی رأبه رین هه یچ په یوه ندیه ك هه بوو له گه له خواروی عیراق؟

و/ په یوه ندی هه بوو له بهینی مجلسی اعلا و حیزی شیوعی و به ره ی كوردستانی و ئەگینا له گه له ئەوهی كه خه لك له خویه وه رانه په ری، فه قهت ته وجیهاتی عامی نیرگه و ئەوانه مرجه بوون.

پ/ ١٣/ به لی، ئەدی كاك به ختیار، وولاتانی زه لیز به تایبه تی ئەمه ریکا هه یچ به ئینیک ی به كورد دابوو له سه رده مه؟

و/ نه خیر، به لینی كو نكریتی به كورد نه درابوو.

پ/ ١٤/ له سه رده می رأبه رین گرن گترین كاریك ئەنجامت دابیت و جیگه ی شانازیت بی؟

و/ من گرنگترین شت کردبیتم ئەوه بوو که کورد له شکستابوو زیاتر له هیژیکى (٤٠٠) چوار سەد پینشمەرگه ییمان برد بوو بۆ ئەوهی بتوانین دیفاع له کەرکوک بکهین، بەداخیکى زۆرهوه نەمان توانى هیچ دیفاعیک بکهین، چونکه شکستهکه زۆر زۆر به لیشا و بوو، ئەوه گرنگترین ئەرک بوو پام پهراڤاند. دووهمین ئەرک ئەوه بوو له دووهمین پاپهراڤانى پاپهراڤانى خەلکى شارەکانى کوردستان ئیمه دەورى زۆرمان هەبوو بەراستى، ئیشیکى زۆریشم کرد که گەنجى کورد لەسەر سنوورەکانهوه بنیڕینهوه و پاپهراڤان بەردهوام بێت، وه لهکاتى کۆچیشا یارمەتى زۆرى ئەو خەلکه ماندا که تووشى کۆچ و نەهامەتى و برسیتى و سەرما بوو بوون.

ئینجا جگه له هەموو ئەوانه من ئەوه لێن کەسم له دواى پاپهراڤان کۆپى سیاسیم خسته ناو خەلک، یه که مین کۆپم له شه قلاوه بەست له ١٩٩١/٨/٢٠، وه دووه مین کۆپى سیاسیم له هەولێر بەست، سنیه مین کۆپى سیاسیم له سلیمانی بەست، کۆمه لێک له زاراوه و لیکدانه وه کانی ئەوکاته لەسەر پاپهراڤان، بۆ شکستى خوارد، بۆ هەلسایه وه، جهنگى سارد چى یه، چاره نووسى کورد له جهنگى سارد چى بوو، ئەمانه ئەو کۆپانه که یه که مین جار من هینامه ناو خەلک له دواى پاپهراڤان.

پ/١٥ له کۆتاییدا با پیرسین پاپهراڤان به لای تو چى دهگه یه نیت، ئەگەر بکرنیت پیناسه یه کمان بۆ بکهى؟

و/ پاپهراڤان، ریگایه کى شوپشگنیرانهى ناو شارو دینهاتى کوردستانه، نه خهباتى شاخه، نه خهباتى هیمنا نه یه، خهباتى ناوه راستى، خهباتى ناشتیانه و خهباتى شوپشگنیرانهى شاخه، هەم شوپشگنیرییهتى شاخى تیا یه، هەم پاپهراڤانى هەموو شاری تیا یه، وه ئەتوانم بلیم،

رابه‌رینی شاری هه‌ولیر

سهرکه‌وتووترین رینگای خه‌باتی چه‌وساوه‌کان و گهلانی ژێرده‌سته‌یه، له‌پیناوی ئامانجی خویان، وه‌ من باوه‌رم وایه‌ ئیتر سه‌رده‌می خه‌باتی شاخ و خه‌باتی چه‌کداری کۆتایی هات، وه‌ سه‌رده‌م سه‌رده‌می رابه‌رینی شاره‌کانی هه‌موو وولاتانی ژێرده‌سته‌و میلیه‌تانی ژێرده‌سته‌و چه‌وساوه‌کانی ژێرده‌سته‌یه.

سێهەم: چاوینگەوتن لەگەڵ (کۆسەرەت رەسول عەلى^(١))، سلێمانى - مانى
نایبەتەى خۆى، کاتژمێر (١٠)ى سەرلەبەیانى رۆژى هەینی، رێککەوتى
:٢٠٠٢/١١/٢٩

پ/١/ سەرەتا بە کورتى بارودۆخى سیاسى کوردستان بە گشتى و
بارودۆخى سیاسى هەولێر بەرلە پاپەرینى ١٩٩١ بە تاییبەتى چۆن بوو؟

(١) کۆسەرەت رەسول عەلى: لە سالى ١٩٥٢ لە گوندى (شیواشووك) ى سەر بە کۆبە
لە دایک بوو، هەر لە تەمەنى لاویتیدا بەشداری کارى سیاسى بوو و لە
ریزەکانى پ. د. ک خەباتى کردو و بەشداری شۆرشى ئەیلوولى ١٩٧٤ بوو. لە
کۆتای ١٩٧٥ دا ئەندامى کۆمەڵەى مارکسى لینینى بوو، لە ١٩٧٦ دەستەى
دامەزرێنەرى کۆمەڵەى خوێندکارانى کوردستان بوو، لە ١٩٧٧ پێشمه
زیندانى کردو و دوو چارى ئەشکەنجەیهکی زۆر بوو، بەلام ئەو پەرى خۆپاگرى
نواند، لە ١٩٨١ بەرپرسی رێکخستنه نهینیهکانى کۆمەڵەى رهنجدهرانى
کوردستان بوو لە شارى هەولێر، لە کۆنگرهى سێ یهه کۆمەڵە لە سالى ١٩٨٢
بەئەندامى سەرکردایەتى ى. ن. ک هەلبژێردرا لە سالى ١٩٨٤ بوو بە بەرپرسی
مەلەبەندى سێ تا ١٩٨٨. لە پاپەرینى ١٩٩١ وەک ئەندامى مەکتەبى سیاسى و
بەرپرسی رزگارکردنى شارى هەولێر و دەورووبەرى بوو، هەر و هەر بەرپرسی
بەرهى کوردستانى بوو. لە ١٩٩٢ بوو بە سەرۆکی حکومەتى هەرێمى کوردستان
تا ١٩٩٦، دواتریش لە ئیدارەى سلێمانى ١٩٩٦ - ٢٠٠١ سەرۆکی حکومەتى
هەرێمى کوردستان بوو، لە ٢٠٠١ بوو بە بەرپرسی دەستەى کارگیرى مەکتەبى
سیاسى لە ٢١/٦/٢٠٠٦ بوو بە جیگرى سەرۆکی هەرێمى کوردستان
ولەهەمان کاتدا جیگرى سکرتێرى گشتى ى. ن. ک، دەرچووى پەیمانگای کشت
و کالیه و تابلنى ى پیاویکی چالاک و بوێرو جەماوەرى یه. وەرگیراوه لە: (جەمال
فتح الله تەیب: بزووتنەوهى رزگاربخوازی کورد لە باشوورى کوردستان
(١٩٧٥-١٩٨٠) لیکۆلینەوهیهکی میژووی سیاسیه. تیژی دکتۆرای
بلاونەکرایهوه، لە بەشى میژووی کۆلیجى زانسته مروڤایهتیهکانى زانکۆی
سلێمانى، ٢٠٠٩).

رابه‌رینی شاری هه‌ولینر

و/ بارودۆخی کوردستان ئه‌وه‌بوو پاش ئه‌وه‌ی که ئه‌نفاله به‌دناوه‌کان ده‌ستی پینکرد له‌ سالی ١٩٨٨، کاره‌ساته‌کی گه‌وره‌بوو که به‌سه‌ر میله‌تی کورددا هات، یه‌که‌مین جاره که حکومه‌ت هاو‌لاتی خۆی ئه‌نفال بکات و به‌چه‌کی کیمیاوی لێی بدات، سه‌ره‌پای ئه‌وه‌ی که هه‌موو گونده‌کان تی‌کدر او سوتیندراو خه‌لکه‌که‌ی ئه‌نفالکرا، هینزی پینشمه‌رگه‌ش ئه‌وه‌ی که هینزه ئه‌ساسیه‌که بوو گه‌رایه‌وه سه‌ر سنوره‌کان و به‌شیکیشی به‌شیوه‌ی پارتیزانی مانه‌وه.

ئه‌وی پۆژی ئه‌گه‌ر مقارنه‌ی بکه‌ی به‌شۆرشی ئه‌یلول له‌سالی ١٩٧٥ که شۆرش تی‌کچوو، سالی ١٩٨٨ کاره‌ساته‌که زۆر قورستر بوو، چونکه هه‌یج دینه‌اتیکێ کوردستان نه‌ما بوو، حکومه‌تی عێراقی پشتیوانیه‌کی گه‌وره‌ی هه‌بوو له‌لایه‌ن ده‌وله‌ته‌کانی جیهانه‌وه، له‌لایه‌ن ده‌وله‌ته‌کانی مه‌نطیقه‌وه، هینزیکێ سه‌ربازی زۆر گه‌وره‌و به‌هینزی هه‌بوو، که (٤٠) فرقه‌ عه‌سکه‌ر بوون، زیاتر له‌ (٣٧٠) فوجی خفیفه‌ بوو، وه‌ به‌هه‌زاران ده‌بابه‌و تانک و توپخانه‌ی هه‌بوو، به‌لام خه‌لکی کوردستان ئیراده‌یه‌کی به‌قوه‌تی هه‌بوو له‌نیوان لایه‌نه‌ سیاسیه‌کان به‌تایبه‌تیش (ی.ن.ک)، که هه‌موو خه‌لکی کوردستان ده‌زاننیت که هینزه‌کانی (ی.ن.ک) چه‌نده به‌هینزو به‌توانا بوون، چ له‌کاتی ئه‌نفاله‌کان و چ له‌پینش ئه‌نفاله‌کاندا له‌سالی هه‌شتاکاندا، که گه‌وره‌ترین عملیات کرابی له‌ میژووی بزوتنه‌وه‌ی پزگاریخوازی خه‌لکی کوردستان، ئه‌وه‌بوو له‌ شۆرشی نوینی گه‌له‌که‌مان به‌قیاده‌ی (ی.ن.ک) تو‌مارکرایه. هه‌یج کاتیک ئه‌وه‌نه‌بوو که مه‌سه‌له‌ن شارو شاروچکه‌کان بگه‌ڕیت و عملیاتی گه‌وره‌ بکرنیت، ئیمه له‌یه‌ک عملیه‌ی گه‌وره‌دا که سه‌ری ره‌شمان گرت قه‌صری صیفی صدام بوو (مقری اقامه‌ی صدام بوو که هاوینان ده‌هاته‌وی)، (٢٥٠٠) دوو

هەزارو پینچ سەد کلانشیکۆفمان گرت، ئەوەبوو کە ئەنفالەکان کران و هیزەکان چوونەووە سەر سنوور، بەلام بەرەوی کوردستانی هەبوو، تەنسیق هەبوو لەبەینی هەموو لایەنە سیاسییەکان، بڕیاری مفاوومە درا بەهەموو شیوەیەک.

ئەوەبوو ئێمە بەشیکی زۆری لەپیشمەرگەکانی خۆمان ناردەووە خواری، کە هاتنەووە هەندیکیان چوونەووە ناوشارەکان و تەسلیم بوونەووە، لەوانە (هیزی) شانەیی چەکارمان دروستکرد بەناوی (بروسک) و بەناوی (هیرش) و بە ئەنواعی ناو. ئەوانە معنویاتیان بەرزبوو پیشمەرگایەتیان کردبوو، وە تەنظیماتیشمان باش بوو لەهەموو شارو شارۆچکەکاندا، لە بەغدا هەمان بوو لە هەولێر لە سلیمانی لە دەوک لە کەرکوک لەهەموو شاروچکەکان و ئوردوگاگان، خۆشمان بە بەردەوامی جیهازمان هەبوو لەخوارەووە پەيوەندیان پێوەدەکردن، هەندەک لە کادیرەکانی خۆشمان ناردە خواری کە بچنەووە سەرپەرشتی ریکخستنی ناوشارەکان بکەن بەشیوەیەکی نەینی کادیری بەتوانامان نارد.

ئەوەبوو ئەو وەزەعە بەردەوام بوو هەتا صدام کویتی داگیرکرد، کە صدام کویتی داگیرکرد، دەرگایەکی گەورە لە بزوتنەووی پزگاریخوازی گەلی کورد کرایەووە، وە پژیعی عێراق کە پژیعی مفرور بوو، صدام پیاویکی دیکتاتۆری بی رەحم بوو، ئەوە بوو هەموو دنیا کەوتە دژی صدام، کە کەوتنە دژی صدام، ئەمە زانیمان ئەوجارە دەبی شتەک بکەین و ئەو فرسەتە استغلال بکەین، ئەوەبوو ئەمە پەيوەندیان کردەووە بەهەموو ریکخستنهکانی خۆمان، لە هەموو شارەک لەهەموو شاروچکەک لەهەموو دییەک مفاڕیزی بچوک بچوکمان دروستکرد،

گۇتمان بۇ كاتى پىئويست كە لەكاتىكدا كە دەولتە ھاوپەيما نەكان لە
عيراقياندا، يان عيراقيان دەر كىرد لە كوئىت، يان ويستيان صدام
بروخينن، ئەمە خۇمان بتوانين شارەكانى خۇمان بە كىركوكيشەو
نازاد بىكەين.

ئەو ھەبوو لەبۇ ھەموو پارىزگا يەك ليژنە يەك دانرا، بۇئەو ھى
سەپەر شتى نازاد كىردنى بىكات بە ھەموو ئۇردوگا و ناحيە و شتەكانى،
لەبۇ سىلېمانى كاك فەرەيدون عەبدولقادر دانرا، لەبۇ كىركوك كاك ملازم
عومەر دانرا، لەبۇ ھەولير ئەمن (كۆسرەت رەسول عەلى) دانرام، لەبۇ
دەو كىش مامۇستا نازم دانرا. ئەو ھەبوو ھاتىنە خوارى، كە لەعيراق درا
و ەزغ لەشیرازەى خۇى تىكچوو، كە تىكچوو ئەمە پىشمەرگەكانى خۇمان
لە ھەموو ئۇردوگا و شارەكاندا ووریا بوونەو ھەو گورج و گۆل كىردەو ھەو،
خۇشمان ئەو ھەبوو كە مفا ریزەكانى كە ھەمان بوو لە پىشمەرگە
دیرینەكان لەمنطقەى دۇرى شاورى و لە رانىە لە (۵) ى مانگى (۳) ى
۱۹۹۱ لەویندەرى مشكىلە يەكى بچوك لەناوبازار پوویدا بوو، ئەو ھەبوو
قۇستیانەو ھەو پەلامارى دام و دەزگاكانى حكومە تياندا لەشارى رانىە،
بەقيادەى شەھید عەلى نەبى و عەلى مام رەسول و وەچەندىن كۆنە
فەرماندەى تىرى پىشمەرگە و تىنظىماتەكانمان، ئەمە خۇشمان
جیهازەكمان ھەبوو لەویندەرى، ناردمانە خوارى تا استفادەى ئى بىكەن،
ھەوالى داینى كە مەسەلەكە تەقىەو ھەو، كە تەقىەو ھەو، ئەو ھەبوو پۇژى
دووم ئەمە بەرىكەوتىن لە بەينى خۇمان كە مقرمان لە زەلى بوو،
لەبەينى خۇمان و قەلادزى معسكىرى ئى بوو، لەمنطقەى سونى و قەبرى
عوسمان و لەخوار چىاي مامەندەو ھەو پەلامارى دراو ناوچە ھەو نازادكرا،
و ە برادەرانى خۇمان سيارەيان لەبۇناردىن لە رانىەو ھەو، ئەوانەى كە

پەيوەندىمان پىيانەوہ ھەبوو، ئەمە ھاتىنە رانىيە، كە ھاتىنە رانىيە خەلكەكە زۆر زۆر خۆشحال بوون، پىشوازىيەكى گەرميان لىكردين بەچەپلەو چەپلە رىزان و ھەل ھەلەوہ.

كە ھاتىنە رانىيە كۆبۆنەوہ يەكمان كرد، شەويك لەویندەر بووین، سبەينىكە چووین ھیزەكانى خۆمان كرد بەدوو بەشەوہ، كردمانە دوو بەش، بەشەكى لەبۆنەوہى كۆيە نازاد بكو و بەشەكەى تىرىش شەقلۆوہ، لەبەرئەوہى شەقلۆوہ موقەكەى مەمى ھەبوو مقرى ليوا بوو، (۲) فرقەى قواتى فيلقى (۵) لەسەرەوہبوو، يەكيان لە (برسلین) بوو، يەكيان لە (سیدەكان) بوو، يەكيان لە (سپيلك) بوو، گوتمان ئەو سى فرقەيە لە فەيلەق دابىرىن كە فەيلەق لە ھەوليرە، ئەوہبوو ھاتىن، ئەمە خۆمان پىشمەرگەكانى خۆمان بە ھاوكارى ھەندەك شارەزاو پىشمەرگەكانى كە تنظيماتى كە ھەمان بوون لە گوندى كاوانيان، شەقلۆوہمان بەشەپ نازاد كرد، يعنى شەقلۆوہ كە پۆژى (۸)ى مانگ (مەبەست لىيى ۱۹۹۱/۳/۸) نازادمان كرد، ھىچ راپەرىن و شت نەبوو لە ویندەرى كە شەقلۆوہمان نازادكرد، جوابمان نارد لەبۆ برانەرانى خۆمان پىشمەرگە كۆنەكان لە تنظيماتى ناوشار، ئەو سەردەمە مسنولى رىكخستنى ناو ھەولير (مەلا قادر) بوو براى شەھيد (عەبدولرەزاق)، ئىستا ئەندامى مەكتەبى پەيوەندىيەكانى دەرەوہيە (مەبەستى كاتى ئەنجامدانى ئەو چاوپىكەوتنەيە)، مەلا قادر لەناوہەولير مسنولى رىكخستنى مەبوو (ى.ن.ك).

ئىمە لەدوو مەلا قادر مان نارد، ھات لەگەل چەند پىشمەرگەيەكى تر، يەك لەوانە لەبىرم بى (بەختيار كاوانى كە بەخەمان پى دەگۆت)، قسەم لەگەل كردن، گۆتم ئەنگۆ برۆنەوہ، ھەندەك چەكىشمان گرتبوو،

رابه‌رینی شاری هه‌ولیر

ئهو چه‌كانه‌م داپیانیان له شه‌قلاره گۆتم باچه‌كتان زیاتر بیی، برۆنه‌وه كه برقیه‌م لۆكردن (له باوكی ریناسه‌وه له بۆ گشت شانە چه‌كداره‌كانی بروسك تكایه ده‌ست به‌كاربن)، ئه‌نگۆ ده‌ست به‌كاربن. پۆژی ۹ ی مانگ (۱۹۹۱/۳/۹) مصیف گیارا هیزه‌كه‌شم له شه‌قلاره كرده دوو به‌شه‌وه، به‌شینیکیانم به‌شینیکیانم له بۆ شپیلک و لای حهریرو سه‌ره‌وه....

پ/۲/ ببوره كه قسه‌كانت ده‌پریم، ئایه تو پیت و تیبون كه له چ كاتیكدا ئهو بروسكه‌یه‌ی كه‌دات نابوو بۆیان پیانیان راده‌گه‌یه‌نی، واته كاته‌كه‌ت بۆیان دیاری كردبوو؟

و/ مه‌به‌ستم بوو كه ئه‌مه زۆر له هه‌ولیر نزیك بكه‌ینه‌وه، ئه‌وكاته ئه‌وان یعنی ده‌ست به‌كاربن، چونكه له (۲ و ۴) ی مانگ ئه‌وان ویستیان ده‌ست به‌كاربن، به‌لام هه‌نده‌ك مه‌فرزه‌ خاسه‌ و پیاوی خراپی سه‌ر به‌ پژیتم ئی یان دان و چه‌ند كه‌سینیکیان شه‌هید كرد، بۆیه پیانیان نه‌كرا.

پ/۳/ واته دواى ئازادكردنى شه‌قلاره‌وه ده‌ورویه‌ری به‌رنامه‌یه‌كی تایبته هه‌بوو بۆ گرتنی هه‌ولیر؟

و/ به‌ئێ، به‌رنامه هه‌بوو، به‌رنامه‌كه ئه‌وه‌بوو كه باسم كرد، كاتیك كه براده‌رانی خو‌مان، مه‌لا قادرو به‌خه (مه‌به‌ست لێی به‌ختیار كاوانی ه) و چه‌ند براده‌ریكی تر هاتن بۆ شه‌قلاره‌وه چه‌كم دانێ، ئهو چه‌كه زیادانه‌ی كه‌هه‌مان بوو دامنی و وتم ببه‌ن بۆ ناو هه‌ولیر، وه ئه‌مه پۆژی (۱۰) ی مانگ دین هه‌ولیر ده‌گرن، به‌لام ئه‌من خو‌م حه‌زم كرد بیخه‌مه (۱۱) ی مانگ (واته ۱۱/۳/۱۹۹۱)، له‌به‌رئه‌وه‌ی (۱۱) ی مانگ پۆژی به‌یانی ۱۱ ی بازار بوو، چونكه به‌یانیکی میژوویی بوو كه حكومه‌تی عێراقی اعترافی به‌ حوكمی زاتی كرد بۆ كوردستان، له‌به‌رئه‌وه‌ش خسته‌مه (۱۱) ی مانگ،

دەننا دەمان تۋانى (۱۰)ى مانگىش ھەولنر بگرين، بەلام ووتم لەو پۇژەدا ھەولنر دەگرين كە ئەو پۇژەى ئەو بەيانەى تىدا دەرچوۋە. ھىزەكانىش ھىزى اساسى (ى.ن.ك) بوو، ھەرچەندە ھەندىك مفارىزى بچوك بچوكى لايەنە سىياسىيەكانى دىكەى كوردستانىشى بەگەر كەوتبوو، ئەگىنا ئەوى تر اعتمادمان لەسەر خەلك بوو. ئەو ھەبوو كە ھىزەكانمان لە شەقلاۋە كرده دوو بەش، بەشىكى لە بۇ ھەرىرو سىپىك و ئەو ناۋە، ئەو شەۋە لە شەقلاۋە تەقريبەن (۱۰۰) كاغەزم زىاتر نووسى، لە بۇ ھەموو سەرۆك ھەشیرەتەكان، پىشترىش نامەمان لە بۇ ئاردا بوون لەسەر ھەو لە زەلى ۋە لە بۇ ھەموو سەرۆك ھەشیرەتەكان، كە بۇمان نوسىبوون ئىمە ھاتووينەتە منطىقەكە و تەاون بكەن، لەوانەش، لۇ: (حسىن ئاغای سەرچىيا و عومەر ئاغاو مەھمەد قادر ئاغای ھەركى و ئەھمەد لاوكوو كەرىم خانى برادۆست و قادر بەگى برادۆست، ھەر ھەا ھەشیرەتەكانى تىرى ئەو ناۋچەيە، لە بۇ ھەموویان نامەم نووسى.

ئەو ھەبوو ئەمە ھاتىن پۇژى (۱۰)ى مانگ لە مصىف بووین، مصىف گىراو كۆپى گىراو لەسەر ھەو سىپىك گىراو بىخەم گىراو پاشان وورده وورده ھەمووى ئازاد بوو، ئەمەش ئۆردوگای بەستۆرە لەویندەرىكە كە ھاتىنە ویندەرى قەصفىكى زۇرمان لەسەر بوو، قەصفەكە لەخانزادەۋە قەصفىان دەكردىن ونەیان دەھىشت ھىزەكانمان بەرەو ھەولنر بى، پۇژى ۱۰-۱۱ى مانگ ئىۋارەكەى ئەمن ھاتمە خوارى قەصفىان زۇر كردين، ئەمن كاك (بورھانى سەعید صوفى)م نارد، گۆتم بپۇ لەلای پىشتەۋە بەناۋى چەكدارەكانى (شىمەى ھاپون) كە ئىستا لای (مەلا ئۆمەرن)، بپۇ بلى ئىمە جماعەتى وانىن، تازە تارىك داھاتبوو، ئەو

تۆپ و عەسكەرانەى كە رىنگايان گرتىه، دەرگاي رىنگاكە نەكرىتەوہ نىمە ناتوانىن بىرۆين بە سيارەو بەپىش نابى، لەبەرئەوہ بىرۆ بيان هينەو بەناوى ئەوانەوہ "واتە چەكدارەكانى شىمەى ھارون" بىرۆلايان، ئەویش چوو، ووتبووى من جماعەتى (بەھرامى شىمەى ھارونم)، ئەوانىش گوتبووىان فەرموو، چوو بوو كە گەيشتبووہ ناويان، ووتبووى چەكەكانتان دانىن. كاتىكمان زانى بورھان "واتە بورھانى سەعيد صوفى" ئەو تۆپ و جىب و سەربازانەى كە لەوى بوون ھەموويانى ھىناو كە ھىنانى، لەويندەر ھىزەكانمان كرد بە دوو بەش:

بورھانمان نارد لە بو بەرانەتى و ئەوہى باقىەكەى تىرىش لە بو ئۆردووكاي كەلەكى ياسىن ناغا و ئۆردووكاي بەرحوشتر و جەژنىكان و بحرەو گۆتمان بەرانەتى بگرەو رىي موصل بگرن، ھىزەكانى تىرىش كە بورھان سەعيد صوفى تۆپ و جەخانەكەى ھىنا ئىوارەكەى، من بروسكەكەم لىدا، "لەباوكى رىناسەوہ بو گشت شانە چەكدارەكانى بروسك، تكايە دەست بەكارىن"، ئەوہبوو ئەمە خۇمان گەيشتىنە ناو ھەولير، وە ھەموو شانە چەكدارەكان لە كاترئىمىر (٦)ى سبەينى دەست بەكاربوون، ئەمەش كاترئىمىر (٦،٣٠) يان (٧) گەيشتىنە (دواجن) و كە نزىكەى (٥-٦) دەبابەى لىبوو، ئەو دەبابانە تىك شكىندران، وە نىمە داخلى ناو ھەولير بووين، كە داخلى ناو ھەولير بووين، بووين بە دوو رەتل، ئەمن خۆم چوومە لاي سەر (فەيلەق)، فەيلەقى (٥) و مجلسى تشرىعى و تنفىزى و منظمەى استخباراتى شىمالى (شەھىد عەبدولرەزاق) مان نارەدە سەريان و گۆتمان ئەنگۆ بىرۆن ئەو جىگايانە بگرن، ئەوہبوو لۆ كاترئىمىر (٣،٣٠) خەلكى ھەولير زۆر قارەمانانە بە ژن و بە پياوو بە ھەموو چىن و تويزە جياوازەكان، سياسىي و غير

سیاسىي بەشداريان كىرد لە پىزگاركردىنى هەولپىر، وه هەوئىنى پىزگاركردىنى هەولپىر پىشمەرگەكانى (ى.ن.ك) بوو، شانە چەكدارهكانى (بروسك) بوو.

پ/٤/ ئايە پۆلى مستەشارەكان لە راپەرپىندا، بەهۆى پالنهەرى نەتەوايەتى بوو، يان لۆ خۆگونجاندىن بوو بە تىپەرپوون لەگەل پروداوهكاندا؟

و/ خۆى يەكەمىيان بارودۆخە موضوعيەكە بوو، يەعنى ئەوان پىنيان وابوو كە صدام نامىنى و تەواو بووه، وه زەختى جەماورەيش ئەوهنده زۆر بوو نەيان توانى خۆيان لەبەر ئەو شەپۆلە بگرن، ناچار بوون بەلای شوپرش و بەلای جەماورە داهاتن.

پ/٥/ حىزبە ئىسلاميەكانى ئەوكاتەى كوردستان كە بوونيان هەبوو، تا چەند پۆليان هەبوو لە راپەرپىن؟

و/ وه ئلاهمى دەتوانم بلىم دايەمۆو محركى راپەرپىن، شانە چەكدارهكان و پىكخستنهكانى (ى.ن.ك) بوو، چونكە ئەو سەردەمە مفاىزى پارتىزانى بەس يەكىتى مابوو لەخوارەوه، هىچ حىزبىكى سياسىي يان حىزبىكى غير ئىسلامى يان ئىسلامى يان عەلمانى و هىچ كەسىكى تىرو لايەنە سياسىيەكانيش، هىچ يەكىيان مفاىزى پارتىزانىان نەبوو، ئەمە مەلا سلىمان و ئەوان لەخوارەوه بوون، پىشتەر شەهيد هاشم وان شەهيد بوون، دواتر كاك رىباز عەبدوللا لەوئىندەرى لەو ناوهبوو، دوايە پارتىزانەكانمان (حەسەن نىرۆى) شەهيد حەسەن لە ناوچەى بادىنان بوو، دوايى لەخوارەوه لەولاوه عوسمانى حاجى مەحمود بوو، شەهيد حەمە رەش بوو، مەحمود سەنگاوى بوو، ئەوانە هەموو لە پارتىزانەكانى گەرميان بوون، شەهيد (غەرىب هەلەدنى) مان

رأپهړینی شاری ههولیر

له شاریاژیر بوو، نهوه جگه لهوهی لهو (۳) سالهی (پیش راپهړین) که نهنفالیش دهستی پیکردوو که گهراینهوه سهر سنورهکانیش پیشمه رگه مان هر له خوارهوه هه بوو، رنکخستنه کانیشمان به بردهوامی بهریدیان له بو دهناردین و نیش و کارهکان رنک و پیک بوو. بویه لاینه سیاسیهکان (نیسلامی) نه گهر ههش بووبی بهتاکو تهرابووه، واته نهوه نه بووه بههیزنکی گورهوه به شداریان کردبی (له راپهړیندا).

پ۶/ پوژی ۱۱ی نازار، پوژی راپهړینی ههولیر، هیچ شویننکی ناو شار بهتایبهت دهست نیشانکراوو که یه که مجار هه لمه تی بکریته سهر و نازاد بکریته؟

نیمه دیاریمان کردبوو که لیهک کات و ساتدا له هه موو شوینهکان دهست پی بکن، له هه موو مخفرهکان و له هه موو باره گاکانی حیزبی به عس بدن و له هه موو شوینهکانیانا، بهتایبهتی که دهستی پیکرد زورتر (مخفري نیسکان و مخفري لای به نزنخانهی کون و نهو ناوه زوتر نازاد بوون له گهل فرقهی فاروق).

چونکه خوت دهزانی چهندين مقراتی حیزبی به عس هه بوو، له ههولیر (شوعبهیان هه بوو، فرقهیان هه بوو، فرعیان هه بوو). ههولیر مه رکهزنیکی گورهی به عس بوو، به حوکمی نهوهی که مرکزی حوکمی ذاتی کارتونی بوو، مرکزی فهیلهقی (۵) بوو، مرکزی استخباراتی شمالي بوو، مرکزی زوربهی کادیره خراپهکانی به عسی خه لنکی شارهکانی دیکه ی عیراق له ههولیر خریان کردبوونهوه.

پ۷/ ههستی جهماوهری شورشگیر له کاتی راپهړین دهتوانی چون ههلی سهنگینی؟

و/ ئەوەی دەلێن جەماوەر، بەژیانی خۆم نەم بینێوه که خەلک بە ژنو پیاویهوه ئازاو مزەحی و فیداکاریی له بۆ ئەوەی که ئەو شارە پزگاریی. بەبی قەیدو شەرت ژنو پیاوو مندال و هەمووی که ئیمەیان بینی هاتنە دەری، که شەر بوو، هەلیکۆپتەر ناو شاری قصف دەکرد، قەلاتی قصف دەکرد، بەتۆپ لێیان دەداین، بەهەموو شتەک، بەلام خەلک وودە ی زۆر بەرز بوو.

پ/ ٨/ ناستی بەرەنگاریبوونەوهی دوژمن چۆن بوو؟

و/ ئاخەر، ناستی بەرەنگاریبوونەوهی دوژمن له فەیلەقی (٥) هەندەک مفاوهمەیان کرد هەتا کاتژمێر (٣)، چونکه قاعد فەیلەق هەلات لەویندەری که لەگەل پارێزگاری هەولێرو ئەوانە لەویندەری کۆ ببوونەوه، منظومە ی استخباراتی شمالیش مفاوهمەیان کرد هەتا کاتژمێر (٤)، ئەوانەش لەبەرئەوهبوو خەلکانی پله بەرزی مخابرات بوون و دەوریان گیرابوو، دەیانزانی هەر دەکوژدین لۆیه مفاوهمەیان کرد، ئەگەر نا هینزی جەماوەرو قووتی خەلک و پیشمەرگەو ریکخستنهکان وەها تیکه لآو بوو بوو ئەوی پۆژی وەک پۆژی حەشر بوو.

پ/ ٩/ ئە ی گەر بزانی زیانەکانی هەردوولا، بەتایبەتی له هینزی پیشمەرگەو حکومەتی عێراقی و ئەو شەهیدانەش کامانەبوون که شەهید بوون؟

و/ وەلآ ئەمن پیم وایه زیانی حکومەت خەلکیکی زۆریان ئی کوزرا له استخبارات و له ئەمن، چونکه خەلکەکه زۆر قی لەوانە دەبۆوه، ئەوانی تر بەشیکیان وەک قاعد فەیلەق و پارێزگار رایان کرد، وە بەشی زۆری له استخبارات خەلگیان ئی کوزرا، ناوەکانیانم لەبیرنیه، بەلام

رابه‌رینی شاری هه‌ولیر

خه‌لکی مه‌ده‌نیش، هاو‌لاتیش به‌هۆی قصفی ته‌یاره و هه‌لیکۆپته‌رو
تۆپخانه‌ی پزّیم، شه‌هید بوون، به‌لام ئەمه ئەوه‌ی له‌گه‌لمان بوون له
پیشمه‌رگه‌کان به‌شه‌کی زۆریان سه‌لامه‌ت بوون، که‌میان ئی شه‌هید
بوون.

پ ۱۰ / چ که‌سێکتان که زۆر دیار بوویت له‌ پزگارکردنی هه‌ولیر
شه‌هید بوویت؟

و / شه‌هیدی ئەوها دیارمان نه‌بوو له‌ پزگارکردنی هه‌ولیر، چونکه
مسئوله‌کان که‌سیان ئی شه‌هید نه‌بوو.

پ ۱۱ / چاره‌نووسی پیاوانی پزّیم، هه‌موو ئەوانه‌ی که ده‌گیران هه‌ر
کوشتن بوو؟

و / نه‌خیر، ئەمه له‌پیش ئەوه‌ی که‌بیینه‌ خواری کۆبوونه‌وه‌کمان کرد
له‌گه‌ل به‌ره‌ی کوردستانی، بریارماندا که ئەو چاره‌ کورد و کورد یه‌کتری
نه‌کوژی، داوامان کرد بریاری ئی بده‌ین، ناویشی نه‌نین لیبووردن،
به‌لکو بریارماندا به‌ ناشت بوونه‌وه‌ی گشتی، واته‌ بریاری ناشت
بوونه‌وه‌ی گشتیمان دا له‌گه‌ل هه‌موو ئەو که‌سانه‌ی که کوردن له‌گه‌ل
پزّیم هاو‌کاریان کردووه، پاش ئەوه به‌س بیت و بگه‌رینه‌وه‌ ریزی گه‌ل و
ریزی شوپش و که‌سیشیان نه‌کوژین. پیس ترین زه‌لامیان که (ته‌حسین
شاوه‌یس) بوو مابۆوه، که بکوژی (شه‌هید مامه‌ ریشه) و (شه‌هید
سیروان تاله‌بانی) و ئەوانه‌ بوو. وه ئەو پۆژه خه‌لک بیری له‌ تۆنه
سه‌ندنه‌وه نه‌ده‌کرده‌وه، بیری له‌وه ده‌کرده‌وه که میلیله‌ته‌که‌ی پزگاربی،
ئهمه‌ش وا خه‌لکه‌که‌مان گۆش کردبوو، وه هه‌تا خلافت له‌به‌ینی هیچ
لایه‌ن و پارته‌کی سیاسی کوردستان نه‌بی.

ئەمەن نەمۇنەكت لۇ باس بىكەم، مەفرەزەكى (پارتى) لەگەل مەبوو، (جەمال مۆرتكە) پارتى بوو، پىشتىرىش كە ئەمەن دەم ناسى كە لەسنوورى ناوچەى مەئبەندى مەبوو(مەئبەندى ۳ى ھەولن)، ئەمە كە پەلامارى مخفرى تەيراوہماندا، فېشەكىكى زۆر بوو بەپرومان دەھات، ئەو (واتە جەمال مۆرتكە) غارى داو ھاتە تەنىشتەم، گۆتى راوہستە دېمە پىشت با فېشەكەكان بەمەن بىكەوى بەتوو نەكەوى، ئەو دەمە ئەوھا بوو، واتە پوھىتەى ھاوكارى لەبەىنى بەرەى كوردستانى و لەبەىنى پىشمەرگەكان ھەبوو. واتە ئەو جىاوازىەى نەبوو(مەبەستى لە جەمال مۆرتكەىە) لەگەل شەھىد (فاروق) وان كە لەگەل مە بوون، ئەویش خۆى ھەروا حساب دەكرد، پىشتى مەنى را دەكىشا دەىگۆت (مەبەستى لە جەمال مۆرتكەىە) فېشەكت با بەر نەكەوى، كە فېشەكمان بوو بەپرو دەھات.

پ۱۲/ ئەى پۆلى راگەياندى حىزبە كوردىيەكان، پىش پاپەرىن و لەكاتى پاپەرىن، بەتايبەتى رادىوكانىان چۆن بوو؟
 و/ دەتوانم بلىم (رادىوى دەنگى گەلى كوردستان) پۆلىكى زۆر زۆر گەورەى ھەبوو، لە جۆشدان و خروشاندى جەماوەر، لە جۆشدانى پىشمەرگە بۆ بەرزكردنەوہى پوھىتەى خەلك و پىشمەرگە، كە رادىوكانى تىرىش پۆلىان ھەبوو، بەلام ھەر رادىوى دەنگى گەلى كوردستان خەلك گوىى ئى دەگرت. ئەو سەردەمە تەلەفزیون نەبوو" مەبەستى تەلەفزیونى حىزبىە لە شاخ"، پۆرنامەش نەدەگەىشت، بەلام رادىوى دەنگى گەلى كوردستان بەراستى پۆلىكى كارىگەرى ھەبوو لە جۆشدان و خروشاندى جەماوەر و سەركەوتنى ھىزى پىشمەرگە.

رابعه رینی شاری ههولیر

پ ۱۲ / نهی گرنگترین کاریک لهو سهردهمه که نهنجامت داییت و
جینگای شانازیت بیت، چی بووه؟

و / نهو سهردهمه که ههولیرمان نازادکرد نهوه من مسئولی بووم،
دوایی که وهک باسم کردو گوتم کاک ملازم عومهر دانرابوو که کهرکوک
نازادبکه، بهلام نیشهکهیان نهکرا، چونکه هیزیکی زوری لی کوکرا بووه،
نیمه بریارماندا لهسی لاوه پهلاماری کهرکوک بدهین، کاک ملازم عومهر و
ئهوان له (قهره ههنجیر)، کاک فهرهیدون له (توز خورماتو)، نیمهش له
(پردی و دوسهوه) پهلاماری بدهین.

ئهوکاته کاک نهوشیروان جینگری سکریتی گشتی ی.ن.ک بوو، نهو
سهرپهرشتی ههموو یهکیتی دهکرد، نهو لهگهله من بوو له قولی ههولیر،
چووین کوپونه وهمان کرد لهگهله ملازم عومهر و ئهوان له قهره ههنجیر
حازرین که پهلاماری شاری کهرکوک بدهن، گوئیان باشه.

نهو پوژهی که دیاریمان کردبوو پی یان نهکرا، وه کاک فهرهیدون و
ئهوانیش نهیان توانی، چونکه (مجاهدین) "مه بهستی مواهدینی
خهلقى ئیرانه" شهریان کردبوو، نهمه چووین که (۵۰۰) کهسمان
خسته ناو کهرکوکوه، وه شهر دهستی پیکرد بهبی بهریابونی راپهرین،
چونکه خهلهک نهی دهتوانی بیتهدرهوه، وه خهلهکی ناو کهرکوک
کوردهکان ههموویان زیندانی کرابون پیشتر، نهوهبوو که نهمه نهو
(۵۰۰) کهسهمان که (رحیماوا) مان نازادکرد هر چوار دهوریشیان
گیرابوو، ناچار نیمه شهوی هیرشمان کرد لو سهر نهو ره بیانهی (سهر
پهلی سیکانیان) و نهو شوینهمان ههموو گرت، وه هیزهکانمان لهگهله
هیزی ناوهند تیکهله کردهوه، وه نهو ره تلهی مه که شهریکه و بارهگای
عهلی حهسن مهجید (عهلی کیمیاوی) و ههموو شوینهکانمان گرت...

ئەو پۆژەى كە چوومە ناو كەركوك بەخۆشتەين پۆژو بە گەورەترين شانازى دەزانم لە بۆ خۆم و لە بۆ بنەمالەكەم و لە بۆ ى.ن.ك، كە هەموومان پۆلى كاريگەرمان هەبوو لە پزگارکردنى كەركوك.

ئەو سەردەمە كاك نەوشىروان كە لەكەلى سىنكەنيان لەسەر بەرزاييەك جيهازمان نەبوو پەيوەندى پێوە بكەين، شەهيد فاروق مان دەنارد ئەو هەردەيگۆت ئەتوو شەهيد نەبى مشكىلە نيە، ئەو هەبوو كاتژمير (٨) ى شەوى ناردم لە بارەگای عەلى حەسەن مەجيد بووين كاك نەوشىروان هات، ووتارىكى داو گۆتى: ئێو دەبى كورد هەموو شانازيتان پێوەبكات بۆ يەكەمەين جارە كەركوك پزگار دەكرى، وە ئێو شە پۆلى كاريگەرتان هەبوو لە پزگارکردنى كەركوك. ئەوجا ئەو پۆژە ئينسان بەناچارى فرميسكى دەهاتە خواری، كە ببينين كەركوك كە ئيمە خەونمان پێوە دەبينى، ئەو هەبوو بە كوردستانەو پزگارمان كرد.

پ١٤ / جۆرى ئەو چەكانەى كە بەكارتان دينا چى بوون؟

و / ئەمە كە يەكەمەين جارى هاتين هەر چەكەكانى خۆمان پى بوو، ئارەبى جى و هاوون و شتى وا، بەلام كە شارەكانمان گرت چەند چەكى گەورە كەوتە دەستمان وەكو تۆپى گەورە و دۆشكە و دەبابە و ... تاد، هەموو ئەو جۆرە چەكانەى چى حكومەتى عىراقى هەبوو، بەجوانى كەوتە دەستمان.

پ١٥ / مەبەستيشم ئەو هەبوو ئايە وولاتانى دراوسى يارمەتى كوردى

دا لەم پووەو؟

و / نانا، هيچ يارمەتیهكيان نەداين.

پ١٦ / چالاکيه كانى پيشمەرگەو ريكخستنەكان پيش راپەرين چى

بوون لە هەولير؟

و/ خوئی ئەمن کاتی خوئی مەسنووی پێکخستنی یەکیستی بووم لە ههولیر هەتا ساڵی ۱۹۸۳-۱۹۸۴، کە لەسەر داوای یەکیستی چوومه دەری لە کۆنفرانسی (۳)ی کۆمهله بوومه ئەندامی سەرکردایەتی و داوایان لێکردم کە بێمه مەسنووی مەلبەندی (۳)ی ههولیر. بە حوکمی ئەوهی کە ئەمن لەناو ههولیر تەقربەن لە ۱۹۷۵هه تەنزیمی بووم شارەزاییهکی زۆرم ههبوو وە خەلکی زۆرم دەناسی، وە ههموو شارەزاییهکم ههبوو، بۆیه کاتیگ بوومه مەسنووی مەلبەند، مەفاریزی بچوک بچوکمان دانا لەناو شار، مەفرەزە ی سی کەسی و چوار کەسی، مەسەلەن مەفرەزە ی شههید سەردار سەعید صۆفی و ئەیوب و یوسف و بەختیار کاوانی ئەوانە مەفرەزەیهک بوون، مەسەلەن شههید ئیبراهیم و شههید رەشو و ئەوانە مەفرەزەیهک بوون. ئەنواعی مەفرەزەمان ناردە ناو ههولیر چالاکیان دەکرد بە بەردهوامی، لێدانی پارێزگاری ههولیر و لێدانی مەفرەزە ی استخبارات و کوشتنی چەندین لێپرسراوی بەرز بەرز ی حیزبی بەعس و چەندین ئەفسەری استخبارات، ئەوانە ههمووی پۆلیان ههبوو لە چالاکیهکانی مەفرەزە سەرەتاییهکان بوون. ئەمن خۆم ئەم بەرنامەیهم دانا بوو، ئەمن خۆم لە خواری چار سال مەسنووی مەلبەند بووم، چار سالان دە پۆژ لە بارهگای مەلبەند نهبووم، ههموو پۆژیک لەگەڵ تێپهکان بووم. مەسەلەن تێپی ۸۶، ۸۷، ۸۵، ۹۱ ههموو تێپهکان جاری وابوو بهیهکەوه شەرم پێدهکردن، جاری واههبوو بە دوو تێپ، جاری واش ههبوو ههموو مەلبەندەکه، لۆیه ئەمه چالاکیمان زۆر بوو، مەسەلەن تەق تەق مان گرت، دینگەلەمان گرت، هیرانمان گرت، هیرشینی گهوره یان لە بۆ کردینه سماقوی نزیکه ی (۱۱) پۆژ (۱۲) شهو شەرمان کرد، ئەمه فەیلەقی (۵) و ۲۰۰-۳۰۰ فوجی جاشمان شکاند،

سەرى پەشمان گەرت كە ۲۵۰۰ كلانشىكۆف لەيەك شەو گەرتمان، لەمىژئووى بزووتنەهەوى كوردى ۲۵۰۰ كلانشىكۆف نەگىرايە لەچالاكەكدا.

دوو سى چالاكى گەورەمان كرد لە هەولير، سەيتەرهى مەغمور، گەرەكى حەقوين و پوناكى لەويندەر لەچەند مەفرەزەيەكى ئەمن ماندا، وە لە گەرەكى باداوان و ئەو ناوچانەش بە هەمان شيوە. ليدانى پاريزگار شەهيد سەردار سەعيد صوفى و بەختيار كاوانى و ئەيووب بوون ليداندا، ئەمن ئەو سى كەسەم نارد لۆ ليدانى پاريزگار، كە ئەوكات سى مندالى گچكە بوون.

پ ۱۷ / زۆر باشە، ئەى ئەو دەستكەوتانەى لە كەل و پەل هاتنە دەست، ئەنجاميان چى بوو بۆ ئيوە؟

و / خۆى ئەمە بىرمان لەو نەدەكردەوہ كە صدام نەپروخى، پيمان وابوو هدفى ئەمەريكا و هاوپەيمانان پوخانى (صدام)ە، لەبەرئەوہ قبولى ئەوہمان كرد هەرچى دەكرى با بكرى، پاش ئەوہى كە صدام پوخا ئيمە خۆمان وولاتەكەى خۆمان رينك دەخەينەوہ، لەبەرئەوہ بەشىكى زۆرى چەك و شت و مەكەكان كەوتە دەست خەلك، خەلكيش نەى توانى بەكارى بەينى و چەكە قورسەكان هەندىكى هات و هەندىكى بەجىما و كاتىك كە كوچ رەوہكە دەستى پينكرد تەسليم بە عىراقيان كەردەوہ.

پ ۱۸ / پاپەرىنى خوارووى عىراق لە ۱۹۹۱، وەك هۆكارىك بۆ پاپەرىن و پەيوەندى بەلايەنە سىياسىە كوردىەكان چۆن بوو؟

و / ئەمە خۆى كاتى خۆى لىژنەكمان هەبوو، لىژنەكى سى قولى لەگەل ئيمە (مەبەستى ى.ن.ك) و پ.د.ك و ئەنجومەنى بالا (مجلسى

اعلا)، که ده‌عوو و منظمه‌ی عملی اسلامی بوون، بریارماندا پیکه‌وه راپه‌رین ده‌ست پیکه‌ین وه له‌یه‌ک کاتدا ده‌ست پیکه‌ین، به‌لام به‌داخه‌وه ئه‌وان ده‌ستیان کرد به راپه‌رین به‌مه‌یان نه‌گۆت، پیمان و ابوو عیراق ده‌گرن و هه‌مووی ئازاد ده‌که‌ن، هه‌تا شان له‌جنوب، ئه‌وجا هاتن ته‌نسیقیان له‌گه‌ل کردین، وه‌کی شان له‌وینده‌ری هیچیان نه‌ما‌بوو که ته‌نسیقیان له‌گه‌ل بکه‌ین، ده‌نا ئه‌و ته‌نسیقه‌ی که هه‌مان بوو ئه‌وان بیانکرده‌یه‌کی ریک و پیک، ئه‌وان هه‌تا حله‌ شیان گرت، له‌حله‌وه به‌هاتانایه به‌ره‌و به‌غدا ئه‌مه‌ش که‌رکومان گرت به‌ره‌و تکریت و به‌غدا برۆیشتانایه‌ صدام ده‌رووخا، به‌لام که ته‌نسیقه‌که‌مان هه‌بوو له‌ده‌ره‌وه وه‌ختی ته‌نفیزکردنی ئه‌وان باش بوو، به‌لام له‌کاتی ته‌نفیزکردنی کۆتایی گۆتیان ئه‌مه بو‌خۆمان عیراق ده‌گرین و خۆمان حوکمی ده‌که‌ین، پینشیان نه‌کراو ئه‌وه‌بوو تیک شان.

پ/ ۱۹ / ئه‌ی پۆلی وولاتانی دراوسی و وولاته‌ زله‌یزه‌کان، به‌تایبه‌تی ئه‌مه‌ریکا؟ ئایه‌ هیچ هاوکاریه‌کی کورد یان هیچ به‌ئینیکیان به‌ کورد دا‌بوو؟

و/ نانا، ئه‌صله‌ن په‌یوه‌ندی کوردی له‌ سه‌رده‌می راپه‌رین له‌گه‌ل ئه‌مه‌ریکا په‌یوه‌ندیه‌کی زۆر بچکۆلانه‌بوو، له‌ناستیکی زۆر نزم بوو وه‌کو ئیستا نه‌بوو "مه‌به‌ستی کاتی نه‌جامدانی ئه‌و چاوپیکه‌وتنه‌یه"، به‌لام ئه‌و که‌سانه‌ی یارمه‌تی کوردیان دا له‌ کۆچ په‌وه‌که‌و له‌و کاره‌ساته‌ی که دوا‌ی راپه‌رین به‌دی هات، تورکیا خه‌لکیکی زۆری گرت خۆی و ئۆردوگای بۆ دانان، وه‌ ئێران خه‌لکیکی زۆری گرت خۆی و ئۆردوگای بۆ دانان که یارمه‌تی مرو‌ییان داین، ده‌نا هیچ یارمه‌تیه‌کی عه‌سکه‌ری و سیاسیان نه‌داین.

پ ٢٠ / بەلى، لەكۆتايى دا هۆكارەكانى شكستى راپەرىن بەگشتى و پاشەكشەى هينى پيشمەرگە لە شارى هەولير بۆچى دەگەرىنيتەوه؟

و / هۆكارەكانى ئەوهيه كه وهكو باسەم كرد، ئەمەريكا هۆكاربوو، چونكه سەرۆكى ئەمەريكا جۆرج بۆش "مەبەست لىنى جۆرج بۆشى باوكە" داواى لەگەلى عىراقى كرد كه راپەرىن بكەن و حكومەتەكەى ديكتاتور پرۆخينن، بۆيه خەلك كردى، بەلام ئەوان بەرگرىان لى نەكرد، بەلكو ئەوان شەپەكەيان راگرت، كه وەنەبى شەپەكەيان راگرت قواتى حەرەسى جمهورى بەسەلامەتى تى پەربوون كه ئەوان پيشتر حەسر بوو بوون لە كوئىت، كه چى دەرفەتى دەرباز بوونياندان، وە هەرودها بريارىكاندا كه هەلى كۆپتەرى عىراقى قەدەغەبوو تەياراتى عىراقى لە ئاسمانى عىراقدا بسورنيتەوه، بەلام بەپىچەوانەوه ئەمەريكا هەلى كۆپتەرهكانيان نازادكرد، بەو بەهانەيهى كه گوتيان هەلى كۆپتەرهكانيان جەنگى (حربى) نيه، هەلى كۆپتەرهكان پۆلىكى خراپيان بينى لەشكانى راپەرىن، هەرودها كه شەپەش راوەستا وورەى خەلكەكه كەم بۆوه، لەبەرئەوه ئەوانە بوونە هۆكارى ئەوهى كه صدام نەپرووخيت و خەلكەكەش بى ئوميدبىت و وه قواتى حەرەسى جمهوريش قواتىكى زۆر بوو، ئيمەش خۆمان رىك نەكردبوو ماوەكەى كەم بوو تا بەباشى ئەو چەكانەى گرتبوومان و هينى پيشمەرگە و جەماوەر رىك خەين و خەتى بەرگرى باش دانين، كه ئەمانەش بووه هۆى ئەوهى راپەرىن مۆفەق نەبىت، وه كوچ رەوهكه دروست بوو، شارەكان جارىكى تر كەوتنەوه ژىر دەسەلاتى پۆلىم، وه پاشان ناوچەى خەتى ئامينە دروستكراو جيهان لەسەر كورد بەجواب هات، ئەگەر ئەتوو

رەبەرىنى شارى ھەولير

بىرەۋەرىيەكانى (جىمىس بىكەر) ت خويندبىتەۋە ۋەزىرى دەرەۋەى ئەمەرىكا (ئەۋكات لە ۱۹۹۱) بەتەۋاۋەتى تىيدايەتى كە ھاتە توركىيا ۋە لە توركىياۋە لەناۋفېرۇكە ئەۋ كارەسباتەى گەلى كورد دەبىنى لە كۆرەۋەكەۋە راستەۋخۇ بەتەلەفۇن قسە لەگەل كۆشكى سىپى دەكات لەگەل پاونىژكارى ئەمنى قەۋمى ۋە تا قسە لەگەل سەرۇك بكات ۋە فرىاي مىللەتى كورد بكەۋى دەنا مىللەتەكە لەناۋ دەچى، لۇيە ناۋچەى ئامىنە لەسەر ئەۋ بىنەمايە دەرچوۋ ۋە دانرا، ۋە سەرۇك ۋەزىرانى بەرىتانىا (جۆر مىچەر) كە داۋاي كردوۋ لە بەرىتانىاۋە لە ئەنجومەنى ئاسايشەۋە كە ناۋچەى ئامىنە دروست بىكرىت لە بۇ كورد دەنا كورد ھەموۋى توۋشى كارەسات دەبى، ئەۋەبوۋ بەھۇكارى ئەۋەى جارىكى كەش بارودۇخەكە ھەستايەۋە.

پ۲۱/ مەسەلەى بەرزبوۋنەۋەى تواناي ھىزى عىراقى ۋە پاشەكشەى ھىزى پىشمەرگەى كوردستان، ئايە بۇچى حىزبە كوردىەكان نەيان توانى بەشئىۋەيەكى باش كۆنترۇلى بارودۇخەكە بكن؟

ۋ/ لۇم باس كردى ماۋەكە كورت بوۋ، ۋە ھىزەكانى عىراق دەستى كرايەۋە، ھەرۋەھا لەنىۋان كەركوك ۋە تىكرىت مەعەسكەر خالىد ھەبوۋ، كە كاتى خۇشى نىۋەى گىراۋ نىۋەى نەگىرا، ئەۋەبوۋە جىنگايەكى ناۋچەى پەلاماردەرى باش ۋە حكومەت لەۋى ۋە پەلامارى كەركوكى دايەۋە.

پ۲۲/ بەرىز كاك كۆسرەت من ھىچ پىرسىيارم نەماۋە، ئەگەر تۇ شتىكت ھەبى ۋە ئىمە نەمان پىرسىبىت يان بە پىۋىستى دەزانى باسى بكەيت چى يە؟

و/ من زۆر سوپاست دەكەم، بەلام ئەوەی كە دەمەوی له كتیبەكەت "مەبەستی لىكۆلینەوهكەیه" بى نووسی باسى (شەهید عەبدولپەزاق)ە، چونكە كە كەركوكمان پزگار كرد چووینە ناو كەركوك برایهكى شەهید بوو ناوی (خولە) "مەحمود محەمەد ئەمین" بوو، خوشی له بەرگری كردن له كەركوك شەهید بوو، كە كاك عەبدولپەزاق یەكێك بوو له قارەمانەكانى یەكیتی و میللەتەكەمان و لەناو شەرىكەى بارجیوان له شەرىكەى نەوتى كەركوك شەهید بوو، وە داواشمان لىكرد كە لەوی نەبى، بەلام ئەو لەبەرئەوەی هەر خەلكى كەركوك بوو حەزى دەكرد كە له بەرگری كردن له كەركوك لەوی بى. من سوپاست دەكەم هیوادارم هەر سەرکەوتوبى.

زۆر سوپاس كاك كۆسرەت

چوارەم: چاوینگەوتن لەگەڵ (سەفین مەلا قەرە)، رانیە- مالی تایهتی

خۆی، رۆژی ??? رێنگهوتی ۲۰۰۲/۱۲/۳:

پ/ا/ سەرەتا باسیکی کوردستانمان بۆ بکە ی بەر لە راپەرین؟
و/ هەر لەدوای گیرانی کۆیت لەلایەن عێراقەوه، وه‌زعیکی تازه هاته
ئاراه، هه‌موو خه‌لك چاوه‌پروانی بووداویکی گ‌رنگ بوون له‌وکاته‌وه‌ی
که هاوپه‌یمانان و ده‌وله‌تانی دنیا و کۆمه‌نگای نیوده‌وله‌تی ئی ناگه‌پ‌رین
که عێراق کۆیت قودبدا، دیاره له کوردستانیش وه‌کو ئه‌وه‌ی که ۱۰۰٪
وه‌زعه‌کان په‌یوه‌ندی داربوو به پ‌ژیمی عێراق، به‌وه‌زعی عامی عێراقه‌وه،
له‌هه‌مان کاتدا کاری کرده سهر هه‌م حیزبه سیاسییه‌کانی کوردستان وه
هه‌م کۆمه‌نگه‌ی کورده‌واری به‌گشتی و شاره‌کان و گونده‌کان و تیک‌پ‌رای
کوردستانی گ‌رت‌وه، هه‌ر له‌و ده‌مه‌وه ته‌ق‌ریبه‌ن خه‌لك ترس و سامیان له
حکومه‌ت که‌م‌تربووه، زانیان هه‌م لێدانی نزیک بووه وه بارودۆخیکی
تازه هاته ئاراه که خه‌لك چاوه‌پروان و ئومیدنیکی گه‌وره‌ی په‌یدا کرد جیا
له‌وه‌ی که پ‌یش گ‌رتنی کۆیت له‌لایەن عێراقه‌وه، که پ‌یش گ‌رتنی کۆیت
به‌راستی ئەنقاله‌کان و شکستی شو‌پ‌رسی نو‌ی و وه به‌ده‌رنا‌مان له
سنووری کوردستان و وه داب‌رنا‌مان له خه‌لك و جه‌ماوه‌ری ناو شاره‌کانی
کوردستان، وه سهرانه‌ری کوردستان پ‌ژیمی به‌عس به‌مه‌ودای
عه‌سک‌ری و به‌ده‌زگه چه‌وسینه‌ره‌کانی خۆی ته‌نی بووی، وه خه‌لك بی
سیقه بوو بوو، وه نه‌ده‌و‌یرا ه‌یچ شتی‌ک ه‌یچ جو‌زه معاره‌ضه یه‌ک ه‌یچ
جو‌زه به‌ره‌له‌ستی‌ه‌ک نیشان بدات به‌رامبه‌ر به حکومه‌تی عێراق، هه‌تا
حه‌ده‌کی زۆر خه‌لك ته‌سلیم بووه، ئیتر له‌گه‌ڵ لێدانی عێراق دوای
گ‌رتنی کۆیت به‌چه‌ند مانگی‌ک، وه‌زعه‌که وورژاو حیزبه سیاسییه‌کان

كەوتبۆونە خو، تەبەن لە گرتنى كۆيتەوه ئىمە خو مان نامادەكرد،
 (دواىى دىمە سەرى كە نامادەكارىيەكان چۆن بوون)، بەلام بەگشتى
 بارودۆخىكى لەبار ھاتە ئاراوه بۆ ئىشكردنى لايەنە ئۆپۆزسىيۆنەكانى
 عىراق.

پ/ بەلى، باشە كاك سەفین بەھوكمى ئەرەى كە لە سنورى
 مەئبەندى سى وەك كادىرىك ئىشتان كردوو، مەسەلەن لەو ماوہىەدا
 چەند چالاکى ھىزى پىشمەرگە ھەبوو لەناو شارى ھەولير؟

و/ پىش ئەنقالەكان من كە سەرتىپى (۸۷)ى قەرەچوغ بووم، وە
 ھەر لەدواى مفاوہزاتى سالى ۱۹۸۴ھوہ ئىمە پراسپىردراين كە فعەن
 تەتويعى جەولە بكەين، وە ھەول بەدەين لە ھەولير چالاکى پىشمەرگەو
 وە دەسەلاتى بەعسى تىدا كەم بكەينەو، وە بەرنامەكەمان وابوو كە لە
 ھەر چوار دەورەى ھەولير تەقريبەن ھەر واش بوو بەس ناو شار
 بەدەست حكومت بوو، دەنا سەرانسەرى ناوچەكان پىشمەرگە
 دەسەلاتى تىدا ھەبوو وە لە ژىر دەسەلاتى پىشمەرگە دابوو، وە
 بەرۆزىش لەژىر دەسەلاتى پىشمەرگەدا بوو، تەنھا شەقامە گشتىەكانو
 شارەكانو شارۆچكەكان لەدەست حكومت دابوو، يان ئەو شوينانەى
 كە حكومت ئىشى پىيان بوو لە ئەو شوينانەشدا دەسەلاتى ھەبوو.

ئىمە بەرنامەكەمان وابوو كە ھەول بەدەين دەرەوہى شەستى
 (مەبەستى شەقامى شەست مەترىە) لە ھەولير كۆنترۆل بكەينو
 وەبكەين ئەويندەرىكەش لەدەستمان دايىت، فعەن لە سالى ۱۹۸۵
 جوھدىكى زۆرمان كردە سەر گەرەكەكانى دەرەوہى شەستى، شەقامى
 شەقلاوہ، وە لە شەقامى كۆيەوہ لە شەقامى مەغمور- گۆيرىشەوہ
 چەند جارىك ھەلمان كوتايە سەر ئەو شوينانەى كە لە دەرەوہى

رابه‌رینی شاری هه‌ولێر

شه‌قامی شه‌ست مه‌تری بوون، وه‌ له‌چه‌ند چالاکیه‌کی به‌ناوبانگ لیمان دان و ده‌نگدانه‌وه‌ی باشی هه‌بوو بۆ مان، وه‌ توانیمان فعله‌ن ئه‌وان به‌ترسو له‌رزه‌وه‌ بێن بۆ ده‌ره‌وه‌ی شاری. شه‌وان ته‌قربه‌ن له‌ ده‌ره‌وه‌ی شه‌ستی شاری هه‌ولێر له‌ژێر ده‌ستمان دا‌بوو.

پ/٢ به‌پێرت وه‌ک کادیرینکی کۆنی ناو پریزه‌کانی ی.ن.ک، ئیستاش وه‌کو ئه‌ندامی سه‌رکردایه‌تی، هۆکاره‌کانی راپه‌رین بۆچی ده‌گه‌رینیته‌وه‌؟

و/ هۆکاری راپه‌رینی ١٩٩١ وه‌کو وتم له‌و بارودۆخه‌ شتیکی هه‌ره‌گرنگ بوو یان فاکته‌ره‌کی ده‌ره‌کی بوو. فاکته‌ره‌ ده‌ره‌کیه‌کان زۆر گرنگ بوون به‌راستی، دیاره‌ ئه‌گه‌ر بگه‌رینینه‌وه‌ سه‌ر بنچینه‌ی شته‌کان فاکته‌ره‌ ناوخۆییه‌کانن که‌ له‌سه‌ره‌تاره‌ گرنگ بووینه، چونکه‌ بزوتنه‌وه‌ی پزگاریخوازی گه‌لی کورد له‌ سالانی چله‌کان و په‌نجاگانه‌وه‌ له‌لایه‌ن پزیمی داگیرکه‌روه‌ ده‌چه‌وسیندرايه‌وه‌، ئه‌وه‌ بوو که‌ کورد بی‌ به‌ش کراوه‌ له‌مافه‌کانی خۆی به‌دریژایی حکومه‌ته‌ یه‌ک له‌دوای یه‌که‌کانی که‌هاتوونه‌ته‌ سه‌ر کار له‌ عیراقدا، هه‌ر له‌ زه‌مانی مه‌له‌کیه‌ته‌وه‌ و دوای مه‌له‌کیه‌تیش که‌ هاتوونه‌ته‌ سه‌رکار، به‌راستی ئه‌وه‌ له‌وانه‌ بوو که‌ کورد په‌نگی خوارد بۆوه‌ له‌هه‌ناویدا، که‌ دايمه‌ن به‌ ناگرو ناسن وه‌لامی دراوه‌ته‌وه‌، وه‌ ته‌نانه‌ت داخوایه‌کی گه‌وره‌ یان بچوکیان به‌ناگرو ناسن و به‌ بی‌ ئه‌وه‌ی که‌ مه‌نتیقی حواری بی‌ دیالوگ و مه‌نتیقی چاره‌سه‌ری ناشتیانه‌ هیچ له‌ ئارادابیت یان ئه‌و ده‌رگایه‌ داخرابوو که‌ قسه‌بکه‌ین، بۆیه‌ په‌نگی خواردبۆوه‌، دواتر بینگومان له‌ بارودۆخیکی وادا نه‌ده‌کرا که‌ هێزی ئه‌و پۆژه‌ پووداوه‌کانی ئه‌وپۆ ئیسپاتیان کرد که‌ فعله‌ن زۆر جاری واهیه‌ که‌ هۆکاره‌کانی ناوخۆ به‌ته‌نها به‌س نیه‌،

هۆكارەكانى دەرەكى حكومەتى عىراق كە حكومەتىكى دەولەمەندە، كە حكومەتلىك بوو لە دامو دەزگە قەمەيهەكانى (مەبەستى دامو دەزگەى داپلۆسىنەرە) خۆى بەهێزكردبوو، وە هەموو سەرودت و سامانى عىراقى دەدا بە دەزگەى سەركوتكەرو لە هێزە سەربازىيەكانى خەرج كەردبوو، وە هێزىكى زۆر مۆدىرن و كارىگەر و دەزگەى تۆقىنەرى كارىگەرى دروستكەردبوو بۆ ئەوز شتە، بۆيە بەهێج جۆرىك نە لە كوردستان و نە لە شوينەكانى ترى عىراق هېچ لاىەنىكى ئۆپوزسىيون نەى دەتوانى كارىكى ئەوتۆى تىدا بكاتن، بەلام بەگرتنى كوئىت و وە هاتنە ئاراي فاكتەرىكى دەرەكى كە هاوپەيمانەكان پشتىوانيان لە كوئىت و لە ياساى نۆودەولەتى كرد، كە دەولەتى ئەندام لە نەتەوہەكگرتووہەكان ناكرى لەلايەن هێزىكى دىكەى دراوسىيەوہە يان لە لاىەن عىراقەوہە قوت بەدىرى، وە ئەو هاوپەيمانانە و ايانكرد كە بارودۆخىكى تازە بىتە گۆرى، ئەوہەوہى سەرەكى گىرنگ، جگە لەوہى كە بەدريزايى شوپشى نووى گەلەكەمان خەلك دەيزانى كە فعەلەن ئىمە مىللەتلىكىن مەزلومىن، وەكو مىللەتلىكى بەش خوراو، وە ماف پىنەدراو، وە هەموو دەرگايەكمان لەسەر داخراوہ، تەنہا دەرگاي توندوتىزى و سەپاندنى مافەكانى خۆيان.

پ/ە/ بەلى، ئەى بارودۆخى ئەو ناوچەيەى كە (١٠) دە پوژ بەر لە راپەرىن تىيدا بوويت چۆن بوو؟ وە ئايا هېچ پەيوەندىەكى راستەوخۆ لەنىوان ئىوہ و جەماوہردا هەبوو؟ گەر هەبوو، تا چ رادەيەك بوو ئەو پەيوەندىە؟

و/ من ئەوكاتە ئەندامى فەرماندەيى گىشتى هێزى پىشمەرگەى كوردستان بووم، كە فەرماندەيەك بوو لە دوو كەس لەگەل بەريز كاك

نەوشىروان ئەو دەمە لىپرسراوى ى.ن.ك بوو لە ناوچەى زەلى،
"پيوستە ئەوە بزائين نەوشىروان مستەفا ئەوكات جىنگرى سكرتيرى
گشتى يەكىتى بوو نەك لىپرسراو ه.ع"، وە ئىمە بارەگای
فەرماندەپىيەكەشمان لەوى بوو، پتر لە چەند مانگىك بوو خەرىكى ئەو
بووين كە پۆژانە كۆبوونەو و ئىش و كارى ئەو مان دەكرد بۆ
رىكخستنى مېحوەرەكان، وە خو ئامادەكردن بۆ دابەشكردنى
هیزەكان و كادىرەكان بەسەر ئەو مېحوەرەكانى كە دروستكرا بوون، وە
بەپىي نەخشە و بەپىي ئەو پىلانەى كە دارپۆژابوو، ئىمە هەرىكە و
لىپرسراوى مېحوەرەكان بووين، ئىمە ئەو دوو ئەندامەى فەرماندەپىي
گشتى، وە هەروەها بەردەوام پەيوەندىمان لەگەل ناو شارو لەگەل
دەرەوئى شارو ئۆردوگایەكان و بەپىي پىلانەكە دەبوايە ئىمە جارەك
زوتر شارە بچوكەكان نازاد بكەين، دواتر بچىنە شارە گەرەكان، وە
ئىمە لە پەيوەندى دابىن لە بۆ پەيوەندى كردن بەو پيشمەرگانەى
خۆمان كە تەسلىم بوو بوونەو، هەندىكىان لەوانە لەلای سەرکردایەتى
يەكىتى يەو كە ئىمە ئاگادار نەبووين، ناوەندى كۆمەلەى ئەوسا و
مەكتەبى سياسىيى ى.ن.ك و سەرکردایەتى ئاگادار بوون، بە جۆرىك كە
بە تەوجىه رەوان كرابوونەو كە بچنەو، دايم لە پەيوەندى دابووين بۆ
دروستكردنى شانەى چەكدار لىيان وە پەيوەندى كردن پىيانەو
خۆيان لەبەينى يەكتر تەنسىق بكەن و لەدواى تەنسىق كردن شانەى
چەكدارەكان پەيوەند بن بە يەكترى و تەوجىه ناردن بۆيان لەرىنگاى
ئىزگەو، هەروەها پەيوەندىشمان دەكرد بەوانەى كە چەكدارى پۆژم
بوون، ئەو كوردانەى كە چەكدار بۆ پۆژم هەنگرتبوو، هەرىكە و
لەشوئىنىك لە مېحوەرەكان كە دەمانزانى ئىشمان پىيە كە يارمەتيعان بدا،

ئیشمان بەکی یە کە بی لایەن بی، ئیشمان بەکی یە کەوا پەیوەندیمان
پێوەبکات.

پ/ ۵/ بەئی، ئەی هەلویستی پزیم چون بوو بەرامبەر ئەم چالاکیانە
کە پێشمەرگە لەناو شارەکان ئەنجامیان دەدا؟

و/ دواى ئەوێ هاوپەیمانەکان چەند چالاکیهکیان کرد بەناوی
گەردەلولی بیابان، هەرچەندە نالیم عێراق تەواو لە پەل و پۆ کەوت، بەلام
پیر بوو، نەى دەتوانی وەکو پیشتر کۆنتڕۆلی دام و دەزگاکانی خۆی
بکات، وەکو پێشان کاریگەر نەبوو لەناو دەزگا سیاسیهکان و دەنا
ئەوئەندەى بەخۆی لە دەستی برۆیشتبایە زۆر بەتوندی بەرەو پەل و پۆ
شتانە دەبۆو، وە ئەو دەمە کادیرەکانی دام و دەزگاکانی حکومەتی
عێراقی و بە بەعسیش وەکو جاران بە پیریانەو نەدەهاتن و وەکو جاران
بریاریەکانیان جی بەجی نەدەکرد، بۆیە هەتا حەدیکی زۆر گرنگ
حکومەت بی ناگا بوو لەوشتانەى کە ئێمە دەمانکرد.

پ/ ۶/ جۆری چەکەکانتان و سەرچاوەی چەکەکان، چ بوون و لەکۆی
و دەهاتن؟

و/ هەر درێژە کێشانی شوێشی نوێ ی کە لە (۱۹۷۶) هەو دەستی
پێکردبوو، چەکەکان هەر چەکەکانی ئەو دەمەبوو، بیگومان لە قۆناغی
جیا جیادا جۆرەها چەک لە دۆزمن گیرابوو. بیگومان چەکی سوک
لەجۆری کلانشیکیوف و بی کە ی سی و ئاریجی و هەندیک هاوئەنی ۱۲۰ و
۸۲ و کاتیوشا و ئەو جۆرە چەکانە بوون کە زۆر بەکار هاتبوون، وە
لەدواى سالی ۱۹۸۶ یش لەگەل ئێران ئێمە پێکەو چالاکى کەرکۆمان
کرد، لەو دەمەش کۆمەلێک چەکمان بە دەست کەوت، ئەو جۆرە چەکانە
بوو کە بۆم باسکردی.

پ/۷/ ئەی پۆلی ژنانی کورد له بووداوهکان چۆن بوو؟
و/ ژنان وهکو هه موو توێژهکانی تری گهل، ئەوانه ی که کهسو
کاری پیشمه رگه بوون، خیزان و خوشک و دایکی پیشمه رگه بوون له گهل
ئیمه بوون، ئەو کاتانه ی که له ئیران بووین خوشیان هاوکاربوون له گهل
پیشمه رگه، به لآم وهکو ریکخراوهک من ناگاداریان نه بووم.

پ/۸/ پۆلی مسته شارهکان چۆن بوو له کاتی راپه رین؟
و/ بئگومان هه موو یه کیک ئەوه ی کورد بی پۆژیک له پۆژان کورد
بووی هه تا ئەگه ر نزیکترین که سی صدام یش بوویت خهون به
پۆژیکه وه ده بینیت که کورد نازاد بیت، هه تا ئەوانه ی که مسته شاریش
بوون، هه نده کیان به نا عیلاجی، هه ندیکیان به ناگاداری شۆرش،
هه ندیکیان له ئەنجامی شه ره کانی ناوخوی خۆمان له نیوان هیزه
سیاسیه کان پالترابوون که بچن ببنه چه کداری حکومه ت، وه جیاوازی
هیه له نیوان مسته شاره کانی کوردستان، به لآم به بۆچوونی من هه ردوو
لایان بوون، زۆر که سیان هه بوو هه سستی نه ته وایه تیان هه بوو که
به ناچاری بوو بوونه مسته شارو چه کداری پژی م و ناچار کرابوون،
زۆریشیان پیشمه رگه ی کۆنی شۆرشه کانی زوی کورد بوون،
زۆریشیان هه ر له پیناوی پارهو پله و پایه بوو، هه ندیکیان له به ره وه ی
زانیان که پۆلی حکومه تی عیراق کۆتایی هات وه حکومه تی به عس
پوو خا، به لآم هه ندیکیان وه زۆر به یان ده توانین بلین که زۆر به یان
قه نه که یان ئەوه بوو هه سستی نه ته وایه تیه که یان ئەوه بوو که زانیا ن
ترسو سامی حیزبی به عس نه ما چه زیانکرد له گهل به ره ی گهل دابن و
به ره ی میلله تی خویان دابن نه که له گهل به ره ی دوژمن دابن.

پ/۹/ ئایە ۱۱/۳/ ۱۹۹۱ پوژی ئازادکردنی شاری هەولێر بە پینی بەرنامە یەکی پتەبوو؟ وە چەند حیزبی کوردی تیایدا بەشداریبوون؟

و/ ۳/۱۱ ناتوانی لە بەرنامە ی گشتی راپەرینەکانی تر جیا بکریتمەو، چونکە بە پینی ئەو بەرنامە یە ی که دامان نابوو دەبوو ئێمە بچین شارەکان ئازادبکەین، لە گەل مەفرەزە پارتیزانەکان و شانە چە کردارەکان و هیژی گەل نۆردوگاگان ئازاد بکەین، وایە بیینە سەر شارە گەرەکانی وەکو سلیمانی و هەولێر و کەرکوک و کەرکوک نا، کەرکوک بە جیاواز، بەلام دەوک و ناوچەکانی تر، بەلام دوایە که لە ۳/۵ لە رانیە راپەرین دەستی پیکرد دیارە که بە تەوجیهاات و بەوہی که سەرکردایەتی شوێرش و بە ئیزگە ئاگاداریبوون. ئێمە که هاتینە رانیە تەماشامانکرد باروزوفەکه لە گۆراندایە، وە بەو شیوہ یە ی که ئێمە پیلانمان بو دانابوو بەو شیوہ یە ناکریت. بە هەزاران بە دەیان هەزار چە کردار لەو ناوچە یە خەر بوو بوونەو، هەم خەلکی ناوچەکه و هەم پیشمەرگەکانی که لەو دیوی سنوور هاتینەو، هەم ئەوانە ی که هاتن پە یوہندیان پنیوہمانکرد لە هەولێر و شوێنەکانی ترەو هاتبوون. پیمان باش بوو که بە دوو میحوەر بچین، بەلێ بە شیوہ یە ی که لەو رانیە یە پیلانیکمان دانا لە گەل بەرێز کاک کۆسەرەت و ئەو برادەرانی که لە میحوەرەکانی که لە گەلمانداریبوون، که بە دوو قول بڕوین، لە قولیکیان بچینە شەقلاوہ، شەقلاوہ ئازادکەین، وە قولیکیش بچیت کویە ئازاد بکات، وە لەو دوو قولەوہ بچینە سەر شاری هەولێر، دیارە بە تەنسیق و هاوکاری لە گەل شانە چە کردارەکان و ریکخستەکانی خۆمان لەناو شاری هەولێر، که لە رینگای ئیزگە و لە رینگای نامە ی که سی و پە یوہندی بەردەوامەوہ ئاگاداریبوون هەتا پوژی ۳/۸ که شەقلاوہمان

گرت، نهوانیکهش ههلیان کوتایه سهر کۆیه، قۆلی کۆیه که ههلیان کوتایه سهر کۆیه، کۆیه نهو شهوه نهگیرا، بهلام بۆ پۆژی دواپی کۆیه گیرا، بهلام نئمه لهههمان پۆژی ۳/۸ شهقلاوهمان نازادکردوو وه دواپی شهقلاوه بۆ عهسرهکهی پۆژی ۳/۹ چوینه مصیف و نازادمانکرد، وه دواپی نۆردوگای بهستۆرهمان بۆ ۱۰ ی مانگ "واته ۱۹۹۱/۳/۱۰" لهگهڵ دهوروبهری نازادکرد. پۆژی ۳/۱۱ لهوئیش راههستاین کهها میحوهری کۆیه هاتنه گومهسپان و چاوه ریمان دهکرد بگهنه کهسنهزان و پینکهوه ههلبکوتینه سهر ههولیر، وه پۆژی ۳/۱۱ "مهبهستی شهوهکهیه" نهوهبوو تهوجیهات درا به ههموو شانه چهکارهکان و رینکخستهکانمان بهیانی زوو لهگهڵ خۆرهلآت دهست به راهه رین بکهن.

تهقربهن له ههموو شوئنهکان تهقه دهستی پینکرد، وه نئمهش کاترئمیر (۸) ی بهیانی له بازگهی شاوئیس بووین سهرهتای نهو مقاطعهی کهلای شهقلاوه دههات، وه کاترئمیر (۸) ی بهیانی له بازگهی شاوئیس دواپی نهوهی بۆ ماوهی نیو کاترئمیر مقاوهمان کرد لهگهڵ چهند دهبابهیهک که لهوئندهر لهسهر رینگا بوون تیک شکان و چووین لهگهڵ خهک تیکه لاوبووین و دهستمانکرد به گرتنی یهکه به یهکهی شوئنهکان.

دیاره نئمه که شهو پیلانهکهمان له مصیف باسکرد بۆچونمان وابوو که یهکهم پۆژ ناو شاری ههولیر ههمووی نازاد دهکری و پاک ی دهکهینهوه، بهلام پیمان وابوو معسکرو فهیلهق که لهوئندهری بوو، وه نۆردوگای رهشکین با بلئین معسکری رهشکین، لهوانهیه بمیننهوه بۆ پۆژی دواپی، بهلام زۆر خوشحال بووین که بینیمان کاترئمیر (۱۰) ی

بەيانى قاعد فرقه و چەند ئەفسەرىك بە ھەلىكۆپتەر رايانكرد، وە ھەمان پوژ معسكرىش گىرا.

پ۱۰/ يەئنى گرتنى ھەولير لە دوو قۆلەوہ بوو؟

و/ بەئى لە دوو قۆلەوہ بوو.

پ۱۱/ باشە، قۆلى كۆيە كى سەرپەرشتى دەکرد؟

و/ قۆلى كۆيە بەرپز شەھيد ريبازو مامۇستا بەكرو مامۇستا چەتو،

وابزانم مامۇستا چەتو سەرپەرشتى دەکرد.

پ۱۲/ ئەى قۆلى شەقلاوہ؟

و/ قۆلى شەقلاوہ كاك كۆسرەت سەرپەرشتى دەکرد. من "سەفین

مەلا قەرە" و شەھيد عەبدولرەزاق و شەھيد ھەسەن كوئىستانى و زور

لەو برادەرەنەى كەماون ئىستاكە، لەو پىشەمەرگانەى كە لە

فەرماندەكانن وەكو كاك عەبدوللا بۆرو پەحمان سەيدەى پەحمەتى و

تاد...

پ۱۳/ پۆلى حيزبە ئىسلامىەكان بەتايبەتى بزوتنەوہ چۆن بوو؟

و/ بزوتنەوہ ھەبوو لە بەرەى كوردستانى پيش پاپەرىن ھەبوون،

بارەگاكانيان نزيك بارەگاكانى ئىمە بوون. ئەو دەمە يەك پارچە بوون،

نەفوزيان ئەوہندە زور نەبوو، چەكداريان ھەبوو بەلام وەكو ھىزىكى

سىياسىى بچوك تەماشە دەكران، پۆلىكى ئەوتۆيان نەبوو لە چۆنە

ھەوليريش ئەگەر ھاتبىشن.

بەئى پىم وايە لەگەلمان دابوون لە پۆزى ۳/۸ ئىمە كە ۳/۷ ھاتىن بۆ

رانيە بۆ ئىوارەكەى لەگەل ھاتنى كاك نەوشىروان و كادىراني تر، ئىمە

كاترئىمىر (۱۰)ى بەيانى ھاتبووين، بەلام ئىوارەكەى كاك نەوشىروان و

كاك كۆسرەت و ھەموو برادەرەكانى ترىش ھاتن، ديارە سەركردياہەتى

رابه‌رینی شاری هه‌ولیر

پارتیش هه‌ر له‌گه‌ل ئه‌وان هاتن، دوايي هه‌موو حیزبه کوردستانیه‌کان که زانیان کوردستان ئازاد بووه هاتن، وه ئیسلامیه‌کانیش له‌گه‌ل ئه‌وان هاتن.

پ ١٤ / له‌ناو شاری هه‌ولیر چ حیزبیکي تری کوردستانی پۆلی هه‌بووه له ئازادکردنی؟

و/ به‌ئێ، چه‌ند مه‌فره‌زه‌یه‌کی سۆسیالیستمان له‌گه‌ل بوو، دیاره حیزبی سۆسیالیستی ئه‌وسا نه‌ک هی ئیستا.

پ ١٥ / ئه‌گه‌ر بکری ناوه‌کانیان؟

و/ نازانم، به‌لام حیزبی سۆسیالیست له رانییه ده‌وری گرنگیان هه‌بوو، له ئازادکردنی رانییه و حاجیاوه به‌تایبه‌تی.

به‌لام له هه‌ولیر پیم وانیه حیزبه سیاسیه‌کان له‌گه‌ل بووین، ئه‌گه‌ر له‌گه‌ل‌ئیش بووین ئیمه هه‌ستمان پینه‌کردوو، وه هیچ حسابیکمان بو نه‌کردوون، با بئین که قۆلنکیان "مه‌به‌ستی میحوه‌ری شه‌ره‌کانه" پی بسپیرین یان چونکه ئیمه که له مصیف چوینه خواره‌وه ره‌تلیکی زۆر گه‌وره‌مان له‌گه‌ل بوو، بورهانی سه‌عید صوفی و به‌کره سور وه چه‌ند که‌سیکی تر که له‌گه‌ل‌مان دابوون له هیزه‌کان. زیاتر له (٥٠٠٠-٦٠٠٠) هه‌زار که‌س به‌ره‌و ناو زاره‌تی و ناوچه‌ی که‌له‌ک و توپزاوه‌و ئه‌و شوینانه پۆیشتن، داوامان لیکردن که بچن رینگای موصل قه‌طع که‌ن وه ئیمه‌ش ئه‌وجار دینه‌ سه‌ر هه‌ولیر، فعله‌ن وه‌بوو ئه‌وان کاره‌کانی خۆیان زۆر به‌باشی ئه‌نجامدا، دواي پرگارکردنی که‌ورگۆسک و ئه‌و شوینانه چونه که‌له‌ک و توپزاوه‌و ئه‌و شوینانه‌یان ئازادکرد. ئیمه‌ش چووین ئه‌وه بوو له‌هه‌مان رۆژ، به‌لام ئه‌وان "مه‌به‌ستی لایه‌نه

سیاسیەکانی تری کوردستانە " دەورنکی گرنگیان نەبوو یان بونیکێ ئەوتۆیان نەبوو.

ئیمە دیارە لەسەرەتای دانانی پیلانەکە دەمانویست بەراستی دەسکە گۆلەکەیی کە بەرێژ مام جەلال دەلی خەلک ئەو راپەرینە بەهی یەک لایەن نەزانی، پێمان خۆش بوو هەموو لایەنیکێ تێدابی، وە بەتایبەتی ئیمە و پارتی، کە لە زۆربەیی قۆلەکان کادیرەکانی خۆمانمان دانابوو، بەلام حیزبە ئیسلامیەکانیش تەنسیقیان لەگەڵ کردبوو، لەگەڵ سۆسیالیست و لەگەڵ حیزبی شیوعی و لایەنەکانی کەش، ئەو بوو ئەوان کادیرەکانی خۆیان بەسەر میحوەرەکانی ئیمەدا دا بەشکرد.

پ ١٦ / رینکەوتنی نیوان ی.ن.ک و پ.د.ک لە ١٩٩١/٣/١٩ بۆ گرتنی هەردوو شاری موصل و کەرکوک چۆن بوو؟

و / سەرەتای راپەرین پیلان بەم شیوەیە نەبوو، بەلام دواى ئەوەی کە شۆینەکان، ئازادکران، هەولێر ئازادکرا، دواى ئەوەی کە ئیمە لە پردی بووین کاک مەسعود بارزانی هات لەگەڵ کاک نەوشیروان مستەفا کۆبوونەووە یەکیان کرد، بەس مام جەلال ئەودەمە لە دەرەوێ وولات بوو نیش و کارەکانی بەرپۆوە دەبرد، دیارە لە پەيوەندی بەردەوامیش دابوو لەگەڵ کاک نەوشیروان و سەرکردایەتی ی.ن.ک، بەلام ئەوانە هاتن ئیوارەیی پۆژی ١٩٩١/٣/١٩ اتفاقەک کرا من ئاگادار نەبووم لەو کۆبوونەووەیە کە کرا، بەلام کۆبوونەووەکە لەنیوان سەرکردایەتی ئەوان "مەبەستی لە سەرکردایەتی پارتی یە" و ئیمە دابوو، کە اتفاقیان واکردبوو لەگەڵ کاک مەسعود، اتفاقەکی وا کە ئەوان بچن موصل بگرن، وە ئیمەش "مەبەستی یەکیتی یە" بچین کەرکوک بگرن، بەلام ئەم پیلانە لەسەرەتاوە بەم شیوەیە نەبوو، دانەنرابوو.

پ ۱۷/ یهکه جار له ههولیر راپهرین لهکوی سهری ههئا؟
و/ له زۆریه‌ی شوینه‌کان پیکهوه، ده‌توانم بئیم له گهره‌کی کوران و
ئه‌وانه‌وه ده‌ستی پیکرد یه‌کسه‌ر هه‌لیان کوتا بۆسه‌ر طواری امن
له‌وینده‌ری، وه ته‌قربه‌ن له زۆریه‌ی گهره‌که‌کان، نازانم بزه‌بت کامه‌یان
پینش کامه‌یان زووتر راپهرینی ده‌ست پیکرد، به‌لام له‌گه‌ل گهردی
به‌یانی له هه‌موو شوینیک ته‌قه ده‌ستی پیکرد، یه‌کسه‌ر هه‌لیان کوتابوو
به‌پینی ته‌وجیهات و به‌پینی ئه‌وه‌ی که پینان ووترابوو هه‌لیان کوتایه
سه‌ر دائره‌ی امن و مه‌قهراتی حیزبی به‌عسو وه ئه‌وانه‌ی که باره‌گای
استخبارات و ئه‌وانه بوون، له بۆ سه‌ر معسکر نا، به‌لام له بۆ سه‌ر ئه‌و
شوینانه با.

ئه‌وه نه‌بوو وه‌کو چالاکی پینمه‌رگه که شوینیکی پی سپیرابی و
له‌وی وه ته‌قه ده‌ست پی بکات، نه‌خیر به‌پینی پیلانه‌کان هه‌ر که‌سه‌و
شوینی خوی ده‌ستنی‌شان کردبوو له شه‌وه‌وه ئیشیان بۆ کردبوو
به‌یانی هه‌ر له هه‌موو شوینیکه‌وه هه‌لیان کوتایه سه‌ریان. نازانم له
کوی وه ته‌قه ده‌ستی پیکرد، به‌لام دوایی بۆمان ده‌رکه‌وت که پیم وایه
یه‌که‌مجار له طواری امن ته‌قه ده‌ستی پیکردبوو که لای کوران بوو.

پ ۱۸/ واته به‌رنامه‌یه‌کی دیاریکراو نه‌بوو بۆ گرتنی شوینه‌کان؟
و/ با، شاننه‌ چه‌کداره‌کانی بروسک و ریک‌خسته‌نه‌کانیان هه‌ریه‌که‌و
به‌پینی گهره‌که‌کان و شوینه‌کان خویان ئاماده‌کردبوو، شوینیان بۆ
ده‌ستنی‌شان کردبوون، وه ئیمه پیمان ووتبون له هه‌موو باره‌گا‌کان ئی
بدریت.

پ ۱۹/ ئاستی به‌ره‌نگاربوونه‌وه‌ی پزیم و زیانه‌کانی هه‌ردوولا و ناوی
شه‌هیده‌کان، گهر بزانی؟

و/ بەرهنگار بوونەوهی پزێم زۆر لاوازبوو، هیزه‌کانی زۆر سست و خاوبوون، وه زۆربه‌یان که ته‌قه ده‌ستی پیکرد هه‌موویان ته‌سلیم ده‌بوون و زۆر بێ‌ مقاومه‌ بوون. له شه‌قلاره‌ پوژی ۱۹۹۱/۳/۸ منظومه‌ی ئی‌ بوو، ته‌نها منظومه‌ مقاومه‌ی کرد، وه دوا‌ی یه‌ک کاترئمی‌ری شه‌ر، شه‌رێکی قورس که چارده‌ورمان گرتبوون، لیوایه‌که ته‌سلیم بوو بوو، به‌ بێ‌ ته‌قه هه‌موو شوینه‌کانی که ته‌سلیم بوو بوون، ته‌نها منظومه‌ ته‌قه‌ی ده‌کردو مقاومه‌ی ده‌کرد، ته‌قربه‌ن دوا‌ی یه‌ک کاترئمی‌ر شه‌ر، (۲۲) بیست و سی‌ که‌سیان ئی‌ کوژراو ئی‌مه‌ش پێشمه‌رگه‌یه‌که‌مان شه‌هید بوو هی دۆلی باله‌بیان بوو مامی کاک صلاح دیکانی بوو، وه چه‌ند که‌سیکی که‌ی شه‌قلاره‌ شه‌هید بوون، دوو تا سی‌ که‌س.

له هه‌لکوتانی سه‌ر هه‌ولێریش به‌ئێ‌ مقاومه‌ هه‌بوو، له منظومه‌ی استخباراتی شمالی وه له دائره‌ی امن، وه له شوینی ئیستای مجلسی ته‌شریعی که ئیستا بینایه‌ی په‌رله‌مانه، وه قاطعی جه‌یشی شه‌عبیش مقاومه‌ هه‌بوو. به‌ئێ‌ هه‌ندی‌ک شه‌هید بوون، به‌لام به‌پراستی ناوه‌کانیان نازانم، به‌لام خه‌لک زۆر شه‌هید بوون، هه‌م له شانە چه‌کداره‌کان و هه‌م خه‌لکیش.

پ ۲۰/ هه‌ستی جه‌ماوه‌رو چاره‌نووسی پیاوانی پزێم چۆن بوو؟
و/ نه‌خێر ئی‌مه‌ ته‌وجیه‌که‌مان وابوو نه‌وانه‌ کوورده هه‌لخه‌له‌تاوه‌کانن، بابلی‌ن پیاوانی پزێم هه‌موویان، چ نه‌وه‌ی به‌شدار بی‌ت له راپه‌رین، چ نه‌وه‌ی به‌شدار نه‌بی‌ له راپه‌رین، هه‌موویان ناشتوبه‌وه‌ی گشتی یه، وه هیجیان له‌سه‌ر نه‌بوو، له هه‌مان کاتدا که

رأپهړینی شاری ههولنر

ئهمنكان دهكوژدان به تهوجیه نهبوو، بهلام خهلك نهونده رقیان ههبوو بهرامبهریان، نهوه بوو دهیان كوشتن.

پ۲۱/ دواى راپهړین نهو ناوچهیهى لى ی بوویت پهشینوی پتوهدیار نهبوو؟ تاچهند حیزیه كوردیهكان پوښان ههبوو له كوټرولكردنی بارودوخهكه؟

و/ دواى راپهړین دهكرى نيمه بهچهند قوناغ باسى كهین، دواى راپهړین بهراستی من له ههولنر ماموهه تنها (۴) پوژ، چوار پوژهكش تنها خهريكى سازدانى هیزو نامادهكردنیان بووین بو ههلكوتانه سهر كهركوك. راستى ناتوانم نهو بارودوخه ههلسهنگینم، وه دم دیت كه خهلك زور خوشحاله. فعله ن وهزعهكى ناخوشیش بوو خهلك برسى بوو خواردن نهبوو كارها نهبوو، وه سوتهمهنى نهبوو، بهلام لهگهله نهوشدا خهلك زور دلى به نازادیهكه خوش بوو، خوى نامادهدهكرد كه بین بو بزگارکردنی كهركوكیش.

دواى راپهړینیش، دواى چوار پوژهكهى پاش نازادبوونى ههولنریش چووین بو كهركوك، وه له شهپهكانى كهركوكدا ههتا ۲۹ى مانگ "واته ۱۹۹۱/۳/۲۹" كه كهركوك گیرایهوه نيمه له كهركوك بووین، له شهپهكاندا بووین، بویه ناتوانم نهو بارودوخه ههلسهنگینم، چونكه له كهركوك پووداویكى ناسایى نهبوو، نيمه لهناو شهريكاتى نهوت بووین، لهسهر پتى دوبز بووین، بهردهوام هیزشمان دهبردوو دوژمن هیزشى دهینا.

پ۲۲/ گرنگترین كاریك له پوژانى راپهړین نهنجامت دابیت و جینی شانازیت بیت؟

و/ ئەو پۆژەیی که هاتمه ناو رانیه ۱۹۹۱/۳/۸ کاتژمێر (۱۰) دەیی سەر له بهیانی، بهراستی هەم گریان و هەم دڵخۆشی و پیکهەنین تیکهڵ بوو بوو، بهوهی دواي چەند سال دوور کهوتنهوه له کوردستان، خەلک به چ هەماسه تیکهوه پیشوازی لیکردین و وه چەندیش دلایان خۆش بوو که پیشمه‌رگه هاتنه ناو رانیه. ئەو پۆژەیی که چوبووینه هەولیر پۆژی ۱۹۹۱/۳/۱۱ بهراستی ئەو پۆژەش پۆژیکسی زۆر خۆش بوو، هەرچەند ماندوو و هیلاک بووین وه چاره نوسیشمان دیار نه‌بوو، به‌لام بهراستی زۆر پۆژیکسی میژوویی بوو. به‌لام گرنگترین کاریک له راپه‌ڕین ئەنجام دابی، بهراستی ئەوه بوو له کهرکوک شەریکه‌ی نه‌وتمان گرت و پرسی ده‌بزو ناوچه‌ی سه‌نتی که گرتنی زۆر گرنگ بوو. بهراستی له‌کشانه‌وه‌مان که دوژمن کهرکوکي گرتەوه، ئەوه‌ی من بتوانم شانازی پیوه‌بکه‌م وه‌کو ئەوه‌ی که خەلک هەمووی له کهرکوک ده‌رچوون رایان ده‌کرد، ره‌تلێک ده‌بابه ده‌یانویست ریگیان پی بگرن، وه بهراستی له‌لای که‌لی سینکاینان له‌لای پردی وه، دیاره پۆژی پیشی پردی یان گرتبوو، دواتریش له دوبره‌وه له بو ئەوینده‌ری هاتن، وه ئیمه ریگه‌مان له‌وانه گرت، وه زیاتر له (۳) سی کاتژمێر مقاومه، ته‌قربه‌ن هەموو خەلکی کهرکوک توانیان ده‌ربازین. ئەگه‌ر ئیمه ئەو سی (۳) کاتژمێره مقاومه‌مان نه‌کردایه له‌وانه بوو به‌هه‌زاران که‌س بگیری‌ت و بکوژین. به‌س بهراستی ئیمه سی (۳) پیشمه‌رگه‌مان لی شه‌هید بوو له‌و (۲) کاتژمێر شه‌ره، وه بو خۆمان بهراستی به‌مه‌رگ بازی توانیمان مقاومه‌ی ده‌بابه‌کان بکه‌ین، که نزیکه‌ی (۲۷) بیست و هه‌وت ده‌بابه بوون، وه چەندین مده‌ره‌عه و شتی له‌و باب‌ه‌تانه بوون، به‌لام له‌سه‌ر خه‌ت ئەمنیه‌که‌ی کهرکوک له‌ناستی بورجه‌که‌ی مایکرویف له‌وینده‌ر مقاومه‌مان

رابعه پرنی شاری ههولیر

کردو نه مان هینشت خه لکه که بگیریته و بکوژیته. یه عنی نه وه یه کیک له شانازیه کانه.

وه دوا ی نه وه له ههولیریش پوژی ۱۹۹۱/۳/۳۰، که پیم وایه نه وه پوژه بوو، که له کهرکوک گه یشتینه جی دوا ی شه پیک ی زور ناخوش، به یانیه که ی کاترمیر (۷) حهوت چوینه که له ک ریکخستنی جه بهه کانه مان بکه یین، بو نه وه ی بتوانین ههولیر پپاریزین. له کاترمیر (۱۰) ده وه له که له ک بووه شهر، که به راستی نه وه پوژه من بوخوم له وی نه بام له وانه با نه وه پوژه که له ک بگیریبا و تو بزاوا و نه وه ناوچانه بگیریبانیه، دوا ی مقاومه کی زور حکومهت شکا و نیمه ش چووین له لای گویر خه تیکی بهرگری باشمان دروستکردو هیزکی باشمان بهرام بهر به دوژمن دانا و لپیرسراومان بو ی دانا.

پ ۲۳/ پو لی راگه یانندن چو ن هه لده سه نگینی له پوژانی راپه پیندا؟
و/ زور دهورنکی گرنکی هه بوو، دهنگی گه لی کوردستان به راستی پو لی هه بوو. بینگومان جیهازی بی سیم و نه وانه مان زور که م هه بوو، وه به زوری تهوجیهات و نه وانه که ده درا ناو شاره کان و وه جه ماوه به گشتی له رینگای دهنگی گه لی کوردستانه وه بووه، وه له رینگای دهنگی گه لی کوردستانیشه وه ده زانرا که فیعلهن چ ناوچه یه ک نازاد کراوه و کیندهرماوه، وه دهنگ و باسه کان چی یه، وه شوینه کان به چ گه یشتوووه به چ نه گه یشتوووه، زور پو لیک ی گرنکی بی نی، ده توانم بلیم گرنگترین پو ل، دهنگی گه لی کوردستان بوو.

پ ۲۴/ جگه له و رادیوییه، هیچ رادیوییه کی تر هه بوو له و سه رده م؟
و/ هه بوو، به لام به راستی نازانم که پو لی چو نیان هه بووه، خه لکیش باسی نه وشته ناکات.

پ ٢٥ / بەرەوای تۆ ھۆکارەکانی شکستی راپەرین چی بوو؟
 و / ھەوشیان زیاتر فاکتەرەکی دەرەکی وایکرد، دواى دانیشتیان
 "مەبەستی ئەمەریکا و عێراقە" لە خێمەى صفوان، وە دواى ئەوەى کە
 رۆژانە یەکتریان دەبینی و دواى ئەوەى کە ھاوپەیمانەکان و ئەمەریکا
 بەتایبەتی دیارە ئەو دەم بەباش و بەبەرژەوندیان نەدەزانی حکومەتی
 عێراقى لەناو بچى، لە عێراق ببیتە شەری ناوخوايان کۆنترۆلى
 لەدەست بچى، پێیان ناخۆش بوو وە رینگەیاندا کە ھەلیکۆپتەر بفرى،
 ئەو ھیزانەى کە لە سینگۆشەى بصرە و کۆیت و ناصریە وە قواتى
 حرس جمھورى و باشترین دەبابەکانى عێراق لەویندەر محاسرەبوو،
 پاش ئەو رینگایاندا بەیەک رۆژ (٩٠٠) نۆسەد دەبابەیان پەراندەوہ لە
 بۆ بەغدا، لە فوراتەوہ پەراندیانەوہ و رینگەیاندا، ئەگەر رینگەیان
 نەدابایە، حکومەتی عێراقى ئەو ھیزەى نەمابوو، ئەوہبوو حکومەت ئەو
 شتانەى بەکارھینا لە بۆ سەر کوت کردنى راپەرین لە جنوب "مەبەستی
 باشورى عێراقە"، ئەوجا دواى بەرەو کوردستان ھاتەوہ. دەتوانم بڵێم
 ئەوہ فاکتەرى سەرەکی بوو. چونکە بەراستى ئێمە نە ئەو کاتەمان
 ھەبوو کە ھیزەکانمان رینگبەین و ئەو چەک و کەل و پەلانەى کە
 دەستمان بەسەر داگرتبوو، ھەرچەند چەکی زۆر باشمان
 دەستکەوتبوو، بەلام نەدەکرا لەو ماوہ کەمەدا کە بەردەوامیش لە شەر
 دابووین و نەمان دەتوانى سوود لەم چەکە دەست بەسەر داگیراوانە
 وەرگیرین، فاکتەرە دەرەکیەکان ئەساسى شکستی ئێمە بوون. جگە
 لەوہى کە خوێشان ھەرچەند ھیزەکانمان دابەش دەکرد، بەلام ھەر
 ئەوہندە رینگ دەخرا.

رەپەرنى شارى ھەولنر

پ۲۶/ پەيوەندى راپەرنى كوردستان و خوارووى عىراق، وەك
فاكتەرنك بۇ راپەرنى و شكستى راپەرنى، چۇنى دەبىنى؟
و/ بەلى، كەمتر پەيوەندى پىكتەرەو ھەبوو، چونكە زياتر فاكترە
دەركىەكان و اىكرد كە حكومەتى عىراق بەھىز بىتەو ە كوئىرۇلى ھەموو
عىراق بكاتەو، كە لەلایەن ھاوپەيمانەكانەو ە رىگەى پىدراو، بابلىن
تىشكى كەسكىان "سەوز" داىە ھىزەكانى بگەرنىتەو ە بەكارى بىنى
دژى خەلكى راپەريوو.

لەكوئادا زۇر سوپاس كاك سەفین...

سوپاس بۇ ئىوەش...

ئهو ترسو سامه بهگشتی لهسهر كورد بهردهوام بوو، به بهردهوامی خهك لهمینشكیا بوو كه ئەم پژیমে بهرنامهی تواندنهوهی مۆركی نهتهوایهتی كوردی پی به، وه ئهیهوی كورد بهتهواوی لهناوبهری. كورد لهوه حالی بووبوو بههموو چین و تویرهكانیهوه كه حكومهتی عیراقی بهوهندهوه راناوهستی، كه له شارو گوندهکانی خوئی دهری کردبوون، بهلكو دهیهوی بهتهواوی كورد بتوینیتتهوه لهبۆتهی نهتهوایهتی عه ره بی دا، كه بهبیرنکی زۆر شوقینیا نه کاریان بو دهکردو ئیشیان بو دهکرد، وه به تهرتیبیکی واش کارهکانیان دهکرد كه كهس نهتوانی لهناستیانا سهر هه لپری یان نارهازی ده ربپری، یان شیوهیهکی واپیشان بدا كه ئەم کارانهی ئەمان له گه ل واقیعی ناوچهکانا ناگونجی، ئەم هه موو پانه پهستوو زهختانه لهسهر دهرونی كورد پهنگی خواردبووه، وه بوو بووه نارهازیهکی ناوهکی له عه قلی هه موو ئینسانیکی كوردا لهو سهردهمهیه.

بهنسبهت واقیعی كوردستان له دواي دهست پیکردنهوهی شه پری عیراق ئیرانه وه، ئەوه بوو لهسالی ۱۹۸۱ راپه رینیکی خویندکاری كوردی له زانکۆکانا سه ری هه لدا به نامانجی نه وهی کۆمه لی له داخوازییه نهتهوایه تییه کانمان له پری داوا خویندکارییه کانمان چی به جی بکرتت، چونکه داخوازی خویندکارانیش به شیکه له خواستی میلله ته که مان. بو ئەم مه به سه ته لاهه خوین گهرمه کان، خویندکاره خوین گهرمه کان، راپه رینیکی زۆر مه زنیان نه نامدا، له ههولیریشو له موصل یشو من پیم وایه قهت له ته سه وردا نه بوو كه گهنجی كورد، وه خویندکاری كورد، بتوانی لهو زهخت و زه برو زهنگه ی ئەو سهردهمدا، ئاواروو به پروو رابوه ستیت و بی هیچ وه سیله یهك

بەرامبەر بە چەكەكانى ئەوان راپۆستى، بەلام توانيان شتى زۆر گەورە بکەن، راپەرېنىكى زۆر گەورەيان ئەنجامدا، لە ھەوليرۆ موصلۆ شوينەكانى تريشەو ھاوکارى زۆر باش کرا. بەنسبەت زانکۆى صلاح الدين بەراستى ئەو خویندکارانەى لەوى ئەو راپەرېنەيان ئەنجامدا، کارىكى وای کرد کە دەروونى خەلکى کورد لەناو ھەوليرۆ بەتەواوى بەهژينى، وە ئەمە بوو ماکیک بۆ راپەراندنى ویزدانى نەتەوايەتى لەناو دلۆ دەروونى خەلکى ناوچەکاندا بەگشتى، ئەمە دەرگا کردنەوہیەك بوو لە عەقلى کوردیا بۆنەوہ بتوانن بە سیغەيەك لە سیغەكان رۆژنیک لەرۆژەکان ئەو پزىمەى کە خۆى کردووہ بەمۆتەکەى گيانيان، ئى ی نەترسن بەسەنگ و سامەى کە ئەو خۆى نواندووہ.

لەدواى ئەو راپەرېنانەوہ ئەوہبوو وتوويزى نيوان ی.ن.ک و پزىمى عيراق "مەبەستى وتوويزى سانى ۱۹۸۳یە" دەستى پیکردوو بەردەوام بوو تا ماوہیەك و دوايى حکومەتى عيراقى لەبەلینەكانى خۆى پاشگەزبوو و ئەو وتوويزە ھەرەسى ھینا و شەر لەنيوان حکومەتى عيراقى و شۆرشى کورددا ھەلگيرسايەوہ. ئەمجارەيان حکومەتى عيراقى بەشيوہیەكى زۆر ناشارستانى و زۆر نا مروقانە و زۆر دپندانە کەوتە ویزەى گەلى کورد، کە گەيشتە ئەو قەناعەتەى کە گەلى کورد گەيشتۆتە ئەو مستەوايەى کە بەوناستە پوو بەپرووى حکومەتى عيراقى دەبیتەوہ و لىنى ناترسيّت، وەکو ئەوہى خۆى تەسەورى دەکات، کە دەبى چۆكى بۆ دابدات. گەيشتە ئەو قەناعەتەى کە کورد بەھيچ جۆرک چۆک بۆ پزىمى عيراق دانادا، گەيشتە ئەوہى ھيزى پيشمەرگە بتوانى پووبەپرووى ئەو جەيشە زەبەلاحەى عيراق بوەستيتەوہ، ناوچە بەناوچە، سەربازگە بەسەربازگە نازادبکات، شارۆچکە بەشارۆچکە

نازادېكات، كە بوو ترس و لەرزىكى گەورە لەبۇچون و لىكدانەوھى
حكومەتى عىراق، كە ئەم شۆرشە بەم ئاستە بەھىزەيەوھ پوو بەپرووى
بىيئەوھ لەپۇژىكدا دادىت چۆك بە حكومەتى عىراقى دادا. وھ جەيشى
عىراقى لەبەرامبەر پىشمەرگەدا گەيشتبووھ ھەدىك، كە لەھىزى
پىشمەرگە بىسەمىتەوھ، ھىزى پىشمەرگە بىون بە مۆتەكەى گىيانى
جەيشى عىراقى لە كوردستاندا.

بەم شىوھىە حكومەتى عىراق گەيشتبووھ ئەنجامىك كە بەھىچ
شىوھىەك ناتوانىت زال بىت بەسەر ھىزى پىشمەرگەدا، بۆيە ھەئسا بە
بەكارھىنانى ترسنۆكانەترىن چەك لە مېژووى مرۇقاىەتى دا، وھ
بەدردانەترىن شىوھ بەكارى ھىنا دژى جەماوھرو ھىزى پىشمەرگەى
كوردستان. نەبووھ لە مېژووى ھىچ پىشمەرگەى يان ھىچ دەولەتىك يان ھىچ
دەسلەتدارىك، كە چەكى لەناوبەرى گىشتى واتە جىنۆسايد بەرامبەر
بەگەلى خووى بكە، بەلام حكومەتى عىراقى ئەم چەكە كۆمەلكوژانەى
بەرامبەر بە مىللەتى كوردو ھىزى پىشمەرگە بەكارھىنا، كە بە پىرواى
خۆم ئەمە چەكى ترسنۆكانەيە، چونكە ئەم چەكە پىويستى بە مقاوھە
ناكا، كەس ناتوانى مقاوھەى لەبەرامبەردا بكات، وھ چەكى دىفاعى
نىە، چەكى شەپنىە ئەمە، شتىكى نا مرۇقانەو نا ئەخلاقى و ھەموو
شتىكە، ئەوھى كە ناشى پىنى بوترىت ئەوھىە. بە بۇچوونى من تا
ئىستا ناوىك نەدۆزراوھتەوھ بۇ بەكاربەرى ئەم چەكە لەمستەواى
ترسنۆكى ئەم قائىدانەى بىريارى بەكارھىنانى ئەم چەكانەيان داوھ.

ئەگەر بەچەكى كىمىاويش نەبايە جەماوھرو ھىزى پىشمەرگەى
كوردستان ھەرگىزاو ھەرگىز چۆكىان دانادا بەرامبەر بە حكومەتى
عىراقى، وھ لەگەل بەكارھىنانى ئەم چەكانەش ھەر چۆكىان بەتەواوى

دانهدا، بەلام ناوچەكە بەتەواوی چۆلكران و قركران. ئەو خەلكانهی كه كهوتنه بەردهستیان هه‌موو گیران و بردنیان و ئەنقال كران و تەنانهت برینداره‌كانی چه‌كی كیمیای كە خۆی برینداری كردبوون، ئەوانه مندال و پیرو په‌ك كهوتە هه‌موویان كوژدان و له‌ناو بردران. هیزی پیشمه‌رگه‌ی كوردستان دواي به‌كارهینانی ئەم چه‌كەش كه ناوچه‌كانی كوردستان بەتەواوی چۆل بوو، كه ئاوه‌دانی خەلكی تیانەما، له‌گەل ئەوه‌شدا مه‌فاریزه پارتیزانه‌كان هاتنه‌ خواره‌وه له‌گەل چۆلی ناوچه‌كانیشا ئەوان توانیان په‌ره به‌خه‌باتی خۆیان بدن بەرده‌وام بن له‌ئاماده‌باشی خۆیان له‌ناوچه‌كاندا، وه‌ تا راپه‌رینیش هیزی پیشمه‌رگه‌ی كوردستان، كوردستانی ئەوجاره چۆل نه‌كردەوه، له‌گەل ئەوه‌ی ئاوه‌دانی خەلكی تیدا نه‌ما‌بوو، بەلام ئاوه‌دانی هیزی پیشمه‌رگه له‌ناوچه‌كاندا هاندەریكی زۆر گه‌وره‌بوو بو‌رێكخ‌ستنه‌كان، په‌یوه‌ندیه‌كی زۆر پته‌وو به‌هیز هه‌بوو له‌نیوان رێكخ‌ستنه‌كان و ئەو مه‌فره‌زه پارتیزانانه‌دا، كه ئەمه‌ گیانی زیندووی خه‌باتگێڕی و خو‌گرتنی به‌تەواوی ده‌كردەوه به‌بهر خەلك داو وه به‌بهر رێكخ‌ستنه‌كانیشدا.

دواي سالی ١٩٨٨ و دواي راگواستنی هه‌موو گونده‌كان، چۆلكردنی هه‌موو ناوچه‌كان، گه‌یشه‌ سهر ئەوه‌ی كه شار به‌شاریش ده‌ست پی ب‌كهن. شاری قه‌لادزی كه ئەوسا له‌به‌رنامه‌ی دانه‌بوو له‌ دواي ئەنقاله‌كان، ئەوانیشیان راگو‌یژا به‌بیانوی ئەوه‌ی له‌ناوچه سنووریه‌كاندا نزیکه، به‌رنامه‌ی حكومه‌تی عێراقی وابوو، كه ناوچه به‌ناوچه هه‌موو كوردستان بكات به‌یه‌ك سه‌ربازگه‌ و كو‌نترۆلی بكات به‌ئاره‌زووی خۆی.

۲/ چوڼیه تی بهر یوچونی کاره کانی ریکخراوی ههولیر و
ریکخستنه کانی ههولیر بهر له رپهړین چوڼ بوو؟

و/ به نسبت ریکخستنه کانه وه دواي نه وهی کاک کو سرت
له کونفرانسی کومه لهدا بوو به سرکردایه تی، هاته دهره وه له گهل
شهید عه بدولر هزاق و کاک شوان و نه مانه. کاک بیستون ببو به
لیپرسراوی ریکخراوی ههولیر، نه ویش دواي ماوه یه ک هاته دهره وه و
دواي نه ویش شهید محمه د قادر ده بیئت به لیپرسراوی ریکخراوی
ههولیر. به داخه وه شهید محمه د قادر له گهل پو لیک له هاوړیکانیا
ناشکرا بوون و گیران و کهوتنه زیندانه وه. له دواي نه وه ئیتر خو م "مه لا
قادر" ئیشی ریکخستنه کانی ههولیرم ده کرد تا رپهړین، هر له سالی
۱۹۸۶هه تا ۱۹۹۱. به لام له سالی ۱۹۸۶هه وه کو ریکخراو ریکخراو
نه بوو، نه کرایه وه به ریکخراو، نه مانتوانی بیکه یه وه به ریکخراو، بو
پاراستنی ریکخستن و ته نزیما ته کان. به لام به شی زوری ریکخستنه کان
له لای من بوو، له گهل نه وهی به شیکی زور له ریکخستنه کان که
ژماره یان کهم نه بوو په یوه ندیان به هیله کانی دهره وهی پیشمه رگایه تی و
کی وکی وه هه بوو تا نه نفاله کانیش. ئیتر دواي نه نفاله کان به شیکی
زورمان گرتنه وه و هاتنه وه لای خو مان به حوکمی زروفه وه. به لام
هه ندیکیان که نه مان دوزینه وه یان نه کرا وهریانگرینه وه، نه وانه مانه وه
تا دواي رپهړین، دواي رپهړین و له کاتی رپهړیندا نه وانیس کهوتنه وه
ئیش.

۳/ چالاکیه کانی ریکخستنه نهینی یه کانی ناو شار چی بوو؟
و/ تا رپهړین کومه لیک ئیشی پیشمه رگایه تی و کاری لا به لا کراوه.
به نسبت ریکخستنه کانی ناو شاریشه وه، بو نمونه: دووه مین لیدان

محافظة، رېڭخستىن بۆسەيەكى بۆ نايەوہ و لىياندا، كە چالاکىەكە بەدەستى (نجم الدين قالە بارىكە) جى بەجى كرا. كاروچالاکى زۆر كراوہ، ئىشى زۆر باش كراوہ بەنسبەت رېڭخستىنەكانەوہ، بەلام رېڭخستىنەكان تاوہكو راپەرىنىش ئىمە زۆر بە ووردى ئىشەكانمان دەكرد، توانيمان رېڭخستىنەكان پيارىزىن و تووشى ھەلە نەيىن. وە لەدوای ئەنقالەكانىش مەفارىزە پارتىزانەكان، كە ھاتبوونە خوارەوہ پەيوەندى توندو تۆل ھەبوو لەنىوانمان. پىداويستى يەكان كە دەھاتن، كە دەگەيشتنە ئىمە، ئىمە بەھوى ھىلى رېڭخستىنەكانى خۆمانەوہ دەمانگەياندى، وە لەو رېڭگەيەوہ ئىمە خەسارەيەكىشماندا، (كاكە زياد) كە ئىشى پەيوەندىەكانى رېڭخستىن و ھىزى پىشمەرگەى دەكرد، ئەو لە نەتىجەى ئەوكارەيەوہ بوە ھوى ئەوہى كە ناشكرابى و كەوتە زىندانەوہ، بەلام زۆر خۆپاگرو قارەمانانە بوو لە زىندان، ھىچى نەدركاندو ھەرخۆى مايەوہ لەزىندان، تاوہكو دوایى ئەويش لەدوای راپەرىن ئازاد بوو.

بەنسبەت (كاكە زياد)ەوہ كە كەوتە زىندان لەويش خۆى گرتەوہ، ھاتنە بەندىخانەى موصل و دوای لىدانى عىراق لەلايەن ئەمەريكاوہ، بەرنامەيەكيان دارشت بۆ شكاندنى سجن و ھەلاتنىيان و لە ۱۹۹۱/۳/۴ دا برىاربوو جى بەجى بكن. وە خۆم چومە موصل، كە چومە موصل قىراى بەرنامەكە نەكەوتبوون، ديار بوو ئەوان پىلانەكيان شكستى خواردبوو.

دوای ئەنقالەكان رېڭخستىنەكان لەناوہوہ زۆر بەرجوگۆلى و توندىەوہ ئىشەكانى خۆيان دەكرد، لەگەل ئەوہشدا سەركردايەتى لەدەرەوہ مشورى ناوہوشى دەخوار، بۆ ئەم مەبەستە سەركردايەتى

رابه‌رینی شاری هه‌ولیر

دابەش کردبوو بەسەر چەند بەشەو، بیری لەوێ کردبوو ئەگەر لەدەرەوێ باروودۆخەکە خراپ ببێ لەناوێوە خەڵکمان هەبێ، وە بەپێچەوانەوێش. بۆ ناو شار کاک مستەفای سید قادر نێردرابوو بۆ خواوە بۆ سەرکردایەتی کردنی ناو شارەکان بەگشتی، وە لە قەڵادزێ دادەنیششت تا راگواستنی، بەلام دواتر لە هه‌ولیر نیشته‌جی بوو دەمایه‌وه تا گیران و زیندانی کردنی. بەهۆی دروست بوونی خەڵکی ئەناو هێلی رێکخستنی ناو شارو مەفرەزە پارتیزانەکان، کاک مستەفا گیراو ئەویش دوای راپەرین ئازاد بوو، مەر وەکو چاوەرپواندەکراو زۆر قارەمانانە خۆی راگرت و ناوی کەسی تری نەهینا، ئەم گیرانەشی لە مانگی (٩)ی سالی ١٩٩٠ دابوو. گومان لەوێ بوو کە ئەمە لە رێگەیی خەتمائیلی ناو هێڵەکانەوێ بێت، بەلام دواتر بۆمان دەرکەوت ئەمە وانیه. نەشمان هێشت کەس بەو گیرانەیی کاک مستەفا بزانی، تا دوای راپەرین کە ئازادبوو، کە ئەمە سەرکردایەتی ناوخوا بوو. سەبارەت بە سەرکردایەتی دەرەو، ئەمە لەدەرەوێ وولات دانرابوو، وە ژمارە تەله‌فونی خۆی هەبوو، بۆ حالەتی نااسایی، ئەگەر پەيوەندی لەگەڵ شاخ پچرا، ئەوا دەمان توانی پەيوەندی بەو سەرکردایەتی یه‌وه بکەین لەدەرەو.

پ/ء/ هۆکارەکانی راپەرین بەگشتی چی بوو؟

و/ پێشتر باسی زەبروزەنگی حکومەتی عێراقیمان کرد، کە چەند دێرندانە کەوتبوو و یەزەیی گەلی کورد، ئەم دێرندایەتیەیی رێژیمی عێراقی ئازاری لەدل و دەروونی هەموو کوردێکدا بەجی هێشتبوو، بە هەموو پیاوێکانی خوشیەو تەنانەت ئەو پیاوانەشی کە ئەلقە لەگوێی رێژیم بوون، خزمەتی رێژیمان دەکرد، برینیی ئەو ئازارانە لەسەر دلێ

ئەوانیشدا دروست کردبوو، چونکە هیچ کەسێک نە خزمیکی -
 دۆستیکی - بڕایەکی - ناسیاییکی بەر زەبرو زەنگی حکومەتی عێراقی
 نەکەوتیبێت. ئەمە وایکردبوو لەناخەوێ هەموو مەزۆقینکی کورد پزێمی
 عێراقی نەوێت و بێزی لێی ببێتەوێ. کارگەیشتە ئەوێ مفروری عێراق
 دواى شەپەکانی لەگەڵ ئێران دا بوو پێکردنەوێ ئەو بوو شایبە
 ئابووریەتی کە دروست بوو بوو لە بودجەتی عێراقدا و بوو خۆ
 دەریازکردنی لەو هەموو قەرزە پەلاماری کویتی دا، کویتی داگیرکرد.
 وە پێشتر بەپزێ مام جەلال لە محاضرەیه کدا ناماژەتی بەو دابوو کە
 ئەگەری داگیرکردنی کویت هەبە لەلایەن عێراقەوێ لەبەر هۆکاری
 سیاسی و ئابووری، لەم محاضرەیه دا باسی لەم بابەتە کردبوو
 بەدووێ درێژی.

دواى داگیرکردنی کویت لەلایەن عێراقەوێ، سەرکردایەتی ی.ن.ک
 دانیابوو لەوێ پزێمی عێراقی لەلایەن دەوڵەتە زەهێزەکانەوێ بەتایبەتی
 ئەمەریکاوە لێی دەدرێت، جەزەبەتی ئەو دەست درێژییە
 وەرەگرێتەوێ، بۆیە بیریان لەخۆنامادەکردن بوو پاپەرینیکی بەپەلە
 کردەوێ.

پێکخستەکانی ی.ن.ک پێشتریش مەفاریزی چەکداری هەبوو،
 پێشتریش خۆی نامادەکردبوو بوو کۆمەلێک شت، وە دواى ئەنقالەکان
 لەناو پێکخستەکاندا سوپای پزگاری کوردستان دامەزرا لەو
 پێکخستە دلسۆزانەتی کە نامادەتی کاری پێشمەرگانەیان هەبوو،
 چەندین گروپ و مەفرەزەتی تاییبەتی لەو پۆلە قارەمانانە تشکیل کرابوو،
 کلێشەیه کی تاییبەتی خۆی هەبوو، کە دارێژرابوو لەلایەن سەرکردایەتی
 ی.ن.ک. پێم وایە بەپەلەتی یەکەم ئەوانەتی سەرپەرشتی ئەم بابەتەیان

دهکردو نهخشه و پلانیان بۆ کیشابوو پیکهاتیبوون له بهرێزان (مام جهلال و کاک کۆسرهت و کاک نهوشیروان)، ئەم نهخشهیان داپشتبوو که نهخشهیهکی زۆر ووردو تیروتهسهل بوو، وه ژمارهیهکی باشیش لهتیکۆشهرانی تیادا کۆ بووبوونهوه. دواي داگیرکردنی کویت لهلایهن عیراقیشهوه ئەم مهفرهزانه بنهمایهکی زۆر باش بوون و بنچینهی داپشتنی سوپای پرگاری کوردستان بۆ ئەوه بوو که هیژیکی ناوخویی ناو شارهکان له پینشمه رگه ی کوردستان هه بی بۆ کۆمهانی ئەگهرو بۆ خو ئاماده کردنیکی داهاتوو بۆ ئەوهی لهناوهوه بتوانریت زهبروزهنگی باش له پرژیم بوهشینن و ئەو شوپشه ی که حکومهتی عیراقي لهدهروهه رهناندی یان بهبۆچوونی خو ی کۆنترۆلی کردن و دهریانی کرد له وولات لهناو شارهوه بهرویا بتهقینهوه و که ئەمجاره بههیچ جوریک نهتوانی خو ی لهم شوپشه دهربازبکاو نهتوانی کۆنترۆلیان بکا. بهرنامهیهکی زۆر ووردی بههیز داپرێژابوو بۆ ئەم مهبهسته، بهلام شکور بهرنامهکهیان تهمن کورت بوو، زۆر زوو پینگهیشته بههوی غهلهتهکانی عیراق خویهوه. هه ر ئەم مهفرهزه چهکارانه بوون به بنهمایهک و بنچینهیهک بۆ گهورهکردنی شاننه چهکارهکان، ئەوهبوو دواي نهخشه ووردهکه ی سه رکر دایهتی ی.ن.ک بۆ راپه رین و دابه زانندی نهخشهکه و ئیش بۆ کردن و داواکاری یارمهتی که هه موو لایهنه سیاسیهکانی کوردستان و ووروزانندی خو ئاماده کردن بههه موو شیوهیهکی تیکرایی و ئیشکردنی ی.ن.ک لهناو رینکخستهکانی خو یی و لهناو جهماوه ردا بهشیوهیهکی زۆر چروپرو تیروتهسهل بۆ ئەم مهبهسته لهناو شارهکان، له سلیمانی شاننه چهکارهکانی (شالوو) دروستکران، وه له ههولیر شاننه چهکارهکانی (بروسک) دروستکران، که له هه موو شوینهکان

شانە چەكدارهكان بنەماكهيان دەتوانم بڵێم سوپای پزگاری كوردستان بوو، ئەو مەفرەزە پێشمەرگانەى ناو رێكخستنهكان كە پێشتر ئامادەكرابوون بونە هەوینىكى زۆر كاریگەر بۆ ئەم مەبەستەو ئەم مەسەلەیه، وە سوودی زۆر گەورە لە پێشمەرگە كۆنەكان وەرگرا بۆ دروستكردنى شانە چەكدارهكانى بروسك، چونكە ئەوان شارەزاییهكى باشیان هەبوو، خۆیان نەدۆراندبوو، كۆپى ئازاو قارەمان بوون، لەپۆژە سەختەكاندا هاتبوون تەسلىم بە پزێم بوو بوونەوه، ئامادەیی ئەوهیان تێدا دروست بوو بوو كە بێن قەرەبوویهكى ئەم تەسلىم بوونەوهیەش بکەنەوه، كە ئەم قوئاغە لە ژيانياندا بە فرسەتێك بۆیان هاتە پێشەوه هەروەكو ئەوهى زەمەن وایكردبى ئەمان پۆلى پێشمەرگایهتیهكەى خۆیان لێرەدا تەواوبكەن، نەك لەو ديو، دەورەكە وا گەرايهوه.

ئەم خۆ ئامادەكردنە بە حوكمى لاوازبوونی پزێمى عێراقەوه بارەكە زۆر ئارام بوو بۆ خەلكى عێراق دواى ئەوهى عێراق پەرو بەلى تێك شكێندرابوو، ئەو ترسە گەورەیهى كەلەسەر دل و دەروونی خەلك پێشتر دروستى كردبوو، خەلك ئەو ترسەى لێى نەمابوو. قەناعەتەمان وابوو وە خەلكیش گەیشتبوو ئەو قەناعەتەى كە حكومەت كۆتایی دیت، بۆیه جەماوەرىش هیزو توانایهكى زۆرى تێدا بوو بۆ تۆلەكردنەوهى ئەو هەموو غەدرانهى كە حكومەتى عێراقى لێى كردبوو، ئامادەبوو تا ئەو تۆلانه لە حكومەتى عێراقى بكاتەوه. ئەو خەلكانەشى كە چەكدارى پزێم بوون زۆرى بەناچارى وە لەوانەشە لەبرسان و لەترسان یان بۆى نەلواوه بچیتە سەنگەرى پێشمەرگایهتى، ناچاربوو بەلای پزێم دا بکەوینت و بۆ ئەوهى خۆى بژینى. ئەوانیش قەرەبووی ئەو هەموو غەلەتانهى كە كردبوویان لەرابردوودا بەرامبەر بە میلیتەكەیان، پێم

بیری لە راپەرین کردبوو و نەخشەى بۆ دارشتبوو و ئیشی باشی بۆ کردبوو، لەناو وەش بەو رەیهى زۆر بەرزەو بەقەناعەتێكى زۆر ئى هاتوانەو ئیشی بۆ کرابوو، و ئیشەکانیش هەمووی جێی خۆی گرتبوو. سەرکردایەتى لەدەرەو لەگەڵ شیعەکاندا قسەیان هەبوو پێشتر کە لەیەک کاتدا راپەرین بکەن، هەموو عێراق ئازادکەن لەدەستی حکومەتى عێراقى، بەلام دیارە برا عەرەبەکان ئەو قەناعەتەیان نەبوو کە کورد لەو گۆرانی مێژووییە بەشداربکەن، بۆیە خۆیان پێی هەلسابوون و نەیانویست کورد بەشدارى ئەو وەزەبکات و خۆیان پێیان وابوو دەتوانن عێراق ئازادبکەن و ئیتر ئەو بەشە بۆ بە کورد بدرى، دوایی ئەگەر بەخێر شتیکیان بۆ کورد کرد یان ئەگەر بۆیان بکرى هەربۆی نەکەن. حکومەتى عێراقیش زۆر دڕندانە وەلامى دانەو ئەو بەحوکمی ئەوى دەستی کرایەو، ئەمەریکاش دەستی کردەو بۆ سەرکوت کردنى ئەو موعارەزەیه بەشیوەیهى زۆر نامرۆقانه ئیبادەى کردن و راپەرینەکەى تێک شکاندن. ئەم تێک شکانەى راپەرینی خوارەو، من بەقەناعەتى خۆم دەلیم کاریگەرى زۆر سلبی هەبوو لەسەر دەروونی سەرکردایەتى کوردی لەدەرەو، بەرەى کوردستانی بەتایبەتى ی.ن.ک.

بۆیە ئیمە لەناو وەش قەناعەتمان وابوو کە ئەو شکاندەنى جنوب وورده کاریگەرى لەسەر دەروونی خەلک دروست دەکات. (٤) ی مانگ بوو لە موصل گەرامەو بەبى ئەوى ناگامان لەهیچ بێت، ١٩٩١/٣/٤ بوو راپەرین و دەورى ئۆردوگای خەبات گیرابوو، پرسیم ئەو چیە؟ ووتیان نازانین، پاشان هاتمەو هەولێر. لە هەولێر ووتیان لەخەبات راپەرین بوو، راپەرینێكى عەفەوى بوو، حکومەتیش دەورى

بەكەين؟ گەيشتینه قەناعەتیک که بۆ ۲۵ی لە رانیە و شەقلاووە و کۆیەووە
راپەرین ئەنجام بەدریت و بییته تەقینەووەیەک پاشان هیزی پیشمەرگە
کههاته رانیە دواتر هەموویان یەک دەگرەنەووە.

بۆ ئەم مەبەستە بریارماندا (ئەحمەد بچکۆل) بچیت بۆ رانیە،
وہ (مەمەد قادر)یشمان نارد بۆ بائینجان و بازیان، که دوای ئازادکردنی
ئەم شوینانە بەتایبەتی که رانیە ئازادکرا بۆ بەیانیەکهی ریگای بەینی
سلیمانی و کەرکوک بگیرییت که بائینجان و بازیان ئازادبکرییت. که
ئەمەش کرا خەلکی سلیمانی بای ئەوہ خۆی ئامادەکردووە و
سلیمانیش ئازاد دەکرییت، که سلیمانی ئازادکرا حکومەت بەتەواوی
شپەرژە دەبییت، چونکه بەئازادکردنی رانیە و سلیمانی بزوتنەووەکه
ناکوژیتهووە و حکومەت بۆی کۆنترۆل ناکرییت. که پینی کۆنترۆل نەکرا
دەست بەدەست شوینەکانی تریش ئازاد دەکرییت.

فەلەن بۆ ئەم بەرنامەزیه کاک ئەحمەد بچکۆل
هەرئەوکاتە بەرینکرا بۆ رانیە، مەمەد قادرمان نارد بۆ بائینجان و
بازیان. دوو برادەری ترمان ئامادەکرد که بیان نیڕین بۆ شەقلاووە و
کۆیە، بۆ ئەوہ خۆیان ئامادەبکەن تاوہکو رانیە ئازاد دەکرییت، ئەمانیش
لەشوینەکانی خۆیان ووروزاندنی جەماوەر بەرزبکەنەووە تاوہکو هیزی
پیشمەرگە دەگات و شوینەکان ئازاد دەکریین.

هیشتا ئەمان نەرۆیشتبوون بۆ ئەو شوینانەهی کهبۆیان
دانرابوو، هەرئالمان بۆ هات لە ئۆردوگای خەبات که کەس نەگیراوە و
دەستیان لەکەس نەداوە، هەندیک خەلکی ناوچەکه تداخولیان کردووە و
توانیویانە بکاروودۆخەکه نارام بکەنەووە، بۆ ئەوہی چیت نەتەقینەووە،
حکومەتییش بەمە پازی بووە. بەلام ئیمە بریارەکهی خۆمان جی بەجی

رأبه رینی شاری ههولیر

کرد، سلیمان نه کرده وه له نازادکردنی رانیه، له بهرئوهی پیمان وابوو که سهردهمه که کامل بووه، سهرکردایه تی بهری کوردستانی ش بریار له سهر راپهرین نادات وه ئیمه پیویسته بیکهینه نه مری واقع. بویه به یانیه که ی ۱۹۹۱/۳/۵ که ئه و پۆژه نه حمه د بچکۆل له ۳/۴ که یشتبووه رانیه و خویان بۆ راپهرین ناماده کردبوو.

رانیه له ۱۹۹۱/۳/۵ نازادکرا، که هیزی پيشمه رگه هینشتا نه گه یشتبووه ناویه وه. وه دواى ئه مه له ۱۹۹۱/۳/۶ کاک محمه د قادر وانیش له بازیان و باينجان راپهرینیان کردوو نازادیان کرد، که ئه مانه نازادکران دهنگه که زۆر گه وره بوو که هینشتا هیزی پيشمه رگه هینشتا هه ر نه گه یشتبووه رانیه. ۱۹۹۱/۳/۷ وه کو چۆن خۆمان بۆ چوونه کانمان دارشت فعله ن له ۳/۷ خه لکی سلیمانی توانیان ده ست به راپهرین بکه ن و شه ر به رده وام بوو تا ۳/۸، که ۳/۸ به ته وای شاری سلیمانی نازادکرا، له و فتره زه مه نیه ش هیزی پيشمه رگه گه یشتنه رانیه و سلیمانیش.

که هیزی پيشمه رگه گه یشته رانیه ئیمه ترسو و دلّه راوکی کانمان نه مات، که پاشان گه یشته سلیمانی ئیدی به یه کجاری دلنیا بووین و ئیدی راپهرین مه جرای خۆی وه رگرت و هات به دواى داو وه ک ئه وه ی که چۆن ئیمه ته سه ورمان وابوو راپهرینه که نه کوژایه وه. به لام به رنامه ی سهره لدانى راپهرین ئیمه خۆمان دامان ناو خوشمان سهرپه رشتیمان کرد، به هیمه تی جه ماوه رو هیزی پيشمه رگه ش هاته دواى و گه یشته نه نجام.

پ/۶ په یوه ندی نیوان جه ماوه رو ریکه ستنه سیاسیه کوردیه کان تا چ ئاستیک بوو؟ به تاییه تی له شاری ههولیردا؟

و/ بەنسبەت شارى ھەولنرەوھ ئەوھ پيشتىر باسى ۳/۴ ى خەباتم بۆكردى كە تيايدا دوو لە رېڭخستنهكانى ئىمە شەھيد بوون (عبدالكریم و.....). جەماوهرى خەلكى شارى ھەولنرو دەوروبەرەكەشى بەتەواوى لەدەورى يەكيتى ئالابوون، لايەنە سياسيهكانى تر دەورينكى ئەوتۆيان نەبوو. بەلگەش لەسەر ئەوھ دواى ئەوھى كە ئىمە بەبەرنامە رانیهمان ئازادکرد دواىى لە ۲/۶ باينجان و بازيانمان ئازادکرد، حيزبى شيعوى لەھەولنر پيى وابوو ئەم راپەرینانە شتىكى عەفەوين، بېريارى دابوو كە لە ۲/۶ لە ھەولنر راپەرین بکات، ئىمە ھەوالەكەمان پيگەيشت پيشتىر، ھەوالمان بۆناردن كە ئەمە شتىكى عەفەوى نيه بەھەلەدا مەچن، ئەمە بەرنامە رېژئراوھ، ئەمپۆ لە ھەولنر پۆژى راپەرین نيه، وھ راپەرینى ھەولنر كات و ساتى خۆى ھەيه، ئىستا راپەرین بکەن تىك دەشكىن، ئىمە وھكو رېڭخستنهكانى ى.ن.ك ھاوكارىتان ناكەين، بەلام ئەوان ھەر گوئيشيان لى رانەگرتين. خەلكانى خويان پزانده ناو شەقامەكان و كۆمەلەك خەلكى خويان ھينايە ناو شەقامەكان لە ۱۹۹۱/۲/۶. كە ھەندىك تەقو و توق پوويداو پاشان گيران و تىك شكان.

پ/ ۷/ لەبەرچى ئەمە نەبووھ شكست بۆ جەماوهرى خەلكى ھەولنر؟

و/ لەبەرئەوھ دەتوانم بلىم بەشى ھەرەزۆرى جەماوهرەكەش لەژىر كۆنترۆلى رېڭخستنهكانى ى.ن.ك بوون. ئىمە لە ھەولنر (۷۰۰) ھوت سەد شانەى چەكدارمان ھەبوو، بەجۆراو جۆرى ژمارە كە شانە چەكدارمان ھەبوو لە (۳) سى كەس پىك ھاتبوو، ھەبووش لە (۷۰) ھەفتا كەس پىك ھاتبوو، لەبەرئەوھ ئىمە زۆر بەقولى چوبووينە ناو

رأبه رینی شاری ههولیر

جه ماوه ره وه، توانیمان تحروك به جه ماوه ر بكهین زۆر به باشی. بلیین پارتی و لایه نه كانی تر، (نصرالدین مستهفا) كه یه كیك بوو له شانه چه كداره كانی ئیمه و نیستا لیپرسراوه له ناو پارتی. وه تواجودی فعلی هاوكاری هیچ لایه نیکی سیاسی بو ئیمه نه بوو، ئیمه به پیتی تحركی خۆمان دهستمان بۆهر شوینیك بردییت هاوكاریان كردووین، به شی زۆری مسته شاره كان هاوكاریان كردووین، كه په یوه ندیمان پینوه كردوون. ته نانهت نامه كانی مسته شاره كانی دهوكیش ئه وانیه له سه ركردایه تی یه وه هاتبوون من خۆم له گه ل (م. خالید) برده مان بو دهوك. مسته شاره كانی ههولیریش زۆریان هاوكاری زۆریان كردوین به ئه نوعی چهك و ته قه منی.

وه مه فرزه چه كداره كانی كه له لایه ن سه ركردایه تی وه نارد رابووه خواره وه بو ده ورو به ری شاره كان ده ورو پۆلی باشی هه بوو له سه ر دهروونی جه ماوه ر، وه كو مه فرزه كانی مه لا سلیمان و بورهانی سه عید صوفی و ته حسین كاوانی و تاد. كه بوونی ئه مانه له ده ورو به ری شاره كان و په یوه ندی كردنیان به خه لكه وه، زیندویتی باشیان به خه لك دابوو. ئه و كارانه ی ئیمه ده مان كردو ئه وان ده یانكرد، بی ئه وه ی هیچ ته نسیقینكیش هه بییت له نیوانمان ده بوو به ته واو كه ری یه كتری، جگه له وه ش رادیو كه مان توازینی زۆر باشی بو راگرتبووین. پ ۸ / ئه و هۆكاره راسته وخویانه ی كه جه ماوه ری خرۆشانده چی بوون؟

و / ئه و هۆكارانه ی كه خه لکی سازداو خرۆشانده ی بو راپه رین، به رای من چه ند هۆكارێك بوون وهك:

۱- ئیزگه ی دهنگی گه لی كوردستان كه پۆلی زۆری هه بوو.

۲- ریکخستنه ننهینهکان که پیشتر ئیشی زۆر باشیان کردبوو، لهو کاتهشدا کاری زۆر باشیان دهکردوو سلیان لهکەس نەدهکردهوه، بهتایبهتی دواى دانی بپاری (ناشت بوونهوهی گشتی)، که په یوهندیان به هه موو جوژه کهسیکهوه کرد، که ئیمه (۷۰۰) شانه چهکارمان هه بوو، ئه مهش فراوانبوو که ده مان توانی بچینه هه موو کون و که له بهرێکهوه.

۳- بوونی مهفرزه پارتیزانهکان له دهووریهی شارهکان، که دهوورنکی باشی هه بوو له دل و دهوورنی جهماوهر. که به بیستنی ئه وهی که پیشمه رگه یهک بینراوه، ئه مه ده بووه هۆی ئه وهی که جهماوهر زیاتر دلنیابن له راستی بهرنامهکان و گه شبینی له ده رهنجامی کارهکانمان.

۴- وه هۆکاره دهوورنیهکانی تریش که پیشتر باسمان کردوون کاریگهری له سه رهست و نهستی جهماوهر هه بوو، که هه موو ئهوانه وایانکرد که راپه رین ئهنجامیکی نمونهیی به دهست بهینیت، بۆیه ده لیم نمونهیی، چونکه گرنگه له شارنکی وهکو هه ولیردا که بنکهی فهیلهقی (۵) و منظمه ی شمالی بوو، بتوانریت به هاوکاری ریکخستنهکان و هیزی پیشمه رگه و جهماوهر له ماوهی چه ند کاتر می ریکدا هه ولیر ئازاد بکری ت. جگه له وهی که له پرۆژهکانی پیش راپه رین حکومه تی عیراقی بهرنامه ی ئه وهی دارشت بوو که دهووری هه ولیر به هیزیکى نوی بته نیت.

پ/ ۹/ هه لویستی پۆیم چۆن بوو به رامبه ر به جهماوهر؟

و/ ته بهن دواى ئه وهی که رانیه ئازادکراو سلیمانی و ناوچهکانی تر ئازادکرا گه یشته ئه و قه ناغه ته ی که راپه رین ناکوژیته وه و پنی کوئتپۆل ناگری، ده یویست کوئتپۆلی هه ولیر بکات، بۆیه هیزیکى زۆر گه وهره ی

رابه‌رینی شاری هه‌ولێر

هینایه ده‌وری هه‌ولێر ده‌وروبه‌ری به‌نیازی ئه‌وه‌ی که ده‌وری هه‌ولێر هه‌موو به‌ته‌نیت و که نیازی بوو ره‌ش‌ب‌گیری هه‌ولێر بکات، هه‌رچی گه‌نج و پیاوی ناو هه‌ولێر هه‌یه وه‌کو ئه‌وه‌ی که له که‌رکوک کردی هه‌موویان ب‌گیریت و دووریان بخاته‌وه بۆ ئه‌وه‌ی نه‌توانن هاوکاری راپه‌رین ب‌که‌ن دژی حکومه‌تی عێراقی، به‌لام خۆش‌به‌ختانه ئێمه به‌رنامه‌که‌ی حکومه‌ت ناگاداربووین و ده‌ستی خۆمان پێش ده‌ستی حکومه‌ت خست و ئه‌و هی‌زه‌ی که هینابووی ئه‌ویشمان ته‌فروتونا کرد.

پ/١٠ واته پێش ئه‌وه‌ی حکومه‌ت ره‌ش‌ب‌گیریه‌که‌ بکات، راپه‌رین به‌رپابوو؟

و/ به‌ئێ، هی‌زه‌کانی پ‌ژم هاتبوون له ٣/١٠ به‌نیازبوون له ٣/١١ ده‌ستی پێ ب‌که‌ن، به‌لام ٣/١١ ئێمه پێش ئه‌وان ده‌ستمان پێ کرد.

پ/١١ سه‌رچاوه‌ی چه‌که‌کان؟ وه‌ جو‌ری چه‌که‌کان؟

و/ سه‌رچاوه‌ی چه‌که‌کانمان بریتی بوون له چه‌که‌کانی لای جاشه‌کان که‌کاتی خۆی حکومه‌ت دابه‌شی کردبوو به‌سه‌ر فه‌وجه سوکه‌کان، هه‌رچه‌نده سه‌رده‌مانیک دژی کورد به‌کارهات، به‌لام ئه‌م چه‌کانه دوو سه‌ری هه‌بوو، سه‌رئیکیان سه‌رته‌تا دژی کورد به‌کارهات، به‌لام سه‌ره‌که‌ی دووه‌میان له‌م دواییه‌دا دژی خۆی به‌کارهات. وه‌ ئه‌و چه‌کانه‌ی که‌له‌ده‌ستی رێک‌خستنه‌کان و یان هی‌زی پێشمه‌رگه‌ دابوون ژماره‌یان زۆر که‌م بوو، بۆیه ئه‌گه‌ر ئه‌م هه‌موو چه‌که‌ زۆره‌ی فه‌وجه‌کان نه‌بوایه نه‌ده‌توانرا پووبه‌رووی هی‌زیکێ گه‌وره‌ ببینه‌وه له راپه‌رینیکێ ناوا گه‌وره‌دا. ئه‌مه جگه له‌وه‌ی که کاک کۆسه‌رت که هاتنم گه‌یشتنه شه‌قلاوه، به‌شی زۆری ئه‌و چه‌کانه‌ی که گرتبوویان ئێمه به‌شیکێ زۆر باشمان ئی گواسته‌وه بۆناوشار بۆ مه‌فره‌زه‌کانی خۆمان، به‌لام ئه‌مه‌ش

دەتوانم بۆلیم ئەگەر ھەر ئەوەندە چەكە بوايە لەگەڵ ئەو چەكەکانى كە لەلای خۆمان ھەبوو بەشى ناکرد، ئەگەر ئەو ھەموو چەكەى كە مستەشارەكان و جاشەكان وەرنەگیرايە یان خۆیان چەكەكانیان ئاراستەى دوژمن (پژێم) نەكردبايەو. وە جوۆرى چەكەكانیش بریتى بوون لە كلانشىكوۆف و ئاریبجى كە چەكى سەرەكى بوون، وە وورده چەكى وەك دۆشكا و بىكىسى ھەبوون، بەلام زۆر كەم بوون.

پ/١٢/ پۆلى ژنان چۆن بوو؟

و/ ئیمە وەكو رێكخستنهكانى خۆمان خەتیكى ژنانمان ھەبوو، كە لە پیاوھەكان پۆلىكى كەمتریان نەبوو بەتایبەتى لەگواستنهوہى كەل و پەلە نھینى یەكان (چەك و نامە). وە لە سەنگەرەكانیشدا شان بەشانی پێشمەرگە ھاوکار بووینەو شەریان كردوو بەتایبەت جەرگ سووتاوو داخ لەدلەكان، وە ژمارەشیان زۆر لەوە زیاتر بوو كە بتوانرێت ناویان یەكەيەكە بەینیت.

پ/١٣/ سەرپەرشتیاری ھینلی ژنان كى بوو؟

و/ سەرپەرشتیاری ھینلی ژنان كچێك بوو ناوی (حەنیفە) بوو، وە یەكێكى تر ناوی (شیرین) بوو كە شیرین شووی بە (ئەحمەد) كرد، كە ھینلیكى زۆر چالاک و گرج و گۆل بوون، تا دواى راپەرینیش زۆر بەگەرم و گوپی کاریان دەكرد، بەلام دواتر لەبەرئەوہى ئیشى من ئەوہ نەما، من ناگام ئى یان براو نازانم چیان بەسەرھات.

پ/١٤/ پۆلى مستەشارەكان چۆن بوو؟

و/ بەنسبەت مستەشارەكانەوہ لەوانەيە ھەندىكيان ھەستى نەتەوايەتيان ھەبوو، بەلام من ناتوانم بۆلیم ١٠٠٪ مستەشارەكان ھەستى نەتەوايەتى پالى پێوہ نابوون، چونكە پێشتر ئەومەجالە ھەبوو

رابعېرېنى شارى ههولېر

که ئەم ههستهيانى پى دهرېرن. وه بهشېکيشيان پهيوهنديان ههبووه لهگهڵ هيزى پيشمهركه، بهلام من ئەو پهيوهنديهشيان به دوو فاقى دهزانم لهراستيدا، واته ههم خوښيان له پيشمهركه بپاريزن و ههميش لهولا بخون. بويه بهشيوهيهكى گشتى لهبهر خۆدهربازکردن و بهرې کردنى دۆخهکه بووه، بۆ قهرهبووکردنهوى کارهکانيان بووه بههوى ليبوردي گشتى يهوه که لهلايهن بهرهى کوردستانيهوه دهرچووبوو. پ/۱۵/ پوژى ۳/۱۱ بهپيى بهرنامهيهكى پتهووبوو؟ چهند حيزبى کوردى تيايدا بهشداربوو؟

و/ دواى ئەوهى که رانيه و سلیمانى و ناوچهکانى تر نازادکران، جهماوهرى شارى ههولير دهکولان، وه رېکخستنهکان زور تينيان بۆ هاتبوو تهحهموليان کم بوو بۆوه. لهلايهكى تریشهوه حکومهت هيزهکانى لهدهورى ههولير کوکردبووه بۆ ئەوهى ههولير کوکرتول بکات، مهترسى ئەوهش زور زهق بووبووه. ئيمه پيمان وابوو که هيزى پيشمهركه دواکهوت، له ۳/۸ هيزى پيشمهركه نهگهيشت دواکهوتبوو بپارماندا ئيمه ۳/۹ خومان بچين بهرهو پيليان. له ۳/۷ که سلیمانى نازادکرا برادهرانى ئيمه پهلهيان تى کهوت و من خوم ۳/۸ بهرې کهوتم چووم بۆ شهقلاوه و لهوى تهحسين کاوانى م بينى که پيشتر وهک مهفرهزهکانى تر هاتبوووه خوارهوه، که ئەو لهوى جيهازىكى پى بوو لهريگهى ئەو جيهازهوه پهيوهنديمان کرد بهکاک کوسرته بۆ ئەوهى پهلهبکهن و بين ناوچهکان نازادبکهن. نيوهپۆ لهگهڵ تهحسين کاوانى لهگوندى کاوانيان نانى نيوهپۆمان خوارد، بهنيازى ئەوهى ههرجونىک بيت کاک کوسرته و برادهران بين و بيان بينين و شتهکانيان پى بلين، له نان خواردن بوو بووينهوه کاتيکمان زانى شههيد عهبدولپرزهزاق و

سەفېنى مەلا قەرەو ئەم برادەرەنە ھەموو گەيشتنە كاوانيان، كە نەرم نەرمىش باران دەبارى. پىرسىياري كاك كۆسەرەتم كىرد شەھىد ەبەدولپەرزاق ووتى لەگەل شەھىد ەسەن كوستانى وا لە (بانە نۆكن). پاشان لەگەل ئەو برادەرەنە چووين بۇ لاى كاك كۆسەرەت كە ەسەن كوستانىش ئامادەبوو، لەوى بەرنامەى چۆنيەتى ئازادكردنى ھەوليرمان داپشت.

ئىمە پىمان وابوو كە فەورى يىن كە ھەرئەوشەوە يان بۇ بەيانىەكەى ھەولير ئازادبەكەين، بەلام كاك كۆسەرەت پىي باش نەبوو، چونكە كاك كۆسەرەت ەزى دەكرد بەكويتە ۲/۱۱ لەبەرئەوہى كە ئەو پۆزە پۇزىكى ميژوويىە، كە ۱۱ى ئازارى ۷۰ بەياننامەيەكى ميژوويىە بۇ كورد. وە ھۆكارى دووہمىش بۇ ئەم پۆزە، كاك كۆسەرەت پىي وابوو كە ئەو پەلە پەلەيە كارەكانمان تەكامول ناكات، ئىمە ناتوانين ھەموو موقعو شوينەكان بەتەواوى بگرين، وە دابەشكردنى پىشمەرگەكانى خۇمان بەتەواوى بەكەين. ئەوہ جگەلەوہى كاك كۆسەرەت كەسيكە ئەزموونى لەپىشينيەى ھەيە لەئازادكردنى شاروشارۇچكەكان لەپىش ئەنقالەكان. بۇيە دواى ئەوہى كە ھەموومان قەناعەتمانكرد بە بۇچوونەكەى كە دەبىت ۲/۱۱ بىت، پىكەوہ دەستمانكردە دانانى نەخشەيەكى وورد بۇ ئازادكردنى ھەولير، كە دەستمانكرد بەچۆنيەتى دابەشكردنى شانە چەكدارەكان و دابەشكردنى قاتەكەكان و كە لەكوين و لەكوى نين، وە چى بەكەين و چى نەكەين، كە بەشيوہيەكى وورد ئەم بەرنامەيەمان داپشت. ھەروہا برادەرەن چەكىكى باشيان كۆكردبۆوہ لەگەل خويان ھىنابوويان و دايان بەئىمەو ئىمەش سوودى باشمان لى بىنى و لەگەل خۇماندا بردمانەوہ بۇ ھەولير، وە من لەو سەفەرەدا دوو

رەپەرنى شارى ھەولير

برادەرى ترم لەگەل دابوو كە برىتى بوون لە (جەبار شىخەو ئەوى ترىش زاھىر بەناوى نەينى نەدار)، پىكەوہ چووينەوہ بۇ ھەوليرو كاك كۆسرەتیش رەمزىكى بۇ دانائىن لە بانە نۆك لە شەقلۆوہ، بەناوى ئەوہى: "لەباوكى رىناسەوہ بۇ شانە چەكدارەكانى بروسك دەست بەكاربن"، ئەوا واتە ئىمە گەيشتووين و ئىوہش لە كاترئىمىر شەشى بەيانى دەست بەكاربن. بەم شىوہىە بەرنامەى ئازادكردنى ھەولير لە بانە نۆك كە دىيەكى نرىك بە شەقلۆوہىە لە ۲/۸ دانراو بەنەينى و بەم رەمزى سەرەوہ چووينەوہ بۇ ھەولير.

پ۱۶/ باشە با بىينە سەر چۆنەتە ئازادكردنى ھەولير؟

۱/ وەكو ئىشى ئىمە كە شانە چەكدارەكان بووين نەك وەك ھىزى سەربازى، ھەستائىن بەوہى كە ھەوليرمان دابەشكرد بەسەر (۵) قاتە، بەم شىوہىە:

۱- لەخەتى كۆيەوہ بۇ خەتى مەخمور، كە دىدەوان سەيد محەمەد لىپرسراوى بوو.

۲- لەخەتى كۆيەوہ بۇ خەتى شەقلۆوہ، نەدار/ زاھىر لىپرسراوى بوو.

۳- ئەوى ترىان قاتەى مەسكەر بوو، كە لە خەتى مەخمورەوہ تا دەھاتە ناو مەسكەر، سالارە شەل لىپرسراوى بوو.

۴- قاتەىكى ترىش كە لەناوہوہ بوو، بەناوى قاتەى داخلى، ئەحمەد ئىسماعىل (ئەحمەد گەل) لىپرسراوى بوو.

۵- لە خەتى شەقلۆوہوہ بۇ مەسكەر، ئەم قاتەە مام خدر لىپرسراوى بوو.

لەراپەرنى ھەولير بەھىچ شىوہىەك نەھىزىيىكى ئىسلامى نە ھىزبە كوردستانىەكانى ترىەك پۇلىان نەبووہ.

پ ۱۷ / ئەى چۆنەتى دەست پىكردنى تەقەى راپەرىن لە
 ھەولير چۆن بوو؟

و / شانە چەكدارەكان ھەموو ئاگادار كرابوونەوھە كە ئەگەر
 شەوى ۱۰-۳/۱۱ ئىوارەكەى گوڤيان لە بروسكەكەبوو (باوكى رىناس)،
 ئەوا ھەموو دەبىت لە كاترەمىر ۱۲ى شەوھە بچن بۆ شوڤنەكانى
 خۇيان و بەيانى لەگەل كاترەمىر ۶ دەست بەكار دەبن و راپەرىن دەست
 پى دەكەن. فعەن ئەمانە ھەمووى كرا، پاش ئەوھى كە بروسكەكە
 ئىوارەى ۱۰-۱۱/ى ۳ لە كاترەمىر ۸ى شەوھە چەندان جار دووبارە
 دەكرایەوھە بۆمان.

بەلام پۆزى پىش راپەرىن لە ھەولير كە بەروارى ۱۰ى ۳ بوو،
 حكومەت برىارى منع تجولى دەركردبوو، وە ھىزىكى زۆرى ھىنابوو بۆ
 دەورو بەرى ھەولير، كە بەنىازبوو لە ھەولير رەشبگىرى بكات، بەلام
 پۆزى ۱۰ى ۳ ئەمەى بۆ نەچووھە سەرو ھەموو شوڤنەكانى بەتەواوى بۆ
 نەگىرا، بەلام بەنىازبوو پۆزى دواتر ۱۱/۳ دەست بكات بە ئەنجامدانى
 مەرامەكانى خۆى، بەلام پىش ئەوھى ئەو دەست پىبكات ئىمە لە
 كاترەمىر ۶ى بەيانىەوھە دەستمان بەكارەكان كردوو راپەرىن
 چەخماخەى بەست. بەشئوھەكەى زۆر باش جەماوھەرو رىكخستەكان
 پىكەوھە تكامل بوون، چونكە قەناعەتى خەلكىش گەىشتبووھە ئەو
 برۆاىوھە كە ئەگەر لەم پۆزە ھەولير ئازاد نەكرىت، ئەوا ھەموو مان بوو
 بەرووى چارەنووسىكى نادىيار دەبىنەوھە لەو كارەى كە حكومەت
 بەتەمابوو ئەنجامى بدات.

بەم شئوھە راپەرىن لەھەموو لایەكى شار دەستى پىكردوو توانرا
 لەماوھەكەى كەم سەركەوتن بەدەست بەننن. خالىكى زۆر گرنگ ھەبە

راپەرىنى شارى ھەولير

لە ميژووى راپەرىنى ھەولير، كە ئەويش ئەوھىيە يەككىك لەپياوانى پڙىم كە پىشتەر پەيوھندى پىمانەوھ ھەبوو، ھاتە لام ووتى پارىزگارو قاندى فەيلەق تەكلىفيان كر دووم كە يەككىك لە جەمسەرەكانى راپەرايەتى كر دىنى ئەم كارانە بدۆزمەوھ بۇيان كە پەيمانىان داوھ بينايەى پارىزگارو فەيلەق تەسليم بكن، بەمەرجىك گيانىان پارىزراوئىت. منىش بە پياوھكەم ووت تۆ وتووتە كەس دەناسم؟ ووتى نەخىر، بەس ووتومە تاقىبتان بۆ دەكەم. دە گوتم بىرۆوھ بۆ لايان بلى كەسم نەدۆزىوھ، چونكە ئىمە پىويىستمان بە پارىزگارو قاندى فەيلەق نىو بەھىزى خۇمان شار ئازاد دەكەين، كابرا ووتى بۆ كاكا بە خويىن نەپڙىت و ئەمە بۆ خراپە؟، ووتە كاكا پارىزگارو قاندى فەيلەق درۆ دەكەن، ئەگەر ئەوان راست دەكەن بابچن لەپىشت ئەو گىردەوھ كاك كۆسرەتى لى بە با خۇيان تەسليم بەو بكن و پارىزراوئىش دەبن، بۆ دىنە لاي من چ ئىشيان بەمنە، بەلام راست ناكەن، بەلكو دەيانەوئىت بەمانكەنە چەپكەگوئى دەستى خۇيان و پىشكەشى بەعسمان بكن. چونكە زۆر لايان مەبەست بوو كە يەككىك لە معارەزەكان بگرن و بەبەرچاوى خەلكەوھ گوللە بارانى بكن بۆ چاوشكاندىنى خەلك و كپ كىردنەوھى راپەرىنەكان. بۆيە ئەمەش بە خالىكى گىرنگى ميژووى راپەرىنى ھەولير دادەنرئىت، چونكە توانىمان خۇمان لەو فىئە دەربازىكەين و تووشى مەترسى نەين.

پ۱۸/ ئەى كەش و ھەواى ئەو پۆژە چۆن بوو؟

و/ وادىتە خەيالىم كە ئەو پۆژە سامال بوو، بەلام بەھۆى دووكەل و بۆن و تۆزى باروت تۆزىك دنيا تەماوى بوو بوو.

پ۱۹/ ئاستى بەرەنگار بوونەوھى دوزمەن لەساتەكانى پزگار كر دىنى

شويىنەكان چۆن بوو؟

و/ پەلامارەكانى شانە چەكدارەكان و پيشمەرگە و جەماوەر ئەوەندە كەتو پەر بوو، وە لەلایەكى تریشەووە راپەرین لە شوینەكانى تری كوردستان سەرکەوتنى بەدەست هینابوو، كە ئەمەش هۆكارىكى هاندەرى جەماوەر بوو لەلایەك، وە لەلایەكى تریشەووە هۆكارى وورە بەردان و بى وورەى هینزەكانى بەعسو پیاووەكانى بوو، چونكە دەیانزانى ئەگەر مقاوومە بكەن ئەوا ئەو پۆژەیه كە تۆلەیان ئى دەكریتەووە، بۆیە پیم وایە ئەوانیش بەشێووەى جاران بەرگریان نەكردوو هەرزو چۆكیان داداوتىك شكان.

پ/ ٢٠/ ئەى چ شوینىك زۆر مقاوومەى تىداكرا؟

و/ هەولیر بە ٣ كاتژمىرىك نازادكرا، بەلام ئەو شوینەى كە درەنگ نازادكراو مقاوومەى زۆرى ئى بوو مەنزومەى ئىستخباراتى شمالى بوو، كە تاووەكو كاتژمىر ٢،٣٠ بۆ ٣ى دواى نیووەرۆ درێژەى كیشا، پاشان بەگەيشتنى هینزى پيشمەرگە ئەویش نازادكرا.

پ/ ٢١/ ژمارەى بریندارو شەهید چەند بوو؟

و/ لەهەموو قاتەكان شەهید هەبوو كە سەرنج راکیش نەبوون، واتە كەسانى گەرەو لىپرسراو نەبوون، بەلام بریندار ژمارەیان زیاتر بوو.

پ/ ٢٢/ ئەى چارەنووسى پیاوانى پۆژم چى بوو؟

و/ ئەوانەى كوژران كوژران و ئەوانەشى هەلاتن دەربازبوون، ئەوانەشى بەدیل گران هەلسو كەوتى هینمانەیان لەگەل دەكرا. بۆ نمونە عەبدولرەزاق ناویك كە گىرا هینایانە لای من، كە زۆر ریزمان ئى گرتو داوامان ئى كرد كە چى هەیه زانیارى دەربارەى بەندكراووە شاراوە نەهینیەكان پیمان بەدات، تاووەكو بىكات بەدیارى خۆى بۆمان، كە

رابه‌رینی شاری هه‌ولیر

هه‌رچه‌نده زۆلم و زۆری له کورد کردبوو، وه‌پاشان دواتر دامانه‌ ده‌ست به‌ره‌ی کوردستانی و له‌کاتی هێرش و په‌لاماره‌کانی پژی‌م و گرتنه‌وه‌ی شاره‌کان، چاره‌نووسی نازانم چی ئی به‌سه‌ره‌ات.

پ/٢٣/ زۆر باشه‌ بابیننه‌وه‌ سه‌رباسی شانه‌ چه‌کداره‌کانی بروسک و کورته‌ میژوویه‌کی‌مان بو‌ باس بکه‌؟

و/ دوا‌ی ئە‌ن‌فاله‌کان که‌ سوپای پزگاری کوردستان (سرك) دامه‌زرا، پاشان له‌کاتی گرتنی کویته‌ له‌لایه‌ن عیراقه‌وه‌ وه‌ به‌رنامه‌ دانانی راپه‌رین، بپارماندا که‌ خه‌لکانی ناو ئە‌و سوپایه‌ بکری‌ن به‌هه‌وینی دروستکردنی ئە‌و شانه‌ چه‌کدارانه‌ و که‌ ناومان لێ‌نا (شانه‌ چه‌کداره‌کانی بروسک) له‌گه‌ل کاک مسته‌فا سه‌ید قادر له‌کو‌تایی مانگی ١٠ی ١٩٩٠ بی‌رمان له‌وه‌ کرده‌وه‌. وه‌ سنووری رینکخسته‌نه‌کانی زۆر فراوان بوو، که‌ له‌ هه‌ولیره‌وه‌ تا‌کو رانیه‌و له‌ویشه‌وه‌ تا‌کو ده‌وک و که‌رکوک، که‌ هه‌موو ئە‌و ناوچانه‌ی ده‌گرته‌وه‌ که‌ شیرازه‌ی رینکخسته‌نه‌کانی به‌ویدا تیده‌په‌ری، وه‌ به‌نسبه‌ت لێ‌پرسراوه‌کان، مسنۆل ته‌نزیماتی هه‌رشوینی‌ک لێ‌پرسراوی ئە‌و شانه‌یه‌ بوو. به‌نسبه‌ت هه‌ولیره‌و ده‌وربه‌ری ئە‌وا خۆم لێ‌پرسراوی بووم.

پ/٢٤/ بارودۆخه‌که‌ دوا‌ی راپه‌رین چۆن بوو؟

و/ به‌نسبه‌ت رینکخسته‌نه‌کانه‌وه‌ نێمه‌ پیمان وابوو که‌ نایبته‌ هیچ وه‌سائوق و که‌ل و په‌لی دام و ده‌زگا‌کان بفه‌وتین و بسوتیندرین، وه‌ رینکخسته‌نه‌کانی خۆشمان له‌وه‌ ناگادرا‌کردبووه‌ که‌ گر له‌هه‌ر شوینی‌ک به‌ریده‌ن ئە‌وا خۆشی ده‌خه‌ینه‌ ناو گره‌که‌وه‌، که‌ ئە‌وه‌نده‌ی له‌ده‌ستی نێمه‌ دابوو. به‌لام پاش ئە‌وه‌ی که‌ هێزی پینشمه‌رگه‌ ده‌گه‌یشه‌ ئە‌و شوینه‌وه‌ ئە‌وا به‌کسه‌ر ته‌سه‌لیمی ده‌ستی ئە‌وانمان ده‌کرد، چونکه‌

پيشمه‌رگه هينده له‌لامان پيروژبوو. وه هيزى پيشمه‌رگه‌ى ئه‌وكات يه‌ك سه‌ركردايه‌تى هه‌بوو كه ئه‌ويش به‌ره‌ى كوردستانى بوو. كه له‌نيوانى لايه‌نه‌كانى ناو به‌ره‌ى كوردستانى دا ليك حالى نه‌بوونيك هه‌بوو، وه پيم وايه به‌ره‌ى كوردستانى چاوه‌پروانى سه‌ركه‌وتنى ئاوا له‌و جوهره‌يان نه‌ده‌كرد، واته ته‌سه‌وپريان نه‌ده‌كرد به‌م شيوه گه‌وره‌يه سه‌ركه‌وتن به‌ده‌ست به‌يين. بويه دواى نازادكرنى ناوچه‌كان بى ريكخستنى و بى كوئترولى پيوه‌دياربوو، كه بووه هوى نه‌وه‌ى ريگه به‌خه‌لك بدرىت و ده‌ست كرا به‌تالان كردن و ويران كردنى دام و ده‌زگاكانى حكومه‌ت، ئه‌مه‌ش ره‌نگدانه‌وه‌ى خوى هه‌بوو له‌سه‌ر ئه‌وكه‌س و پيشمه‌رگانه‌ى كه پيشتر له راپه‌رين ده‌ورو پوليكي باشيان ديتبوو، به‌لام ئه‌وانيش به‌م كاره‌وه خافلان و خه‌ريكى تالان و برؤو پاتالى بوون، كه ئه‌مه‌ش بووه هوى پچراني يه‌ك ريزى و په‌رته‌وازه‌يه‌ى پيشمه‌رگه‌و هه‌مووى خه‌ريكى تالان و پاتال كردن بوون. به‌مه‌ش نه‌فسيه‌تى جه‌ماوه‌ر پووخوا و مردو پويى و نه‌ما.

پ ٢٥/ يه‌عنى جه‌ماوه‌ر ووره‌ى نه‌ماو پووخوا و ساردبووه؟ يان به‌واتايه‌كى تر ووره‌ى جه‌ماوه‌ر دواى راپه‌رين چؤن بوو؟

و/ دواى راپه‌رين ئه‌و جه‌ماوه‌ره‌ى پيش راپه‌رين نه‌بوو، چونكه خه‌لك واقعه‌كه‌ى به‌چاوى خوى بينى كه خه‌ريكى شپه‌ خورى و پاتالى بوون، كه ده‌يينى هاوپريكه‌ى كوئليكى به‌شانه‌وه‌يه‌و خه‌ريكه‌ شت ده‌ربازيكات، ئه‌وا ئه‌ويش قه‌ناعه‌تى به‌وه نه‌بوو كه به‌رگري بكات له كوئله‌كه‌ى ئه‌و، بويه گياني به‌رگري كردن نه‌ماو هه‌مووى پوي له هه‌لاتن و بيري لاي ده‌ربازكردنى كه‌ل و په‌له‌كاني بوو.

پ ٢٦/ تو گرنگترين كاريك كه ئه‌نجامت داينت و جيگه‌ى

شانازىت بىت چى بووه؟

۱/ دوو خالى گىرنگ ھەبوون بەلامهوه:

۱- بىر ياردان لەسەر راپەرىن و دانانى بەرنامەى راپەرىن بووگە
سەرى گرت و بووه ھۆى نازادکردنى ھەموو کوردستان.

۲- ئەوھيان تايبەتە بە ھەولير گە رەفز کردنەوھى داواگەى
پارىزگارو قائد فەيلەق بوو، گە ئەوئىش بووه ھۆى ئەوھى ناشکرا
نەبىن و راپەرىنى ھەولير سەر بگىرت.

پ ۲۷/ بەراى تو ھۆکارەکانى شکستى راپەرىن بەگشتى بو چى
دەگەرىنئەوھ؟

۱/ پىم وایە بەگشتى لەبەر ئەم ھۆکارانە بوو:

۱- پاتالى و شەرەخۆرى لەلایەن خەلکەوھ.

۲- بەنسبەت ھىزى پىشمەرگەوھ گە ئەوکات ھىزى پىشمەرگە
ھىزى پىشمەرگەى کوردستان چاوەروانى ئەو سەرکەوتنە گەورەھىيان
نەدەکرد، گە تاكو خۇنامادەکردنىكى ئاوا گەورەشى بو بگەن بو
بەرگىرى کردن لى.

۳- ئەو بەرنامەھى دانرابوو بو بەرگىرى کردن، بەرنامەھىكى پتەوترو
وورد ترى دەويست لەچا و پروداوھکاندا بو کاتى بەرەنگار بوونەوھ.

۴- بەنسبەت ھەولير ئەو خۆگرتنەوھى گە لە (کۆپى) بوو گە بووه
ھۆى ئەوھى گە چەندان دەبابە لە حکومەت بسوتىنن و زەبىرىكى
کوشندە لە دوژمن بوەشىنن و بەر بە ھىزەکانى دوژمن بگرن، گە ئەمەش
بە قەناعەتى خۆم بو قارەمانىھتى كاك کۆسەرەت دەگەرىتەوھ.

شەشم: چاويىگەوتن لەگەل (شاخەوان عەباس^(۱))، سەيمانى- مالى نايەتى
خۆى، يىنج شەممە، شەوى ۱۶-۱۷/۱/۲۰۰۳:

پ/ بارودۆخى سياسى كوردستان بەگشتى و شارى هەولير بەتايبەتى
بەر لە راپەرين چۆن بوو؟
و/ ديارە بارودۆخى كوردستان ئەو سەردەمە بەگشتى سەردەمىك بوو
پيشى راپەرين ئەو سەردەمانە بوو كە شەرى نيوان عىراق و ئيران
وەستابوو، عىراق خۆى بەهيزىكى يەكجار گەورە دەزانی، خۆى بە
ديفاع كەرى وولاتانى عەرەبى دەزانی، پال پششى ليدەكرا لەلايەن
دەولەتە عەرەبىەكان، ئيمكانياتىكى باشيان خستبوو بەردەستى
صدام بۆ ئەوئەى بەكارى بەينى لە شەرى دژى حكومەتى ئيرانى، هەموو
ئەوروپا بەتايبەتى و لەسەروى هەموويانەو ئەمەريكا و بەريتانيا و
ئەلمانيا ئەوانە هاوكارى زۆرى عىراقيان دەكرد ئەو سەردەمانە، بەهۆى
ئەو هاوكارىە گەورە بەشيوەيەك شەپەكە وەستا، خومەينى ناچار بوو
بلى من گلاسىك ژەهرم خواردەو. ئەو دەبينى كە ناخۆش بوون بوو
نارەحت بوو كە ئەو قسەيەى كردو گوتى من گلاسىك ژەهرم
خواردەو، لەم پوووە دەتوانين بلىين صدام لەقمەى مغورى بوو، زۆر

(۱) لەسالى ۱۹۷۷ پەيوەندى كردوو بەريزەكانى هيزى پيشمەرگەى ي.ن.ك و
پۆزى ۱ى شوباتى ۲۰۰۴ بەدەستى تيرۆريستان لەكردەوەيەكى خۆكوژى
لەبارەگای مەلەبەندى ۲ى رىكخستنى ي.ن.ك لە شارى هەولير، كە يەكەمىن
پۆزى جەژنى قوربان بوو تيرۆركراو چووە كاروانى شەهيدان. شەهيد شاخەوان
دواپەلى ئەندامى سەركردايەتى ي.ن.ك بوو. لە پۆزانی بەرگرى كردن لەدواى
راپەرين لە هەولير دەوربەرى پۆلى گرنكى بينيوە.

رابه‌رینی شاری هه‌ولیر

زۆر مغرور بوو، ئهو سه‌رده‌مانه‌ش بوو كه چه‌ند پوژنامه نووسێك هاتبوون پرسیاریان له جه‌نابی مام جه‌لال كردبوو، گوتبوویان پیت وایه صدام چ ده‌كا؟ له‌وه‌لامدا گوتبووی صدام كابرایه‌کی سه‌ر شیته، مه‌حاله نه‌وه‌اله بووه‌ستیت و په‌لاماری ده‌وروبه‌ری خۆی ده‌دات، به‌تایبه‌تی په‌لاماری كویت ده‌دات.

وه‌زعی كوردستان ئهو سه‌رده‌مانه كه حكومه‌تی عێراق له شه‌ری ئێران وه‌ستاو كو‌تایی به شه‌ره‌كه هات، ئهو سه‌رده‌مانه‌ش هینزێکی یه‌كجار گه‌ره‌ی له‌به‌رده‌ست بوو، ده‌ست به‌تال بوو، به‌هۆی ئه‌وه‌ی له‌سه‌رده‌می شه‌رو پێكدادانه‌كانی نیوان ئێران و عێراق هی‌زی پێشمه‌رگه‌ی كوردستان له سنووره‌كانی هه‌ولیر-سلیمانی-كه‌ركوك، چالاک‌ی یه‌كجار یه‌كجار گه‌ره‌یان كردبوو، ده‌یان و سه‌دان نه‌به‌ردی گه‌ره‌و سه‌رکه‌وتنی گه‌ره‌و ده‌ستکه‌وتی گه‌ره‌ی تیا به‌ده‌ست هاتبوو، هه‌ر له دابان سه‌ری ره‌شو لێدانی بیره نه‌وته‌کانی كه‌ركوك و وه‌ پزیمی به‌عس له‌سه‌رووی هه‌مووشیان‌ه‌وه صدام به‌راستی له تۆله‌کردنه‌وه‌ی گه‌لی كورد بوو، بۆیه ئه‌نفاله‌كان ده‌ستی پێ‌کرد، له‌دوای كو‌تایی هاتنی شه‌ری عێراق و ئێران، ئه‌نفالی یه‌ك و دوو و سێ و چوارو نه‌وانه هه‌ر له ناوچه‌ی سه‌رکرده‌یه‌تیوه ئه‌نفالی یه‌ك ده‌ستی پێ‌کرد و باره‌گا‌کانی سه‌رکرده‌یه‌تی كه بۆ ماوه‌ی (٤٠) چل پوژ به‌رگریان کرد، شه‌رو پێكدادانیکی جه‌به‌یی بوو، له جه‌به‌هی سه‌رکه‌لوو به‌رکه‌لوو و دابان و نه‌وانه. حكومه‌تی عێراق چه‌ندین ئیمکانیاتی هه‌بوو خسته‌یه گه‌ر بۆ له‌ناو‌بردنی باره‌گا‌کانی سه‌رکرده‌یه‌تی ی.ن.ک، ئه‌وپوژانه پوژانی سه‌ختی زستان بوو، به‌فریکی زۆر باری بوو، مال و مندانی پێشمه‌رگه له وه‌زعیکی خراپ بوون، بۆیه دوای (٤٠) پوژ مقاوهمهت بریاری پاشه‌کشه‌درا، كه

شەھىدو برىندارىكى زۆر دراو حكومەتتەش زىانى زۆرى ئى كەوت، ئەمە ئەنفالى يەك بوو. ئەنفالى دووهمىش لە گەرميان و دەوروبەرى دەست پىدەكات، كە ئەو ناوچانەى ھەموو خاپور كىردو لەسەرچەم چىن و توپتەكانى كۆمەلى بەندكردو پاشان ئەنفال كران. دواى ئەنفالەكانى (۱۲و۱۳و۱۴) ئەوانە، دىھاتەكانى كوردستانى ھەموو چۆل كىرد.

پ/۲ ئەى بارودۆخى شارى ھەولتەر چۆن بوو؟

و/ ئەو سەردەمانە ھەولتەر كە دەوروبەرى ھەموو تەندرابوو بە ئۆردوگا، كە خەلكى بادىنان و تەلەغفەر يان گواستبۆو بۆ دەوروبەرى ئۆردوگاكانى ھەولتەر. جگە لەمانە لەسالى ۱۹۷۷ھە تەكۆ ئەنفالەكان و دواى ئەنفالەكانىش ھەموو دىھات و قەزاو ناحىەكانى پراگواست و ھىنانىە ئۆردوگاكانى دەوروبەرى ھەولتەر. كە (۱۸۲) ھەزار ئىنسانى كوردى ئەنفال كىردو بەمەش مەترسىەكى ئىجگار گەورە لە دەروونى خەلك دروست بوو. جگە لەوەش ئەووم لەبىركىرد كە شەرەكانى سەركردايەتى دەستى پىكرد، ئىتر بوو شكاندى ھىزى پىشمەرگەى كوردستان، پووخاندنى بارەگاكانى سەركردايەتى، كە ھىزى پىشمەرگە مئاوومەيەكى بەگرو بەھىزىان دەكرد، مئاوومەيەك بوو كە ئەو مئاوومەيە لايەنى دوژمنيان دەشكاند، بۆيە پەنايان برە بەر بەكارھىنانى ماددەى كىمىيائى.

لەشارى ھەلەبجە زياتر لە (۵۰۰۰) ھەزار خەلكيان شەھىدو برىندار كىرد، ئەمەش بۆ شكاندى ھىزى پىشمەرگە و شكاندى مەعنەويائى ھىزى پىشمەرگە بوو، كە لە شەرەكانى سەركردايەتى و ھەروەھا لە دۆلى باليسان و بادىنان و ئەو ناوچانە بەكارى ھىنا. بەراستى مەوادى كىمىيائى بەكارھىنا مەبەست ئەوئە كە سەردەمى ئەنفالەكان كە

رەبەرىنى شارى ھەولير

دەگەپرىتەۋە بۇ سالەكانى بلىن مانگى ۹ى سالى ۱۹۸۸ دەستى پىكرىد بەرەو كۆتايى ئەۋەبوو ھىچ كەس لەسەر خاكى خۆى نەما، ھەموو لە ئۆردوگاكان جى نشين كرا، ۋە خەلك لە شارە گەوروەكان بەراستى مەترسى زۆر گەرە لەناو دل و دەرونى جىگير بوو بوو، بەتايىبەتى لە ئۆردوگاكان ھەمىشە مەترسى ئەۋەدەكرا. شەۋيەك لە شەۋەكان چۈرەدەورى ئۆردوگاكان بگىرت و كە تەجروبەى پىشۋوى ھەبوو، چۈن چۈرەدەورى ئۆردوگاى بارزانىەكانى لە قوشتەپەو بەحرەو ھەرىرو ئەو ناۋچانە گرتوو ئەنقالى كردن و زىندەبەچالى كردن، كە نزيكەى (۸۰۰۰) ھەزار بارزانى ئەنقال كرد.

ئۆردوگاكانى دەروپەرى شارى ھەوليريش بەم شىۋەپە بوو، بەلام لەراستى دا كۆمەلانى خەلكى شارى ھەولير، پياۋەتى و جوامىرى و خۆگرىەكيان تۆماركرد، كە ھەمىشە دەبى بىللىنەۋە، بەراستى ئەو سەردەمانە ئىزگەى دەنگى گەلى كوردستانىش ئەو پياۋەتى و جوامىرىەى خەلكى شارى ھەوليرىان تۆماركرد، ئەۋيش كە برىتى بوو لە ژمارەپەكى يەكجار زۆر كۆمەك و پىتاك، كە ژمارەپەكى زۆر لە بادىنان پاگۈنزابوون بۇ ئۆردوگاكانى دەورۋپشتى ھەولير و پوژناۋاى بەحرەكە لەۋى نىشتە جى كرابوون، خەلكى ھەولير بى ئەۋەى كەس كەس بناسىت بە لۆرى دۆشەك و بەتانى و پىداۋىستى خواردن بۇ ئەو مالانەى كە گوۈنزابوونەۋە ھىنابوۋيان بۇ ئۆردوگاكان. ئەۋانە ھەموۋى خەلكى دەھىناپە جۆش و خرۆش و خەلكى دەھىناپە ئەۋەى كە مقاۋەمەت بكات، خەلكى دەھىناپە ئەۋەى كە تواناى ئەو كارەسات و ئەو ۋەزەى كەۋا بەسەر كورد دا ھاتىە تۆلەى بكاتەۋە.

له شارى ھەولير وورده وورده بەراستى له ريكخستنەو ھەبوو، ريكخستنەكانى ناو شارى ھەوليريش له حەقىقەتدا ئينسان نابى ئەو مەسەلەيە فەرامۆش بكات، كە دەورىكى زۆر بالايان ھەبوو له ھاندانى خەلك بۆ ھاوكارى و يارمەتى دانى خەلك، بۆ زەمىنە خوښكردنى ئەوھى كەوا خەلك يەكگرتووبيت، خەلك ديفاع بكات لەمەسەلە ئەساسىيەكانى نەتەوھەكەى. وە پيش راپەرينيش ريكخستنەكانى ناو شار پەيوەنديان بەزۆربەى چەكدارەكانەو ھەرد، ھەر لە ئامر سريەكان وە تا ئامر فەوجەكان.

پ/ ٢/ ئايە ييرۆكەى راپەرين ھەبوو كاتىك كە صدام كویتی داگيركرد؟ و/ كۆميتەى سەرکرايەتى بەرەى كوردستانى يەكەم كۆبوونەوھيان لە قاسمەرەش ھەبوو، لەييرۆكەى راپەرينى كۆمەلانى خەلكى كوردستان، ييرۆكەى ى.ن.ك ھەبوو، لەسەر ووى ھەمووشيانەو بەريز كاك نەوشيروان مستەفا ھەبوو. وە نوینەرى حيزبەكانى ناو بەرەى كوردستانى بەراستى لەلایەن ى.ن.ك ھەو راکيشران بۆ ئەوھى كەوا مناقشە بکەن و بەرنامە داينين. وە ھەندىك لەو حيزبانەى ناو بەرەى كوردستانى بەراستى زۆر بى ئوميد ھەبون، كە بە بى ئوميدىەو قسەيان لەسەر مەسەلەى راپەرين دەكرد، وە پيشيان شتىكى رەوا نەبوو، وە لە ئەخريش لە كۆرەوھەكە ھەبوو وەكو ھەندى لەو حيزبانە بەراستى پەشيمان بوونەو ھەديان ويست ئوبالەكە بخەنە سەر ى.ن.ك، كە گوايە راپەرينەكە سەرکەوتنى بەدەست نەھيئاوھ.

لەناو شارى ھەولير چەند فەوجىك ھەبوو لەلایەن ريكخستنەو پەيوەنديان پيوەكرا، وە لەلایەن سەرکرايەتى بەرەى كوردستانى و بەتايبەتى سەرکرايەتى ى.ن.ك ھەو نامەى بە مۇريان بۆھات كەوا

رأپهرینی شاری ههولیر

هه موویان یه کگرتووبن و هه موویان په یوهندی بهر یكخستنه کانه وه
هه موویان خویان ته یار بکه و ناماده بن بو ئه و پوژهی که رأپهرین
ئه نجام دهدی.

پ/ به گشتی ده کری بئین هه موو ئه و بابتهانی که باسکران،
هۆکاره کانی رأپهرین بوون؟

و/ هۆکاره کانی رأپهرین ده گه پرته وه سهر ئه و مهسه لانه ی که من باسم
کردن، وه که مهسه له ی ده رکردنی دینهاته کان و نه مانی هیزی پینشمه رگه
له سنوره کان، هیچ گوندیک له سهر خاکی خوی نه مابوو، ژماره یه کی
یه کجار زور ئه نفال کرابوون، مهسه له ی هه له بجه هاتبووه کایه وه،
مهسه له ی بارزانیه کان هاتبووه کایه وه، راگواستنی ئه و که سانه ی که به
کورد له قه له م دهدران، وه کو شه به ک و بادینه یه کان، که له شاری ههولیر
نیشته جی کرابوون. وه ئه وانه هه موویان بوونه هوی ئه وه ی که خه لک
به جوش و خروش بیت و خه لک رأپهرینت و وه رأپهرین ئه نجام بدات،
به هه موو لایه نه کانه وه له چوارچیه ی به ره ی کوردستانی پینکه اتبوو.

هۆکاری سهره کی سهره لاندانی رأپهرین ئه وه بوو که صدام شتکی
وایکرد که کورد جاریکی دی ببوژیته وه ئه ویش گرتنی کویت بوو،
گرتنی کویت هۆیه کی یه کجار سهره کی بوو، کویت وولاتیکی
ده و له مه نده، سهره و ت سامانیکی زوری هه یه، په یوهندی به پوژئاوا
هه یه، له بوونی ئه و کۆمپانیایانه ی که په یوهندیان هه بوو به
کۆمپانیاکانی پوژئاوا، وه بهرژه وهندی وولاتانی پوژئاوا له که نداوو
کویت زور بوو، به هه موو شیوه یه که دیفاعی ئی ده کرد، ئه وه ش بووه
هوی ئه وه ی که کورد جاریکی تر هه ناسه یه کی بیته وه بهر، ئه وه
هۆیه کی سهره کی و بنه رته ی و ئه ساسی بوو که ئه مه ریکا توانی رأپیچی

هەموو دەولەتانی دنیا بکات، هەم لە دەولەتەکانی پوژناوا وە هەم لە کیشوهری ئوستراليا وە هەم لە دەولەتە عمرەببەکانەو، هەموویان یەک دەنگ بن کەوا عێراق لە کویت دەربەگەن. دەکرەنی عێراق لە کویت بوو هۆی ئەوێی کە راپەرین بەر پا بیت، وە ئیزگەکەى خوێشان لەو کات و سەرەمانە کە ئینسان نابى فەرامۆشى بکات بەتایبەتی دەنگی کاکە (فەرهاد سەنگاوی)، کە تاکە دەنگی شوێرش گیرانەبوو ئەو سەرەمە لە ئیزگەى دەنگی گەلى کوردستانەو. وە ئیزگەى دەنگی گەلى کوردستانیش پۆلى ئەساسى هەبوو، یەعنى مومکینە حیزبەکانى ئەو سەرەمە ئیزگەیان هەبووی، بەلام ئەوئەندەى خەلک دەنگی گەلى کوردستانى دەکرەو، ئەوئەندەى خەلک بە پەرۆشى دەنگی فەرهاد سەنگاوی بوو، ئەوئەندە گوێیان لە ئیزگەى حیزبە سیاسىەکانى تر نە دەگرت. بەلام لەپراستی دا بوژاندنەوێی کوردو سەرکەوتنى کورد راپەرینی کۆمەلانى خەلکی کوردستان، هۆیکى دەرهکی و هۆیکى سەرەکی گرتنى کویت و ئازاد کردنى کویت بوو لەلایەن هیزەکانى هاوپەیمانانەو.

پ/ه/ راپەرینی شیعەکان لەخوارووی عێراق چ پەنوەندیەکی هەبوو بە راپەرینەکانى خوێمان؟ یان هەندیک بە هۆکارێکی دادەنێن بۆ راپەرین لە کوردستان؟

و/ ئەوروپا بەتایبەتی و لەسەرۆکی هەمووشیانەو ئەمەریکا، هەموو ئیزگەکانى ئەوروپا دەنگیکی زۆلāl بوون، هەمیشە داویان لە خەلکی عێراق دەکرد بە کوردو شیعەو سونیەو کە راپەرن. شیعەکان کە لە سالانى ۱۹۷۷و ۱۹۷۸هەو پزیمی عێراق بەهیزی گەرەو تەیارەو هەلیکۆپتەری بەکاردهینا بۆ کوشتنیان، وە ژمارەیکى زۆری لە

شیعهکان سهړکوټکرد، سهړکوټکردنی رآپهرینی شیعهکان لهسالانی ناوهراستی هفتاکان و هشتاکان، هه موو ئهوانه بووه هوی ئهوهی که ههمیشه شیعهکان نامادهباش بن بو ئهوهی که زروفیکی لهبار بیته پیشهوه بو ئهوهی شیعهکان رآپهرین بهئعجام بگهیهنن دژی بهعس. شیعهکان لهخوارووی عیراق واته لهباشوور له بصره و هم لهشاره جیاجیاکانی خوارووی عیراق ئهوانیش رآپهرین که هاوکات بوو لهگهل رآپهرینی باکووری عیراق.

پ/۶/ بهرنامهی رآپهرین چۆن بوو؟

و/ دوو مانگ بهر لهوهی رآپهرین بهریابینت، بهرنامهی سهړکردایهتی ی.ن.ک و بهرهی کوردستانی و بهتایبهتی ی.ن.ک پۆل پۆل پیشمههگهکانی دادهبهزاند ه خوارهوه بهشیوهی پارتیزانی. پارتیزانهکان کۆله پشتیان پی بوو، چهکیان پی بوو، نانی چند پۆزهیان پی بوو، بو ئهوهی بینه دهوروبهری شارهکان و دهوروبهری ئوردوگاگان نامادهباش بن، وه پهیههندی بکن بهو چهکدارانهی ئهو سنورهی نامهیان پی بوو بو چهکدارهکان، بو ئهوهی چهکدارهکان بهو نامهیه خهک نامادهباش بیت و تهیارینت بو پۆژی رآپهرین.

پ/۷/ چ تیبینی یهکت ههیه لهسهه یهکهه پۆژی رآپهرینی کوردستان؟

و/ لهراستی دا پۆژی ۱۹۹۱/۳/۵ تۆمارکراوه بو پۆژی رآپهرین، بهلام لهراستیهکهی پۆژی ۱۹۹۱/۳/۴ له ئوردوگای کهلهکی یاسین ناغا لهویندهری خهک دهستی به رآپهرین کرد، ئهوهش بههوی ههلهی ههندی له برادهرانی ریکخستن بوو که ویستیان پهلهبکن لهکاتهکه، وه لهویندهر برادهرانی ریکخستن دهست پیشخهریان کرد، پیش رهوايهتی

راپەرىنيان كرد، يەك دوو شەهیديش درا، بەلام ئەوەبوو راپەرىنەكە سەرکوت کرا. بۆ پۆژی دوایی راپەرىن لە رانیە هەنگیرسا.

پ/ ۸/ بیۆکەى دروستکردنى شانە چەكدارهكان چۆن بوو؟

و/ ئەوشانە چەكدارانەى كە لەلایەن رێكخستنهكانەو بەناوى شانەى بروسكەو دروستکرايون، بەهۆى پەيوەندى كردنى بەهیزە چەكدارهكانى سەر بە رژيم، وە بمانەوى و نەمانەوى لەسەردەمى ئەنفالەكان ژمارەيەكى يەكجار زۆر پيشمەرگە، كە ئيمە دەريەدەر بووين، كە لە ئيران بووين، بەتەوجیەى برادەرانى سەرکردایەتى پەوانەى ناو شار کرانەو و تەسليم بونەو. زۆر لە كاديرە سياسيهكان، زۆر لە كاديرە عەسكەریيەكان، وە كاديرە سياسیى و عەسكەریەكانى ی.ن.ك لەكاتى راپەرىن و لەپيش راپەرىن دەورى بالايان هەبوو بەوێ كە خۆيان رێك بخەنەو لە شانە چەكدارهكانى بروسك. وە پەيوەندى بەكۆمەلانى خەلك بەكەن، پەيوەندى بە چەكدارهكانەو بەكەن، ئەوانە تەجروبيەيەكى زۆرو زەوەنديان هەبوو، لەشەرو پيكدادانەكانى پيشتر لە بارەگاكان، وە لە پووى سياسيهو لەرنگای ئيزگەكەش كە لەوتوێ ئيتەر پەيوەنديان پيوەدەكراو رينماييان دەكراو تەوجیهاتيان دەرايى، وە ئەو دە پۆژە خەلك حەماسەتى شۆرشگيرانەى پۆژ بە پۆژ زيادى دەكرد، وە پۆژ بە پۆژ بەرەو پيشەو چوون بوون.

پ/ ۹/ چالاکى پارتە سياسيهكان چۆن بوو بەر لە راپەرىن؟

بە برۆای من هيج كەسێك ناتوانيت ميژوو بگۆریت، كە تاكە رێكخراوى سياسیى ئەو سەردەمانە، كە دەورى فەعالى هەبوو، وە دەورى كارێگەرى هەبوو لە سنوورى شارەكانى سلیمانى و هەولێرو كەركوك، لە ئوردوگاكان، يان بلين لە ديهاتەكان، كە پيش ئەوێ خاپوور بكرين

رأپهړنی شاری ههولیر

تهنأ ی.ن.ک بوو. هیزی پېشمهړگه ی کوردستانیش نهو سهردهمانه تاکه هیزی ناوچهکه بوو، راسته حیزبی سؤسیالیستی کوردستان ههبوو، بهلام بهراستی ژمارهیان کهم بوو، حیزبی شیوعی عیراقی ژمارهکهیان کهم بوو، تهنأ له سنوورهکانی ئیمه دهیان توانی... واته تهنأ له سنوورهکانی ی.ن.ک دا نازادی بیروړا ههبوو، نازادی هیز ههبوو، وه نازادی سیاسی ههبوو. حیزبی سیاسی دهیانتوانی ئیداره ی سیاسی بکن، ههتا پارتی گهلی نهوکاته له سنووری ئیمه ههبوو، پاسوک له سنووری ئیمه ههبوو، بهلام هیچ هیزکی تر لهوسهردهمه له بادینان نهبوو، بهلام دواتر بو ململانی کردنی ئیمه، له رقی ئیمه جینگه ی شیوعیان کردهوه بو دروستکردنی ململانیهکی توندوتیز له ساحهکه.

پ١٠/ نهو هوکاره راسته وخویانه ی که جهماوه ری خرؤشان د چی بوو؟
و/ یهک لهوانه نهوه بوو که خه لک ترسی ههبوو، جگه لهوه ی پژی می بهعس به خاپوورکردنی دیهاتهکان که لتوری کوردی لهناو برد، بهسه دان دهستنوسی لهناو مزگهوتهکان لهناو برد، پوخانی مزگهوتهکان، قوتابخانه و نهخؤشخانهکان، هه موو نهوانه مه ترسیان هه بوو له لایهن خه لکهوه، که پوژیک له پوژان نهوانیش وهک بارزانیهکان کو بکرنه وهو زینده به چال بکرن له سهر خاک و زیدی باوو باو پیرانیان.

پ١١/ کاتی هه لایسانی رأپهړین هه لویستی پژی می بهعس بهرامبهری چؤن بوو؟

و/ پژی می نهو سهردهمانه که رأپهړین بهرپابوو، له راستی دا پژی می مه ترسیهکی گهوره لهناو دهرونی دروست بوو بوو. وه راگه یاندنهکانی نهو سهردهم ناماژهیان بهوه ددها، که نه مرو نا سبه ی حکومت کوتای

پى دىت، بەرەونەمان دەچىت و حكومهتتىكى تازە دىتە سەركار، راپەرىن سەرکەوتن بەدەست دىنىت، بەلام بەهۆى ئەهوى بارودۆخى ناوچەكە بەهۆى ئەهوى كە دەولەتتىكى ئىسلامى ھەبوو بەناوى دەولەتى جەمھورى ئىسلامى، كە دەولەتتىكى شىعە بوو، دەسەلات لەبەردەستى شىعە بوو، وە زۆرىنەى دانىشتوانى عىراق شىعەيە، مجلسى اعلاى ئىسلامى ئەو سەردەمانە بارەگاکانىان لە ئىران بوو، كە سىياسەتى پۇژئاواش ترسى لەو ھەبوو كە حكومهتتىكى ترى شىعە لە عىراق دا بمەزىت و وە شۆرشى ئىسلامى بگوازىتەو بۇ عىراق و فۆتۆكۆپى بکرىت. بۆيە تىشكى سەوزى بە صدام دا، بۇ ئەهوى ھىزەکانى بەكاربەنىت بۇ لەناوبردىن راپەرىن لە باشوورو باکوورى عىراق. ئەو ھەبوو ھىزەکانى ئىمە لە كەركوك بەهۆى ئەهوى كە پزىم بەشئوہيەكى توند بە بەكارھىنانى تەيارە ھىزەکانى پىشمەرگەى شکاند.

پ۱۲/ سەرچاوەى چەكەکانى پىشمەرگە چى بوو؟

و/ لەراستى ئەگەر بگەرىننەو بۇ سەرەتای سەرھەلدانى شۆرشى نوئى، مەفرەزەکان ئەو چەکانەى كەلايان بوو ھەموو چەكى كۆن بوو، ئەو چەکانە بوو كە لە دوای شۆرشى ئەیلول لەلایەن جوتيارانەو شاردرابوونەو دواتر بەپارە يان بەدىارى دەياندا بە شۆرشى نوئى. وە لەكاتى شەروپىنكەدانەکاندا چەكمان دەست دەكەوت، بەلام ئەگەر بلىنى لەلایەن دەولەتتىكەوە يارمەتىمان دراوہ بەپىدانى چەك، ئەو قەت شتى وانەبووہ.

پ۱۳/ باشە ئەى پۇلى ژنان لە شۆرش و راپەرىندا چۆن ھەلەدەسەنگىنى؟

رأپهړینی شاری ههولیر

و/ نهو ژنانه‌ی که پړۆلیان هه‌بووه ژنی پێشمه‌رگه‌و کادیره‌کان بوون له‌کاتی شوړش. یه‌که‌م ژنی ناو شوړش (م‌ریه‌م) خانی خیزانی دکتۆر عه‌لی له رانییه‌یه که له سا‌لی ۱۹۷۸ که چووم بۆ سه‌رکردایه‌تی ئه‌ویش له‌ناو شوړش بوو.

ژنان له رآپه‌ریندا پړۆلی یه‌کجار گه‌وره‌یان بینی، به‌تایبه‌تی که‌سو کاری شه‌هیده‌کان نه‌ک هه‌ر له رآپه‌رینی ۱۹۹۱، به‌لکو له‌رآپه‌رینه‌کانی پێشتر، وه‌کو له رآپه‌رینی ۱۹۸۲ له‌شاری کۆیه رآپه‌رینیک بوو ژنیک له‌وی شه‌هید بوو به‌ناوی (شوکریه). له‌ناوچه‌ی قه‌لادزی (سنه‌وبه‌ر) بوو، وه له‌ناوچه‌ی هه‌له‌بجه‌و پینجۆین یشدا ژنان به‌شداریان کرد.

له‌سه‌ره‌تای شوړشی نو‌ی له ۱۹۷۶ه‌وه تا‌کو رآپه‌رین له ۱۹۹۱ ده‌یان و بگره‌ سه‌دان شه‌هیدی ژن دراوه، که زۆربه‌یان خیزانی کادیرو پێشمه‌رگه‌کانی خۆمان بووینه. بۆیه ژنان پړۆلی به‌رچاوو کاریگه‌ریان گێرا له رآپه‌رین، که به‌حه‌ماسه‌ته‌وه به‌شداریان تیدا‌کردوو سه‌رباری ئه‌وه‌ش پێش رآپه‌رین ریک‌خستنی ژنان هه‌بووه.

پ/۱۴/ پړۆلی مسته‌شاره‌کان له پرو‌داوه‌کاندا چۆن بوو؟

و/ مسته‌شاره‌کان تووشی ئه‌مری واقع بوو بوون، که ناچار بوون هاوکارین، هه‌روه‌ها له‌لایه‌کی تریشه‌وه نامه‌یان له‌لایه‌ن سه‌رکردایه‌تی بۆ هاتبوو بۆ ئه‌وه‌ی یارمه‌تی ده‌ربن بۆ رآپه‌رین. بۆیه ئه‌وانیش زۆربه‌یان به‌ناچاریه‌وه هاوکاریوون، بۆ نمونه شه‌هید (عه‌لی نه‌بی) له رآپه‌رینی رانییه‌ پړۆلی کاریگه‌رو به‌رچاوی بینی، که که‌سی‌ک بوو نامر فوج بوو.

پ/۱۵/ به‌رنامه‌ی رآپه‌رینی هه‌ولیر چۆن بوو؟ چه‌ند حیزبی کوردی تیا‌یدا به‌شدار بوون؟

و/ پاش پزگارکردنى پانىيە ھىزەكان چوون بۇ شەقلۆو، لە شەقلۆو كە كاك كۆسرەت سەرکردايەتى دەکرد، لەوى پەيوەندى كرد بە حاجى مصىفى و دواتر مصىف یش نازادكرا. پاشان لەدواى برادەرانى ناو شارى ھەوليرى نارد، كە لەشانه چەكدارە نەينى يەكان كاربان دەکرد، كە بێن بۇ شەقلۆو بەرنامەى نازادکردنى ھەوليريان دارشت. پاشان لە كۆيەوھش برادەران دواى نازادکردنى كۆيە بەرەو كەسنەزان چوون و لەناو شارى ھەوليريش رێكخستەكان و جەماوەر پاپەرين و بەم سى لايە بەرنامەكە تەكامل بوو، وە ھەولير نازاد بوو.

لەھەر كۆنيەك ھىزى يەگەرتووى جەماوەر ھەييت، ئەوا زۆر بەھىزەبەيت، كە لەشارى ھەولير بۇ نمونە كە بارەگای فەيلەقى (۵)ى ئى بوو پەيوو لە سەربازو چەكى قورسو كوشندە، بەلام لەبەرئەھوى كە جەماوەر و خەلك ھەموو بەيەك دەنگ پاپەرين توانيان بەرەنگارى ئەو ھىزە گەورەيەى دۆژمن ببەنەو و بيشكێنن. وە لەلايەكى تەريشەو پراگەياندى لىبوردنى گشتى بەناوى ناشت بوونەھوى گشتى لەلايەن بەرەى كوردستانىو، زياتر ھانى پياوانى پزىمى دا كە تازوو بەرگري نەكەن و پزىيان ئى دەگيريت و تۆلە بەرامبەريان ناكريتەو و گيانيان پاريتزاو دەبەيت.

پ/ ۱۶/ كاك شاخەوان كاتيك كە پاپەرين لە شارى ھەولير ھەنگيسا، تۆ لەكۆى بوويت؟

و/ پۆزى ۱۱/۳ى نازادکردنى شارى ھەولير پۆزىكى زۆر خۆش بوو، من ئەو پۆزە لە كۆنگرەى ئۆپۆزسيۆنى عىراقى بووم لە بەيروت، كە ھەوالەكەمان بىست مژدەيەكى زۆر خۆش بوو.

پ/ ۱۷/ ھەنگاوانان بۇ نازادکردنى شارى ھەولير لەچەند قۆلەو بوو؟

رأپهرینی شاری ههولیر

و/ لهم قولانه وهوبوون: ۱- شه قلاوه ۲- کۆیه ۳- مهلا سلیمان له ئۆردوگای بهحرکه ۴- مهفرزه چهکدارهکانی پيشمهگره لهناو ئۆردوگا و گونده گهرهکانی که مابوون لهدهوروبهري ههولیر.
بهلام لهراستی دا قولی شه قلاوه گرنگترین دهروازهی نازادکردنی شاری ههولیر بوو، چونکه که شه قلاوه نازادکرا هیزهکانی دوژمن لهدیانهش تهسلیم بوون.

پ/۱۸/ ئهی ئیسلامیهکان چ پۆلنکیان ههبوو له راپهڕین؟
و/ تنها بزوتنه وهی ئیسلامی ههبوو، ئهویش ژمارهیان زۆرکه م بووه، به پهنجهی دهست دهژمیردرا، که هیچ پۆلیان نهبوو له راپهڕین.
پ/۱۹/ واباس دهکریت که ههولیر درهنگ نازادکراوه و درهنگ راپهڕینی کردوه؟

و/ شاری ههولیر درهنگ نازاد نهکراوه، بهلکو بهپیی ئه و بهرنامهیه بووه که دانرابوو، چونکه که رانیه نازادکرا دهبوو بین بۆ رانیه و پاشان بۆ چوارقورنه و کۆیه و وه شه قلاوه و لهویشه وه بۆ مصیف و ئینجا بۆ ههولیر.

پ/۲۰/ سهبارت به پۆژی نازادکردنی شاری ههولیر له ۳/۱۱ چ مهبهستیک ههبووه له پۆژه؟

و/ پۆژی ۱۹۷۰/۳/۱۱ پۆژیک میژوویی بوو بۆ کورد، که بهیاننامهی ۱۱ نازار بوو. بۆیه ئه م پۆژهش دانراوه له لایه ن کاک کۆسرهت که پۆژیک گرنگی میژوویی بوو بۆ کورد، وه کاک کۆسرهت خۆی سه رکردایه تی نازادکردنی ههولیری ده کرد.

پ/۲۱/ چ شویتیک زۆر مقاوه مهی ئی کرا له ههولیر؟

و/ ئەو شوینەى كە مئاوهمەى تىداكرا زۆر تەنھا بارەگای منظمەى
استخباراتى شمالى بوو: كە بەرگریان كرددو درەنگتر لە شوینەكانى تر
نازادكرا.

با ئەووت بۇ باس بكەم، بربار وابوو كە پارتى موصل بگریت و یەكیتی
كەركوك، بەلام بەداخووە پارتى مواتلەیان بەهیزەكانیان دەكردو
كارەكانیان ئەنجام نەدەدا.

پ/۲۲/ باشە باسى پۆژانى بەرگری كردنمان بۇ بكە لە هەولیرو پاشان
چۆنیەتى پاشەكشەكردنتان و دروست بوونی كۆرەووەكە؟

و/ ۱۹۹۱/۳/۲۶ گەیشتمە پردی چەكم بەستاوو، كە چووم دۆخەكە زۆر
نا لەبار بوو، ئالۆزبوو. ئەو هیزانەى كە لەوی مابوون ژمارەیان زۆر كەم
بوون، وە نا منظم بوون، بەتەنھا كاك كۆسرهت وەكو لیبیرسراوی
فەرماندە لەوی مابووه، شەهید عەبدولرەزاق ئەوكات شەهید بوو بوو،
وە كەركوك و پردی لەلایەن حكومەتەووە گیرابووه. من ئەوكاتە لەسەر
داواكارى كاك كۆسرهت چوومەووە بۇ ناو شمار، كە بچم هیزىكى گەورە
بینم بۇ بەرگری كردن، بەلام كە گەرامەووە لەبەینى (هەولیرو قوشتەپە)
تووشى كاك كۆسرهت بووم، ووتى برۆ ئەووە م. بەكر وا لە قوشتەپە،
كە چوومە قوشتەپە م. بەكر یەكسەر ووتى وەرە سەرکەووە با برۆین،
ووتم بو؟ ووتى كاكە ئەووە دەبابەكان گەیشتن، دواى دەرنانچین. لەو
كاتەدا شتىكى سەیرم بینى، بینیم پۆژنامە نووسىكى ئەلمانى كە كچ
بوو خەرىكى وینه گرتن بوو. من ووتم كاكە چۆن برۆین ئەوا ئەو كچە
لیزەیهو ئیمە چۆن برۆین؟ ووتى "واتە م. بەكر" كاكە دەرنانچین.
لەراستیشدا وابوو، چونكە دەبابەكان زۆر نزیك بوو بوونەووە، تەقەو
بۆردومان زۆر نزیك كەوتبوووە.

رابطه‌رینی شاری هه‌ولیر

پاشان گه‌پاینه‌وه هه‌ولیر، که گه‌پاینه‌وه هه‌ولیر، هه‌ولیر له دۆخیکی خراپ دابوو، وه‌زع زۆر نا‌ئارام بوو، که ئه‌وکات ۳/۲۸ بوو، که ئه‌وپۆژه واته ۱۹۹۱/۳/۲۸ قوشته‌په به‌ته‌واوی گیرا. که ئی‌مه له‌ده‌ره‌وه‌ی قوشته‌په بووین، وه هیزه‌کانی دویزو که‌ندی‌ناوه که هیزه‌کان شکابوون له زرگه‌ زراو، که شه‌هید پێ‌بازو سه‌فین مه‌لا قه‌ره له‌وی بوون ئه‌وانیش گه‌پابوونه‌وه بۆ هه‌ولیر. خه‌لک زۆر له‌پرووی ده‌رونیه‌وه له مه‌ترسی دابوو، له‌وه‌زعینکی خراپ و دژ‌وار‌دابوو، هه‌موویان مه‌ترسی ئه‌وه‌یان هه‌بوو که دوزمن دیته‌وه‌و قه‌تل‌و عام ده‌کات و خه‌لکیش له‌م ترسه هه‌موویان رایان کرد به‌ره‌و نا‌وچه‌کانی وه‌ک کۆیه‌و شه‌قلاوه.

بۆ پۆژی دوا‌یی (واته له ۱۹۹۱/۳/۲۹) قوشته‌په به‌ته‌واوی که‌وتبووه ده‌ست پێ‌ژیم، من قیاده‌ی گرتنه‌وه‌ی قوشته‌په‌م کرد، بۆ ئی‌واره‌که‌ی له‌گه‌ل یونس پۆژ به‌یانی به‌رنامه‌یه‌که‌مان دانا له شه‌وی ۲۹- ۱۹۹۱/۳/۳۰ بۆ گرتنه‌وه‌ی قوشته‌په، که هیزی عه‌فه‌وی زۆر هه‌بوو، که کۆمه‌ل کۆمه‌ل ده‌هاتن، به‌بێ به‌رنامه بوون، خه‌لک له‌خۆیه‌وه ده‌هات هیرشی ده‌بردو ده‌شکا.

هیزه‌کانی که لای من بوون: عه‌بدوللا بۆر بوو، رێ‌بین محه‌مه‌د صوفی بوو، له‌گه‌ل کۆمه‌لێک خه‌لکی تر. هیزه‌کانی لای پارتی جه‌مال مورته‌که بوو به‌سه‌رکردایه‌تی یونس پۆژ‌به‌یانی، که هه‌ریه‌که‌و له قۆلێکه‌وه به‌جیا هیزه‌که‌مان نارد، بۆ ئه‌وه‌ی بچن قوشته‌په پزگاری‌که‌ن.

دوا‌ی ئه‌وه کاک کۆسره‌ت و زه‌عیم عه‌لی هاتن، ووتم ئه‌وه به‌رنامه‌مان دانا‌یه بۆ گرتنه‌وه‌ی قوشته‌په. نزیکه‌ی ۱۲،۳۰- (ی شه‌و ته‌قه له‌ناو قوشته‌په له هه‌موو لایه‌که‌وه ده‌ستی پێ‌کرد، ووتیان قوشته‌په ئازادبووه. ئه‌وه‌ی که هات و وه‌ی گۆت ناوی (قه‌ره‌اد په‌سول) بوو

پارتى بوو، منىش سەركردايەتى ئەم كارەم دەکرد، بۆيە بەسەيارەيەكەو چووم بۆ قوشتەپە كە چوار پىشمەرگەم لەگەل دابوو. كاك كۆسەرت یش بەدوام داھات، بەلام ئەم ھەوالە راست نەبوو، منىش كەوتە كەمىنەو و دواتر بە پرەپر دەرچووم. پاشان بۆ بەيانىەكەى كە ئومىدى ئەو ھەمان نەما كە چىتر ھىرش بەكەينەو بۆ سەر قوشتەپە و پزگارى بەكەين، ئەو ھەبوو ھىزىك چوو كەسنەزان بەسەركردايەتى كاك رابەر سەيد برايم.

ئىمە لەگەل ھەسەن كوئىستانى، سەفین مەلا قەرە، فاقە مەخمورى، مەلا سلیمان، چووينە (حى عسكرى)، كە بریارماندا لەوى شەر بەكەين و بەرگى بەكەين لە ھەولیر، كە ئەمانە ۱۹۹۱/۳/۳۰ بوون. ئەو ھەبوو ھىزەكانى پزىم لە خەتى قوشتەپەو ھىرشیان كەردە سەر شارى ھەولیر و نزیكەى كاتزىمیر ۱۱ى نیو ھەربۆ دەبابەكان گەیشتنە سەر بازگەى شەقلۆو، كە لەویندەر كۆپتەر بە بەردەوامى دەسوپرایەو. لە بازگەى شەقلۆو كۆپتەر لە سەيارەكى دا، كوپىك شەھید بوو بەناوى (شىرزا مەلا شینە) لەگەل خىزانەكەى كە ناوى (مەتەر) بوو، ھەردووکیان شەھید بوون. وە خەلكىكى زۆر لەو ناوچە شەھید و برىندار بوون، كە (بايز نەكەلى) لەویندەر لەناو دەغلەكان برىندار بوو. پاش ئەمانە كاك كۆسەرت وەلامى نارد كە بەگەرىنەو ھەو پى شەقلۆو گىراو، ئىمەش گوتمان دەچینە پى بەھركەو دەچینە بەستۆرە، كە چووينە بەستۆرە جارىكى تر گەرامەو، بەم شىوہیە زۆرەى ھىزەكانمان لە پى بەھركەو دەربازبوون.

پ۲۲/ زۆرباشە، ئەى لە پاپەرىن و پۆژانى بەرگرىش چەند حىزبى كوردى و كامانەبوون كە بەشداربوون و پۆلیان ھەبوو؟

رأبه رینی شاری ههولیر

و/ بهنسبته بهشدارى حیزبه كوردیهكان ههموویان بهشئوهیهكى گشتى پۆلى خویان ههبووه، وه پارتیش بهشداربوو، بهلام وهك خورشید شیره و برادهرانى تریان ههموویان له کارهكان پرسیان به كاك كۆسرهت دهکرد، وه ئهوكات یهكیتی پۆلى سهرهكى ههبوو له راپه رین، وه تنها بارهگای كهرتى رینكخستن، (۲۸) بیست و ههشت بارهگا لهسه رجهم گه ركهكانى ناو شاری ههولیر ههبوو.

پ ۲۴/ گرنگترین کاریك كه نهنجامت داییت چی بووه؟

و/ نهو پۆژهی كه پۆژی كۆرهبهكه بوو دواى نهوهی كه له بهحرکه دهرچووم، كه م. بهكرو حهسهن كوینستان یم لهگه لدا بوو، ئهوان چوون بۆ هاوینهههوارى صلاح الدین و منیش گه رامه وه بۆ مه لا. ئۆمه ر، كه من هاتمه مه لا ئۆمه ر دوو كادیری پارتى كه یهكیان (عه زه تى سلیمان بهگ) بوو نهوى تریان (ملازم دلشاد مه جید) بوو، لهگه ل مالى شیمه ی هارون قسه یان ده کرد، كه بههرامى شیمه ی هارون دهیانگۆت نابى ئیوه له مه لا ئۆمه ر بهمیننه وه. من قسه م کرد، ووتم كاكه من لیپرسراوم و لیتره بهرگری دهكهین، هه رچهنده بههرامى شیمه ی هارون ووتى ئه مه بهرژه وهندى منى تیدا نیه ئیوه لیتره بهرگری بكن، بهلام من ووتم كاكه ئه مه بهرژه وهندى گشتى یه و بۆ كورده، ووتى ئه گه ر وایه من بارده كه م، منیش ووتم باشه ئه گه ر بارده كه ی (لۆریه كت) بۆ ده نیرم باركه بۆ مصیف صلاح الدین. من گه رامه وه مصیف صلاح الدین و توپ باران ده ستى پینکرد، له ههولیره وه پژیتم توپبارانى مصیف و مه لا ئۆمه رى ده کرد. مام جهلال گۆتى نه وه چی یه شاخه وان؟ منیش ووتم وه لله مامه نه وه حكومه ت هاتیه بۆ مه لا ئۆمه رو ئه و ناوچه یه، ووتى باشه نه ی كه سن لهوى نه بوو؟ ووتم وه لله ۴۰۰-۵۰۰ پینشمه رگه ی ئى بوو.

ووتى باشە ئەى بۇ بەرگرى ناكەن؟ ووتە مامەگيان ئەوانە راستە زۆرن، بەلام منظم نەين، ھەركەسەو سەربەخۆيەو چەكى بەشانی دا دايبەو رادەكات.

مام جەلالو برادەرانى تر دواى نانى نيوەپۇ لە مصيف پۆيشتەن، منيش ھاتمەوہ بۇ مەلا ئۆمەر، كە ھاتمەوہ بينيم حكومت ھاتبوہ مەلا ئۆمەرو يەكسەريش سەحىبى كەردبوہ، كە تەنھا ئەوہبوو ملازم حبيب ھاتبوو، شيمەو برادەرانى تری لەگەل بەھرام ھاتبوو پزگارى كەردبوون و گەرابوونەوہ، ئەوہبوو ئيمەش لەوى بئەكەمان دانائو سەنگەرمان ليدا.

دواى ئەوہ ھيزەكان دابەش بوون، بەشيك لە مصيف مابوہ، منيش سەركردايەتى سەرى سەفينم كەرد، كانى شيلانەو كاموسەك. جەلال ئيلنجاغى لەناوچەى سەكتان دانرا، مەلا سلیمان و برادەرانيشى لەناوچەى زيارەت دانرا. ئەوہبوو دواتر بارودۇخەكە بەبەرژوہەندى كورد گۇپراو ھىلى بەرگرى دەستنيشانكرا.

پە ۲۵/ لە كۆتايى دا دەكرىت بەچەند خالىكى كورت ھۆكارەكانى شكستى راپەرين مان پى بلىي؟

و/ برىتى بوون لە: ۱- كەمى ماوہ. ۲- پرىكخستنى پيشمەرگە نەبوو، بەھوى كەمى ماوہ. ۳- ھەروەھا بەرنامەى دواى نازادكەرن نەبوو بۇ بەرگرى كەردن. واتە ئەوہنەبوو كە حيزب كۆبوونەوہ بكات و رىگا چارەك دابنىت بۇ دۇخەكە.

زۆر سوپاس كاتمان گرتى...

سوپاسى ناوى سەركەوتووبن...

راپەرىنى شارى ھەولتير

حوتەم: چاويتكەوتن لەگەل (نەوشىروان مستەفا ئەمىن)، سلىمانى- مالى
تايەتى خۆى، رۇژى شەممە، رىتكەوتى ۲۰۰۳/۱/۱۸:

پ/ ھۆكارەكانى ھەلايسانى راپەرىنى ۱۹۹۱ چى بوو؟
و/ لەراستى دا خۆى عملياتى ئەنقال و ئەو زەبروزەنگەى كە
بەعسىيەكان بەرامبەر بە خەلكى كوردستان كرديان، ەك راپاگوتزانى
دېھات و بى سەروشوين كردي دەيان ەزار كەسو لە سىذارەدانى
گەنج و بەزى دادانى خەلك لەناو شارەكانداو نەبوونى نازادى
سياسىي و تىكدانى ژىرخانى كۆمەلى كورد، بەوہى كە ھەموو
دېھاتەكانيان ويرانكرد، كورديان والىكردبوو تەقريبەن لە ھەفتا و چەند
دائە ئۆردوگايەك دا كۆيان كوردبووہوہ. بىجگە لە مەركەزى شارەكان،
تەقريبەن دېھات و ناحىە و قەزاش وانەمابوو، ھەموو كوردستانى
غىراقيان لەدەوروپىشتى جادەكان لەچەند ئۆردوگايەكدا كۆكردبووہ.
مەسلەن، ئۆردوگاي زەرايەنيان دروستكردبوو، دەوروپىشتى ھەلەبجە
ويران كرابوو سىد صادق ويران كرابوو دېھاتەكان ويران كرابوو،
ناوچەكانى قەراغ بەتەواوى ويران كرابوو شار باژىر ويران كرابوو،
ھەروہا كۆمەلىك ئۆردوگايان دروست كردبوو لە بازيان و لە راپەرىن و
سمود و لەنيوان چەمچەمال و تەكى و ناوچەكانى دەوروبەرى دا، كە
خەلكەكانيان لەوى دا كۆكردبووہ.

ئەو زەمانە كورد ھەستى بەوہ دەكرد ەك دىلىك وايە لە
بەندىخانەيەكى گەورەدا، بىجگە لەوہ ئەو ئىھانە گەورەيەى كە
بەعسىيەكان بە كورديان كوردبوو، شادەمارى ھەستىارى كوردى
بزواندبوو، لەبەرئەوہ خەلك ئەگەر چى، فەقرەى ئەوہى كە ئىمە تىك
شكاين لەدواى عملياتى ئەنقال، خەلك زۆر بى ئەمەل بوو بوو، بەلام

وہختیک کہ عیراق کویتی داگیرکرد، سەر لەنوی ئومید بوژایەوہ بەوہی کہ عیراق بەر لیدانیک دەکوویت، وہ ئەتوانیت هین بیت، ئەو فەترەییە کہ عیراق چوو کویتی داگیرکرد، ئیمە لە هەموو لایەکەوہ دەستمان کرد بەپەییوہندی کردن لەگەڵ هەمەموو ئەو کەسانەیی کہ لەگەڵ پزیم پیوہندیان هەبوو، هەتا ئەوانەیی کہ زۆر پیووی خراپیش بوون، هەموو ئەوانە پیوہندیان لەگەڵ کردن بو ئەوہی کہ پووداوێک ہاتە پیشەوہ بەشداری بکەن، هەتا ئەوانەیی کہ مستەشار بوون ئان ئامر مەفرەزەیی طواری بوون، هەموو ئەوانە قسەمان لەگەڵ کردن و بەشیکی زۆریشیان وەعدیان دا کہ هاوکاریمان لەگەڵ دا بکەن.

پ/۲/ ئایە هاوکاری کردنی مستەشارەکان هۆی نیشتمانی و کوردانە بوو؟ یان نەمانی ترسی بەعس و صدام بوو؟

و/ لەراستی دا هەندیکیان رەنگە لەبەر نیشتمان پەرورەیی بوو بیت، بەلام بەشی ہەرە زۆریان لەبەر ئەوہ بوو باوہریان وابوو کہ صدام پووخاوہ و نیزامەکەیی پووخاوہ، لەبەر ئەوہ بوو کہ خۆی پاک بکاتوہ، بۆیە بەشداری کرد لەم راپەرینەدا. یەعنی ئەگەر بیانزانایە کہ صدام ناڕوخت، ئەوہ پیم وایە بەشیکی زۆریان هاوکاریان لەگەڵ نەئەکردین، وہ هەموویان.

پ/۳/ لەپووی راگەیاندنەوہ چ ئامادەکاریەکتان کردبوو؟

و/ بەتایبەتی رادیۆکەیی ئیمە لە پووی راگەیاندنەوہ لە پووی پەرپاگەندەوہ ترکیزمان کردبووہ سەر ئەوہی کہ پزیمی عیراق کۆتایی ہاتووہ و تەواوبووہ. وہ ئەو زەمانە خەلک ہەموو رادیۆکانی ئیمەیان دەکردوہ، یەعنی پاش ئەوہی کہ هین بوو، لە پیشدا رادیۆکەمان زۆر بە زەحمەت وەردەگیرا، لەبەرئەوہی عیراق تەشویشی لەسەر دانابوو،

رابعېرېنى شارى ھەولير

بەلام كە شەپەكە دەستى پىنكرد، مەركەزى تەشۋىشات لىنى دراو تەشۋىش لەسەر رادىيۆكەى ئىمە نەما، رادىيۆكەمان زۆر بە وازىحى وەردەگىرا، لەزۆر جىنكا خەلك دەيانخستە سەر مىكرۇفونى مزگەوتەكان، يەعنى كە رادىيۆكە ئىشى دەكرد ئەيان بەست بە مىكرۇفونى مزگەوتەكان، ھەموو ناوچەكە گوڭيان لى دەبوو، بۆيە رادىيۆكە كارىگەرى زۆرى ھەبوو لەسەريان.

پۇژىك لە پۇژان بتەوئىت بچىت لەگەل ئەو برادەرانەى كە لە رادىيۆكە كارىان كىردووە قسەيان لەگەل بكەى، وەك: (عباس بدرى، نازاد چالاک، شوان كەرىم كابان) ئەوانە ھەموو لە رادىيۆكە كارىان كىردووە، (م.محسن) كە وەزىرە "لە كاتى ئەنجامدانى ئەم چاوپىنكەوتنە" ئەمىش يەكىك بوو لەوانەى كە لە رادىيۆى راپەرىنەكەدا دەورى ھەبوو، چونكە دوو رادىيۆمان ھەبوو، رادىيۆيەكەيان لە سەقز بوو، رادىيۆيەكەيشيان گەپوك بوو لەگەل خۆمان دەمان گىپرا، م.محسن و م.عبدالرحمن وەكىل وەزىرە "لە كاتى ئەنجامدانى ئەم چاوپىنكەوتنە" ئەمانە لە رادىيۆ كارىان دەكرد، ئەو رادىيۆيەى كە تەوجىھى شانە نەينى يەكانى ناو شارى دەكرد، كە چ بكن و چ نەكەن.

پ/۴/ باشە، با بىنەوە سەر باسى ھەل و مەرجى داگىركردنى كوئىت لەلايەن عىراق و بەرنامەى ئىوہ بۆى؟

ئەوكاتەى كە عىراق چوو كوئىتى داگىركرد، ئىمە پىمان وابوو كە ھەلو مەرجىكى تازە ھانتە پىنشەو، لەبەرنەوہ زنجىرەيەك كۆبونەوہمان كىرد خۆمان، لەو زنجىرە كۆبونەوہيەدا كۆمەلنىك ئەگەرمان دانا (ناومان نا ئەگەرەكان)، ئەگەرەكان بە معنای چى بوو:

ئەگەرى يەكەم ئەوہبوو: ئەگەر عىراق لە كوئىت كىشاىوہ.

ئەگەرى دووم: ئەگەر عىراق لە كۆيىت نەكشايەو.

ئەگەرى سىنيەم: ئەگەر عىراق لە كۆيىت مايەو و لىنى درا.

ئەگەرى چوارەم: ئەگەر عىراق لە كۆيىت مايەو و لىنى نەدرا.

يەنى ۱۵ بۇ ۲۰ ئەگەرى لەو بابەتەنە احتمالاتمان دانا، بۇ ھەر
 احتمالاتىك بەرنامەى خۇمان دانا، يەنى چى بگەين و چى نەكەين،
 تەبعەن لەدوايى دا وەكو دەرکەوت وورده وورده بوداوەکان بەرەو ئەو
 دەرويشت بينيمان عىراق دەمىنيتەو لە كۆيىت وە بەر حەملەى دنيا
 دەكەويىت، كە بەر حەملەى دنياش كەوت ئىمە ھەموو بۆچوونمان وابوو
 عىراق بەرى ئەم شەپە ناگرىت و ھەرەس دەھىنيت، ھىچ نەبىت دام و
 دەزگاكانى لە كوردستان ھەرەس دىنيت، بۆيە ئىمە چىمانکرد؟
 نەخشەى كوردستانى عىراقمان ھىنا، ھەموو ئەو شوينانەى كە عىراقى
 تىدا بوو دياريمانکرد، ئەو شوينانەى كە مقراتى جەيش بوو
 دياريمانکرد، ئەو شوينانەى كە ئۆردوگاي زۆرە مىلى تىدابوو،
 ئۆردوگاکانمان ديارىکرد. نەخشەى ناو شارى سلىمانى و ھوليرى
 كەرکوك - يىشان ھىنا، ئەو كە پىنى دەلین مخطط (ساسى)، لەسەر ئەم
 نەخشەنە شوينەكانى حكومەتمان ديارىکرد، بۇ نمونە: مقرى حيزبى
 بەعس و مالى پياوخراپ. پاش ئەوھى ئەم كارەمان کرد، دەستە
 بەدەستە خەلكى ئەو شوينانەمان ھىنا، بۇ نمونە: كەرکوكيەكانمان
 ھىنا ئىشەكانمان بەسەر دابەشکردن، سلىمانىەكانمان ھىنا
 ئىشەكانمان بەسەر دابەشکردن، ھوليرىەكانمان ھىنا ئىشەكانمان
 بەسەر دابەشکردن. بىجگە لەوھش ئۆردوگايەكانىشمان دابەشکرد
 بەسەر پىشمەرگەكاندا، وە ھەموو كوردستانمان کرد بە دە بەشەو،
 كوردستانى عىراقمان لەسەر ئەساسى ئەو ئۆردوگايانە کرد بە دە

بەشەۋە، لە ھەر بەشىڭدا لېپرسراۋىكى ي.ن.ك مان بۇدانا، ۋە ھىزىشمان بۇ تەرخانكرد، ھىزەكەش واجىياتمان بۇى تەرخانكردبوو، يەنى ئەۋە نەبوو ئەۋ ھىزە بە نارەزۋى خۇى بچى بچى بکە. مەسەلەن ھىزىك لەۋ ھىزانەى دامان نابوو لەبەرى ئەۋ بەرى دەرىنەندىخانەۋە لەسەر سنوورى ئىران دىنەك ھەيە تەپەرەشى ناۋە ھىزەكانى ئەۋ ناۋچەيەى كە دامان نابوو لەبەينى عەرەتە ۋە كفرى. لە ئۇردوگاكاندا مقرى حىزبى بەعسى ۋە امن ۋە استخباراتى تىدابوو، دامان نابوو ئەۋ چوار جىگەيە پەلامار بدرىت ۋە پەلامارى سەربازو پۇلىس نە درىت، مقرى امن بەدەرەجەى يەكەم ۋە مخابرات ۋە استخبارات ۋە بەعس، كە ئەۋ چوار شوينە دەگىرا، ئىتر شارەكە سقوتى دەكرد، ئەۋ چوار شوينەشمان دانابوو كە بۇ ھەر ھىزىك لېپرسراۋىكمان دانا بوو، كە ئەۋ ئىشە ئەنجام بدات ۋە جى بەجى ي بکە.

پە/ راپەرىن بۇچى سەرەتا لە رانىەۋە دەستى پىكرد؟

ۋ/ راپەرىن كە دەستى پىكرد لە رانىەۋە دەستى پىكرد، ئەۋىش لە رانىە بۇچى دەستى پىكرد؟ لەبەرئەۋە نىە بلىن ۋە لا خۇيان دەستيان پىكرد، چۈنكە ئىمە رانىەمان ھەلبراردو لەبەرئەۋە ۋەك مدخلېك (دروازەيەك) ۋابوو بۇ گەرەنەۋەى ئىمە بۇ كوردستانى عىراق. ئىمە مقرەكانمان لە قاسمە رەش بوو، لە زەلى بوو، ھەموو ھىزەكانمان لەۋى كۆكردبوۋە، ئەگەر شارى رانىە نەگىرايە نەمان دەتوانى ھىزەكانمان بەينىنەۋە بۇ كوردستانى عىراق، لەبەرئەۋە تەركىزمان كردهۋە كە يەكەم شوين ئازاد بكرىت، شارى رانىە بىت، بۇ ئەۋەى بىينە ناۋ شارى رانىەۋە لەرىگەى رانىەۋە بچىن بۇ شوينەكانى تر، ھەرواشمانكرد.

پ/٦/ شینۆه و جۆری دابەشکردنی هیزەکانتان لەو سەردەم چۆن بوو؟

ه/و ی مانگ لە رانیە تەقیەو "واتە ١٩٩١/٣/٥ راپەرین لە رانیە بەرپابوو"، وە پیشتر ئەوێی کە بۆم باسکردی ئەو هیزانەیی کە ئامادەمانکردبوون، ئێمە چەند جۆرە هیزیکمان هەبوو، هیزیکی ملتەزیممان هەبوو لە (١٢) بەتالیۆن دا ریکمان خستبوو، لەناو ئێراندا هەر هیزیکیان (١٧٦) کەس بوون. لەحاله‌تی پێویستدا ئەیان توانی سەرکردایەتی (٢٥٠٠) کەس بکەن، ئەو (١٧٠) کەسەیی کە دامان نابوون، راهینان و مەشقیان پێکراوو، هەموویان وەک قابتگ و نایب قابت و وەک ئەوانەیی کە ئەتوانن خەلک ئیدارە بکەن، نەک وەک پێشمەرگەیی ئاسایی، راهینان و مەشقمان پێ کردبوو کە ئەو (١٧٠) کەسە ئەیتوانی ببێتە سەرکردەیی (٢٥٠٠) کەس لەکاتی پێویستدا.

بێجگە لەوان هیزیکی ترمان هەبوو کە لەناو ئۆردوگایەکاندا بوون، لە خەلکی جوتیارو خەلکی دیهات و ئەوانیشمان ئامادەکردبوو بۆ ئەوێی لەکاتی پێویستدا ئامادەبن، لەبەرئەوێی کە ژێانیان باش نەبوو هەژار بوون، نەیان دەتوانی وەک پێشمەرگەکانی تریبیت و پیشەیی بن، واتە ژێانی خۆشیان دەکردو لەپال ئەمیشدا پێشمەرگایەتیان دەکرد لەکاتی پێویستدا، ئەمەش جۆریکی تریان بوو.

بێجگە لەوانە (٥٢٠) پێشمەرگەیی پارتیزانمان هەبوو، کە ناردبوومانەو ناو نیوخۆی کوردستانی عێراق، کە لەناوچەو شوینە جیا جیاکان چالاکیان دەنواند. سەرەرای ئەوێی نزیکی (٧٠٠٠) حەوت هەزار کەسمان ریکخستبوو لەناو شارەکاندا، بەناوی شانەیی (بروسک) و (شالۆ)، شانە چەکداری شالۆو بروسک. ئەمانە لە هەولێرو

رەپەرنى شارى ھەولير

لەناو شارى كەركوك و لە ئۆردوگاکان و لە سلیمانى، دوو سەرکردايەتى جياوازيان ھەبوو، شالو جياوو، بروسك جياوو. يەككىيان لەلایەن برادەرانى ھەوليرھە سەرپەرشتى دەکرا "بروسك"، وە ئەوى تریشيان "شالو" لەلایەن برادەرانى سلیمانىھە سەرپەرشتى دەکرا. ئەوانە لەھەموو جینگاکاندا ھەوليانداوو لەناو ھیزە چەكدارەکانى حکومەتدا شانەى چەكدارى نەينى دروست بکەن، وە لەھەموو گەرەكەى و ئۆردوگايەدا رىڭخستنيان کردبوو بۆ کاتى پىويست. ھەموو ئەمانە رەمزيان ھەبوو، يەنى ھەندىکيان سيقەيان نەدەکرد بەھى ناو شارەکان، کاغەزيان ئەنارد کە بۆ ئەھوى لە راديوکەوھە ناگادار بکرىنەوھە، بۆ ئەھوى سيقەيان پى بکەن، بۆ نمونە: شانەى کامەران لە سلیمانى، پيمان ئەوتن: بۆ شانەى کامەران پەيامەكەتان گەيشت، بۆ ئەھوى بزەنن پەيوەنديان بەشوینىكى مەركەزى تەواوھەوھە يەھە.

پ/۷/ کەواتە شانە چەكدارەکان پۆلى گرنگيان بينيوھە لە راپەرين؟

و/ لەراستيدا شانە چەكدارەکان لە راپەريندا پۆلىكى ئەساسيان بينو و پيشمەرگەش دەورى پشتيوانى بينى. لەسەرەتاشدا زۆرى قوربانى شەھيدو بريندارەکان شانە چەكدارەکان دايان. لە راپەرينەكە ۳/۵ لە رانيەو ۳/۷ لە سلیمانى و پۆزى ۱۱ى مانگ لە ھەولير دەستى پىکرد، لە ۳/۱۹-۱۸ لە دەوك و دەوروبەرى و پۆزى ۳/۲۰ لە كەركوك دەستى پىکرد و پۆزى نەورۆز كەركوك نازادکرا.

پ/۸/ ئەى راپەرينى ھەولير چۆن بەرپابوو؟

و/ سەبارەت بە راپەرينى ھەولير، لەناو شارى ھەولير ئيمە رىڭخستنمان ھەبوو، شانەى چەكدارمان ھەبوو، كە لە رىنگەى راديوھە راسپاردەو رىنمايەكانمان كە لە رانيە بوون لە ئەساسدا بۆ ھەولير

بوون. بۇ ئەوەى رینگای خۆيان بکەنەوہ بۇ شارى ھەولیرو ھەولیر نازادبکریت. ھیزەکانمان لە رانیە کرد بە دوو بەشەوہ، بەشیکیان چوون بۇ کۆیە، وە بەشیکیان چوون بۆسەر شەقلۆوہ، لەراستیدا کۆیە و شەقلۆوہ راپەرینى تیدانەبووہ، بەلکو بەشەر نازادکراوہ. کاتیك کە شەقلۆوہ نازادکراوہ دەرگا کراوہ بۇ ھەولیرو پینشمەرگە بەرەو شارى ھەولیر ھەنگاویان ناو لەناو شاریشەوہ بەھۆى جەماوہرو میللەت و ریکخستەو شانەى چەکدارو بە بەشدارى کردنى لایەنگرانى ھەموو پارته سیاسییەکان راپەرین و پەلامارى شوینە ئەساسییەکانیاندا، وەک مقراتى حیزبى بەعسو مخابرات و دائرەى امن و... تاد، بەم شێوہیە پۆزى ۱۱ى نازار (۱۹۹۱) شارەکە نازادکرا. سەبارەت بەوہى کە دەلین ھەولیر دەرەنگ نازادکراوہ، دەرەنگ نەبووہ، لەبەرئەوہى (۵) پۆز پاش راپەرینى رانیە بوو.

پ/۹ لە چەند قۆلەوہ ھیزش کراوہ بۇ نازاد کردنى ھەولیر؟ ئەوہى من بەیرم بینت سەبارەت بەوہى لە چەند قۆلەوہ ھیزش کراوہتە سەر شارى ھەولیر، ئەوہیە تەنھا لەسەرەوہ بووہ، واتە میحوەرى ئەساسى لە شەقلۆوہ وە بۇ خواریوہ و بەرەو ھەولیر ھیزش کراوہ، واتە لە شەقلۆوہ وە بۇ مصیفو لە ویشەوہ بۇ ھەولیر ھیزش کراوہ.

پ/۱۰ /ئیسلامیەکان چ پۆلیکیان بینى لە راپەرینى ۱۹۹۱ى کوردستان؟ و/ حیزبە ئیسلامیەکانى ئەو سەردەم تەنھا یەك حیزبى ئیسلامى ھەبوو، ئەویش بزوتنەوہى ئیسلامى بوو، کە لە ھەموو شتەکاندا بەشدار بوون، بەلام کەم بوون "لەرۆوى ژمارەوہ"، چونکە حیزبىکى زۆر بچوک بوون. لە ھەندیک شوین شتى زۆر خراپیان دەرکرد، مەسەلەن کە

رأبهرینی شاری ههولیر

چووینه کهرکوکهوه پاش ئهوهی ئهوانیش که هاتنه کهرکوکهوه،
گهورهترین کۆگای کهرکوکیان سوتاند، چونکه مشروباتی تیدابوو.
پ/۱۱/ باشه بهر له ههگیرسانی رأبهرینی کوردستان، بهریرتان له کوی
بوون؟

و/ من لهکاتی رأبهرین لهناو زهنگ بووم، که لهناو خاکی کوردستانی
عیراقه، وه رادیۆکهشمان ئهوهی که رینمایی خهلکی دهکرد، ههر لهناو
زهنگ بوو.

پ/۱۲/ بهگشتی هۆکارهکانی شکستی رأبهرین بۆ چی دهگهرینیتهوه؟
و/ لهراستیدا رهنگه تۆزیک هینی تیدابوو بیت ئهوهی که دهلین باش
ههئنهسهنگاندن. ئیمه لهوهو پیش حسابمانکردو عیراق (۵۶) فرقه
سهربازی ههبوو، لهکاتی شهپهکانی کویت دا ئههمریکا و هیزه
هاوپهیمانهکان بلأویانکردهوه که (۴۴) فرقهیان لهناو بردوووه. ئیمه
پیمان وابوو که بهراستی ئههمریکا درۆ ناکات، که ئهمهش له زۆربهی
راگهیانندنهکانی دنیا بلأوکرایهوه، که بهشیکی زۆری سوپای عیراق
شکاوهو لهناو چوووه، حسابی ئهوهمان نهکردبوو که هیشتا حکومهتی
عیراقی هیزه ئهساسیهکهی ماوه. هیزه ئهساسیهکهی بریتی بوو له
(حرس جمهوری) هیچی ئی بهسهر نههاتبوو، هیزهکانی تریشی که له
جنوب بوون هیچی وای ئی بهسهر نههاتبوو. وه ئهو هیزانهی ئیمه و
حکومهتی عیراقی زۆر نا بهرامبهر بوون لهگهڵ یهکتری. ژمارهی
پیشمههرگهکانی ئیمه زۆر کهم بوو ژمارهی ئهوهمان نهبوو که بهرامبهر به
هیرشیکی نیزامی بهرگری بکات. ئیمه ههولێ زۆرماندا بۆ ئهوهی لهناو
شارهکاندا که بنکه و مقری زۆر بکریتهوه بۆ ئهوهی خهلکی فیری
شهری ناو شارهکان بکهین، بهلام ئهمه هیچ سوودی نهبوو، تیددا

سەرکەوتوو نەبووین. بۆیە کاتێک کە حکومەت هێزێکی گەورەیی بە پشتیوانی هەلیکۆپتەر و چەکی قورس کرد بۆ سەر شارەکان، خەڵک هیچ بەرگری نەکردوو هەمویان رایانکردوو بەرەو ئەوێ کە شارەکان جێ بهێلن و دواي ئەمانیش پێشمەرگەش دەستی کرد بە پاکردن بەدواي خەڵک دا. بۆیە لەراستیدا هێزی ئەساسی زەبریکی وایان نەخواردبوو، بە سەلامەتی ماپونەوه، بەمەش نا بەرامبەرێکی زۆری هێز هەبوو لەبەینی ئێمە و حکومەت، بۆیە پێشمەرگە دەرەقەتی نەهات. پ/١٢ / زۆرباشە، ئەي چەند حیزبی کوردی بەشداری کردوو لە راپەرین ؟دا

و/ وەکو باسکرد هەموو حیزبە کوردیەکان بەشداریان کردوو، بەلام هەریەکەو بە حەجمی خۆی. وەکو چۆن ئەوێ کە باسکرد کە کوردستانمان کرد بە (١٠) دە بەشەوه، لە هەموو بەشیکی دا ئێمە لێپرسراویکی خۆمان دانابوو، پارتیش لێپرسراویکی خۆی دانابوو، بەهاوبەشی ئەوەکرا، بەلام لەهەندێک جێگە ئەوان نەهاتن، بەلام لەهەندێک جێگە تێدا هاتن و بەشداریانکرد، کە لە هەولێر بەشداریانکرد، بەلام بەگۆیترەي حەجمی خۆیان.

ئەو سەردەمیش بەر لە راپەرین هێزی پێشمەرگە ژمارەي کەم بوو، بەتایبەتی لەدواي ئەنفالەکانەوه. بەتایبەتی پارتی کە زۆریەي مال و منالەکانیان لە ئێران بوون بەهەزار حال کۆدەکرانەوه، یەعنی ئەوه نەبوو کە هەموو دەست بەتال بن و زگورتی بن و بێن سەپەرشتی هەموو ئێشەکان بکەن، بەلام لەراستیدا هەموو حیزبەکان بەشداریانکرد هەرکەسەو بەتوانای خۆی.

رأبه رینی شاری ههولیر

١٤/ په یوندی له نیوان راپه رینی باشووری عیراق له گهل راپه رینی کوردستان هه بووه؟ گهر هه بوو چوڼ بوو؟

و/ له پینشدا ته نسیق هه بوو، به تایبه تی له گهل مجلسدا (مجلسی اعلاى ئیسلامی). خو ی نه وکاته که خه ریکی دانانی نه خشه ی راپه رین بووین دوو بو چوونی جیاواز هه بوو، ئیمه کو میتیه کی عهسکهری و کو میتیه کی سیاسیی مشتهره کمان هه بوو، کو میتیه عهسکهریه که نوینهری یه کیتی و پارتی و مجلسی اعلاى تیدابوو، کو میتیه سیاسیه کهش به هه مان شیوه بوو. نهو کو میتیه عهسکهریه زنجیره یه که کو بونه وه مان کرد بو نه وه ی که چی بکهین، پینشنیاریک هاتبووه پینشه وه که هه موو هیزه کانی یه کیتی و پارتی و مجلسی اعلا کو بکرنته وه له مقابلی شاری مهنده لی عیراقدا بو نه وه ی که کاتیک عیراق تیک چوو، له ویوه هه موو په لاماری شاری به غدا بدهن و به غدا بگرن، به لام مجلسی اعلا له دواییدا نه وه ی په سندن نه کردو پینیان باش بوو ئیمه له کوردستان دهست پی بکهین و نهوانیش له خواریوو. دوایی نه گهر کرا له به غدا یه که بگرینه وه. ئیمه شته کانی خو مانمان کرد، به لام هه تا ئیمه شته کانی خو مانمان کرد، راپه رین له جفوب دا تیک شکایه وه، که حکومت سهیته ره ی کرده وه به سهر جنوب داو راپه رینی تیک شکاندو خه لکیکی زوری کوشت، که بو نه وه ی ئیمه له که رکوکوه وه بو به غداو نهوانیش (مجلس) له حله وه بو به غدا بین سهری نه گرت. هه رچه نده پیکه وه یه که کات دهست نیشانکرابوو بو راپه رین، به لام له خواریوو تیک شکان.

زور سوپاس کاک نهوشیروان...

سوپاس بوئیوهش...

هەشتەم: چاويىنگەوتىن لەگەڵ مامۇستا (خەلر ئىبراھىم خەلر⁽¹⁾)، ۲/۴/۲۰۰۳،

قەلادزى:

پ/۱/ پىنئاسىنكى كورتى ئۆردوگاي خەبات؟
و/ ئەم ئۆردوگايە پىنئاستر بۇ دانىشتوانى
گوندى دىبەگەو بەشىك لە دانىشتوانى تىرى
دەشتى ھەللىرو دەوروبەرى مەخمور
كراوەتەرە، پاشان لەسالى ۱۹۸۹ دانىشتوانى
ناحىيە سەنگەسەرە بەشىك لە دانىشتوانى
شارى قەلادزى ي تىدا كۆكرابووە و تىكرارى

خانوبەرەى ھاولاتيان لەسەر دەستى دانىشتوانى راگويزراو خۆيان
دروست کران تىايداو پىنئاستر حكومت ئامادەى ئەکردبوون بۇ
دانىشتوان.

ئەم ئۆردوگايە لەنزىك ناحىيەى خەبات دروست كراوەو لە رووى
جوگرافىيەو دەكەوتە سەر رىگاي گشتى ھەللىر-موصلو بەھۆى
ھەلکەوتەى جوگرافىيەى ناوچەكەو بەئاسانى لەلايەن ھىزى

(۱) مامۇستا خەلر ئىبراھىم خەلر لەدايك بووى (قەلادزى) سالى (۱۹۷۰) ،
دەرچووى كۆلىنئى ئەدەبىيات - زانكۆى سەلاخەددىن ، ئىستا مامۇستايە لە
خویندنگاي (ئامادەيى ئالای تىكەل) لەقەلادزى ، لەسالى (۱۹۸۷) ھو تا
ئىستا چەندىن بابەتى ئەدەبى و مینئووى و ھەرگىزانى لە پۆرئامە و
گۆنارەكاندا بلاوکردۆتەرە ، خاوەنى چوار كتیبە بەناوى (باورپەخۆبوون
لەپۆرئىكدا) و (نان) و (نامەيك بۇ دوايىن ميوانم) و (دەرئناسى ژيان) .
لەكاتى راپەرئىنى (۲ / ۴ / ۱۹۹۱) دا لە ئۆردوگاي خەبات ژباوەو لەوكاتەدا
خویندكارى قۇناغى يەكەمى زانكۆ بوو .

رأبهرینی شاری ههولیر

حکومه تهوه دهتواندرا ئابلۆقه بدرابایه یاخود ههکاریکی خۆی تیداجی بهجی بکردایه.

پ ۲/ روداو هکهی رۆژی ۱۹۹۱/۳/۴ چۆن رووی دا؟

و/ لای نیوهرۆ چهند پۆلیس و چهکداریکی خاصه له گهرهکی سهنگه سههریهکان داوای هویه ناسنامه له چهند کهسیک دهکهن و یهکیک لهو کهسانه هویهی لاناپی و ئهوانیش وازی لی ناهینن، بۆیه کهسهکه بهرهو ناو مالهکان رادهکاو ئهوانیش دواي دهکهن، لیرهدا دانیشتوانی گهرهک بهتایبهت ئافرهتهکان دهکهنه جنیو پی دانیان و وورده وورده خهک کۆ دهبیتهوه و تهقه دروست دهبی لهنیوان چهکدارهکانی حکومت و چهند کهسیک له مالهکانهوه. له ئهنجامدا پۆلیس و مهفرزه خاصهکان دهترسین و یهکیک له پۆلیسهکان بهناوی (قیس) بریندار دهبی و بهراکردن به کۆلانهکاندا بهرهو گهرهکی قهلازهی یهکان رادهکهن و خهکیش دوايان دهکهویت و بهره بهره گهرهکانی تریش دهگریتهوه.

پ ۳/ ئایه کی بهشداري لهتهقهکان کرد؟

و/ دواي ئهوهی جهماوه وورژاو تهقیهوه، سهعات (۲) ی دواي نیوهرۆ حکومت هیزیکی سهریازی هینا بۆلای باشووری ئۆردوگا که کهوتبووه سههریگای سههرهکی و گهراجی لی بوو، ئهوکاتهش چهند کهسیک که چهکی کلانشیکۆفیان پهیدا کردبوو له کۆلانهکانهوه کهوتنه تهقهکردن له هیزهکانی حکومت تاکو نزیکه ی سهعات (۵،۳۰) ی ئیواره.

پ ۴/ سههرچاوهی چهکی کلانشیکۆفهکان له کوی وه بوو؟

ۋ/ ئەم چەكانە لە رىگای ئەو قوتابیانەو دەستكەوابەش كەردبووتبوو، كە حكومت پىشتەر بەسەر خويندكارەكانى دا دابەش كەردبوو، بەمەش پاراستنى ھىمنى ئۆردوگاگە لە شەواندا كە بەنۆرە كۆمەل كۆمەل ئىشك بگرن.

پ/۵/ ژمارەى چەكەكان چەند بوو؟

ۋ/ لە نيوان (۲--۴) كلانشىكۆفدا بوو.

پ/۶/ ھەلوئىستى ھەركىي يەكانى بەشى باكورى ئۆردوگاگە چى

بوو؟

ۋ/ بەگشتى ھەلوئىستىيان خراپ بوو، چونكە لەوتەقانى لە رۆژى ۳/۴ دوو چەكدارى ھەركى كوژران و داواى تۆلەيان نەكرد، وە رۆژى ۳/۵ لای نيورۇ بۆماوھى (۱۰) دەقىقە بە كلانشىكۆف و ئارىبىجى كەوتنە تەقەكردن بەسەر ئۆردوگاگەدا.

پ/۷/ ئايە لەم رۆژە ھىچ بارەگايەكى حكومى گىرا؟

ۋ/ نەخىر، بەلام حكومت لەو رۆژەو چىتر نەيتوانى ئازادانە بگەرى و لەو رۆژەو چىتر رفىق حىزبى يە كورد و عەرەبەكان نەيان توانى بگەرىن و ئىھانەى خەلك بگەن.

پ/۸/ ئايە حكومت پاشان ھاتەو ئۆردوگاگە؟

ۋ/ نەخىر حكومت نەھاتەو ناو ئۆردوگا بەھىچ شىوھەيك، بەلام لە نيوارەى رۆژى ۱۰/۳/۱۹۹۱ ناگادارى رىش سىپى يەكانى ئۆردوگايان كەردبوو كە دەبىت چى خويندكار ھەيە چەكەكانيان بىنەو و تەسلىمى مەنزەمەى بگەن، ئەگەر تەسلىمى نەكەنەو لەماوھى (۲۴) سەعات دا ئەوا تۆلەيان لى دەكرىتەو ئۆردوگاگە بەخراپترىن شىوھ وىران دەكرىت.

پ ۹/ ئایه رووداوه که به بهرنامه بوو؟

و/ نه خیر شیوهی روودانه که ی علفی بوو، بی بهرنامه بوو، چونکه به هیچ شیوه یه ک گونجاو نه بوو لهو ناوچه گرنگ و حساسه راپهرین بیی که کهوتبوه ناو جهرگهی کوردستان و له سه ر ریگای سه ره کی (ههولیر- موصل) هه لکه وتبوو، وه فه یله قی (۵) به ته وای له پاریزگای هه ولیردابوو. به لام له گه ل روودانی راپهرینه که دا که سانی ناو ریخستنه کان کهوتنه چالاکی و به شداری گه وره یان له تیکرای جموجوله کانی نهو رۆژه دا کرد.

پ ۱۰/ شه هیده کان کی بوون؟

و/ به ختیار عومهر حه سه ن (هوریه یی) و (محه مه د دیبه گه یی).

پ ۱۱/ کاردانه وه ی رژی م به رامبه ر به دانیشتوانی ئۆردوگا که چۆن

بوو؟

و/ به دنیاییه وه نه گه ر راپهرین له رانیه سه ری هه لنه داباو به ره به ره ناوچه کانی تری کوردستانی نه گرتبایه وه، نه و حکومه ت به توندترین شیوه سنزای دانیشتوانی ئۆردوگا که ی ده دا، هه ره کو (خالی دلی ر) له یه کی ک له ژماره کانی رۆژنامه ی ئالای نازادی سالی ۱۹۹۲ به لگه نامه یه ک باس ده کات، که گوایه حکومه تی عیراق مه به ستی بووه دانیشتوانی ئۆردوگا که نه نفال بکات، هه ره کو خالی دلی ر باسی کردوو له رۆژنامه که دا.

پ ۱۲/ به شداری بوانی راپهرینه که کی بوون؟

و/ به شیوه یه کی گشتی خویندکاران بوون، که به کورو کچ زۆرینه ی نهو خه لکه یان پینکه ده ینا، که له راپهرینه که دا به شداری بوون.

زۆر سوپاس...

نۆبەم: چاويىگەوتن لەگەل مامۇستا (تاھر بەكر حسين)، ۲۰۰۳/۲/۲۵، سلىمانى:

پ/۱ بەر لە راپەرین چۆن
بوو ئیوھ وەك مەفرەزەى
چەكدارى پارتیزانى
گەرانهوھ بۆ دەوروبەرى
شارەكان؟

و/ مەكتەبى سىياسىي
بريارى وابوو بۆ راپەرین
مەفرەزەى چەكدار
بنیریتە خواریوھ بۆ
دەوروبەرى شارە
گەرەكان، (ھەولیر-)

سلىمانى- دەوك) لەگەل شارو شاروچكەكانى تر، ئەم بریارەش زیاتر
خۆى لەنەخشەو پلاننىكى كاك نەوشیروان مستەفا دەبىنیوھ.

ئیمە كە پىك ھاتبوین لە شەھید مەلا سلىمان- جلال ئیلنجاغى-
مام ئەمىرى شاخە پىسكە- مامۇستا كاوھ- خۆم- خالە خولە-
بورھانى سەعید صوفى،... ھتد، لە ۱۹۹۱/۲/۲۱ لە دىنى كونە مار
بەرامبەر شاخى مامەندەیە بەرى كەوتىن، بەسى- چوار رۆژ گەیشتىنە
دەشتى ھەولیرو دىيەكانى ناحیەى دىگەلە.

مەفرەزەكان زۆر بوین بەتایبەت لەكاتى ھاتنە خواریوھمان، بەلام
لەھەرشوینىك مەفرەزەيەك دەرۇیشت بۆ شوینى مەبەستى خۆیى و
لەكاروانەكە دادەبرا. بۆ نمونە مەفرەزەى لای كۆیە مامۇستا باپیرو
كۆمەلىك پىشمەرگە بوون. مەفرەزەى ئۆردوگاكانى كانى قرژالەو

راپەرىنى شارى ھەولير

تۆبزاۋە و بەرانەتى شەھىد مەلا سلیمان بوون. مەفرەزەى شاۋەيس و پيرزىن بورھانى سەئىد صوفى بوو. ئىمە ناۋچەى قوشتەپە و ئۆردوگای كەسنەزان و دارەتوو و بنەصلاۋە بووين.

پ۲/ چ ئەرکىك بە ئىۋە سېپىردرابوو لەو شۆينەى خۆتان كە بۆى نەچوون؟

و/ ھەرىەكىكىمان كۆمەلىك نامەى مەكتەبى سىياسى (ى.ن.ك) مان پى بوو بۇ سەرۇك جاش و مستەشارەكان تاكو بەشدارى راپەرىن بگەن، يان لەكاتى راپەرىن دژى خەلكەكە نەۋەستەن و بى لايەن بن. ھەروەھا شانەى رېكخستەكانى خۆشمان ئاگادار دەكردەۋە كە چەك كۆبگەنەۋە و بەرنامەى راپەرىن دابنىين، كارەكانى ئىمە زياتر لە ئۆردوگای كەسنەزان كرا.

پ۳/ كەۋاتە پىۋانى سەر بە بەعس ھاۋكارتان بوون؟
و/ سوپاي عىراق و ھەندىك جاش نەبى كە بەشدارى سەرکوت كردنى راپەرىن و ھىزشى پىشمەرگەيان دەكرد؛ بەلام بەگشتى فەۋجە سوکەكان دۆستى شۆرش و خەلك بوون، بەشداربوون لە ھەلمەت بردن بۆسەر مۆلگەكانى بەعس.

پ۴/ بىجگەلەۋە ئىۋە چ پۆلىكى ترتان بىنى؟
و/ ئىمە پۆلى سەرەكىمان بىنى لە رېكخستەن و دروست كردنى شانەى چەكدار لە ئۆردوگای كەسنەزان، كە ئەۋكاتە ھىزىكى زۆرى سەربازى لە ھەوليرەۋە بۇ كۆيە بەرى كەوتبوون لەكاتى راپەرىنەكە، كە ھىزش دەكرا سەر منەزەمەى كەسنەزان ئەركى خەلكە چەكدارەكە بوو بە دوو ئەرک: يەكيان پەلامارى منەزەمەى بەعس بوو ھاۋكات لەگەل پەلامارەكە ھىزىكى زۆرى سەربازى شكاو لە كۆيەۋە دەگەرپاۋە ھەولير كە دەبابەو سەيارەيەكى زۆر بوون بۆيە لەيەك كاتدا ھىزش دەكرايە سەر ھەردوولا.

دەبەم؛ چاويىنگەوتن لەگەڵ باپىر بەگر باپىر (مامۆستا باپىر^(۱))، ۲/۳/۲۰۰۳،
سليمانى:

پ ۱) وەك دەستەى چەكدارى پارتيزانى چۆن و بە چ شيوەيهك هاتنەوه
بۆ دەشتى كۆيه ؟

نزىكەى ۲۰ رۆژ پىنش راپەرىن وەك مەفرەزەى دەشتى كۆيه و
تەق تەق بە برىارى مەكتەبى سياسى لەناوزەنگەوه بەرەو سنوورى
كۆيه بەرىنگەوتىن . ژمارەمان (۱۵) پ. م بوو بەسەرپەرشتى من و ،
ئەوانەى لە گەلمان بوون فەرماندەو كادىرو پىشمەرگەى قەلبۆوه و
خاوەن ئەزموون بوون . بەرىنگاى بنارى قەندىل دا هاتىنە خوارى ،
بەناو ژاراوهو بەستەستىن و سەنگەسەردا تىپەپرمان كرد ، هەموو ئەو
شارو ناحىەو دىهاتانەى بىنىمان قەندىل دا و هىچ خانوويهك بە پىوه
نەمابوو . سەر لە بەيانى گەيشتىنە گوندى (دوو گوۆمان) كە ئەويش
بەهەمان شيوە تەخت كرابوو . سەريازگەى سوپاى عراقى لە هەموو
ناوچەكەدا هەبوو ، بۆيه ئەو رۆژە تا نزىكەى ئىواره لە دووگوۆمان
ماينەوه و دەموو ئىواره بەرىنگەوتىن بەناوچەى پىرانه رەشاندا
سەرکەوتىن بەرەو گوندى سارتكە . ئەو گوندە بەسەر دوۆلى سەرکەپكان
دا ئەروانىت و تەقینرابۆوه لەلایەن سوپاكەى صدام حسينەوه . لەويوه

(۱) مامۆستا باپىر، لەدايك بووى سالى ۱۹۵۲- كۆيه يە، پەلەى لىپرسراويهتى پىنش
راپەرىن، برىتى بووه لە لىپرسراوى رىڭخستنى تىپى ۲۱ى كەركوك. ئىستاش
لەووزارەتى پەروردهى حكومەتى هەرمى كوردستان بەرپۆهەبرى گشتى
بروانامەكانە.

راپەرىنى شارى ھەولير

بەرەو بەرزاييەكانى پشتى دەلالان رۇيشتىن ، ئەو رۇژە تا ئىتوارە لەو ناوچەيە ماینەوہ . بەردەوام باران دەبارەى و ئەوسالە باران بە زۆرى دەبارى و تا كۆتايى نىسان باران زۆر زۆر بوو بۇ ئىتوارەى رۇژى دووہم بەسەرکەپكان و گوندى (گەنم كەندال) دارۇيشتىن بەرەو ئۇزدوگاي حاجياوا . لەمالى كاك عەولاي تەھا لە حاجياوا خۆمان ووشك كىردەوہ چونكە بە ھۆى بارانەوہ ھەموو گيانمان تەربوو بوو لە دواى نيوہ شەو بەرەو بنارى كۆسرەت كەوتىنە رى ، مالە مەردارەكانى قەمتەران كەلە رەشمالاندا بوون زۆر ھاوكارىيان كىردىن لەويوہ بەرەو بنارى شاخى ھەيبەت سۆلتان بەديوى چنارۆك دا بەرىكەوتىن و ئەو ناوچەيەمان كىردە شوينى جولانمان ، ئەو شوينە ناوچەيەكى چۆل بوو لەبەرامبەر گوندى باداوان و ھاتووچۆى بەسەرەوہ نەبوو.

پ۲) چەند مەفرەزە بوون ؟

ئەو مەفرەزانەى سنورى كۆيە و دەشتى ھەولير و شەقلاوہ و بەرانەتى بەيەكەوہ ھاتىنە ناوچەكەو لەحاجياواوہ لە يەكترى جيابووينەوہ ھەر مەفرەزەيە بۇ شوينى خۆى بەرىكەوت . كە ئەمانە بوون :

۱. مەفرەزەى دەشتى كۆيە و تەق تەق (مامۇستا باپير) لىپىرسراويان بوو ناوى پيشمەرگەكان ئەمانە بوون :

۱) باپير بىر باپير (مامۇستا باپير) فەرماندەى مەفرەزە خەلكى كۆيە .

۲) ئاشتى ساپير ميره (خەلكى كۆيە)

۳) شەھيد فرياد قەسرۆكى (سەمەد حمە زياد تالەبانى)

- ٤) شەھىد كامەران احمد (خەلكى كۆيە)
 - ٥) مامۇستا زىرەك خدر (خەلكى كۆيە)
 - ٦) صباح بكر مەلا (خەلكى كۆيە).
 - ٧) شىروان حەسن (خەلكى كۆيە).
 - ٨) بورھان سەلام (بورھان شەوگىڭىرى) كۆيە - گوندى شەوگىڭىر.
 - ٩) محمد ھەلدىر (خەلكى كۆيە).
 - ١٠) مەلا جمال حاجى على (خەلكى گوندى مەلا زىاد سەربەناحىيە تەق تەق).
 - ١١) دىئازار على حەمشىن (خەلكى تىمارۆك).
 - ١٢) شەھىد برايم عوسمان (خەلكى كانى رەش).
 - ١٣) ھەلۆ رەش سارتكەيى (خەلكى سارتكەي بەرامبەر دوكان).
 - ١٤) شىخ كرىم (خەلكى گوندى كاوان).
 - ١٥) ئەنوەر رسول (خەلكى گوندى باغەجنىر).
- ب. مەفرەزەى شەقلاۋە شەھىد تحسىن كاوانى لىپىرسراوى مەفرەزە .
- ت. مەفرەزەى دەشتى ھەولېر جەلال ئىلنجاغى لىپىرسراوى مەفرەزە .
- پ. مەفرەزەى ناو ھەولېر بەسەرپەرشتى برھان سەعيد سۆفى .
- ج. مەفرەزەى سنورى بەرەنەتى بەسەرپەرشتى شەھىد مەلا سلېمان .
- كەئەو مەفرەزانە بەيەكەو بەرەو سنورى ھەولېر بەرىكەوتن، ھەرگروپەو بۆ سنورىك دائىراپوون، ھەر مەفرەزەيەك ژمارەيان لە حدودى (١٠) پ.م دابوو بەيەكەو لە سنورى ھەولېر و دەشتى ھەولېر و بەرەنەتى دەستيان بەكارەكانيان كرد.

پ(۳) ئەرکی ئۆوه چی بوو ؟

هەر له‌دوای گه‌یشتینه‌ ناوچه‌که ده‌ستمان کرد به‌ په‌یوه‌ندی کردن ، له‌ مه‌کتبه‌ی سیاسیه‌وه هه‌ندیک نامه‌مان هینابوو بۆ هه‌ندیک که‌سایه‌تی ناوچه‌که‌وه هه‌ندی لێپرسراوی حکومه‌تیش هه‌روه‌ها په‌یوه‌ندیان کرد به‌ ریک‌خستنه‌کانی ناوشار و هه‌ندی پێشمه‌رگه‌ که ریک‌خرا‌بوون وه‌ک شانه‌ی چه‌کاره‌له‌ناو شاردان له‌وانه ، ده‌شتی حمد امین و سه‌فین عومه‌رو چه‌ندانی تر.

وه به‌ هۆی جیهازی پراکاله‌وه په‌یوه‌ندیان به‌سه‌رکردایه‌تیه‌وه ئه‌کردو ده‌نگوباسی ناوچه‌که‌مان ئه‌دانی و چاوه‌ڕێی بریاره‌کانی ئه‌وانمان ئه‌کرد . ئیمه‌ کاره‌کانی خۆمان پۆژانه‌ پلانریژ ده‌کرد..

مه‌فره‌زه‌یه‌که‌مان به‌ سه‌ره‌پرشتی مه‌لاجمال نارده‌ سنوری ته‌ق ته‌ق هه‌روه‌ها مه‌فره‌زه‌ی دووه‌مان به‌سه‌ره‌پرشتی ناشتی نارده‌ ناو کۆیه‌ بۆ په‌یوه‌ندی کردن و هه‌ندیک کاری پێویست.

پ(۴) ترسی رژیمی به‌عس تان نه‌بوو؟

هه‌رچه‌نده‌ هینزه‌کانی رژیم له‌ناوچه‌که‌دا به‌ زۆری هه‌بوون به‌لام زۆر بی‌ ووره‌ بوون . هینزه‌کانی عیراق له‌ خواروی عیراق و کویت زیاتر له‌ مانگیك فرۆکه‌ جه‌نگیه‌کانی ئه‌مریکا په‌ریشانیان کردبوون پرزه‌یان ئی بریبوون ، له‌ ناوچه‌ شیععه‌ نشینه‌کانی خواروی عیراق راپه‌رینی خه‌لک ده‌ستی پێ کردبوو . جه‌یشی عیراقی که‌له‌ کوردستان جینگیرابوو به‌ هۆی ئه‌و ده‌نگ و باسانه‌ی کویت و راپه‌رینی خواروی عیراقه‌وه زۆر بی‌ ووره‌بوون ، داوامان له‌هه‌ر ره‌بیه‌یه‌ک یا سه‌ر بازگه‌یه‌ک ده‌کرد زۆربه‌یان

۵) ۋايان پيئشان ئەدا كە ئەوان بەرگىرى ناكەن. بۇيە كارەكانى ئىيمە لەوماۋەيەي پيئش راپەرىن لەجاران بى ترستىبوو.

پەيوەندىتان بە كى ۋە كەرد ؟

پەيوەندىتان بە بەرئوۋەبەرى ناھىيە كۆيە ۋ بەرئوۋەبەرى پۇلىسى ۋ بەشىكى زۇر لەسەزۇك جاشەكانى ناۋچەكە كەرد كە ھەموويان بى لاينى خۇيان پيئشانداۋ نامادەي ھاۋكارىمان بوون . ھەرۋەھا پەيوەندىتان بەشانە چەكدارەكانى بروسك ۋ پيئشمەرگە كۆنەكانى خۇمان ۋ چەندىن كەسايەتى تركرد كە كار ئاسانى زۇريان بۇ كەردىن ۋ پيئوستىيەكانىيان بۇ داين كەردىن

ئەوانەي نامادە نەبوون تەنھا قاسم ئاغاۋ مەنزومەي ئىستىخبارات نەبىت. تەننات زۇربەي سەريازەكانىش لەگەل خەلك ۋا قسەيان دەكەرد كە ئەوان بەرگىرى لە رزىم ناكەن ئەگەر راپەرىن پوۋبەتات.

پ۶) كاتى راپەرىن لە رانىيە ۋ بىتوئىن ھەلگىسا ، ئىۋە لە كۆي بوون ؟ ئىيمە رۇژى پيئشتر يەكتىرمان كرتىۋوۋە جگە لە مەفرەزەي تەق تەق كەلە سنورى تەق تەق بوون ، لە چنارۇكى بلباسانەۋە سەر لە بەيانىيەكەي خۇمان گەياندە گوندى قەمتەران ۋ لەناۋ مەردارەكانى ئەۋى بووين . من نامەيەكم نووسىبوۋ كە چەند پۇژىك پيئشتر خەرىكى بووم باسى ئەۋم تيا كەردىبوۋ كە راپەرىن زەمىنەي لە بارى ھەيە پيئوستە لە ئىزگەكە بانگەشەي بۇ بكەين ۋ باسى ۋاقەكەم تىانوسىبوۋ ، شەۋى ۵-۳/۱۹۹۱ بەرەۋ رەشمالەكانى گوندى قەمتەران بەرىكەۋتەين .

بهره به یانی رۆژی ۱۹۹۱/۳/۵ واته رۆژی راپهرین چوینه مالی حاجی عوسمانی قه متهران که مهرداریوون و دۆستی شورش بوون ناردم که بچیت له چوار قورنه کاک دلشادی شکرالله ناگادار بکاتمه و له گهله خۆی بیهینیت تا نامه که به کاک دلشاد بنیرم بۆ مهکتبهی سیاسی و کاک نهوشیروان کاتیک حاجی عوسمان چوو ناگاداری دلشادی کردبوو بهلام بینیبوو له فرقهی چوارقورنه عهسکه رهکان هه موویان له ناماده باشی دانرابوون و دابهشیان دهکردن بۆ سهر رینگاو بازگهکان ، گهراپهوه گوتی رینکا زۆر ناخۆشه و هاتوو چۆ براره ، هۆیه که ی ئهوه بوو رۆژی چواری مانگ هه ندیک تهقه و جموجۆلی خهک له جیاجیاوا پوویدا بوو . کاتیک کاک دلشاد هات بۆلامان له نیوان کاتژمیر (۱۰-۱۱) به یانی بوو گوتی له رانیه تهقیوه تهوه بهلام دهنگ و باسی وورد نازانم ئیمهش خهکمان نارد دهنگ و باسه که مان زانی که شهید عهلی نهبی دهستی به سهر سهرای رانیه داگرتوو و تهقیه له ناوشارو خهکی رانیه راپهروه .

جیهازنکی راکالمان له مالی مام قادر تیمارۆکی دانابوو له ده واجنهکانی گوندی قه متهران و په یوه ندیمان کردبه مهکتبهی سیاسیوه ، به بروسکه یهک بارو دۆخه که مان بۆناردن. دواي کردنهوهی ئیزگه که له کاتژمیر (۳) ی دواي نیوه رۆ ئهوه بروسکه یه ی ئیمه به دهقی خۆی له ئیزگه ی دهنگی گهلی کوردستان خویندراپهوه . ده وره یه ی شاری رانیه و رینگای سهرکه پکان و رینگای ده ربه دند تانزیکي ئیواره سهر یازگهکانیان وهک خۆیان مابوونهوه دواتر له ناو رانیه وه هیزشیان بۆ کرا و بۆ به یانی به تهواوی دهست به سهر حهوزی بیتوین داگیراو

رۆژى دووم تەواوى ناوچەكە كەوتە دەستى خەلك و سەربازەكان
 ھەموويان خۆيان بە دەستەوەدا.

پ ۷) كۆيە چۆن ئازادكرا ؟

رۆژى دواى راپەرىنى رانىە شەھىد ەلى نەبى ترسى ئى نىشتىبوو ئەگەر
 راپەرىن فراوان نەكرىت ئەوا رەنگە لە كۆيەو ھىرشىيان بۇ بكرىت . بۇ
 ئىوارەى رۆژى دووم ھىزىكى پىكھىنابوو ھىرشى كىردىبوو بۇ
 رەببەكانى پىشتى چنارۆك بەلام نەيانتوانى دەستى بەسەرا بگرن ،
 جاشەكانى قاسم ئاغاش بەرەو بىتوین ويستىيان ھىرش بگەن بەلام
 ئەوانىش شكستىيان خواردو خەلك تەقەيان ئى كردن و رايان كىردەو
 بەرەو كۆيە .

ئىمە دەستمان كىردە جم وجۆل بۇ ھىزىكۆكىردنەو لە كۆنە
 پىشمەرگەكانى خۇمان و ھەندىك ئامرسىرەى فەوجە خەفیفەكان كە
 ئەمانناسىن و بەردەوام يارمەتى ھىزى پىشمەرگەيان دابوو . لەوانە
 سىرەيەكى خەلكى قەمتەران و سىرەيەكى بۆلىەكان و كۆنە
 پىشمەرگەكان كۆبووینەو ، بوپوین بە ھىزىك كە ژمارەمان نىزىكەى
 ۱۵۰ كەس ئەبوو ، تانەمانەمان ئامادە كىرد ، ھىزەكانى قاسمەرەش و
 ناوزەنگىش لە رۆژى ۷ى مانگ گەيشتنە ناوچەى رانىە و بىتوین و ئەو
 ناوچەيەى سنورى قەلادىزى يان لەگەل ھاتنى خۆيان پاك كىردىبوو .

لە ھەولتەرەو ە رۆژى ھىزىكى زۆرى ئاردىبوو كۆيە بۇ ئەو ھىرش
 بگەنەو بۇ سنورى بىتوین ترسىكى لای خەلكى كۆيە دروست
 كىردىبوو . بەلام بە ھۆى راپەرىنى سلىمانىەو ئەو ھىزە وورەيان
 بەردابوو . ئەو ھىزەى رۆژى لە كۆيە خەرىكى خۇئامادەكردن بوون
 چەندىن تۆپ و ھاوەنىيان دامەزاندبوو ، ئىمەش لە چنارۆكى

بەدەستەوه دا ، ھەموو کەل و پەل و تفاقى سەربازيان کەوتە دەستی خەلک و تۆلەى زۆلم و ستەمى چەندین سائیان ئى کرایەوه.

شەپ تا ئىوارەى پۆژى ۱۹۹۱/۳/۹ بەردەوام بوو دوا بنکەیان لە قشڵە لە ئىوارەدا بەرەو سەربازگەى تۆبزاوا ھەلھاتن ، لەو رۆژەدا چەندین کەس بریندارو شەھیدبوون لە خەلک و پيشمەرگە کە لەم کاتەدا ھەموو ناوھکانم لەبەردەست دا نیه ، لەوانە

شەھید جەوھەرى ناسکە لە ھىرش کردن بۆ سەر قشڵەى کۆیە بریندار بوو، مامۆستا زىرەک خدر لە لىدانى لۆزىکى پىر تەقەمەنى لە گەرەمى ئىسکان کە پىر بوو لە گوللە ھاوھن دەىگواستەوه بۆ بنارى ھەیبەت سولتان برینداربوو.

ھىزەکانى ئىمە فەرمانى ئەوھیان پى کرابوو کە :

- ۱- دام و دەزگاكانى حكومت بپارىزن و نەھىلن تىك بەدرىت.
- ۲- ھەموو كەسىك بەخشاوهو سەرو مالى ھاوالاتيان بپارىزن.
- جگە لە قاسماغا ھەموو مستشارو نامرسرىھى ناوچەكە خۆيان تەسلىم بە ھىزى پيشمەرگە كىردو بەخشان لەوانە:
- ۱- زاھىراغا فەرماندەى فەوجى خەفیفە(مستشار).
- ۲- مىرزای سەمىل داركيش فەرماندەى فەوجە سى سەدىھەكان.
- ۳- مام یحیا فەرماندەى فەوجى خەفیفە(مستشار).
- ۴- بەرىوھەرى ناحیەى كۆیەو پۆلىسەكانى.
- ۵- ئەفسەرو عەسكەرى زۆر كە خۆيان تەسلىم كىرد.

پىوىستە بلىن كە ھىزەكانى ناو شار بانقى كۆیەیان پاراست كە پارەو زىرى خەلكى تىداوو. ئەویش بە كاك رزگار قادر ياسىن سپىردرابوو بە ئەمانەتەوه جى بەجى ی كىرد.

رأپهرینی شاری ههولیر

یازنههم: چاویکهوتن لهگهله ئهحمده ئیسماعیل (ئهحمده گهله^(۱))، کۆیه،
:۲۰۰۷/۵/۱۰

پ/ا کورتهیهک لهچۆنیهتی رزگاریبوونی ههولیر له رأپهرینهکهی

۱۹۹۱د:

دیاره لهدوای ئهئفالهکان بههۆی ئهم بارودۆخه خراپهی بووبهپووی
هیزی پيشمههرگهی کوردستان و خهلهکی کوردستان بهتایبهت
دانیشتوانی گوندهکان بۆوه. (ی.ن.ک) بریاری دا کهشێوهی خهبات
بگۆرێ، بۆیه بهرنامهی ههبوو بهشیک لهسههرکردایهتی له ئهوروپابن و
بهشیک له ئیران بێت و بهشیکیش لهناوهوهی شارهکانی کوردستان بن.
بۆ ئهوهی لهمهترسی دهولهتی ئیران دهبرجییت، بۆ ههر جۆره
معادهلهیهکی سیاسی نیوان عێراق و ئیران دا.

دیاره دوای ئهوهی مهفرهزه پارتی زانهکان لهناوچهکاندا
دابەشکران و دهست بهکاربوون. بێ ئومیدی و بێزاری ههقلان و
ئهندامان و کۆمهلهانی خهلهک له لوتکهدا بوو. بهشیک زۆر له هیزی
پيشمههرگهی کوردستان ههندیك بهپرس و ههندیك بهبێ پرس تسلیمی

(۱) ئهحمده ئیسماعیل رهحمان ناسراو به ئهحمده گهله ساڵی ۱۹۶۷ لهدايك بووه،
لهساڵی ۱۹۸۴ پهيوهندی بهرێكخستنهکانی کۆمهلهوه کردووه و بهشداربووه
لهدروستکردنی شانه چهكدارهکانی بروسك، لێپرسراوی محورهی تهنفیزی و
تهمشریعی بووه لهشاری ههولیر لهچارچێوهی رێكخستنه نهنینییهکانی شانه
چهكدارهکانی بروسك. بهشدار بووه له سووپای رزگاری کوردستان (سرك).
لهدوای رأپهرینی ۱۹۹۱وه بهردهوامه لهسههر کاری رێكخستن و دواکاری
رێكخستنی لهئێستادا جیگری یهكهمی مهلبهندی ۱۴ی رێكخستنی کۆیهی
(ی.ن.ک). ۵. دهرچووی زانکۆیه و بکالۆریۆسی ههیه لهباری میژوودا.

حکومەت (عێراق) بوونەوه، بۆیە پەيوەندیەکانى ئىيمە وەکو رېڭخستى، لەگەڵ سەرکردايەتى ئالۆزبىوو، تەنها (سى) قەنەوات ھەبوو:

۱- لەرنگەى رادىيۆى دەنگى گەلى کوردستان، بەپىنى ھەندىک (جفرە) لەکاتى تايبەت توجیھات دەگەيشت.

۲- لەرنگەى (تەتەر)، ئەوکاتە شەھىد (کاکە زىاد) تەتەر بوو.

۳- لەرنگەى سەفەرکردنى ئىيران، ئەوەش زۆر زەحمەت بوو، کە دەبوايە ھەقائىک ديارى بکرايوايە.

پ/۲/کارەکانمان لەدواى ئەنفالەکان:

ھەنگاوى يەكەم:- ھەول دان بۆ بەرزکردنەوى وورەى ئەو ھەقائەنى کە جىئى گومان نەبوون، بەلام پووخابوون باوەرپيان بەھىچ نەمايوو، بۆ ئەوەى تووشى ھىچ ھەلەيەك نەبن، ئەنجا ھەولدان بۆ بلاوکردنەوى نووسراوى تايبەت، کە خۆمان دەمان نووسى بەناو دامو دەزگاكان بلاودەکرايەوه، بۆ ئەوەى ھەم وورەى خەلك بەرزبىتەوه، وەھەم دوژمن بزانیئ يەكيتى (رېڭخستەکان) لەناو شارەکان بوونى ھەيە.

ھەنگاوى دووھەم:- ھەول دان بۆ خۆنزيکردنەوه لەخەلك بۆ ئەوکاتانەى کە صدام حسين سەردانى ناوچەکانى دەکرد، خەلك بەدلسۆزى خۆى نیشان بدات بۆ صدام حسين، وەلەھەمان کاتدا داواى ئازادکردنى ئەنفالەکان بکەن، کە ئەمەش لەچەند شوينىک سەرى گرت، بۆ نمونە: لە (ھەرىن).

ھەنگاوى سىيەم: پەيوەندى کردن بە ھەقائەکانى خۆمان، بەتايبەتى ئەو پيشمەرگانەى گەرابوونەوه، ئەوانەى کە وورەيان

راپەرىنى شارى ھەولير

نەپروخابوو، ۋە جىگەي ئومىد بوون، ئەم پەيوەندىەش تەنيا
پىڭخىستىن نەبوو، بەلكو ئامادەكردىيان بوو بۇ چەكداركردىيان
لەكاتى پىيوىست دا، ديارە لەم بوارەشدا زۆر سەرکەوتوو بووين.
ھەنگاوى چوارەم: - ئامادەكردنى پىڭخىستىنەكانى خۇمان
(يەككىتى)، بۇ راھىنانىيان لەسەر چۈنەيتى ۋەرگرتنى چەك لەكاتى
پىيوىستدا.

ھەنگاوى پىنچەم: - واتە دواى گرتنى كوئىت (لەلايەن عىراق)،
دواى دانانى بەرنامەي راپەرىن لەشاخ. ئاگاداركراينەۋە باشتر
خۇمان ئامادەبەكەين، بەتايبەت دواى لىدانى عىراق (لەلايەن سوپاي
ئەمەرىكا ۋە ھاوپەيمانىانى لەسەر پاشە نەكشەكردنى عىراق لە
كوئىت) كارەكان گەرمتر بوون، ئەۋەبوو پەيوەندىمان پىۋەكرا كە
زىياتر ھول بەدەين بۇ دروستكردنى شانەي چەكدار. ئەۋەبوو
ئەۋكاتە دەيان نامەي بە مۇركراومان بۆھات كە ھەندىكىيان
ديارىكرابوون كە بۇ كىيە ۋە ھەندىكىشىيان ديارى نەكرابوون، ۋە
پىڭخىستىنەكان دەسەلاتيان پىدرا بەناۋى سەرکردايەتى (يەككىتى)
ھەر بەلئىن ۋە بېرىرىك دەدەن. كە ديارە ئەۋكاتە (كاك مەلا قادر)
سەرپەرشتى پىڭخىستىنەكان ۋە سەرچەم شانە چەكدارەكانى
ھەوليرى دەكرد. (كاك مستەفاى سىد قادر) سالى ۱۹۹۰ گىرابوو،
بۇيە ۋورده ۋورده كارەكان فراوان دەبوو، چەندىن مستەشارى
جاش پەيوەندىيان كرد، بەمەش زۆرتىن سوودمان لىيان ۋەرگرت
بۇ دابىنكردنى چەك ۋە فېشەك.

پ/۳/دابەشکردنى ھەولئىر بۇ راپەرىن:

يەكەم:- لە ۱۹۹۱/۳/۶ حيزبى شوعى لە شارى ھەولئىر بەتەمابوون شتیک (وەك خۆپيشاندان و راپەرىن)، من (واتە ئەحمەد گەل) لە ۱۹۹۱/۳/۵ ناردرا مە لایان بەرەسمى و پىم گوتن ھەلە يە ھەرشتى بکەن، چونکە ئىمە جارى دەست پى ناکەين، نامانەوى لەھەولئىر دەست پىبکەين، تا ئەو ھەموو فرقەو لىوایانەى جادەى (ھەولئىر- حاجى ئۆمەران)، جادەى (ھەولئىر- موسل) ھەبىت لە ھەولئىر سەرکەوتوو نابىن، بۆيە کاتى دەست پىکردنى راپەرىنى ھەولئىر ماويەتى، بەلام ئەوان (واتە رىڭخستەکانى حيزبى شوعى لە ھەولئىر) لەپىش مەکتەبەى تەمىم خۆپيشاندانىکیان کرد کە مێک بچوک بوو، لەئەنجام لىياندراو شەھىدو برىندارىشياندا، ئەوانەى تەقەيان لە خۆپيشاندەران کرد (مامەند قەشقە) بوو.

دیارە ئىمە (رىڭخستەکانى يەکىتى) / شانە چەکدارەکانى بروسک) ھەولئىرمان بۆ چەند پارچەيەك (مىحوەر) دیارىکرد، بۆ ئەوئەى لەکاتى راپەرىن ھەرکەسەو کارى خۆى بزانی. دابەشکردنەکەمان بەم شىوئەيە بوو:

۱- شەھىد (دێدەوان سید محمد) داندرا سەرپەرشتى و چاودىرى خەتى جادەى ھەولئىر- کەرکوک تا دەگاتە ناوشار بکات، بۆ يەکەم لىدان لە دامو دەزگاکانى سنوورەکە، کە منزومە لەسەر ئەو خەتە بوو. واتە شانە چەکدارەکان دەبوايە بەر لەجەماوەر بۆ وورە بەرزکردنەوئەى جەماوەر يەکەمىن کەس دەست پىبکەن. دیارە ھەرواش بوو، لەھەموو شوئینەکان ھەر چەند تەقەيەك دواى شانە

رأبهرینی شاری ههولیر

چهكدارهكان، جهماوهر پووی تیډهكردو كوۆتایی پیندههینا، بهلام تا رادهیهك شانه چهكدارهكان دهوری قیادهیان دهیدید.
۲- سالار، ناسراویوو به سالار بروسك، یاخود سالاره شهل، سهپرهرشتی و چاودییری سنووری (معسكرو حی العسكری) بوو، بهههمان شیوه.

۳- نهحمهكگل، سهپرهرشتی و چاودییری سنووری (تنفیژی و تشریعی) ئهوكات بوو، واته شوینی پهلههمان و نهنجومهنی وهزیرانی ئیستا له ههولیر.

۴- مام خدر، سهپرهرشتی و چاودییری سنووری عنكاوه بوو.
۵- (ندار) سهپرهرشتی و چاودییری سنووری گهپهكهكانی اسكان و سیداوهو شهست مهتری بوو.

ئهوهی من ناگادارم بهم شیوهیهبوو، بهلام هر له دواى یهكهه تهقه، ئال و گوپی تیكهل بوون لهگهل جهماوهر ئهم واقعه گوپا، بهتایبهت كاتی گرتنی (مهنزومهی شمالی) دواكهوت، ههموو جهماوهر بۆ ئهوی چوون، تا هیزی پینشمهركه گهیشته بهههمان شیوه.

پ/۴/چۆنیهتی دهست پینكردن به رأبهرین:

دواى ئهوهی شهقلاوه نازادكرا، كاك مهلا قادر و كاك ندار بهیهكهوه توانیان خویمان بگهیننه شهقلاوه مانی شههید (تحسین كاوانی). دیاره لهم ناوچهیه توانیان كاك كووسرهت و شههید عبدالرزاق ببینن. دیاره كاك مهلا قادر بهرنامهكهی خویمانان، واته ناو شاریان پیدان و تهنسیق كرا.

ئهم پوۆه بهلین درا خویمان دوابخهین بۆ ئهوهی ۱۰ی مانگ نهنجام نهدری با ۱۱ی مانگ بیته بۆ مناسبهی ۱۱ی نازاری ۱۹۷۰، دیاره دواى ئهوهی كاك مهلا قادر هاتهوه ئیمهی بینیهوهو ئهو ههقلاانهی سهپرهرشتی هیلهكانیان دهكرد ناگادرای كردین لهدهست پینكردن،

وھگوټى ئەوکاتەى ئاگادارىيان بۆ ئى دەدەن لە ڤىگەى ڤادىو، كە ئەوکاتە ھەموو شتێك ئەم ڤادىوئە بوو، گوټى ئەوکاتە ھىزى پىشمەرگە لە مصىف دابەزىوون و بەئاسانى دەگەنە لامان.

ئەوھبوو ئاگادارىيەكەش بەناوى: "لەباوكى ڤىناسەوھ بۆ گشت شانە چەكدارەكانى بروسك، دەست بەكارىن"، لەڤاستىدا ئەم ئاگادارىيە چەرخى ھەنگىرساندى ڤاپەرىن لە ھەولێر بوو. ديارە لەگەل بىستنى ئەم ئاگادارىيە ھەريەكە شوىنى خۆمان ديارى كردبوو ھەڤالەكانىشمان ئاگاداركرابوون بۆ كاتى ديارىكرائو بەچەك و ڤیویستیەكان و دەست پىكردنى.

بەلام بۆ مێژوو ڤادىوئە دەنگى گەلى كوردستان ئەوھندە نامادەى خەلكى ھاندابوو خەلك وەكو ئىمە بەگوڤو تىن تر ھەر لەگەل يەكەم تەقە بەيانى ۱۱ى ئازارى ۱۹۹۱ جەماوەر وروژان و پالپشتى شانە چەكدارەكان بوون، وە لەماوھىەكى زۆر كەمدا ھىزى پىشمەرگە گەيشتن.

ھەروھە دەكرت بلىن ڤاپەرىن لەسەر چوار بنەما ياخود ڤايە بوو، كە ھەر چوار ڤايەش (ى.ن.ك) قىادەى دەكرد، ئەوانىش:

- ۱- ڤاگەياندن، كە ڤادىوئە دەنگى گەلى كوردستان بوو.
- ۲- بەرنامەى ڤاپەرىن، كە سەركرديەتى (ى.ن.ك) داریژەرى بوو، ئىنجا موافقەى بەرەى كوردستانى لەسەر كرد.
- ۳- ھىزى پىشمەرگە، زۆرتىن ھىز قىادەى مەيدانى يەكىتى بوو.
- ۴- شانە چەكدارەكانى بروسك لە ھەولێر، شالوو لە سلیمانى، ئەمانەش لەلایەن رىكخستەكانى يەكىتى دروستكرابوون.

دوانزه‌همم: چاوینگه‌وتن له‌گه‌ل (مه‌لا عبیدوللای ئەنجومه‌ن^(١)), همولیر,

٢٠٠٨/٨/١٠

سهرتا پیش ئه‌وی پرسیاره‌کان وه‌لام
بدرینه‌وه پینوسته هه‌ندی رینوینی وورد هه‌ن
بیانزانین سه‌باره‌ت به‌خه‌لکی قه‌لادزی
له‌ناوچه‌که‌دا (همولیر).

دوای ئه‌وی که رژی می عیراق قه‌لادزی له سالی
١٩٨٩ راگواست، دابه‌شی کرد به‌سهر هه‌ردوو پارێزگای سلیمانی و
همولیر، له‌هه‌ر یه‌ک له‌پارێزگاکانیش دابه‌شی سهر چهند کۆمه‌نگه‌یه‌کی
کردن، له‌همولیر دابه‌شکران بو ئوردوگاکانی:

- داره‌توو: که‌له‌سهر ریگای که‌رکوک همولیره، له‌همولیره‌وه نزیکه.
- جدیده: له‌سهر ریگای موسل همولیره، و نزیکه ٢٠-١٥ کم
له‌همولیره‌وه دووره.
- توپزاوه: له‌سهر ریگای موسل همولیره و نزیکه ٢٥-٢٠ کم
له‌همولیره‌وه دووره.

(١) مه‌لا عبیدوللای ئەنجومه‌ن: له‌سالی ١٩٤٧ له‌گوندی هورنوه‌ی بناری پشدر و
رۆژه‌لاتی قه‌لادزی له‌دایک بووه. له‌سهره‌تای شه‌سته‌کاندا خویندنی سهره‌تایی
ته‌واو کردووه. له‌راگواستنی قه‌لادزیدا مانی ده‌چینه ئوردوگای خه‌بات. له‌دوای
راپه‌رین له‌سالی ١٩٩١ به‌ئهنجومه‌نی قه‌لادزی هه‌لده‌بژێرنیت. له‌ماوه‌ی کاری
ئهنجومه‌نیدا به‌هۆی نه‌بوونی ئیداره‌ی حکومه‌ت تا کۆتایی سالی ١٩٩٢ هه‌موو
کاره‌کانی قه‌زای پشدریان به‌رێوه‌بردووه. تا‌سالی ١٩٩٤ ئهنجومه‌ن بووه.
نیستا له‌همولیر داده‌نیشیت.

- كەۋەرگۆسك: لەسەر رىنگاى موسىل ھەولپىر بەدەستى چەپ بۆى لادەدەى نىزىكى ۴۰-۴۵ كم لەھەولپىرەۋە دورە.
- خەبات: لەسەر رىنگاى موسىل ھەولپىرە و نىزىكى ۳۰ كم لەھەولپىرەۋە دورە.

پ۱/ بۆچى رىژىم رىنگاى موسىل ھەولپىرى ھەلبىژارد بۇ ئۆردوگاكان؟
و/ لەراستى مەبەستى سەرەكى رىژىم لەو رىنگايە، ئەۋەبوو خەلكى قەلادىزى كە خاۋەنى ھەستىكى شۆرشكىپى ياخى بوون بوون لە رىژىمى بەعس، گەمارۇ بدات لەنىۋان ھەردوۋ فەلەقى ھەولپىر و موسىل و جموجۆلى چەكدارى لەناۋياندا كز و بەرە نەمان ببات.
پ۲/ ھەنكەۋتەى ئۆردوگاى خەبات و شوپىنەكەى و چۆنىتەى دروست بوونى؟

و/ ئۆردوگاى خەبات بەشىك بوو ئەو كات لەناحىەى كەلكى سەر بە پارىزگاى ھەولپىر، بەر لەۋەى قەلادىزىيەكانى بۇ رابگوپىزىن خەلكى ھەركى تىدا نىشتەجى كرابوون، كە دەكەۋتنە لاي زىنى گەۋرە، پاشانىش دىبەگى و برادۆستى و دىرەى تىدا نىشتەجىكرا بوون.
كاتىك قەلادىزىيەكان رابگوپىزىرەنە خەبات، ئەۋانىش بوون لە دوو گەپەكى سەرەكى، كەۋاتە خەبات لە گەپەكەكانى (ھەركى و دىبەگىي و سەنگەسەرى و قەلادىزى)يەكان پىنكەت بوو.

پ۳/ ھۆكارەكانى دروست بوونى راپەرىن لە ئۆردوگاى خەبات؟
و/ ۋەك دەزانىن ئەو كات رىژىمى بەعس لەشەپىكى مان و نەماندا بوو لەبەرەكانى باشوور لەگەل ھاۋپەيماناندا، رىژەى فىرار (راكردن لەخزمەتى سەربازى) لەناۋ كورددا زۆربو، رۆژانە دەۋرىيەكانى پۆلىسى رىژىم بەدۋاى فىرارەكاندا دەگەران. ئەو رۆژە دەۋرىيەكى

پۇليس دەچىتە ناو گەرەكى سەنگەسەرىيەكان لەو دەيەويانەوئيت چەند گەنجىك بگرن، ئيتەر دەبىتتە كىشمەكىشم و شەر لەنيوانيان و پۇليسەكان دەكەونە بەر ھىرشى گەنجەكان، ئيتەر ئەو شەر و ھەرايە كۆلانە و كۆلان پەرەدەستىنىت و دەبىتتە راپەرىن، لەدەورى كاترۇمىر ۱۱ى سەرلەبەيانى ئەو كىشمەيە دروست دەبىت و ھەرسى گەرەكەكانى قەلادزىيەكان و سەنگەسەرىيە و دىبەگەبىيەكان ئازاد دەكرىن. گەرەكى ھەركىيەكان ھەر ۋەك خۇي دەمىنىتتە ھەبەر ئەۋەدى ئەوان جاشى رۇيم بوون. بگرە لەدوايىدا ئەوان دەبنە داردەستى حكومت بۇ لىدانى خەلكى قەلادزىيە. كاتىك بەرىنەبەرايەتى ئەمنى ناحىيە كەلك بەو كىشمەيە دەزانىت سەرووى خۇي ئاگادار دەكاتەۋە، لەو كاتەشدا لەناو قوتابىيانى قەلادزىيەكاندا كلاًشنىكۆف دابەش كرابو لەلەين (ئىتحاد تەلەبە)ۋە، ئيتەر ئەو كلاًشنىكۆفانە كەوتە دەست گەنجەكان و راپەرىنەكە تا رادەيەك ھىز و تواناي بەخۇبىيەۋە بىنى. بۇ رۇژى دواتر چوار دەورى ئۆردوگاكە بە جەيش و دەبابە گىرا و لەلەين رۇيمەۋە داۋاي تەسلىم كردنەۋەي چەكەكان دەكرا، لەو نيوانە كۆمەلىك رىش سىپى قەلادزىيى ھەستان بە دانوستان لەگەل رۇيمدا، رىش سىپىيەكان ئەمانە بوون (مەلاي نۆرەدىنى، ھەمەسورى مینە عارەب، مەلا سەيد سلىمان، ھەمە عارەب، حاجى ھمد خدر، حاجى سلىمانى نۆرەدىنى، لەگەل چەند كەسىكى تردا).

لەكاتى دانوستانەكاندا رۇيم ھەركىيەكانى ھاندا تاۋەكو لەگەل قەلادزىيەكاندا كىشمە دروست بگەن و شەر بنىنەۋە، كاتىك ھەركىيەكان ھىرشىيان ھىنايە سەر قەلادزىيەكان (برايم ئاغا) ھەستا بەدابەشكردنى چەك بەسەر خەلكى داو شەپرى نيوان ھەركى و قەلادزىيەكان گەۋرە

بوو، ھەركىيەكان نەيتوانى ھىچ كارىك بۇ دوژمن بكەن، دانووستانەكان بەردەوام بوو لەنىوانى رژىم و ريش سپىيانى قەلادزىييدا. تا راپەرىنى گەيشتە ھەولنر لە ۱۹۹۱/۳/۱۱ دا.

پ/۴/ چەند كەس كوژران و شەھىد بوون؟

و/ لەو راپەرىنە قەلادزىيەك بەناوى (بەختيار ھوپزەھى) و كوړىكى دىبەگى شەھىد بوون، لەگەل دوو كەسى ترى ھەركى كوژران.

پ/۵/ كى پۆلى بالاي ھەبوو لەو راپەرىنە؟

و/ زۆن ئەوانەى دەوورى بالايان ھەبوو لەو راپەرىنەدا بەلام ھەنگرىسىنەرى راپەرىنەكە گەنجىك بوو بەناوى (عەلى مەحمودى ئەحمەدى خويى) ۵.

پ/۶/ ئايە ئەو راپەرىنەى خەبات بەرنامەى بۇ دانرابوو يان

كارىكى عەفەوى بوو؟

و/ لەرووى بەرنامە رىژىيەو ھىچ بەرنامەيەك بۇ ئەو رۆژە لەئارادا نەبوو بۇ راپەرىن، كەواتە دەتوانىن ھىچ لايەنىكى سىياسى لەپشت ئەو راپەرىنە نەبوو، بەلام رىكخستەنە نەينىيەكان لەكاتى بەرپابوونى راپەرىنەكە كارىگەرييان ھەبوو.

**پاشکوی
وینہ کان**

کۆسرهت رهسولّ عهلی - جهلال تالهبانی - شههید حهسهن کویستانی
دوای رابعرینی ههولیر ۱۹۹۲

خۇيشاندانى خويندكاران

دەستەى پىشمەرگە پارتيزانەكانى ى.ن.ك لەكاتى گەرانەوھيان بۆ
كوردستان بەر لەراپەرىن مانگى شووباتى ۱۹۹۱

دەستەى پېشمەرگەكانى قولى پزگارکردنى كۆيە

چنارۆك ۱۹۹۱/۳/۸

م.باپىر - شەھىد تەھسىن كاوانى - م.زىرەك - ناشتى ساپىر مىرە

لەگەل پولىك پېشمەرگەى دىكە

دهستهی پیشمه‌رگه‌کانی قوئی بزگارکردنی کویه
چنارۆك ۱۹۹۱/۳/۸

وینەى شههید خهجه بارهه قارهمان
شههیدى راپهه رینه ههولیر

به شیک له باله خانه ی دام و ده زگه کانی پزیمی به عس،
له لایه ن جه ماوه ری راپه ریوو سوتیندراوه.

شهید بهرام جهیل حس‌ن
(۱۹۹۱/۳/۱۱-۱۹۵۲)

ژنە تىكۆشەر (نومىد فەتاح تۆفيق)

ئەو ژنەى يەكەم ھاوارى پووخانى پزىمى بەعسى فاشى دا،
لە پىككەوتى ۱۹۹۱/۳/۶ى خۇپيشاندانەكەى حيزبى شيوعى لە ھەولير

دەربارەی ئەم کتێبە

راپەرینی ئازاری ١٩٩١ی کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان بەگشتی و راپەرینی شاری هەولێر بەتایبەتی ڕووداویکی میژوویی گەرم بوو لە میژووی نەتەوێ کورددا، چونکە ئەو شارە یەکەم جار بوو ئەو ئازادییە بەخۆیەو ببینی، هەر و هە کاریگەری گەورەشی بەسەر شارو شارۆچکەکانی دیکە کوردستاندا هەبوو، بەتایبەتی بوو بەرێگەییەکی سەرەکی بۆ ئازادکردنی شاری کەرکوک لە دواتردا، بەلام تانیستاش ئەم ڕووداوە میژووییە بەشیوەییەکی زانستیانه لێی نەکوێراوەتەو، بەلکو نووسینەکان زیاتر لەشیوەی ووتاردا بلاوکراونەتەو یاخود گوزارشتی لە بۆچوونی لایەنیکی لەلایەنە سیاسییەکانی کوردستان کردووە. هەموو ئەمانەش هاندەری سەرەکی بوون تا بەشیوەییەکی زانستیانه قوناغەکانی راپەرینی شاری هەولێر لە ئازاری ١٩٩١دا لە تویژینەو دەیهکی زانستی سەر بەخۆدا بە پشت بەستن بە چەندین سەرچاوەی زانستی و مەیدانی،

بەخەمە ڕوو.

کتێب - هەولێر

مفتدیس اقرأ الثقافي

للکتب (کوردی - عربی - فارسی)

www.iqra.ahlamontada.com